

BENCÉS DIÁKSZÖVETSÉG

ALMANACH

1995 – 1998

PANNONHALMA – BUDAPEST

BENCÉS DIÁKSZÖVETSÉG

ALMANACH
1995 – 1998

BENCÉS DIÁKSZÖVETSÉG

ALMANACH

1995 – 1998

PANNONHALMA – BUDAPEST
1998

Szerkesztette
Dr. Scherer Norbert

Olvasó- és technikai szerkesztő
Dr. Könyves Tóth Kálmán

Automatikus rögzítéstechnika
Könyves Tóth András

Kiadja a Bencés Diákszövetség
Felelős kiadó a szövetség elnöke
ISSN: 1218-8649
Nyomta a Komp Nyomda, Solymár; tel.: 26/361-557

Tartalom

A Szentatya Pannonhalmán.....	8
Levél a Vatikánból	9
Boldog magyar karácsonyt – <i>Tóth Veremund OSB</i>	10
Beköszöntő – <i>az új vezetőségtől</i>	11
Életjel – <i>Faber Miklós</i>	12
A Bencés Diákszövetség elnöksége.....	13
A BDSZ (előző) elnökségének beszámolója – <i>Hortobágyi Cirill OSB rendi alelnök</i>	14
Levél a szavalónak – <i>Faber Miklós</i>	17
Búvárkodás a múltban	
A BDSZ egyik elődje: A pápai <i>Bencés Diákok Szövetsége</i>	23
A Bencés Hírlevél egyik elődje: A győri <i>Pax Híradó</i>	26
In memoriam	
Nádasi Alfonz	31
Pászthory Valter	33
Csendes Béla	35
Gyenge Imre.....	36
Felejthetetlen tanáraink	
Egy bencés önéletírása – <i>Nagy Vencel</i>	39
Borbély Kamill, ahogyan én láttam – <i>Komárik Dénes</i>	44
Nelky István – <i>Kubinszky Mihály</i>	58
Pannonhalmi emlék – Iván atya – <i>Farkas Kálmán</i>	60
Diák emlék – Hein Tádé – <i>Dr. Fűzi Gyula</i>	62
Jubileumok – emlékezések	
Szent Ányos ünnepén – <i>Antal István</i>	65
Ökumené Tihanyban – <i>Antal István</i>	66
Jedlik Ányos kéziratából	67
A BDSZ öregjeinek hálaimája és egyben hitvallása – <i>Dr. Pál József</i>	68
A pannonhalmi gimnázium első negyvenéves érettségi találkozájára – <i>KTK</i>	70
A kőszegi bencés gimnázium – <i>Lakatos Lajos</i>	74
50 éves érettségi találkozó Kőszegen – <i>Stekovics József</i>	76
A Kőszegi Bencés Diákszövetség négy éve – <i>Dr. Szerdahelyi Endre</i>	78
Bencések, akiknek Kőszeg „diszpolgár” címet adományozott – <i>Jenkei Ede</i>	79
A 360 éves Gimnázium ünnepe Pápán – <i>Dr. Harsányi László</i>	81
60 éves érettségi találkozó előtt – <i>Koczor László</i>	84
Emlékbeszéd dr. Dobrovich Ágoston bencés igazgató születésének 100. évfordulóján – <i>Dr. Harsányi László</i>	86
A pápai bencés rendház és gimnázium – <i>részlet Gaál Zoltán könyvéből</i>	88

Lányok a komáromi bencés fiúgimnáziumban – <i>Uherezky Klára</i>	93
Gimnázium krónikája – Esztergom – <i>Szakály János verse</i>	95
A volt esztergomi bencés gimnázium és Királyfalvy-Kraft Károly freskói – <i>Bányai Mátás</i>	96
Kései főhajítás Prohászka Ottokár előtt – <i>B. A.</i>	101
Adalékok a budapesti bencés gimnázium történetéhez – <i>Mészáros István</i>	104
Történelmi napok és emlékek	
1957. március 15. – <i>Geszler Ödön</i>	109
Megemlékezés az '56-os forradalomról egy történelemórán 1961-ben – <i>Geszler Ödön</i> ..	111
Az 50. évfordulónkra emlékezve... – <i>Hódi Rezső István</i>	112
Én láttam őket – <i>Nedeczky György verse</i>	115
Töredékek a siralomházból – <i>Hódi Rezső István</i>	116
Jeles diáktársaink	
Bazilikaépítő gépészmérnök – Lenkei Antal – <i>Lenkei Tibor</i>	125
Látogatás Nagy Boldizsár barátunknál, az alighanem legöregebb bencés diáknál – <i>Verő József</i>	127
Csillagfény, porszem, csipkebokor – Dr. Czákó Dániel OSB – <i>Gácsér Imre OSB</i>	129
„Önarckép” helyett – Kovács József – <i>Tóth János</i>	130
Keresztény magyarságunk	
A szabadságharc bencés költője – Czuczor Gergely – <i>Mondovits István</i>	135
Ítélszék előtt – Mohács – <i>Czuczor Gergely versei</i>	136
Mi a magyar? – <i>Gereben Ferenc tanulmánya</i>	137
Távol a hazától – <i>Sebastian Samay OSB alias Dávid Tóni</i>	144
A jövőre várva – <i>Nedeczky György verse</i>	146
Csángókról – nem csángóul – <i>Boksay György</i>	147
Erdélyben – érzelmekkel – <i>Bálint Árpád</i>	149
Hymnus – <i>Kölcsey Ferenc költeménye</i>	151
„Isten, áldd meg a Magyart...” – <i>Cs. Varga István tanulmánya</i>	152
Térdre, magyar – <i>Szentmihályi Szabó Péter verse</i>	205
Egyház a mai világban – <i>Seregély István egri érsek beszéde</i>	206
Templom és iskola – <i>Reményik Sándor verse</i>	212
Új vallásos mozgalmak, kultuszok és pszichocsoportok Magyarországon – <i>Mikonya György tanulmánya</i>	213
A Bencés Diákszövetség	
Az elnökség.....	223
Tiszteletbeli tagjaink.....	224
A BDSZ tagsága.....	225

Jézushoz, Máriával

„Respice stellam, voca Mariam! – Nézd a csillagot, hívd Máriát!” A „hajnali szép csillag”, az „új hajnal” anyai segítségével erősödjék tovább lelkünk legmélyén az a meggyőződés, hogy Jézus Krisztus az út, az igazság, az élet. Ő, egyedül Ő ad értelmet az emberiség történelmének.

Legyen a Szűzanya most és mindörökre csillagotok és védelmetek. Szeressétek őt, az anyát, – Krisztus Anyját és égi édesanyánkat. Legyetek a szeretet és jószág szilárd alapjára építő tanúk; akik türelmetlenül várják az Úr eljövetelét.

Anyja minden embernek, boldogságos Szűz Mária, tanítsd nekünk kimondanunk: Amen!

II. János Pál pápa

A Szentatya Pannonhalmán

II. János Pál pápa – 1991-es történelmi jelentőségű egy hetes magyarországi apostoli útja után – alig remélt meglepetésként 1996. szeptemberében Pannonhalma millenniumára is eljött. Egy éjszakát töltött a Szent Hegyen, és a következő nap (szept. 6.) délutánján a szerzetesi közösségen kívül a meghívottak is részt vehettek az ünnepi vesperáson.

Diákszövetségünk öt fővel lehetett jelen a nagy napon. A delegáció tagjai voltak: *Kozma Imre* (Gy 58), akkori elnökünk, *Faber Miklós* (Bp 48), korábbi és mostani elnökünk, *Nógrádi László* (Ph 66), akkori ügyvezető elnökünk, *Visontai Kovách Zoltán* (Ph 63), budapesti bencés iskolánk igazgatója és *Mentsik Győző* (Bp 48), az iskola alapítójának egyike. Rajtuk kívül képviseltek bennünket *Szalai Béla* (Ph 58), korábbi és mostani főtitkárunk, aki a Közlekedési Minisztérium részéről szervezte a pápa útját, és *Venesz Ernő* (Gy 49), aki a liturgia során könyörgést olvasott föl.

A BDSZ ajándékot is készített a Szentatyának, amely a következőket tartalmazta: *Borsos Miklós* (Gy 25) Szent Benedek-plakettja, az Almanach 1994. évi kötete, továbbá köszöntő szavak és a BDSZ bemutatása olasz, német, angol nyelven *Prónay Aladár* (Bp 48) és *Faber Miklós* (Bp 48) összeállításában. Mindezt fekete mappába tettük, ennek tetejét egykori tűzzománc sapkacimerünk – *Ludvig Rezső* (Bp 52) aranyműves barátunk keze műve – ékesítette.

Egyes diáktársak utólag nehezményezték az Almanach mellékelését, magyar nyelve miatt. A magunk részéről úgy véljük, a Szentatya akkor sem olvasná el, ha anyanyelvén szólna. Mellette szól azonban gesztusértéke, valamint hogy Szövetségünkről nyom marad a Vatikánban, ahol köztudottan nem selejteznek ki semmiféle emléktárgyat.

–fm–

Levél a Vatikánból

STAATSSEKRETARIAT
Erste Section
Allgemeine Angelegenheiten
N. 398.487

A Vatikánból, 1996. novemberében

Bencés Diákszövetség Mélyen tisztelt Tagjai !

János Pál pápa második magyarországi lelkipásztori látogatása alkalmából Önök kedves ajándékkal kifejezték iránta való nagyra-becsülésüket és ragaszkodásukat.

Megbízásából szabadjon tolmácsolnom őszinte köszönetét a szent Péter Utóda iránti hűség és bizalom ezen jeléért.

Miközben a Szentatya továbbra is az Önök imájába ajánlja az Egyetemes Egyház Főpásztorának sokrétű és átfogó feladatát, szívből esdi a szentmisében való megemlékezésében, hogy látogatása fő gondolata: „Krisztus a mi reményünk” kísérje és erősítse Önöket, kedves Hozzá tartozóikat és mindazokat, akik az élet és a hit által Önökhöz tartoznak.

Szeretettel adja Mindnyájukra apostoli áldását.

Szívélyes jókívánságokkal

L. Sandri s.k.
Mons. L. Sandri, Assessor

Boldog magyar karácsonyt!

„Ne feledkezzél el szegény magyarokról...”
„Mebűnhődte már e nép...”
„Bús magyarok imádkoznak, égi Atyánk, Hozzád...”

Tengernyi szenvedés a magyar népen:
Szenvedése nem tetszelgő romantika, nem színpadi fájdalom.
Volt, mikor tövig letarolta a nemzetet a pusztító áradat;
volt, hogy a testvérviszály borította gyászba az anyákat.
Élt azonban a szívekben a közös anya, a haza szeretete,
és a nemzet újra felvirágzott.
De hol támad majd reménysugár egy nemzedéknek,
melynek lelkében rombadólt a haza oltára?!
Nem kérünk, Urunk, nemzetünknek
sem világraszóló gazdagságot,
sem más népeket tipró hatalmat.
Tedd meg értünk, hogy népünk felébredjen bénultságából,
hogy az élet újra viruljon a Duna-Tisza táján,
hogy önmagához híven őrizze a múlt kincseit,
bátran szembenézve a jövő kihívásával.

Engedd meg, Atyánk, hogy a különbözőségek tarkaságában
felismerjük azt, ami örök, ami mint a csillagos ég borul fölénk
és összeköt bennünket igaz testvériségben.

A betlehemi barlang kiszűrődő fénye
világítsa meg hittel és reménnyel a magyar éjszakát.
Joga van az élethez annak, aki tud szeretni,
mint Betlehem Kisdede, Aki azt tanítja: SZERETET AZ ISTEN.
Gyűjtsuk meg az Ő tűzénél a szeretet mécsesét
a sötét magyar éjszakában, hogy világítson, melegítsen
szegény magyaroknak.

1997-ben, boldog magyar karácsonyt kíván

P. Tóth Veremund OSB
Braziliából

Beköszöntő

Advent előtti utolsó szombaton a Bencés Diákszövetség tagjai küldötteik révén megválasztották a szövetség új vezetőségét. A küldöttek világosan megfogalmazták elvárásukat: az új tisztségviselők szolgálják elődeikhez méltóan, elkötelezetten és odaadással a bencés ügyet.

Nagy várakozással fordul a tagság felénk, új tisztségviselők felé. Várják a jó ügy folytatását és kibontakoztatását.

Elnökünk megválasztásakor rögtönzött beszédében arról szólt, hogy fokozni kell társadalmi jelenlétünket. Úgy is, hogy értékeinket mások előtt ne csak büszkén vállaljuk, hanem bátran mutassuk is fel. Tegyük a társadalmi viszonyok eldurvulása ellen! Kezdjük el meggyőzni környezetünket, hogy az igazi értékek birtoklása sokszor nehézségekkel jár. Próbáljunk hatni a nemzeti tudat kialakulására és formálására, hiszen csak az tud a nemzetért, a hazáért áldozatosan munkálkodni, aki nem csak születési adottságnak tekinti nemzetiségét és szükségszerű lakóhelynek hazáját, hanem akit mélyen és tudatosan kötnek ide a gyökerei.

Ezért – például – fontos teendőnk, hogy védjük meg a nyelv tisztaságát, ne hagyjuk elmozdítani, elsekélyesedni. Tanítsuk meg gyermekeinket magyar nyelvünk szépségeire!

Szorosabbra és sűrűbbre kell szőnünk azt a képzeletbeli hálót, amelyet a bencés diákok alkotnak az országban, sőt a világban is, mind földrajzi, mind pedig szellemi értelemben.

Az új vezetőség elszánt e célkitűzések megvalósításának szervezésében, koordinálásában. Buzdítjuk tagjainkat, a felénk irányuló várakozáson túl továbbra is végezzék azt az aktív önszervező munkát, amelynek eredményeként nemcsak létszámbeli növekedésnek, hanem minőségi fejlődésnek is örvendhetünk. Legyen e várakozás cselekvéssel teli, aktív munkálkodás a bencés iskolák imájának szavai szerint: „...Neved dicsőségére, hazánk és embertársaink javára...”

Azt kérjük számotokra és az új vezetőség számára a Karácsony szent éjjelén közénk érkező Jézustól, hogy munkálkodásunk gyümölcsét már itt a földön, jutalmát pedig a feltámadt Krisztus oldalán elnyerhessük.

Ezekkel a gondolatokkal kívánunk a vezetőség nevében mindannyiokat és szeretteiteket számára Istentől áldott, békés Karácsonyt és eredményes Új Évet.

Faber Miklós
elnök

dr. Németh Szilárd
ügyvezető elnök

Szalai Béla
főtitkár

Életjel

Lepergett az 1996-os esztendő. Ok a visszapillantásra és az előretekintésre. Szüksős lehetőségeink ellenére sem adhatjuk föl JELét adni annak, hogy élünk. Jó néhányan közülünk – méltatlankodva vagy tréfásan – kezdik megkérdőjelezni: valóban élünk?

Magam úgy vélem: IGEN. Mindaddig igen, amíg ezt a kérdést egyáltalán fölteszük önmagunknak és egymásnak. Egyértelmű az igen, amíg van ebben az áldott hazában legalább két áldott ember, akiknek fontos az ő megáldott (benedictus) voltuk, akik tudják, hogy ez a benedictus állapot miben gyökerezik és miből táplálkozik, akik érzik, hiszik és vallják, hogy az ifjúságunk során belénk ültetett és ültetődött benedeki világszemléletben, életstílusban, tudatban és magatartásban erő van.

Erő a talponmaradáshoz, erő a túléléshez, erő ahhoz, hogy ebben a morálisan siralmassá szegényedett kereszténytelen és magyartalan világban megpróbáljunk *csakazértis* KERESZTÉNYÜL és MAGYAR MÓDON megmaradni: világítani és kovász lenni.

Jézus nagyon egyszerű ismérvvvel határozta meg a Hozzá tartozást kétezer évvel ezelőtt: „Arról ismerjétek meg benneteket, hogy szeretettel vagytok egymáshoz”, hiszen ez az a program, amellyel valóra válik: „tanúim lesztek...”

Érheti bírálat a Bencés Diákszövetséget. Jogos bírálat is, bőven. De soha ne tedd föl a rossz kérdést: mit csinál a BDSZ? Azt kérdezd inkább önmagadtól: Mit csinálsz Te?

Erre a jó kérdésre jó választ csak akkor adhatunk, ha szeretettel vagyunk egymás iránt. Mert így és csakis így leszünk tanúi Annak, Aki bennünket erre a helyre állított, Aki egy áldott közösségben őrzött és nevelt, és ebből indított el bennünket az életbe.

És ha így legalább mi, a benedeki család tagjai betöltjük KOVÁSZ hivatásunkat, akkor általunk is – mint kovász által – ez a társadalom, ez az ország, ez a nemzet egyre inkább áldottá válhat.

Faber Miklós

A Bencés Diákszövetség elnöksége

Fővédnök:	<i>Várszegi Asztrik OSB dr.</i> pannonhalmi főapát, püspök
Elnök:	<i>Faber Miklós</i> (Bp 48)
Ügyvezető elnök:	<i>Németh Szilárd dr.</i> (Ph 81)
Főtitkár:	<i>Szalai Béla</i> (Ph 58)
Alelnökök:	<i>Bischof Péter</i> (Ph 75)
	<i>Harangozó Bertalan</i> (Gy 73)
	<i>Sója Szabolcs dr.</i> (Ph 58)
rendi alelnök:	<i>Hortobágyi Cirill OSB</i> (Ph 77)
Elnökségi tagok:	<i>Bíró László dr.</i> püspök (Gy 69)
	<i>Farkas József dr.</i> (Gy 44)
	<i>Kajtor János</i> (Ph 76)
	<i>Kovács Attila dr.</i> (Ph 55)
	<i>Kozma Imre sac.</i> (Gy 58)
	<i>Nógrádi László</i> (Ph 66)
feladatra kooptált tagok:	<i>Eszes István dr.</i> (Ph 70)
	<i>Horányi Márton</i> (Ph 83)
	<i>Könyves Tóth Kálmán dr.</i> (Ph 47)
Ellenőrző bizottság: elnök:	<i>Muzsay Géza dr.</i> (Gy 49)
tagok:	<i>Horányi Márton</i> (Ph 83)
	<i>Bukits Miklós</i> (Gy 88)
A területi szervezetek vezetői (* jelöli az „önálló jogi személy”-eket)	
Budapest:	<i>Ember Károly</i> (Bp 51)
Dél-Magyarország (Szeged):	<i>Szűcs László dr.</i> (Ph 74)
Fővároskörnyék:	<i>Kovács Dezső</i> (Cs 51)
*Győr:	<i>Németh Ferenc dr.</i> (Gy 43)
Kelet-Magyarország (Miskolc):	<i>Sója Szabolcs dr.</i> (Ph 58)
Keszthely:	<i>Szelestei Tamás dr.</i> (Pártoló)
Kőszeg:	<i>Szerdahelyi Endre dr.</i> (Kg 43)
Nyíregyháza:	<i>Gondos Lajos</i> (Ph 57)
*Pécs:	<i>Hábel János</i> (Ph 82)
Sopron:	<i>Varga József dr.</i> (Gy 75)
Székesfehérvár:	<i>Kovács János</i> (Ph 86)
Szekszárd (Tolna):	<i>Antal Géza sac.</i> (Ph 66)
Szentendre:	<i>Kovács Attila dr.</i> (Ph 55)
Szombathely:	<i>Harangozó Bertalan</i> (Gy 73)
*Veszprém (Tihany):	<i>Bischof Péter</i> (Ph 75)
A Szent Benedek Kulturális Alapítvány részéről	<i>Soproni Géza</i> (Bp 48)

A BDSZ elnökségének beszámolója

a küldöttgyűlésen, Budapesten, 1997. november 29-én.

Kedves Diáktársaim!

Diákszövetségünk küldöttközgyűlésén fővédnökünk, *Asztrik főapát úr*, és az elnökség minden tagja nevében szeretettel köszöntelek Benneteket.

Komoly döntések előtt állunk ma – felelős személyek kijelölése, választások következnek – ehhez Isten megvilágosító, irányító Szentlelkét hívjuk segítségül.

Jöjj, Szentlélek Úristen...

Arra kaptam felkérést, hogy az elmúlt négy évre visszatekintve, de ne a múltba révedve, az elnökség nevében rövid beszámolót tartsak.

Az elmúlt évek középpontjában a közös Alma Mater, Pannonhalma jubileuma állt. Már évekkkel előbb készültünk, és most kicsit megállunk és hagyjuk, hogy hassanak ránk a megtörtént események.

Ezer éves múltra tekint vissza a teljes keresztény kultúra a Kárpát-medencében. Ebből a gazdag örökségből számunkra különösen is a szerzetesélet, az oktatásügy, a könyvtár ügye, a könyvek szeretetének az ügye fontos.

Hihetetlen nagy öröm, hogy mi ehhez a múlthoz tartozunk, itt vannak a gyökereink, ebből táplálkozunk. Ennek a múltnak mai folytatása vagyunk.

A jubileumi év a találkozások jegyében telt el.

Akkor lesz igazán valóság, akkor érint meg sokakat a múlt, ha találkoznak vele. Ugy érzem, hogy szövetségünk, a BDSZ is akkor éri el igazán célját, ha igaz, őszinte találkozások helye: ahol régi kapcsolatok élednek újjá és újak mélyülnek el. A találkozások kezdete az ünneplés, és a lényege az emberek között formálódó belső kapcsolat, egymásra hangolódás, elfogadás, biztonságérzet és támasz, amit egymásnak tudunk nyújtani.

Olyan csodálatos – ha visszatekintünk az elmúlt évekre –, hogy amíg a társadalomban, körülöttünk, azt tapasztaljuk, hogy minden szétforgácsolódik, egymást vádolják és kizárják egymást emberek szervezetekből, a mi szövetségünk erősödött, új sejtjei jöttek létre.

Örömmel és büszkeséggel jelzem, hogy tagságunk száma 2000 fölé emelkedett. Az utóbbi időben három új területi szervezet jött létre, a szekszárdi, a székesfehérvári és a szentendrei. Különös tisztelettel és

örömmel köszöntöm őket, akik először vesznek részt közös munkánkban. Szerveződobben van a PPKE hallgatói között majdan működő csoport is.

A fehérvári szervezet alakuló ülésén én is jelen lehettem; átvizsgálva első taglistájukat, a tagok zöme pannonhalmi és győri diák, és szinte mindannyian a kommunizmus éveiben érettségiztek. Ketten voltak jelen, akiket már én is tanítottam, – jól bizonyítja ez, hogy megmozdultak a közelmúlt diákjai is.

A találkozások ideje volt az elmúlt év nagyon sok szinten!

A területi szervezetek rendezvényei: a kirándulás, a lelkigyakorlat, a családi összejövetelek, a töprengő megbeszélések... Az elnökség munkaülései itt Budapesten... A pannonhalmi május végi találkozó: a bazilika közös imája, a sör és a virsli, a tornatermi előadások, végül a találkozás elhunyt tanárainkkal, diáktársainkkal a Boldogasszony kriptájában.

De mégis, a legfontosabb találkozás az elmúlt időszakban az volt, amikor a teljes Magyar Bencés Kongregáció, minden hozzá tartozó szervezettel együtt imádkozta a vesperást 1996. szeptember 6-án *II. János Pál pápával* a bazilikában. Ezen alkalmon ott volt – igaz, testben csak képviselők útján, de – lélekben az egész BDSZ is. Biztos vagyok benne, hogy nem volt senki, akinek a gondolatai ne ott jártak volna, ne ült volna TV elé, a közvetítést izgatottan várva...

A pápa azért imádkozott velünk, hogy népünknek igaz vallása megújuljon, hogy nemzetünk megújuljon. Azt mondta, hogy múltunk egy áldott korszakba nyúlik vissza. Az áldott korszakon a keleti egyházszakadás előtti egység idejét értette a pápa. A múlt ma minket kötelez, az egység megélésére, a béke kutatására ösztönöz.

A pápa mondatát a mi személyes életünkre vonatkoztatva is találónak érzem. Mindnyájunk gyökerei, múltja egy áldott időszakra, a bencés iskolában töltött diákévekre nyúlnak vissza, talán, aki a korban már jobban eltávolodott tőle, még jobban érzi ezt.

A diákévek áldott korszaka köt össze mindannyiunkat, és csodálatos alapot teremt számunkra, hogy szót tudjunk érteni, hogy jól érezzük együtt magunkat, keressük egymás társaságát, támogassuk, bátorítsuk, erősítsük egymást.

Közösségünk áldott korszakra nyúlik vissza, de a mában nem csak a múlt, a kapott szellemiség kapcsol össze, hanem az élő Isten hatékony ereje. Isten ereje pedig mindig küldetés számunkra.

A pápa azt mondta, hogy meg kell teremtenünk a társadalom új keresztény hálóját. Testvérek, a keresztény ember nem szigetelődik el a

társadalomban (nem gettóalkotó nép), nem mormonok módján, belterjesen élő nép, hanem hálót alkot. Szemléletes ez a kép. Képzeljük el, hogy felállunk, jó lazán, kinyújtott karral, átlósan sorokba rendeződve megmarkoljuk egymás kezét. Képzeljük el, hogy mennyi ember fér be közénk. A keresztény emberek közössége ilyen hálót alkot – erre gondolt a pápa –, így tart a keresztény ember másokat, így tart ébren erkölcsiséget, jót, szentet másokban, hiszen közel vannak és érzik a megmarkolt kéz erejét.

Testvérek, nagyon köszönöm mindannyioknak, hogy odaálltatok és tartottátok a hálót. Nagyon köszönöm leköszönő elnökségünk minden tagjának a munkáját. Bizonyára megbocsátotok nekem, sőt hálásak is lesztek érte, hogy nem említek meg név szerint mindenkit, aki tett az elmúlt időszakban szövetségünkért, de engedjétek meg, hogy két diák-társunkat külön is kiemeljek: *Kozma Imre atyát*, elnökünket, és *Nógrádi László* ügyvezető elnökünket. Az ő társadalmi ismertségük és munkájuk alapvetően hozzájárult ahhoz, hogy szövetségünk azokat az eredményeket érte el, amit mára fel tud mutatni. Imre atya nem tud közöttünk lenni, új életállapotából következő elfoglaltságai miatt. Köszönöm mindkettejüknek, hogy továbbra is ott lesznek a hálóban, és tartanak másokat.

Nagyon kérek mindenkit, különösen az új elnökség tagjait, azon dolgozzék, hogy bárhol lanyhult volna is kézfogásunk ereje vagy szakadt volna is meg a háló, fokozza, erősítse az egységet, hiszen küldetésünket csak így tudjuk beteljesíteni.

Ehhez kívánom Isten erejét mindannyiunk számára!

*Hortobágyi Cirill OSB
rendi alelnök*

Levél a szavalónak...*

KOVÁCS Gábor I. oszt. gimn. tanulónak
Budapest

Kedves Gáborkám, szeretett Diáktestvérem!

A közöttünk lévő – több mint fél évszázadnyi – korkülönbség ellenére testvéremnek mondalak. Te még csak 7 esztendő múlva fogsz érettségizni, én már 48 évvel túl vagyok rajta. De azért egyenjogú testvérek vagyunk Szent Benedek atyánk másfél évezredes házanépében...

Magyarázatra szorul a „diáktestvérem” kifejezés is: Vajon még mindig diáknak tartom magamat? Nem véletlenül írtam. Mert *bencés diáknak* lenni nem csupán az az időleges élethelyzet, amíg a padban ülünk... Több ennél, sokkal több: egy életre szóló *állapot*, *feladat* és *elkötelezettség*. Hasonlóan ahhoz, mint kereszténynek lenni és magyarnak lenni.

Állapot azért, mert mindnyájunkon olyan bélyeg, amit életünk végéig magunkon hordunk, és akik igazán magunkévá tettük az iskolai évek alatt belénk ivódott világszemléletet, azok ezt a bélyeget büszkén viseljük. Nem csak a gomblyukban, mint PAX jelvényt, mert az vagy ott van, vagy nincs, hanem a szívünkben.

Feladat azért, mert amit megkaptunk a benedeki tanításból: az ima és a munka egymást kiegészítő, egymással egészséges egyensúlyban lévő mindennapi gyakorlatából, azt állandóan ápolnunk és magunkban karbantartanunk kell. Voltaképpen nem bonyolult és nem is nehéz. Szent Benedek regulája jelentős részben olyan, hogy nem csak a szerzetesek számára szolgáló szabályzat, hanem minden civil emberhez is szóló egyszerű eligazítás, miként lehet és érdemes értelmes módon kereszténynek lenni. Ehhez az eligazításhoz lehet és kell állandóan hozzámérni mindennapi életünket, megállapítani mit sikerült elérni és bűnbánó lélekkel elismerni, amiben nem tudtunk annak eleget tenni.

Elkötelezettség is bencés diáknak lenni. Erre figyelmeztet a jelvényünkben lévő 5 kis kék szív. „Hivatalos” magyarázat ezek jelentésére nincs. Amikor 1982-ben „suba alatt”, majd 1989-ben nyíltan is újjáélesztettük a Bencés Diákszövetséget, akkor azt az értelmezést fogalmaztuk meg, hogy az 5 szív az ISTENHEZ, EGYHÁZHOZ, HAZÁHOZ, CSALÁDHOZ és EGYMÁSHOZ való kötődésünket szimbolizálja. E

* *Reményik Sándor* versét a 213. lapon olvashatjuk.

kötődésekből természetesen jogok is eredeztethetők, de itt és most inkább a kötelességekre utalnék. (Csak zárójelben jegyzem meg, milyen gazdag a mi édes anyanyelvünk, mi mindent tud kibontani az egyszerű kis „köt” igéből: az elkötelezettséget, a kötődést, a kötelességet. És még nagyon sokáig lehetne folytatni egészen addig, hogy aki „köt” az ebet a karóhoz” az „kötve hiszi”, amit a másik mond, és ezért „kötelkedik”. No de ne játsszunk a szavakkal, még csak a kötőszavakkal sem!)

Ballagásunkkor osztályfőnökünk (*Béda atya*) ezzel bocsátott minket útra: „Soha egy pillanatra sem elengedni az Úristen kezét!” Azt hittük, ez nagyon szerény követelmény. Az élet megmutatta: hogy nem is olyan egyszerű. ISTEN ezer módon árasztja ránk adományait, és olyan Atya, aki szól hozzánk, megmutatja a helyes utat, és aki megjutalmaz azért, ha ajándékait elfogadjuk

Az EGYHÁZról azt kell tudnunk, hogy noha gyarló emberek gyülekezete (hiszen mi magunk alkotjuk az egyházat!), de látható jele és hatékony eszköze Isten szeretetének, hogy örök szolidaritást vállalt velünk Jézusban, aki – méltatlanságunk ellenére – velünk van „minden nap a világ végezetéig”. Érettségink napjaiban már tudtuk: a kommunista hatalom el fogja venni iskoláinkat, bebörtönzi *Mindszenty* bitorost, és üldözni fogja a hívőket. Magyartanárunk (*Xavér atya*) így bátorított bennünket: „az Egyház 2000 éves története során egyetlen ellenfelét se tudta legyőzni, de valamennyit túlélte!!!” Az Egyház közösség, amely véd, vezet, erősít: az egyén önmagában gyenge, a nyáj erős. Vannak egyénilig megélhető vallások is. A kereszténység azonban nem az, azt csak közösségben lehet igazán gyakorolni. Nem csak azért, amit Jézus mond: „ahol ketten, hárman összegyűlnek az én nevemben, ott én is velük vagyok”. Hanem azért is, mert *keresztény élet az, ami másoknak jó*. Mert a keresztény élet a szeretet mindennapi gyakorlása. A szeretet pedig mindig mások felé irányul. Nem nagy szavak, hanem kis cselekedetek sora. Milyen mély értelmű, hogy egyházunk „communio”-nak, vagyis „közösségnek” nevezi a szentáldozást, és az Oltáriszentségről mint „vinculum caritatis”-ról, a „szeretet kötelékéről” beszél.

A HAZA számunkra ugyancsak nagy és szent dolog. Szépen írja Arany János: „áldott az a bölcső, mely magyarrá ringatott”. Magam is így vagyok. Látom fogyatékoságainkat, és mégis megköszönöm az Úristennek, hogy magyarnak teremtett. Azért jöttünk a világra, hogy valahol otthon legyünk (ezt már *Tamási Áron* írja), és „magyar az, aki vállalja” (ezek pedig *Illyés Gyula* szavai). Mi ebben a csodálatos Kárpát-medencében vagyunk otthon. Amit 1000 esztendőn át teljesen birtokoltunk, de aminek

pici részét hagyták csak meg a kegyetlen békecsinálók. Egyedül Románia többet kapott „belőlünk”, mint ami nekünk megmaradt. És háromnegyed évszázad után a kárunkra megajándékozott szomszédok most összehangolt ösztűzzel anyanyelvünk ellen támadnak. Ezért nem szabad hagynunk „a templomot, a templomot s az iskolát”. Mi még a nagy haza földrajzát tanultuk, amikor 63 magyar és 8 horvát vármegyénk volt (Szent László óta a magyar Szent Korona országa volt „Horvát-Szlavónia” is), és nem csak Veszprém vagy Szolnok megyét kellett ismerünk, hanem a Zombor székhelyű Bács-Bodrogot, a Dicsőszentmárton székhelyű Kisküküllőt, a Nagyszőlős székhelyű Ugocsát vagy a Liptószentmiklós székhelyű Liptót is. (Az én családom éppen oda való.)

Persze a „HAZA” nem csupán földrajzi fogalom. Abba beletartozik irodalmunk, kultúránk, művészetünk, a legkülönbözőbb tudományágakban elért eredményeink ismerete, szeretete és megmutatása (önmagunknak és a világnak), beleértve olyan „közönséges” dolgokat is, hogy az élelmiszerboltban magyar sajtot veszünk és nem külföldit, de beletartozik az is, hogy miként viselkedünk az idegenekkel itthon és amikor mi vagyunk idegenben. Ahol ugyanis egy magyar van, az a hazát képviseli, ott egy kis Magyarország van jelen.

A végére hagytam az „ötödik szívet”, az **EGYMÁSHOZ** tartozásunkat. Bennünket, akik bármilyen formában Szent Benedek Atyánk körének tagjai vagyunk, sajátos kapcsolat fűz össze. Mi keressük egymást az életben, és ha megtaláltuk, akkor segítjük, támogatjuk egymást. Milyen szépen működött ez – teljesen automatikusan anélkül, hogy bárki szervezte vagy irányította volna – a kommunizmus évtizedeiben. A Bencés Diákszövetség sem létezhetett hivatalosan, hiszen betiltották. De élt mint búvópatak a látható felszín alatt, élt a diáktársak szívében. Kerestük egymást, örültünk egymásnak sok mindent megtettünk egymásért, egyengettük egymás életútját, melléje álltunk a bajbajutottnak. Nem nagy szavak voltak ezek, hanem kis tettek. Más szóval: szeretet.

Mi ezzel az ötödik szívvel fordulunk egymás felé. Ez az ötödik szív jelenti megmásíthatatlan összetartozásunkat.

Évszázadokkal ezelőtt szokásban voltak a kapufeliratok. Az egyik legkedvesebb így szólt: „Porta patet, cor magis” (ajtónk nyitva előtted, a szívünk még inkább). A bencés jelvény ötödik szíve, az egymás felé nyitott szív kell, hogy jellemezzen bennünket életünk minden napján. Ez az egymás felé fordulás nem irányul mások ellen, nem rekeszt ki senkit a szeretetből, csupán egy különleges érzelmi melegséget jelent többletként azok felé, akikkel egy fészekaljából valók vagyunk.

Levelemet köszönetül szántam Neked. Köszönetül azért, hogy elfogadtad meghívásomat Pannonhalmára a szokásos évenkénti nagy bencés diáktalálkozóra, és ott elmondtad *Reményik Sándor* szívbemarkoló költeményét. (...)

Kedves Gáborom! Még nagyon sok mindentről írhatnék, de ennyiből is láthatod milyen gazdag tartalma van annak a két szerény szónak, hogy „bencés diák”. Megtartó erő van benne, ami még az alapvető keresztény derűlátáson túlmenően is biztonságérzetet, a jövőbe vetett töretlen hitet kölcsönöz. Amint bizonyára tudod, jelvényünkön csak a felét viseljük jelszavunknak. Az teljes egészében így hangzik:

PAX ET GAUDIUM – BÉKE ÉS ÖRÖM.

Az a **béke**, amit Jézus szavai szerint a világ meg nem adhat, és az az **öröm**, ami az Őhozzá tartozás, az imént említett keresztény optimizmus tudatából fakad. Mi ennek a „diadalmas világnézetnek” a hordozói vagyunk. Velünk semmi véglegesen rossz nem történhet. Mert még a halál sem az, hiszen – képletesen szólva – az nem más, mint hogy a minket szerető Atya áttesz egyik kezéből a másikba.

Tudom, hogy a Te 11 éves életkorodhoz viszonyítva nagyon „felnőttesen”, sőt talán nagyon „öregesen” fogalmaztam ezt a levelet számodra. Éppen ezért egy kéréssel adom át: tedd el, őrizd meg, és a nullával végződő születésnapjaidon szánj rá 5-5 percet, és olvasd el újra. Azt hiszem 40, 50, 60 éves korodban egyre többet találsz majd benne, amivel azonosulni tudsz, amit saját élettapasztalataid támasztanak majd alá.

A szentmiséken a Miatyánk elmondása után a béke, a megbékélés jelével köszöntjük egymást. A többpapos szentmiséken ezt a papok az egymáshoz érintett halántékaikkal szimbolizálják. A liturgiában ennek „békecsók” – az egyház nemzetközi szóhasználatában PAX – a neve. Ezzel a paxszal üdvözlik egymást a bencések a világ minden táján találkozáskor és búcsúzáskor. Nemegyszer mondják is hozzá: pax tecum (béke veled), amire a válasz: et cum spiritu tuo (és a te lelkeddel). Sőt még írásban is használják a „paxolást” levélzáró elköszönésként.

Nos, így búcsúzom én is Tőled, vagyis bencés szeretettel paxollak:

1996. augusztus 15-én.

Miklós bácsi

Búvárkodás a múltban

Γ

Γ

Λ

Λ

A Bencés Diákszövetség egyik elődje

Felhívás!

Folyó évi szeptember hó 21-én megalakult a Bencés Diákok Szövetségének pápai osztálya s teljes erővel azon munkálkodik, hogy összegyűjtse mindazokat, akik a bencés rend pápai gimnáziumában valaha, habár csak rövid ideig is, tanulók voltak.

A Szövetségnek az alapszabályokban is kifejezett célja az, hogy ébren tartsa a ragaszkodást egymás iránt kint az életben is, ébren tartsa a ragaszkodást intézetünk iránt, egyesült erővel valóra váltsa a szívekbe vésett vallásos és hazafias eszméket, e végből állandó kapcsolatot tartson fenn egymás és intézetünk között, továbbá ösztöndíjakkal s segítő intézményekkel támogassa a bencés intézetekből kikerült főiskolai tanulókat.

A cél, melyet a Szövetség maga elé kitűzött, nagy és nemes, megvalósítása egyes ember hatalmi körét meghaladja, de ha az intézetünk volt növendékei valamennyien összeadják erejüket és befolyásukat, ez a Szövetség olyan erkölcsi és anyagi erőt képvisel, mely biztosítja számára azokat az eszközöket, amik céljai megvalósításához szükségesek.

Hány kiváló elme, kiváló tehetség pusztult el azért, mert hiányoztak a kifejlődéséhez szükséges életfeltételek. Micsoda pocskolása ez az erőknak és értékeknek! Hát oly hatalmas és nagy nemzet vagyunk, hogy így értékpocskolás mellett hidegen mehetünk el? Nem, sajnos, nem vagyunk nagy, nem vagyunk hatalmas nemzet. Letiport, leigázott, megcsonkított, megszegyenyített nemzet vagyunk és ami még ennél is fájdalmasabb, nagyrészt saját hibánk idézte elő bukásunkat.

Egy valóságos renaissancera van szükségünk, hogy újra élni kezdjünk, s épen ezért nagyon is szükségünk van értékes, vezető emberekre, akiknek a szívéhez a vallásosság és a hazafiasság, s e két alapzaton kifejlődött ideális világnézet a legmélyebb gyökerekkel szövődött, s akiknek agyuk is tiszta, nagy koncepciókra berendezett.

Amint azonban a kellő tápanyagot nem tartalmazó gondozatlan földben a kifogástalan mag is csak csenevész, kóros növényt, s hitvány elfajzott gyümölcsöt terem, azonképen pusztul és fajzik el az egyébként legértékesebb talajban, a gyermeki szívben is mindaz a nemes eszme, mit az

iskola beléplántált, ha a mag kifeilődéséhez szükséges további életfeltételeket tőle megtagadjuk.

Szegény, csonka országunknak és a mi egyházunknak is egész emberekre van szüksége. Olyan emberekre, akikről el lehet mondanunk, hogy mens sana in corpore sano. És ezt csak a vallásos és hazafias irányú nevelés és anyagi eszközök felett való rendelkezés lehetősége – az erkölcsi és anyagi erő – együttesen adja meg.

Hiába a legragyogóbb elme, ha a nélkülözések s az ennek folytán fellépő betegségek a munkaerőt előrlik. Hiába akar a lélek magasra repülni, ha a test beteg és erőtlenül hullik vissza a porba. Pedig a fiatal élet – a mi főiskolai ifjúságunk – egészségét gyakran kikezdi a nélkülözés.

De még ott is, hol a test ellenálló képessége megbirkózik a nélkülözéssel, mennyi idejét, mennyi erő kifejtését nyeli el a test életfeltételeinek előteremtése épen abban a korban, amelyben a lélek és elme táplálása volna a legfontosabb feladatunk. Ebben a korban, amikor a lélek mohó étvággal válogatás nélkül szed fel minden táplálékot, s káros eszmékkel megmérgezheti lelkét annyira, hogy – amint azt a legközelebbi szomorú múltunk is mutatja, egyesek majdnem nemzetünk sírásói lettek – ebben a korban igen is nem hagyhatjuk ifjainkat sem anyagi, sem erkölcsi támogatás nélkül. És ez a Szövetség meg fogja találni, sőt már kész programmal dolgozik ifjaink érdekében, csak a kellő anyagi erőt kell megteremtünk.

Ennek a valóban magasztos célnak megvalósítására siessünk tömörülni, ne maradjon el az intézetünk egy volt növendéke sem, mert súlyos mulasztást követ el hazánk és egyházunk ellen, aki e csekély áldozattal járó kötelességének teljesítése alól magát kivonja.

Kérve kérünk tehát benneteket, lépjete be a Szövetségbe azonnal, s belépésteket külön bejelentés nélkül is tudtunkra adhatjátok azzal, hogy a mellékelt postatakarékpénztári befizető lapon vagy a rendes, vagy az alapító, vagy a pártoló, esetleg a tagjelölt díjakat bekülditek.

Alapszabályaink 6. pontja szerint a Szövetség tagjai:

Rendes tag a bencés gimnáziumok volt kath. növendéke, ha önálló keresete van és a Szövetség lajstromába felvétellett. Tag-díj: 1 arany korona. Alapító tag az, aki a Szövetség céljaira egyszersmindenkorra legalább 20 arany koronát ad. Alapító tagok lehetnek azok a törvényhatóságok, városok és községek is, amelyeknek területén a Rendnek intézete van, vagy arnyek területéről tanulók nagyobb számmal látogatják a Rend gimnáziumait és más jogi személyek. Tiszteleti tag az, akit

érdemeiért az osztályok javaslata alapján a központi választmány e megkülönböztető kitüntetésre érdemesnek ítél. Pártoló tagok lehetnek a nem róm. kath. vallású volt bencés növendékek. Tagdíj: 50 arany fillér. Külső tagok azok, akik bármely adománnyal járulnak a Szövetség céljaihoz. Tagjelölt az a róm. kath. vallású volt bencés növendék, aki főiskolai tanulmányokat folytat. Tag-díj: 10 arany fillér. A tagfelvételt – kivéve a tiszteletit – az illető osztály elnöksége végzi.

Az arany koronát jelenleg; 17.000 koronában számoljuk.

Pápán, 1924 október havában.

Hazafias baráti üdvözléssel:

Dr. Niszler Teodóz
bencés igazgató,
a Szövetség ügyv. igazgatója

Szeleczky Gyula
ny. kir. járásbíró, ügyvéd,
a Szövetség elnöke

Dr. Sulyok Dezső
ügyvéd,
a Szövetség titkára

Gábriel Gotthárd
bencés tanár,
a Szövetség jegyzője

A Bencés Hírlevél egyik elődje

A PAX HÍRADÓ

Gál László dr. (Győr 50) diáktársunk a PAX HÍRADÓ c. bencés diákújság több számát juttatta el hozzánk. A lapot Kelemen Atanáz OSB, a sokunk által tisztelt és szeretett „Fuxi” atya indította útjára 1947-ben. Célja és feladata abban állt, hogy az akkor országsszerte működő bencés gimnáziumok „testvérosztályainak” publikációs fórumot biztosíthasson. A lapot hamarosan nívós diákíráások töltötték meg. Az emlékeket felidézendő Kelemen Atanáz bevezető sorait és az 1948. évi márciusi számból Mondovits István pannonthalmi diák Czuczor Gergelyről írt megemlékezését közöljük.*

Kedves Bencésdiák-fiúk!

Egy hosszú, nehéz év telt el azóta, hogy osztályomban a „Pax Híradót” elindítottam. Ez az egyszerű diáklap kezdetben nem akart több lenni, mint az akkori győri 5.B. osztály nemesre, jóra törekvő tagjainak osztályösszefogó és osztályirányító megnyilatkozása azzal a további tervvel, hogy – amint ösztönzést adott nekünk az akkori 6. osztály faliújságja – ugyanúgy többretörekvő ösztönzést adjunk a nálunk alsóbb osztályosok számára. Ha pedig idők folyamán a Pax Híradó tanúbizonyoságot tesz életrevalóságáról, szerény propagandánk mellett úgyszólván önként bekapcsolódhatnak a diáklapba más osztályok is. Ez az érdeklődés a kezdeti tartózkodás után az utóbbi időben mintha egyre erősödne, mert újabban több másosztálybeli fiú – különösen 5.A. és 5.B – megjelent szerkesztőségi gyűlésünkön.

Az elmúlt év folyamán felvettük kapcsolatainkat a többi bencés gimnáziumok testvérosztályaival, amelyek közül különösen eleven erővel kapcsolódott bele a pannonthalmi 6. osztály, de egyre tevékenyebb részt akar vállalni a budapesti, csepeli, esztergomi és kőszegi 6. osztály is. Egy-egy megjelent cikkük is erről tanúskodik. Nagy örömmel és szeretettel köszöntöm őket csatasorainkban.

Bencésdiák-fiúk! Most, miután intézetközivé lett a Pax Híradónk és cikkeink eljutnak Pannonthalma, Budapest, Csepel, Esztergom, Kőszeg

* Ez utóbbi a 135. lapon található.

stb. városok bencésdiák-szobáinak falai közé, azt szeretném, ha ez a lap azt tudná nyújtani Nektek, amit tőle vártok. Éppenezért szeretném lerögzíteni kikristályosodott elgondolásaimat a Pax Híradó szellemét illetően.

A szellemi és lelki javak összességét egységes bencés szellemenben az egyes iskolákban kapjátok meg. Az egyes egyesületekben (önképzőkör, kongregáció, cserkészlet, sportkör, gyorsírókör stb.) e tudásösszeget gyakorlatilag aprópénzre válthatjátok.

Ezeken túlmenően a Pax Híradó igyekszik leközoelni mindazt, amiben az egyes intézetek kiválnak, hogy a többi testvérintézet is a kítaposott úton haladva azt utánozhassa, megvalósíthassa és így egyetemessé tegye.

Ennek a célnak megvalósítása pontokra szedve a következő:

1. Az egyes intézetekben történő, mindenkit érdeklő dolgokat lehozzuk.
2. Az egyesítő, irányító gondolatokat gyakorlati alapon közkinccsé tesszük.
3. Kezdeményezéseket indít el, amelyek életrevalóságra nevelnek.
4. Útbaigazításainkban, bírálatainkban csak a mindig építő, nemesítő szándék vezethet.
5. Az egyes intézetekben kialakult tradíciót továbbfejleszti, mélyíti, egyetemessíti és az életbe való kijutását eleven erővel munkálja.
6. Minden vonalon a felelősség-tudatot növelni akarja.

Mindent összefoglalva legfőbb törekvésem az 1400 éves, kipróbált, megacélosodott bencés szellem erejére támaszkodni, hogy Bennetek egyenként és együttesen is kialakulhasson a harmonikus bencés diáklélek, amely a ma annyira hiányzó humanumra épít. Ebben a szellemenben, ha kell, tud vidáman kacagni, nemesen szórakozni, testét tisztán és egészségesen a sportban megőrizni, hogy felfrissült testben egészséges lélek lakozzék, amely fegyelmezetten áll helyt a lelki síkon mind a magán, mind a közösségi megnyilatkozásaiban, hogy így a felelősségtudatban egyre inkább férfivá érve tudjon egész munkát végezni a szellemi élet vonalán, most a középiskolában, később mint vezető a társadalom nagy arénáján.

A jó Isten áldását kérem a lap lelkes munkatársaira és a buzgó támogatóira. Fogadjátok továbbra a „Pax” jegyében szeretettel és megértéssel a 6.B-ek nemesre, magasztosra törekvő jószándékát.

PAX!

Dr. Kelemen Atanáz
a 6.B. osztályfőnöke

In memoriam...

In memoriam Nádasi Alfonz...*

Görög-latin szakos bencés tanárként az 1933-1942-es évek között Sopronban, Esztergomban és Budapesten tanított rendje gimnáziumában.

1942-től már tábori lelkészként működött a keleti fronton. Itt élte végig élete legkeservesebb, testi-lelki szenvedésekkel teli közel két és fél esztendejét, az 1943. januári doni áttöréstől a háború végéig. Csodálatos módon fennmaradt naplójából tudom, a visszavonulás alatt hevenyészett tábori műtőkben asszisztált, orvosok híján elűszkösödött végtagokat csonkolt, majd társaival a brianszki erdőben aknákat szedett.

A budapesti ostrom utolsó napján esett hadifogságba. Az oroszok a Pesten és Budán elfogott tisztek zömét 1945 májusában a hírhedt uzmányi hadifogolytáborba szállították. Ebben a lágerben hajtotta végre talán élete legkockázatosabb vállalkozását hadifogolytársával, *Rajk Endrével* együtt. 1945 novemberében *Rajk László* a táborban rálelt legifjabb testvéröccsére, akinek mielőbbi hazaszállítását kérte. *Krujukov* alezredes, a tábor szovjet parancsnoka a magyar kérést teljesítette. *Nádasi Alfonz* az összes, a táborban még fellelhető el nem „zabrált” cigarettapapírt összeszedte, és négy éjszakán át lejegyezte a táborlakók teljes névsorát. Itthon a sajtó publikálta a fogolynévsort. Ezzel nem maradhatott többé rejtve 3000 fogoly tiszt neve és holléte. Így a szovjet típusú „elitirtás” helyett a '47-es választások kampányfogásaként az uzmányi tábor lakói voltak az „orosz jószívűségnek” első hazaszállítottjai.

A cserkészek gödöllői világtalálkozóján, 1933-ban a bencés sátrat mutatta be a világ főcserkészének *gróf Teleki Pál* társaságában.

Harminchégy évvel később ő temette *Kodály Zoltánt*, akihez három évtizedes barátság fűzte.

Ez év január 13-án, a Mátyás-templom szószékén, a doni áttörés 54. évfordulóján utolsó, megrendítő szentbeszédét tartotta mint túlélő, utolsó tábori pap. Nyolc nappal ezután szívinfarktus érte. Véget ért egy csodálatos tanár, zenetudós, bátor és puritán ember aktív korszaka. Sok ezer bencés diák, fogolytárs, muzsikus, ének- és zenetanár és a Szent Skolasztika-kórus több generációja emlékezik rá.

(d.s.)

* A Magyar Nemzet 1997. október 31-i számában megjelent cikket *dr. Farkas Jenő* (So 42) diáktársunk küldte el hozzánk.

Beszéd Nádasi Alfonz OSB temetésén

Kedves jó Alfonz Bácsi!

Egykori tanítványaid és kórusod, a Schola Benedictina szavait hozom. Nem a siránkozását és nem a szokásos közhelyekét, az egyik nem volna Hozzád *illő*, a másik nem volna Hozzád *méltó*. Mi *köszönni és megköszönni* jöttünk. Elköszönni a hitt és remélt viszontlátás tudatában, és megköszönni az Úristennek azt a sok mindent, amit Neked adott, Neked pedig megköszönni azt a sok mindent, amit Te adtál nekünk.

Ezt a köszönni-megköszönni szópárt is Tőled tanultuk. Fél évszázaddal ezelőtt mondtad egyszer: „*Gyerekek, aki nem tud köszönni és nem tud megköszönni, az nem lehet jellemes ember.*”

Mennyire jellemző Rád ez a mondat. Szerettél el nem felejthető rövidséggel nagyon sarkosan fogalmazni, tömören a lényegre kifejezni. Benne van a mondandót aforizmákká sűrítő bölcsességed, a rendet szeretésed, a nem mindenkinek tetszett szigorú kategorizálásod, a zene tartományából és műveléséből Magaddal hozott pontosságod, pengeéles logikád, de a helytelen elutasító katonás fegyelmed is, amit azért követelhetél meg, mert Magad is összeszedett és fegyelmezett voltál.

Az idézett kis mondatban *az egész Alfonz atya* van megjelenítve. Szikár aszkéta alkatod, egyenes testtartásod és az azzal harmonizáló egyenes emberi tartásod, magatartásod. Ilyen voltál a tanteremben, az énekkarban, a diákmisék exhortációin és ilyen maradtál az ígét hirdető ambón 89. életévedben is Pesten a szombat esti szentmiséken. De ilyen voltál a magánéletben, a személyes beszélgetésekben, sőt a barátságban és a szeretetben is.

Akik idős korodban ismertek meg, talán csak zsörtölődő öregurat láttak Benned. Ők nem tudják, hogy bíráló szavaid mögött a tiszta és önzetlen jobbítás vágya, egyházunk, rendünk és nemzetünk féltő és következetes szeretete izzott. Ők nem tudják, milyen színes egyéniség, milyen sokoldalú voltál. – Sokat tanultunk Tőled, és nem csupán az iskolában, de azon kívül és azóta is. Legfőképpen az emberi tisztességet, következetes keresztény életszemléletet, meg nem alkuvó magyarságtudatot, lángoló hazaszeretetet.

Most, amikor – prefációnk szavai szerint – *lelkedet „a mennyben örök otthon várja”*, arra kérünk, imádkozzál velünk és értünk, hogy az Általad vetett mag bennünk, sokezer tanítványodban hozzon termést, *„egyikben százszorosát, másokban hatvanszorosat, némelyikben harmincszorosat”*.

Isten Veled!

(1997. szeptember 25. –fm–)

Pászthory Valter halálára*

Tudta, hogy súlyos beteg, de bizakodott. Tudta, hogy műtét előtt áll, de szentbeszédet fogalmazott a Te Deumra, és a jövő évi hittan tanmenetén gondolkodott. A hálaadást – most már érte is – nekünk kell elmondanunk. Valter atya 1996. május 14-én, hatvannégy éves korában súlyos, de méltósággal viselt szenvedés után meghalt.

Egészen fiatalon választott hivatást: a pesti bencés gimnázium elvégzése után bencésnek jelentkezett. Példaképei, hivatástudatának alakítói olyan bencés tanárok voltak, mint *Csizmadia Gerő*, *Szunyogh Xavér* és *Szivós Donát*. 1950-ben a már államosított gimnáziumban érettségizett, majd augusztusban Pannonhalmán beöltözött. 1956-tól az egyetem kémia-biológia szakán folytatta korábban megkezdett tanulmányait. Ugyanabban az évben szentelték pappá. Tanári diplomája megszerzésével vált teljessé hármias hivatása: bencés szerzetes, pap és tanár. Azonnal osztályfőnök és prefektus lett. Rendtársai, diákjai minden területen a maximumra törekvő embernek ismerték. „Nincs undorítóbb a közepszerű embernél” – vallotta. Hármias hivatását egységben élte meg: diákjai számára a nap minden percében lelki vezető volt, szaktárgyait a legfrissebb kutatási eredmények figyelembevételével, s a legújabb módszerekkel oktatta, bencésként imádkozott és dolgozott. Markáns stílusa megszokta a környezetét: diákokat, szülőket, rendtársakat is. Tevékenysége összességében sikeres volt, élvezte az akkori főapát, *Legányi Norbert* bizalmát, tanítványai eredményesek voltak.

Az első tragédia 1965 szilveszterén történt. Egy általa vezetett Baradla-barlang-túrán három fiatal ember meghalt. A következő nyáron pedig egy fiatal lány – volt tanítványának nővére – közös kajakozás után kishíján a Balatonba veszett. Az aggteleki szerencsétlenséget követően nem sikerült perdöntő bizonyítékot találni ellene. A balatoni eset aztán kapóra jött az akkori hatalomnak: mivel szerették volna *Legányi Norbert* főapátot eltávolítani. A két ügyet összevonták, *Pászthory Valtert* 6 évre ítélték. Elmondta akkor a bíróság előtt, később baráti beszélgetésekben, nyilatkozatokban megerősítette: „Nem világi hatalmaknak tartozom számadással, a tragédiáért és a majdnem balesetért nem terhel személyes felelősség.” A bíróságon a Nagy Imrét halálra ítéelő „vérbíró” ítélkezett fölötte.

* Utánközlés az *Új Ember*ből. Valter atya búcsúztatása és testének beszentelése 1996. május 24-én délután 3 órakor volt a Fő utcai kapucinus templomban. Június 1-jén 11 órakor temették Tihanyban, a bencés apátsági templomban.

A börtönéveket úgy élte át, mintha szigorú szerzetben lenne. Így emlékezett erre az időre: „az alázatosságot és az engedelmisséget nem itt kezdtem tanulni, így hát nem fogtak ki rajtam”.

Harmadolás után szabadult, de papi funkciót nem tölthetett be, Pannonhalmára nem mehetett vissza. Amikor *Szennay András* személyében újra lett főapátja a rendnek, s *Csizmadia Gerő* Győrbe került házfőnöknek, őt is hívták. Így lett győri házgondnok. Közel húsz éven át főzött, mosott, átalakításokat és építkezéseket irányított – prefektusi, tanári szívvvel. Korábbi hivatását így átfórmálva dolgozott, s győri éve alatt a rendház teljes építészeti és műszaki felújítása is megvalósult.

1990-ben új lehetőségek nyíltak a rend előtt, s ő is új feladatot kapott: a tihanyi – ismét bencés – plébánia vezetését bízták rá. Itt is a „*valteratyai*” lendülettel és energiával látott munkához. Folytatta a templom és az orgona restaurálását, a „*volt apátság*” múzeumból „*bencés apátság*” múzeum lett, kiharcolta, hogy az apátság épülete ismét a rendé legyen. Örömmel foglalkozott újra gyerekekkel, hittant tanított. Arról álmodott, hogy a tihanyi bencés apátság a hazáért való imádság, a kiengesztelődés helye, továbbképzések, lelki gyakorlatok, találkozások helyszíne lesz. 1994-ben, a gyermekek, nevelésének szeretetétől vezetve a budai Szent Benedek Általános Iskola és Gimnázium hittanára, az iskola-szervezés és -fejlesztés apostola lett.

Az utóbbi években – talán az újabb és újabb megpróbáltatások is közrejátszottak ebben – ő még bírta, a szervezete azonban már kevésbé. Néhány napra többször kórházba kényszerült, lábfájdalmát alig tudta leplezni. Húsvét második vasárnapján „szenzációs hírt” közölt a diák-miséén: „Meghalt a halál”. Tíz nap múlva operálták, és ezután nem állt lábra többé. Nehéz túrákon, a börtönben megtanulta, hogyan lehet zord körülmények között misézni. Kórházi ágyán, elfúló lélegzettel, alig mozduló kézzel is naponta misézett, amíg eszméleténél volt. Ha baráti látogató érkezett, vele mondta a zsolozsmát. Május 14-én, négy eszméletlen nap után testét legyőzte a rák.

Hat évvel azelőtt, hogy tihanyba került, megkérdeztem tőle: boldog-e? Ezt válaszolta: „Amikor pappá szenteltek, úgy éreztem, az életem beteljesedett. Akármi történik ezután, akárhol leszek, papként tudok működni. Ezzel a perspektívával mindegy, mit hoz az élet, a legfontosabb megvan. Ez az életem, törekvéseim alapja, boldogságom biztosítóka.”

Szikora József

Csendes Béla:

Invokáció

Minden nap nyereség, ingyen ajándék az
Úrtól, mely adatik és kötelesség is,
hogy mi rámbizatott már születésemmel
és mit alkatilag is szabad elmémből

hozzá szenved a szív, párhuzamos lángon,
és mit a sanyarú föld a hegyoldalon
elmélkedni kínál, míg inasúl a kar:
megszüljem magam és mindenek üdvére!

Felhők, harmatozók; napsugarak, hullók;
szellők, lengedezők; sok madarak, zengők;
kérelmének közösen az Örök-Irgalmast:
esztendőnyi időt élnem adassék még.

Nyúl, 1995. március 4.

(*Aszú és áfonya* c. verseskötetének bevezető költeménye.)

Az „esztendőnyi idő” – *hála érte!* – megadatott néki, sok szép új verssel
és még egy szép kötetel: *Nyúzottan darócban – A hetvenötödik
esztendő* – (Stádium, 1996. [Budapest]). Nyugodjék békében! – (Szerk.)

A Recski Szövetség

– a recski kényszermunkatábor volt rabjainak nemzetközi képviselője –
szomorúan tudatja, hogy az egykori sorstárs, jó barát,

Dr. Csendes Béla

életének hetvenötödik esztendejében
türelemmel viselt hosszú betegség után
1996. június 19-én elhunyt.

Földi maradványait a római katolikus egyház szertartása szerint
szülőföldjén, Nyúl község temetőjében helyezték örök nyugalomra.

A kényszermunkatáborban, ezt követő börtönéveiben, majd szabadulása
után is mindig példát és emberséget mutató társunk, jó barátunk emlékét
híven megőrizzük.

Béke poraira!

+ DR. GYENGE IMRE (1925 – 1996)

Nagy tisztelettel és szeretettel emlékezünk *dr. Gyenge Imre* felsőöri református lelkészre, az Ausztriai Református Egyház hosszú éveken át volt püspökére, aki 1996. augusztus 19-én visszaadta nemes lelkét Teremtőjének.

Gyenge Imre győri bencés diák volt. Tanáraitól, de általában a bencésekről tisztelettel és hálával emlékezett meg. A rend is megbecsülte és büszke volt rá. A Bencés Diákszövetség választmányi dísztagsággal tüntette ki, főapát úr pedig fölkérte a főpapi mise prédikációjának megtartására. Részt vett a Magyar Intézet megindításában és burgenlandi konferenciáin.

Ki kell emelni ökumenikus beállítottságát. Nemcsak a rendszeres ökumenikus istentiszteletekre és ökumenikus esketésekre, hanem szinte minden megnyilatkozására. Ő testesítette meg azt, amit a második vatikáni zsinat ökumenizmusról szóló határozata az „Unitatis redintegratio” (az egység helyreállítása) leszögez.

Emlékét szeretettel megőrizzük.

Felejtethetlen tanáraink

Egy bencés önéletírása – Nagy Vencel*

1897. október 13-án születtem Székesfehérvárott – 9 gyermekes család (5 fiú, 4 lány) – hetedik gyermekként. Az elemi után a helyi cisztercita gimnáziumba mentem továbbtanulni, ahol 1916-ban érettségiztem. Szeptember 23-án a Pannonhalmi Szent Benedek Rend tagja lettem: *Vencel* névvel (*Nagy Antal Vencel*). A hittudományi főiskolán a teológiát, a tanárképzőn a földrajz-történelem szakot végeztem. Az alap- és a szakvizsgák letétele után a tanári oklevelet a budapesti Pázmány Péter Egyetemen kaptam meg. 1921-23-ban Pápán, 1923-27-ben Kőszegen voltam tanár a bencés gimnáziumban. 1927-30-ban a mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Akadémia hallgatója lettem. 1930-ban szereztem mezőgazda (agrármérnök) oklevelet. Óvárott akadémiai hallgatóként a helyi Emericánának vezető lelkészeként tevékenykedtem. Legmagasabb pontszámmal szereztem „kitűnő” oklevelet, ami akkor 8-10 évenként volt egyegy az Akadémián. Sokgyermekes család tagjaként az életviteli ismereteket korán megismerve Pápán 1922-23-ban elindítottam az ún. diákasztalt, nagy sikerrel. Kőszegen templomgondnok, templomszónok, diákutazások ellenőre lettem, a nővérek polgári tanárképzőjében tanítottam, osztályfőnökként. Szívesen foglalkoztam a Rend 6 kh-as almáskertjével.

Hat év tanári munka után okleveles mezőgazdasági mérnökként a Rend jószágkormányzója lettem: 35 mezőgazdasági egységnek és 4 erdőmérnökségnek. 1930-31-ben Tarjánpusztát, Veszprémvarsányt és a tihanyi apátsági birtokokat kezeltem. *Krizosztom* főapát úr megkért, hogy nézzek a körmére Traum János Balatonendréd kezelőjének, mert úgy hallom – mondá – nem gazdálkodik, hanem garázdálkodik. 1931. augusztus 1-je és 29-e között 85 pontba foglalva ezt az embert a rend elbocsátotta. Amikor peresítette nyugdíjigényét, mindhárom fórumon vesztes lett. 1931. augusztus 1-jével a jószágkormányzóságot főszámvévőséggel kellett fölcserélnem főapáti diszpozícióra 7 évre. 1938. augusztus 1-től novemberig a Győri Kerület jószágkormányzója voltam. A müncheni döntés után Észak-Komáromban lettem a visszatért Deáki és Komáromfűss rendi birtokok kerületi jószágkormányzója 1945-ig.

A Közellátási Minisztériumban több éven át véleményező bizottsági tagként működtem közre, az FM megbízottjaként a cuhai Bakonyérnél lecsapoló társulati elnök lettem. *Némedy Béla* a társulatnak 600 ezer P-t adott. Az OMGE-nak Észak-Komáromban az érsekújvári megyei bizott-

* Részlet Gaál Zoltán „Nyugat-Magyarország és Ausztria című könyvéből – Győr, 1993.

sági tagjaként hazámnak is szolgálattevője voltam. *Krizosztom* főapát úr kérésére a győri székeskáptalan birtokának rendbehozatalán is fáradoztam olyan sikerrel, hogy a 10 ezer kh-as birtoknak gazdaságossá tételéről maga a jeles papköltő, *Harsányi Lajos* székeskáptalani dékán emlékiratában is értékelte szolgálataimat. Legfontosabb vállalkozásaim egyike: *Darányi Béla* felkért Gadócz és társai gazdaságok rendbehozására. A Futura Orsz. Intézetének vezérigazgatója kérését magamévá téve, nemcsak rendbe és jövedelmezővé tettem ezt a 4 ezer kh-t, hanem még intézőt is tudtam ajánlani, aki dicséretesen szerepelt.

Amikor 1938-ban Deáki és Komáromfüss visszakerült Magyarországra, jelentős beruházással eredményessé tettem a rendi gazdálkodást. *Bittera Gyula* illóolajgyárossal voltunk termelő és termeltető viszonyban, akinek megelégedésére dicséretesen szerepelt Deákiban 3 gőzkazán, 12 lepárló üst; lestyán, zsálya, kapor, petrezselyem, főleg borsmenta 650 kh-on termelésére került sor (ezenkívül Kismegyeren, Zalaváron és Tihanyban is termeltetett). Az értékesítést is ő végezte, főleg az USA felé.

Szakkönyvekben angol nyelven szerepeltek a rendi majorok. Az 1945. évi termést már nem tudta az USA-ba kivitetni, akkor az egészet a Benecsi székháznak ajándékozta. Várpalotán, amikor portréját ünnepélyesen elhelyezték, emlékbeszédemben hálával áldoztam neki.

1938-ban a magyar kormánytól m. kir. gazdasági főtanácsosi címet kaptam.

Az I. világháború idején (1914-18) a Pannonhalmi Szent Benedek Rend 11 millió Korona forgótőkét adott hadikölcsönbe. 1917-ben Balatonfüredet bérbeadta. (A 12,5 millió arany korona értékű bér összege az infláció következtében elértéktelenedett, úgy, mint a hadi kölcsön.) Az 1919-es kommunizmus a gazdaságnak nagy veszteséget okozott. A trianoni békeszerződés Deáki és Komáromfüss rendi gazdaságokat „elvitte”. Mindezek miatt a Rend gazdasági csődbe jutott... *Dr. Esterházy Móric* lett a Rend zárgondnoka egy évre. Kinevezését a kormányzat adta neki. Egy esetben megkérdezte tőlem, főszámvevőségemben mivel indulok. Mondottam, leltározni az óvári gazdászok, akiket én ellenőrzök. Egy év után *gr. Esterházy* lemondott a zárgondnokságról, azzal indokolva, hogy mellettem nincs értelme a megbízatásának. Igaza lett, mert 12,5 millió P törölve lett 1938-ra. Az adósságtörlesztés után gazdaságaink gépesítése-invesztálása lett a fő teendő. Balatonfüred bérlőit is peresítéssel távolítottuk el, aminek költsége 1 millió P volt. Az 1938 utáni jövedelmet a Rend Balatonfüred szintemelésére fordította. Az adósság törlése után a gazdaságaink úgy lettek investálva, hogy a *Hoffer Schrantz* tiszviselője úgy

nyilatkozott: a Herceg Esterházy Pál birtokai szintjén van a Rend gazdasága.

A II. világháborúban Ölbőpusztán sokszor fordultam meg, mert Tömörd, Deáki, Komáromfüss, Bársonyos mellé 1940-ben Ölbőpusztát is jószágkerületemhez csatolták. E major óhajára pusztai elemi iskolát tudtam államköltségen biztosítani. Tanítói lakást is kapott az iskola, a szindarabhoz előadótermet, és vegyeskereskedést. Az éves alkalmazottak lakásait felújítottuk villanyvilágítással. A komáromfüssi Magas- telken a nyitott kéményű konyhákat megszüntettük. Helyettük meleg- konyhákat építettünk, azért, hogy az éves alkalmazottak otthonukban jól érezhessék magukat. A II. világháború idején a Mezőhegyesi Áll. Gazda- ság ménjei Ölbőpusztára kerültek. *Odescalchi herceg* a lótenyésztési országos főnök telefont adott, mert a mének eltartását mi vállaltuk. 1945 után azon voltam, hogy ez a remek építésű, négyzetes zárt major Ölbőpuszta a Bábolnai Állami Gazdasághoz kerülhessen. *Zámbó Ernő* országos főigazgató osztálytársam volt Székesfehérvárott a ciszter- citáknál. Amit megígért, meg is valósította. 1945 április 11-én Ölbő- pusztán helyi lelkész lettem. A Bábolnai Áll. Gazdasághoz az egykori rendi ölbői gazdaságot hozzácsatolták, amelynek igazgatója *Rutics Ödön* lett. A II. világháború befejezése előtt Ölbőpusztán több család jutott védelemhez. Főapáti engedéllyel testvéreim is Székesfehérvárról külön háztartással 6 személy, közöttük János bátyám, aki 1915-től 5 éven át hadifogoly volt karpaszományos őrmesterként, – mint joghallgató – orosz-német nyelvtudással. Jelenléte életmentő lett *Császár* nevű mező- gazdasági szeszgyárvezető családja számára. A gyáros családját falhoz állították tarkólövésre az oroszok, de János bátyám, aki akkor törvény- széki bíró volt, megmentette őket. Az oroszok 1945. március 27-én reggel jelentek meg a pusztán. A cselédcsaládokat kértem, hogy szesz ne legyen az oroszok számára. Félrészen szeszesen érkeztek meg az orosz katonák, de Istennek hála, a felvilágosítás hasznos volt a majorra, mert botrányt nem jelentettek érkezésük napján. 1945 márciusában Ölbőpuszta harctéri terület lett. A németek, ami mozdítható volt, elvitték. (9 hajtó kocsi, a kölber is eltűnt a kocsisok ruhájával együtt). Az oroszok bevonulásukkor az alkalmazottakat arra kötelezték, hogy a zsákmányu- kat a megkívánt helyre szállítsák.

1945. augusztustól rendi ügyvivői szolgálatra kért fel *Krizosztom* főapát úr. Emiatt nagyjából Budapestten voltam elfoglalva. Az 1940-es évek elején, még komáromi jószágkormányzóságom idején *Kelemen Krizosz- tom* főapát úr Pannonhalmára hívott *Stefánia* örökhagyásának ügyében.

Ennek eleget téve meglátogattam Bodrogolaszit, ahol megtekintettem a birtokot, a 60 kh tokajhegyaljai szőlőt és a 200 kh-as almást *Krausz-Moskovits* kezelésében. Az örökagyásnál 1 millió P adósság szerepelt. A Budapesti Központi Szemináriummal is tárgyalt *Stefánia*, de az adósság riasztó volt. Én leírtam a látottakat, megbeszéltem a teendőket, ajánlva a hagyaték elfogadását, aminek burgenlandi és csehszlovákiai része is volt. A magyar részt traktorokkal gépesítettük és ezen keresztül sokirányú igényt megoldott a Rend. Mondták a bodrogolasziak: „Bár a papok korában jöttek volna!” A tsz-esítés idején a magyarországi örökség államivá lett, de a burgenlandi nem. A bécsi skót bencések éveken át kezelték, a burgenlandi rész jövedelmét építkezésekre fordították. 1957-ben *Polgár Vilmos* rendtársam kiment Ausztriába, aki a burgenlandi örökséget sikerrel egy grófnak adta bérbe, az investációból Bécsben egy csodavillát vett, amit bérbe adott és jó bérlő lett Bécs városa. Ez a *Stefánia*-hagyaték balatonfüredi villarészt is tartalmazott. Elveszett ez is 1945 után. Ez az örökség sokat jelentett és jelent életvitelénél Pannonhalmának.

Az 1945-ös idők után *Kelemen Krizosztom* főapát úr az USA-ba kiment a Budapesti Gimnázium stb. ügyében, *dr. Sárközi Pál* bakonybéli apát lett Pannonhalma kormányzó apátja (1947-1952-ig) és főapátja (1952-57). Arra kért engem, az ölbőpusztai lelkészetet hagyjam ott és legyek Pannonhalma háztáji gazdája. 1949-től tartózkodom Pannonhalmán és sokirányú ismerettségemmel tudtam Pannonhalmának szolgálatot tenni. Ezt a szolgálatot korábban jószágkormányzósági és főszámvevőségi időmben kezdhettem el. 1949-től Pannonhalmán a kertészetben a kis levendula területen tevékenykedtem. A Herbáriának szállítottam a száraz virágot, de 1970 előtt megoldottam a levendulaolaj lepárlását és a területet is megnöveltem a kezdetinek többszörösére.

A sertészetnél is megoldottam a többszörös létszámot. A gimnázium építésénél keletkezett barlangok lettek az óljaik. Az arborétum kerítését megújítottam és a kártevéseket – amiket az átjárók okoztak – megszüntettem. A megváltozott években megtaláltam annak lehetőségét, hogy a főapátsági hatalmas műemléki együttes kárt ne szenvedjen.

A 30-as évek gazdasági depressziója óriás volt, és nálunk ekkor jött az adósságtól való szabadulás. A rendi tagok és az alkalmazottak megértést tanúsítottak a szebb jövő reményében. Még Észak-Komáromban ismerkedtem meg *Dobi István*nal. Amikor köztársasági elnöki rangja megszűnt, kíséretével eljött Pannonhalmára, elköszönni tőlem.

A Nemzetközi Vöröskereszt megszerzése Pannonhalma számára

1944. október 8-ára *Darányi Béla* meghívott ebédre és akkor 3 *Edelsheim grófnő* is vendég volt: *gróf Esterházy Józsefné*, *Horthy Istvánné* és *Darányi Györgyné*. Én a rendi birtokok ügyintézésével kapcsolatban sokszor voltam náluk és ekkor az egyik grófnő azt mondta, hogy október 9-én Budapestre mennek. Én is mondtam, hogy mennem kell Pestre, ügyeink intézésére. „Menjünk együtt!” Erre nemmel válaszoltam, hiszen autó, sofőr állt rendelkezésemre. És miért, nem tudom, mégis velük mentem. Csak azt mondhatom, a Gondviselő Úristen intézte ezt, mert útközben egyik *Edelsheim* kérdezi: milyen védelmet kapott Pannonhalma? „Tudtommal nincs védelme” – mondtam. Az autót a Hungária Szállóhoz kértem, ahol *Hagenmacher Tamás* barátomat megtaláltam az irodájában. Vezérigazgatója volt a szállodának és kérdeztem, miként lehetne Pannonhalmát védelmezni? Erre ő azonnal felhívta *Born Frigyes*t, aki a svájci kereskedelmi attasé volt és kérte, fogadjon. Erre ő: „Gyertek okos reggelire”, mert ha valami, akkor Pannonhalma védelmet érdemel e hazában. A ravazdi erdőkből sokszor megfordult szarvas lelövésre és valamit tudott magyarul is. Ígérte, hogy a külügyminisztériumukat megkeresi a Vöröskereszt védelme okából. Én Komárom-Budapest és Pannonhalma közt október 10-14-e között ingajaratban voltam. *Krizosztom* főapát urat értesítettem ezen tervről, aki ezt örömmel fogadta. Hiszen ő a védelem ügyében *Hitler* helytartóját *Wesenmayert* honunkba kérte, hogy fogadja, de kérését nem teljesítette és most *Hagenmacher Tamás*, *Born Frigyes* megoldotta a védelmét Pannonhalmának 1944. október 14-i szerződéssel. Másnap már nem tehetne volna, mert *Szálasi* uralma jött. *Brunschweiler Benedeket* (gyártulajdonos) kérte fel *Born* az igazgatói posztra. A pannonhalmi főapátnak volt egy csoportja a védelmezésükre Pannonhalmán, de ezek között zsidók is voltak. Emiatt Pannonhalma sorsa egyenlő lett volna Montecassino-éval és *Krizosztom* főapát úr sorsa is *Hitler* által meg lett volna pecsételve. 1944. október 14-től kizárólag *Brunschweiler* lett az igazgató. Még *Mécs Lászlót* sem fogadta december 8-i jelentkezéssel. *Mécs* ezért 3 hetet töltött Ölbőpusztán *Krizosztom* főapát úr óhajára és csak december végén jöhetett „priusza” ismerete után *Brunschweiler* hívására.

Pannonhalma, 1993. március 11.

Nagy Antal Vencel OSB

Borbély Kamill, ahogyan én láttam

Kedves barátaim!
Kedves vendégeink!

Szeretném előrebocsátani, hogy ami itt most el fog hangzani, az nem – miként illenék – pályakép lesz, vagy akár csak annak vázlata, nem is az ünnepelt szellemi rangjához és emberi kvalitásához illő méltatás – ezekhez többek közt sem az adatok nem állanak rendelkezésemre, se készültségem nem elégséges –, csupán véletlenszülte emékek bizonyos mértékig önkényes együttese, természetesen az elkerülhetetlenül szükséges alapvető események és tények rövid felidézésével. Vagyis: *Borbély Kamill, ahogyan én láttam.*

Ez ugyan első hallásra akár hivalkodóan is hangozhat, hiszen most nem rólam van szó; de az, hogy meglobogtatom a bennem élő képet, nem egyéb, mint tisztelgő zászlólengetés, annak számomra ezúttal egyetlen elérhető módja. És ez az itt szavakban testet öltő kép, ez a szimbolikus zászló, egyben szimbóluma, szimbolikus helyettesítője a valamennyiünkben élő belső képnek, megjelenítése mindnyájunk zászlólengető szándékának.

Bevezetésül szeretnék valamennyit felidézni egy fél évszázaddal ezelőtti ünnepélyes alkalommal elhangzott, rá annyira jellemző szavaiból. Érettségiző osztály búcsúztatásaként hangzottak el, diákmise szentbeszédének formájában. Az ő szavait idézem, már amennyire ez ilyen távolságból, emlékezetből lehetséges. Így szólt:

„Megyek a réten és leszakítok egy virágot. Annak a virágnak van gyökere, szára, levele, de ha azt a virágot szétszedem, nem tudom újból összerakni, mert az a virág nemcsak gyökér, szár, levél. Abban a virágban van valami más is. Ha ránézek, visszanéz, ha rámosolygok, visszamosolyog. Abban a virágban van valami egészen különös – annak a virágnak lelke van.” Aztán folytatódott a beszéd néhány szép megkapó, kidolgozott képpel, melyek ugyanúgy felvillantották a kézzelfogható külső mozzanatok mögött meghúzódó, azokon átsugárzó lényegét: hogy mindennek valami módon lelke van. Majd a konklúzió: „Az iskola sem ez az öreg épület, ezek a kopott falak, faragott padok (stb., stb.): az egészben valami *egészen* különös, az iskolának lelke van.” Aztán hosszabban szólt arról, hogy ez a lélek az, amit meg kell őriznünk, amit ápolnunk kell, és amire emlékezünk.

Mindez – mint a cseppben a tengert – egyszerre villantja meg tanári és lelkipásztori profilját. Elismerem, valójában inkább csak azoknak, akik az

idézett beszédet hallották, s tán emlékeznek rá valamennyire, valamint ismerték tanári habitusát és lelkipásztori (lelkigyakorlatot vezető, prédikáló) tevékenységét, vagy annak legalább foszlányait. De ezekről majd később.

Addig is, előlegezett összefoglalásul és jellemzésül ide kívánkozik az a rövid, de kitűnő szemmel és tollal, meleg, beleérző lelkülettel megírt nekrológ, mellyel Pénzes Balduin búcsúzott 1975-ben elhunyt rendtársától.

„Április 8-án, rövid szenvedés után 75 éves korában Balatonfüreden meghalt Borbély Kamill bencés.

Egész élete a tanulás és a tanítás jegyében telt el. Tanított a Szent Benedek rend középiskoláiban, majd pannonhalmi teológiai főiskoláján. Szaktárgyai a matematika-fizika voltak, de középiskolás tanítványai nem azért őrzik szeretettel emlékét, mert őket e két tudományágba bevezette, hanem főként azért, mert nem tantárgyakat, műveltséget tanított. Módszere a reneszánsz mesterekével, nem pedig a szokványos szaktanárokéval volt rokon: az egész műveltségi kincsét akarta tanítványainak átadni. Kötetlen kitérései, amelyekben bőségesen csillogtatta tudását és tapasztalatait, ezt a célt szolgálták, ezért oly felejthetetlenek tanítványai számára. A szigorúságot nem ismerte, tanítványait teljes jogú személyiségeknek nézte, de a belőle áradó pedagógiai étosz útját állta minden fegyelmezetlenségnek.

Katedra volt számára a balatonfüredi kerektemplom szószéke is. Szentbeszédeiben az ember és hívő létproblémáiról beszélt, az ő ajkáról nem hangzottak el szokványos kegyességek, unalmas moralizálások. Kicsiszolt stílusú, nyomtatásba kívánczó, esztétikai emelkedést is nyújtó rövid szentbeszédei emlékezetesek ama sokezer hívőnek, akik őt hallgatták.

Egy finom lelkű és modorú, emelkedett életvitelű, művelt és harmonikus embert gyászolnak benne rendtársai, hozzátartozói, tanítványai és barátai. Mi is, akiket gazdagított lelkigyakorlatokkal és barátságával.” (*Új Ember* 1975. ápr. 20.)

E jóformán minden lényeges emberi és szellemi mozzanatot felvillantó nekrológ szűkszavú életrajzi adatait kiegészítve tekintsük át röviden Borbély Kamill életútját.

1901. január 9-én született Győrben. Középiskoláit a győri bencéseknel végezte, innen került át a közeli Pannonhalmára, ahol 1918. aug. 6-án beöltözött, majd érdekes módon újra beöltözött 1920. aug. 8-án. Egyszerű fogadalmat 1925-ben tett, pappá szentelése 1926-ban történt meg.

Egyidejűleg matematika-fizika-szakon diplomázott, doktori címet azonban csak jóval később, 1946-ban szerzett pedagogiából. Fiatal tanárként rövid ideig (1926-1928) Kőszegen és (1928-1929) Budapesten tanított, majd hosszabb (1929-1936) győri tanárkodás következett.

Ezután 1936-39-ig lelkész, majd egy évig fürdőigazgatóhelyettes volt Balatonfüreden. Középiskolai tanári működését leghosszabb, kilenc évig tartó (1940-1948) budapesti tanárkodásával fejezte be. Ennek az időszaknak utolsó harmadában, 1945 ősztől a rend által létrehozott alsó-fokú iskola igazgatójává is kinevezték, ami a nyolcosztályos általános iskolai rendszernek abban az évben történt bevezetésével függött össze. A szerzetesiskolák megszüntetése után egy évig lelkészkedett a fővárosban, majd 1949-1958-ig főiskolai tanár volt Pannonhalmán, ahol pedagógiát és természetbölcseletet adott elő.

1958-ban újra Balatonfüredre helyezték, itt a kerektemplom néven ismert fürdőtelepi kápolna teendőit látta el 1964-ig. Nyugalmi éveit 1964-1975-ig, haláláig Budapesten, családi körben töltötte. Hamvait, kívánsága szerint, a Farkasréti temető családi sírjában, helyezték el.

Az életrajzi adatok e szinte távirati stílusú, sematizmuszerű számbavetele után szánjunk néhány visszapillantó gondolatot személyisége különböző területeken való megnyilvánulására, jellemzésére. Lássuk *tanári, tudósi, lelképásztori*, valamint mindezekben s nem utolsósorban a vele való *személyes érintkezésekben* megmutatkozó, azok mögött meghúzódó emberi milyenségét, s végül próbáljuk meg, legalább szemérmétkkel, megbecsülni jelentőségét.

Legjobban természetesen mindnyájan *tanárként* ismertük, akár számot adtunk erről magunknak – akkor vagy később –, akár nem. Hiszen ebben a minőségben ismertük meg, a tanár-tanítvány viszony volt érvényes köztünk többnyire hosszú évekig. De a tanulmányi idő elmúlása után is, ha ez esetleg különböző szintű, jellegű, akár az atyai barátságig eljutó személyes kapcsolattá érlelődött is, valójában mindvégig élt bennünk belőle valami.

Midőn tanári alakját felidézzük, nem szabad elfelejtenünk, hogy pályája során kétféleképpen volt az. S ha alapjaiban a kétféle tanárság közt, meggyőződésem szerint, nem is volt különbség, tudnunk kell, hogy a különböző feladatok sajátosságaihoz igazodó kétféle tanárság közül mi – kevés bencés szerzetessé lett iskolatársunk kivételével – gimnáziumi tanári működésének élményéből alkottuk meg alapvető képünket. Főiskolai tanárságáról általában másodkézből tudunk valamit, esetleg nem is jelentéktelent, de tanári képét nem ez formálta meg bennünk.

Legfeljebb utólag teljesebbé tette, azzal együtt, hogy el tudjuk képzelni: főiskolai tanársága, annak szintje következtében, közelebb volt tudományos munkásságához és bizonyára sokat számított, hogy itt összehasonlíthatatlanul kisebb hallgatósággal kellett dolgoznia.

Ha ezek után arra a tanári alakra gondolunk, akivel az iskola falai között naponta találkoztunk, arra is gondolnunk kell, aki minket nemcsak közvetlenül tanított és nevelt: hanem a szülőkön keresztül is. Ez utóbbi tevékenysége megnyilvánult az iskolai értesítőbe írt, végül is a szülőknél szóló tanulmányaiban, a számukra tartott pedagógiai előadásokban és a velük való, a szülői fogadóórákon kialakuló, esetleg azon később túlnyúló személyes kapcsolatokban. Ezekről mindnyájan, természetesen nem közvetlenül, tudunk valamennyit, rájuk többé-kevésbé emlékezünk, ki-ki a maga iskolai életének alakulása szerint, s természetesen sokkal halványabban, mint saját tapasztalataira.

Legyen szabad egy ezzel kapcsolatos kis apróságot elmondanom. Természetesen nem saját tapasztalatom, hanem szülői elmesélés alapján. Egy ilyen alkalommal arról volt szó, vajon a szülő hagyhatja-e, hogy az otthoni könyvek közül a gyermek azt olvassa el, amit akar. Ő azon a véleményen volt, hogy a gyermek csak a lelki fejlettségének megfelelő fogja kézbe venni és türelemmel elolvasni. Tehát azt ajánlja nekik, hagyják nyugodtan nyitva a könyvszekrény ajtaját. Midezt bizonyára sokkal differenciáltabban mondta el és tágabb közegbe helyezve. Az előadás befejezése után azonban a jelenlevő igazgató, Horváth Kandid, még szólt néhány szót, és oda konkludált, hogy mégis csak jobb lesz bezárni azt a könyvszekrényt. Hogy mindezt mennyire híven idéztem fel, nem tudom, de nagyjából biztos így történt és jellemző volt mindkét szereplőre.

Visszatérve gondolatmenetünkhöz: ha közvetlenül nem is tapasztaltuk ezt a szülőkön keresztül történő nevelést, nem szabad számvetésünkből kihagyni, mert ez a jó pedagógiához hozzátartozik, s Borbély Kamill nem hogy jó, hanem kitűnő pedagógus volt elméletileg és gyakorlatilag egyaránt.

Hogy a közvetett nevelés gondolata mennyire alapvető és mennyire átgondolt volt nála, megmutatta számomra egy évtizedekkel későbbi beszélgetés. Arról volt szó, hogy a hitoktatás által csak elégtelenül elérhető, vallástalan, sőt ellenséges atmoszférában felnövő gyermek vallásos nevelése érdekében mit tehet a lelkipásztor. Természetesen azon a kevesen kívül, amit esetleg hitoktatással vagy egyéb módon közvetlenül tud tenni. Azt vallotta, a misék szentbeszédeiben úgy kell szólnia, hogy a szülőket alkalmasítsa arra, ők maguk tegyék meg e téren

azt, amit korábban a hitoktatás, iskola, általános környezet stb. megtett. Emlékezetem szerint ebben legalább akkora szerepet szánt (és valószínűleg elsősorban ezzel foglalkozott) az általános szülői vallásos habitus kialakításának, mint a tételes oktatásra való képessé tevésnek.

Ha figyelmünket közvetlen tanári munkálkodása felé fordítjuk, elég Péntes Balduin idézett szép emlékező sorainak tömör és pontos, találó jellemzésére utalni, hiszen egyébként tanárságára mindnyájan jól emlékezünk.

Talán nem viszem túlzásba az anekdotázást, ha kiegészítésül az ilyen emlékek közül tanári magatartásának egy-egy szegmentumát megvilágító két apró történetet felidézek.

Egyszer, állítólag, egyik tanárunk – nem tudom, kicsoda – a mintaszerű fizika- és matematikaórák dicséretét hallva azt mondta: „könnyű: a Borbély tanár úrnak, ő készül az órákra”. – A másik történet szereplője Brunner Emőd, kinek egyszer, matematikaórát követően, a tanári naplóba történő bejegyzés közben felcsillant a szeme, és hamiskás mosollyal azt mondta: „érdekes, a Borbély tanár úrnál mindig van egy dolgozatírás és a következő alkalommal dolgozatjavítás. Nálam éppen fordítva van.”

Igen, a fegyelmezettség, a precíz, gondos munka tanárként is jellemző volt rá.

Tanárságával kapcsolatban még egy gondolatot szeretnék érinteni, mely Péntes Balduin megemlékezésében így hangzik: „A szigorúságot nem ismerte, tanítványait teljes jogú személyiségekként nézte, de a belőle áradó pedagógusi étosz útját állta minden fegyelmezetlenségnek”. Ami a szigorúságot illeti, ez az állítás a szó mindennapi, iskolamesteri – adott esetben alkalmilag akár el is fogadható – értelmében igaz, nem szorul kiegészítésre, nem szorul magyarázatra. De lényéből áradt valami másféle, talán belsőnek nevezhető szigorúság. Az idézett megemlékező mondat befejező része („a belőle áradó pedagógiai étosz útját állta minden fegyelmezetlenségnek”) alighanem ebből fejez ki valamit, valószínűleg nem is keveset. Példákat is lehetne erre idézni, de nem szeretném elaprózni. Ez a nem könnyen körülírható belső szigorúság többek közt jelentett *fegyelmezettséget* – gondolatmenet, gondolkodásmód, besztás, rend fegyelmerettségét –, jelentett humora, csillogó szemüvege mögé rejtett finom mosolya mellett, mélységes *komolyságot*. Sugárzott belőle, hogy mindig mindent komolyan vesz, mindent komolyan kezel. Mindez természetesen valakinek vagy tetszik, vagy nem; ez végül is jelentős mértékben alkati kérdés is. De tény, hogy így volt, És a belső szigorúság párosult azzal a pedagógiai magatartással, „nem szigorral”,

amiről Pénzes Balduin beszél, s ami teljes emberi lényének valójában alapvetően megfelelt, sőt onnan forrásozott. Ennek mélyebb rétegeibe és abba a valamibe, ami megnyitotta őt mások teljes jogú személyiségléte felé, megpróbálunk majd még beletekinteni.

Ha *tudósként* kell róla szólnunk, már nehezebb a helyzetünk, hiszen egy-két társunk kivételével ez már kívül – vagy legalábbis jóval távolabb – esett látókörünkön, külön-külön sajátos kompetenciánkon. Így hát csak annyi kerülhet szóba, amennyi saját békaperspektívámból látható; megtámogatva azzal, amit az idők folyamán hozzáértőktől, tájékozottabbaktól alkalmam volt hallani. Csak így módon ejthető tehát néhány szó arról, mennyiben és milyen *kutató, alkotó* volt, vagy *polihisztor* – ahogyan alkalmilag már aposztrofáltatott –; milyen volt intellektuális, *tudományos gondolkodásmódja, kifejezésmódja*; végül milyen volt s hogyan helyezkedett el személyiségében a *teoretikus szféra* egyáltalán.

A korszakot, melyben szellemi érése, kibontakozása és működése megvalósult, két ellentétes tendencia jellemezte. Egyfelől az általános és tudományos mentalitás hosszú ideje tartó egyoldalú racionalizmusa, mondhatni szinte szcientizmusa, valamint a tudományos és mindennapi gondolkodásban a természettudományos (és technikai) szemlélet jogosulatlan túlsúlya, sőt a szellemtudományi területek ez utóbbi szemléletmód által végbemenő szinte tudattalan impregnálása. Másfelől sokaknak, nem kis mértékben a keresztény, egyházi érintettségű embereknek, de általában is azoknak, kiknek művelődési gyökerei bőven az első világháború előtti időre estek, – érthető és nem alaptalan – idegenkedése, olykor értetlensége a természettudományokkal, természettudományos eredményekkel, technikával szemben. Így ezek – a természettudományos mentalitás jogosulatlan túltengése által keltett félelem és bizalmatlanság miatt – nem egykönnyűen tudták gondolkodásukban azt a jogos helyet elfoglalni, mely őket tárgyilagosan megillette volna. Nyilvánvaló volt, ma is – sok előnyös változás után is – nyilvánvaló, hogy az egészséges egyensúly negvalósulása, ha egyáltalán, csak hosszú távon lehetséges.

Ezen a téren Borbély Kamill – miként általa nagyra becsült rendtársa, Holenda Barnabás – a szerencsés kivételek közé tartozott: mint jól képzett fizikus és a természettudományokban járatos (zárójelben említtem, hogy különösen érdekelte a biológia világa, ami pszichológiai-pedagógiai vizsgálódásai terén volt sokszor tapasztalható) alaposan ismerte a tudományok álláspontját, mint pap kellően fel volt verteve filozófiai és teológiai tudással. De – bár kitűnően felkészült volt szakterületén – különbözött Holenda Barnabástól abban, hogy érdeklődése

nem korlátozódott az elméleti fizikára, abban nem is volt hozzá hasonlóan specialista, hanem ezt az érdeklődést más területekre is kiterjesztette, így a tapasztalati lélektanra és a. pedagógiára, mely utóbbi végül is fő területévé vált.

Nos, akármelyik tudományterületbe mélyedt el, törekvése arra irányult, hogy ezeknek viszonylagos autonómiáját, relatív öntörvényűségét érvényesíteni engedje, így módon értse, ragadja meg, mutassa be tárgyát. E feladat jellegére, nehézségeire itt kitérni már pusztán terjedelmi okokból is lehetetlen. Legyen elég utalni arra, hogy ehhez kell egyfelől a tárgy iránti bizonyos érzék és persze megfelelő képzettség, másfelől olyan lelki diszpozíció, mely mélységes, szilárd hitben élve sokkal többet merhet, mint akinek e téren bizonytalanabb, ingatagabb alapok adtak. Nagyon sajnálatos, hogy nincs terünk arra, hogy tüzetesen idézzük a vele nagyon rokon lelkületű, bár más területen működő, általa nagyon sokra becsült Romano Guardinit, amivel sokkal világosabb lehetne, miről van szó – de az egy másik előadás lenne. Mindenesetre, ha más léptékben, más körülmények között, más módon, de a maguk módján mindketten a zsinati szellemiség túl nem becsülhető előfutárai voltak. Borbély Kamill esetében természetesen hozzá kell tennünk, hogy azokon az általánosabb spirituális, lekipásztori munkássághoz tartozó területeken is, melyek az itt érintett szaktudományos régiókon kívül vannak.

Tárgyilagosan meg kell említenünk, hogy mindezekben esetleg akadt valami a természettudományos szemlélet túlzásából, de ennek megítélésénél figyelembe kell venni a körülményeket. Semmilyen emberi megnyilatkozás egymagában nem fejezheti ki a teljességet, mintegy egy mondatban nem mondhatja ki a teljes igazságot, a teljes valóságot. Amit az ember kimond, legyen az szó vagy tudományos életmű, benne áll a történelmi folyamatban, annak egy konkrét pontján, valamint az őt körülvevő emberi környezetben, kultúrában. Csak abban, azzal együtt érthető, értelmezhető helyesen. Minden kimondott szó, legyen a megjelenési formája akár többkötetes mű, valójában válasz, s ha nem ismerjük a kérdést (mely inkább többszólamú kórus, mint egyszólamú recitativo), nem érthetjük, nem értékelhetjük, főképpen nem méltányolhatjuk helyesen a válaszként elhangzottakat. Így kell kezelni azt, amit említettem, s ami visszatekintő sejtésem szerint itt-ott talán tárgyilag nézve túlzás, az *akkor az egyensúly helyrebillentését szolgálta.*

Tudományos törekvéseinek ezen általános jellemzői után fordítsuk figyelmünket a megvalósítás mikéntje felé. Amennyire én látom – bár megvolt benne az alapvetően tudós habitus – nem volt kutató tudós

abban a szigorú értelemben, ahogyan azt – különösen a nagy – kutatóknál, alkotóknál látjuk. Ennek legfőbb oka valószínűleg az volt, hogy hiányzott belőle az ehhez szükséges – egészséges változatában önmagában véve nem kifogásolható – egyoldalúság. Törekvése mindig valami eruditív és funkcionális, emberi sokoldalúság volt, mely az előbbinek útjában állt. Persze az egyoldalúság említett hiánya csak úgy-ahogy, vagyis csak bizonyos mértékig állt fenn, hiszen egy-egy tudásszegmentumban, egy-egy tudásszegmentumon belül volt, és kellett is lennie bizonyos mértékű egyoldalúságnak, más szóval szűkebb területre való szívós koncentrálásnak. Enélkül a differenciálódás nélkül ugyanis nem lehet elmélyült, biztos tudást szerezni, tudományos jellegű tevékenységet folytatni.

Hogy nemcsak én gondolom ezt önkényesen így, azt legalábbis valószínűsíti, hogy élete vége felé egy beszélgetésben elgondolkodva számot adott arról a töprengéséről: vajon miért nincs életműve. Én ezen akkor ellentmondóan csodálkoztam, hiszen mindaz, aminek évtizedeken keresztül tanúja voltam, miért ne volna életmű. Végül is – ezt most gondolom hozzá – egy szokratikus élet eredménye is tekinthető bizonyos értelemben életműnek – s az övé ráadásul ennél, jellegében, azért feltétlenül több volt. De nem akarom, nem is tudom eldönteni az ő szemzőgéből nézett *életmű - nem életmű* kérdését, csak sejtem, hogy éppen azt érinti, amiről itt most szó van.

Az előzőekhez kapcsolódik az a kérdés, mennyiben volt valóban polihisztor, mennyiben nem. Ez persze nem kis mértékben azon múlik, mit tekintünk e fogalom tartalmának. Sajátos véletlen, hogy kisdíák koromban éppen tőle tanultam meg, hogy Brassai Sámuel volt az utolsó polihisztor. Azóta már annyi utolsó polihisztort hallottam megnevezni, hogy a dolgot alig-alig tudom komolyan venni. Persze ez az egész tekinthető terminológiai szörszálhasogatásnak. De végül is, ha a fogalom XVIII-XIX. századi eredetét tekintjük, ez inkább a minden tudásterületre kiterjedő, pozitivistikusan színezett rendkívüli erudíciót fejezi ki. Ilyen Borbély Kamill nemcsak hogy nem volt, hanem ez a XX. században nem is lehetséges. Általános műveltsége, európai látóköre, mely erudíciójában sem volt jelentéktelen, valóban nagy területre terjedt ki, de nem bélyeggyűjtő teljességre törekedett, hanem az emberi világot átfogó tudásterületek szerves áttekintésének mélységére.

Miután így tudományos attitűdjét az univerzális áttekintés és a specializálódás kettőssége fényében szemügyre vettük, rátérhetünk arra a kérdésre, hogyan helyezkedett el egyáltalán személyiségében a teoretikus

szféra. Mert hogy a teoretikus szféra volt számára – a mindig szem előtt tartott és igenlően tekintett teljességen belül – alkatilag az elsődleges, az senki számára, aki ismerte őt, nem volt kétséges. Ő maga is emlegette – kissé játékosan – olykor, diákkorunkban, hogy az osztályból, óraadás helyett, legszívesebben visszamenne a szobájába, behúzódná egy könyvvel a meleg sarokba, és élné – mint mondta – a „biosz teoretikus”-t. Ebben az értelemben feltétlenül tudományos hajlandóságú volt. A Jung-féle karakterológia szerint egyértelműen az introvertált gondolkodó típushoz tartozott, intuitív segítő funkcióval. Ez a személyiségébe harmonikusan beépült teoretikus primátusság világosan látható volt mindenben, s rányomta egész működésére bélyegét. Bár nem volt szűkkeblű más legitim emberi beállítottságokkal sem, sőt, sok segítséget tudott nyújtani szóval és magatartással azok hordozóinak is – a legtöbbet talán a hasonló teoretikus, tudományos hajlandóságúaknak jelentett. Mégpedig kettős módon. *Létével és szavaival* bátorította őket, hogy ilyen minőségükben megerősödjenek és kibontakozzanak – *személyes tapasztalataival, tudásával* pedig segíteni tudta őket e beállítottság egyoldalúságainak elkerülésére.

A tartalmi elemek után beszéljünk még *intellektuális-tudományos kifejezőmódjáról*, melyet nem lehet úgy tennünk, hogy általános beszéd- és kifejezőmódjáról ne beszéljünk. Szinte azt mondhatnánk, a kettő közt nem volt különbség. Sohasem beszélt pongyolán, mutatis mutandis minden szóbeli megnyilatkozására érvényes volt, amit Pénzes Balduin mondott szentbeszédeiről: kicsiszolt stílusú nyomtatásba kívánczó, esztétikai emelkedést is nyújtóak voltak. Amit a beszédre nézve követelményként megfogalmazott „A keresztény életalakítás elmélete” című 1955-ben elkészült kézirat művében, annak az ő saját gyakorlata teljesen megfelelt. Érdemes felidéznünk:

„A kulturális értékek közül a legalapvetőbb és legátfogóbb a nyelv, az emberi beszéd. Érthető, hogy a fegyelmezetség itt kíván a legnagyobb körültekintést és vigyázatot.

Az emberi beszéd kölcsönös megértés közvetítője, tehát csak akkor értékes, ha valóban ezt a megértést szolgálja. A megértést akkor fogja szolgálni, ha a valóságos lelki tartalmakat közvetíti, vagyis ha őszinte. Közölni azonban csak azt a lelki tartalmat érdemes, ami önmagában értékes. – Viszont az értékes tartalomhoz megfelelő kifejezés illik, azért a beszéddel szemben támasztott második követelmény, hogy legyen kulturált (nyelvtanilag helyes, tartalmilag pontos, kifejezéseiben választékos). Azonfelül legyen tekintettel a beszélők személyes és a közösség

személy feletti értékeire (önérzet, egyetértés, bensőség, közösségi érzés), tehát legyen tapintatos.” (II. köt. 61. old.)

Mindezt könnyű belátni, de tudjuk, milyen nehéz megvalósítani. Minderről sokat lehetne még mondani, de szorítkozzunk csak annak megjegyzésére, hogy e feltételeknek sokféleképpen tudunk megfelelni, s mi most csak abból szeretnénk valamit felidézni, ahogyan Borbély Kamillnál megmutatkozott. Ez persze meglehetősen nehéz, csak arra lehet számítani, hogy tökéletlen emlékező mondatok felébresztik mindenkiben az egykori saját tapasztalatot, és tudni fogják, miről van szó.

Annak, amiről beszélünk, hármias volt az arculata. Más volt, ha valami tárgyyszerű került szóba, pl. elméleti fizika; más, ha személyes jellegű dolgokról volt szó; s ha nem is volt mindig kézzelfogható, a fegyelmezett tárgymegragadáson túlmenően formált volt, olykor – amikor ennek helye volt – bizonyos művészi elemeket is tartalmazott, mint Pénzes Balduin kifejezte: „esztétikai emelkedést is nyújtott”. S ez a három, bármelyik is dominált, valami módon mindig jelen volt.

Amikor tárgyyszerűen szólt valamiről, akkor szinte teljesen a tárgy uralkodott. Interpretálása, tárgyalásmódja ritka világosan, tisztán megjelenítette azt, amiről – írásban vagy beszédben – szó volt, s az a maga mivoltában megjelent az odafigyelő, érdeklődő olvasó vagy hallgató előtt. Megértette, s ezzel egyidejűleg – akkor is ha nem adott számot magának róla – átélte a világos, tiszta szellemmel való érintkezés hatását. Ez már a tárgyi közlésen túlmenő mozzanat volt persze, s itt kezdődött emberi-szellemi hatásának, sugárzásának igen-igen messze terjedő világa. Mint ahogyan mindig van: erre az emberi, szellemi minőségre, a szubjektumnak erre a milyenségére mint olyanra közvetlenül, tárgyyszerűen, célzatosan nem lehet törekedni. Csak a tárgyszerűvel, az objektummal – esetünkben a tudomány különböző tartalmú és szintű megjelenéseivel – annak saját természete szerint való, s egyben saját szubjektumunkat tudattalanul kifejezésre juttató foglalkozás révén. Valaki egyszer Borbély Kamill megnyilatkozásait, beszédeit dicséretképpen mérnöki pontosságú, szabatosságú műveknek nevezte. Ettől, noha van benne némi igazság, azonnal idegenkedtem, s ma sem vagyok vele másképpen. Ez tudniillik a külső, objektív réteget veszi figyelembe, pedig ami hat ránk, az az imént részletezett sajátos belső, szubjektív világ, ennek a hatása bűvölt el minket.

Személyiségének harmadik megnyilatkozásáról, *lelkipásztori* milyenségéről, lelkigyakorlatos, prédikáló tevékenységéről sajnos nem szólhatok, azokkal – néhány prédikációt és egyáltalán nem érdektelen spirituális

publikációját leszámítva – nem találkoztam. Ezek és személyének ismerete, valamint az, amit minderről közvetve tudok, biztossá teszik szememben, hogy jelentős, sőt csodálatos lehetett. Végülis lehetséges, hogy talán ez volt személyiségének legjelentősebb, legteljesebb kibontakozása, és hogy a zsinatot előkészítő szellemiség ebben öltött testet leginkább. Mögötte természetesen ott volt a másik két életterület nyújtotta tanulság, tapasztalat, gyakorlat, előkészület. Mindezekben azonban csak utalhatok a már eddig elhangzott néhány említésre, felidézésre, s hallgatóimat azok közléseihez kell utasítanom, akik olyan szerencsések voltak, hogy részesei lehettek ezeknek, s akik közül néhányan bizonyára közöttünk ülnek.

Végül próbáljuk meg a felsorolt megnyilatkozási területek mögött meghúzódó *emberi milyenségét* emlékezetünkbe idézni. Emberi milyenségét, melyből az eddig elhangzottak forrásoztak, s ami halála után húsz évvel is emlékének felelevenítésére készíti tanítványait.

Természetesen ez a legnehezebb, s ez fog legkevésbé sikerülni. Nem is gondolok egyébre, mint nagyon töredékes, esetleges felvillantásokra, semmi esetre sem teljességre.

Ha induló, talán külsődlegesnek nevezhető szellemi tőkéjét jellemezni akarjuk, a következőket mondhatjuk. Igen tehetséges, rendkívüli intellektussal megáldott gondolkodó alkat volt elsősorban, erős kritikai hajlammal, természettudományos és pedagógiai, pszichológiai érzékkel. Ezzel a formális szellemi hozománnyal indult emberi és szerzetesi pályáján – persze még egynéhány emberi adottsággal, melyek homályába mi, kívülállók, már pusztán tárgyi okokból sem láthatunk bele. Mi már csak a kialakult személyiségről beszélhetünk, melynek jellemzőiül a bátorság és szuverenitás körül feltoluló emlékek nyomán szeretnék néhány villanást szöbhözni.

Bátorságával, belső bátorságával, mint látni fogjuk, sajátos kerülő utakon ismerkedhetünk meg. Azt mondta: „Én nem vagyok bátor. Ezzel nem a bátorság erényéről van szó, ami nem alkati kérdés. Bátor a kalandor, aki szereti a veszélyt.” Ő nem ebben az értelemben volt bátor. A legnagyobb bátorság a magunk módján lenni bátornak. Nála ennek példáit láthattuk. Még diákkorunkban volt szó egyszer például az osztályban arról, hogy nem szerette az indiánkönyveket és hozzátette: „amikor másoknak a legjobban kezdett tetszeni, én becsuktam a könyvet”.

Egyszer az állatokról beszélgetve azt mondta: „Én félek az állatoktól. A kicsiktől azért, mert esetleg én ártok nekik, a nagyoktól azért, mert ők árthatnak nekem.” Megvallotta ezt az ember gyöngeséget. És ami fontos,

ezt természetes módon tette, anélkül, hogy magyarázat szükségét érezte volna. Ezt jólesően hallgatja az, akiben e téren vagy közel eső téren hasonló érzés munkálkodik. Mivel azonban a félelem így vagy úgy egyetemes emberi osztályrészünk, senkitől sem teljesen idegen. De ha ez a körülmény valamiért el is sikkadna, és ha általánosságban igaznak is kell tekintenünk, hogy különböző tisztelői és meghallgatói másban-másban álltak közel az ő alkatához, vagy éppen álltak távol attól; akkor is érvényesül az ilyen megnyilatkozásokból áradó egyfajta másik sajátosság. Bármilyen legyen is tartalma, annak pusztán – a szó jó értelmében vett – kitarulkozó őszintesége lefegyverzően, vonzóan hat, mint az igaz és mélyebb emberség nem mindennapi megnyilatkozása. Ugyanakkor – bármilyen legyen is ennek valóságos oka – ha másképp nem, öntudatlanul nekünk szólónak vesszük ezt és az ehhez hasonló megnyilatkozásokat, melyeknek nem tudunk ellenállni.

Mindezek bizonyára összefüggnek azzal, hogy *rendkívüli érzékenységet rendkívüli fegyelmezettséggel uralta*. Egyáltalán az, hogy rendkívül, néha talán betegesen érzékeny volt, önmagában is jelentős tény, feltehetően ez tette sok minden iránt fogékonnyá, de ezen túlmenően nem akarok találgatásokba bocsátkozni. Hogy ez így volt, azt mindenki, aki rányitotta a szemét, láthatta és tudta is. Elhiszem, uralásában az ön-fegyelemnek szerepe, valószínűleg nagyon is fontos szerepe volt – de nemcsak annak, abban az egész ember benne volt. Mindenesetre ez a fegyelem – a helyes önismeret mellett – kulcsszerepet játszhatott abban, hogy önmagát ilyenül elfogadta, ennek terhét vállalta, s ami még fontosabb: fegyelmezetten, szilárdan kitartott amellett, hogy neki *ilyenül igaza van*. Ami cselekvés, magatartás ebből következett, abban is. Fegyelmezetten legyőzte a közvélemény, közízlés (helyesebben általános vélemény és ízlés) ellenkezőképpen értékelő, ezt elítélő, értéktelennek, veszélyesnek, akárminek tartó kimondatlan álláspontjának terrorját. Még akkor is, ha az tudományos közhely volt s *meztalálta* idővel a még tudományosabb valódi helyet, vagy pedig *mert* egyszerűen belülről szembehelyezkedni.

Ezek nyomán érthető, bár nemcsak ezekből magyarázható szellemi *szuverenitása*, mellyel olykor sokakétól eltérő véleményeket alkotott és szilárdan képviselt. S ezek előtt, pontosabban ilyen magatartása előtt mindenkinek tisztelettel és becsülően kell megállnia akkor is, ha egyik vagy másik megállapításával esetleg nem ért egyet. Meggyőződése őszinte és az emberi korlátok közt az átlagosnál megalapozottabb, gondosabban megfontolt volt. Szuverén szellemi magatartásával, bátorságá-

val pedig mindenképpen sugalló példát mutatott a nála esetleg kisebbeknek: nekünk is.

Még sok mindent lehetne mondani, de a töredék maradjon töredék, az emlékezés torzó; jelképezze azt, hogy az emberi lélek valósága soha teljesen nem közelíthető meg, különösen nem leíró szavakkal.

Most, hogy így végére értünk az ünnepelt személyisége, embersége mozaikszerű, talán kaleidoszkópszerű felidőzésének, felrémlik bennünk a sejtelem és az aggodalom, hogy miként a virág nemcsak gyökér, szár, levél, az ember sem azonos e mozaikszemekkel. Vagyis ha ily módon szétszedjük, nem tudjuk újból összerakni, illetve nem áll össze azzá az élő valamivé, egyszeri, organikus és szellemi egységgé, mellyel egykor érintkeztünk, szembesültünk, melynek képe bennünk él. De éppen az, hogy képe bennünk él, ad talán létjogosultságot e mozaikszerű töredékességnek. Az élményszerűen megőrzött emlékkontinuum közegébe hullva sok mindent életre kelthet bennünk, több minden – legalább az emlékezés ünnepi órájában – egységgé kristályosodhat e mozaikszemek körül.

És itt, ehhez kapcsolódva szeretnék egy gondolatot megpendíteni. Ami most, jelen körülmények közt, nem volt lehetséges, csupán egy mozaikszerű, töredékes tiszteletadásra nyílt terünk, gondolhatnánk a hiány nagyobb távlatban megvalósítandó alaposabb, ha nem is feltétlenül teljességre törekvő pótlására. Öt év múlva lesz Borbély Kamill születésének századik, halálának huszonötödik évfordulója. Hogy ebből erre az alkalomra mit lehetne megcsinálni: méltót, megvalósíthatót – nem tudom. De érdemes rajta gondolkodni, foglalkozni vele.

Hogy ez mennyire indokolt, az az elhangzottakban remélhetően valamennyire kifejezésre jutott. S bár az elején szerepelt, hogy az ünnepelt szellemi rangjához és emberi kvalitásához illő méltatás feltételei nem állnak rendelkezésünkre, talán hangot adhatunk annak a sejtésünknek, hogy személyével két évtizeddel ezelőtt a XX. századi magyarországi bencés rend egyik legkiválóbb tagja szállt sírba, csöndes, szinte észrevétlen életútja ellenére.

Befejezésül térjünk vissza az elején idézett búcsúztató beszédéhez. Annak befejező mondata így hangzott: „most egy-kézfogással búcsúzunk el tőletek, de mindig tárt karokkal várunk vissza”. Könnyű és kézenfekvő lenne ezt a mondatot a mostani ünnepélyes alkalommal úgy aktualizálni, hogy húsz esztendővel ezelőtt ő maga jelképes kézfogással, vagyis tanítványai, távolabbi tisztelői számára halk gesztusnélküliséggel távozott mindörökre, de az örök hazában – hitünk szerint – tárt karokkal vár

mindnyájunkat. Ez ugyan igaz, és sem az ő religiózus és papi egyéniségétől, sem az itt jelenlévő bencés tanítványaitól nem idegen gondolat – de exponálása mégsem lenne ide illő. Hiszen nem prédikációról van szó, magam nem papi minőségben idézem emlékét; így hát ez a fordulat itt patetikus lenne, ugyanakkor az ünnepeltnek mindig mindent tartózkodóan mérlegelő és helyére tevő, a hangosságoktól irtózó lényétől pedig idegen. Azt a szép befejező mondatot, itt és most, inkább úgy értelmezhetjük hogy valóban a kézfogás póztalan, polgári egyszerűségű gesztusával búcsúzott, de szívünkben, emlékezetünkben – oly mértékben, amennyiben valóban él bennünk – mindig tárt karokkal vár vissza, és megosztja velünk hihetetlenül gazdag és mélységesen finom lényének halála után két évtizeddel sem fakuló kincseit, emberségének, személyének éppen szándéktalanságában máig hatékony, sugárzó példájával.

Komárik Dénes

Nelky István

Sopronban született 1882. július 12-én. A keresztségben a Kálmán nevet kapta. Apja *Nelky József*, aki hat gyermeket nevelt, ügyvéd volt. A családi ház is áll az Erzsébet utca és Rákóczi utca sarkán. Maga is abba a bencés gimnáziumba járt, melyben később négy évtizedig tanított, itt is érettségizett 1900. június 20-án, jeles eredménnyel. Ezt követően augusztus 5-én beöltözött és a rendben az István nevet vette fel. Pont öt évvel később szentelték pappá.

Alig másfél évet tanított a komáromi gimnáziumban, már 1907-ben Sopronba helyezték. Latint, magyart, filozófiát, németet tanított, bizonyára a hitbölcselet volt leglényegesebb szellemtudományi területe. Több száz oldalra tehető a pannonhalmi könyvtárban e tárgykörből fennmaradt értékes jegyzetei. Nagytudású ember volt, széles érdeklődésű. Érdeklődése messze túlment az általa tanított diszciplínákon: az élet egészét fogta fel. Látták futballmeccsen, s 1939-ben Svájcba utazott kiállításra. A tanári és az ifjúsági könyvtárat vezette, minden diákjának megfelelő könyvet nyomott a kezébe. Szobájában alig lehetett leülni, sőt a padlón is nehezen, mert a könyvespolcokon kívül asztalon-széken, sőt a padlón is magas rakatokban mindenütt könyvek álltak. Eljárt a soproni Kaszinóba is folyóiratokat olvasni. Több ezer kötet könyvét a rendkönyvtárának adta. Közismerten szerény volt, még az érettségi tablón sem engedte fényképét megjelölni. Hogy mégis őrizhetek egy képet róla, mely 1938. októberben Pannónhalmán készült – amikor az egész soproni gimnázium különvonattal oda kirándult –, az valószínűleg annak köszönhető, hogy Nelky tanár úr nem hitte volna, hogy az 5 pengős Kodak-doboz fogja őt megörökíteni, amint egy fiatal bencés rendtársával a kertben beszélget.

Hétköznapiakon pont $\frac{3}{4}$ 8-kor reggel feltűnt a Szent György utcában magas alakja, kissé ferde tartással, vállára vetett kabáttal. A pedellus ekkor nyitotta ki a gimnázium kapuját. Nyolckor kezdődött a latinóra. Délutánonként nyáron kísért a Felsőlovverekbe, a szülői kertbe és házba, melyet húga nyári lakká bővített. Szeretett ott ülni a verandán, a kertben.

Nevelő toleranciájának – amellyel az én sok diákcsínyemet is elviselte – egyik fényes bizonyítékát később hallottam. 1945-ben, a világnézeti válságok idején egy ateista eszméktől eltelt nyolcadikas diaktársunk provokatívan szegezte neki: „Tanár Úr kérem, én rájöttem arra, hogy nincs is Isten!” Úgy hiszem, politikai előnyöket remélt magának a várható

botrányból. De Nelky István csak nyugodtan végigmérte megtévedt diákját és így válaszolt: „Sajnos, a jó Isten nem adott mindenkinek elég észét ahhoz, hogy őt felismerje!” Se rová, se intó, sem kicsapás, csak ennyi. Mint ahogy iratai között találtam azt a feljegyzését is, miszerint az emberi élet két legnagyobb megrontója az emberi hiúság és butaság.

1946-ban Nelky Istvánt Pannonhalmára helyezték főkönyvtárosnak, itt bizonyára élete legmegfelelőbb beosztásához jutott. *Szegedi Tasziló* rendtársa így ír róla: „Ebben a tisztségében vált közismertté, amit közelebbi ismerősei rég tudtak róla: hihetetlen olvasottsága és rendkívüli bibliográfiai ismerete. (...) filozófiában és esztétikában kivételes tudás jellemezte.” Sajnos, három évvel később itt a könyvtárban érte a végzetes baleset, leesett a létráról, csonttörést szenvedett. A győri kórházba szállították. Szerénységének még egyszer tanújelét adta, nem engedte, hogy itt élő nővérét értesítsék, hiszen az idős asszonyt ezzel háborgatnák. A fellépett komplikációkba 1949. október 17-én belehalt. Hatvanhét éves volt. És itt hadd idézzem még egyszer Szegedi Tasziló tanár urat: „Tudása is dicséretére vált István testvérünknek, de még nagyobb tisztelettel adóznak rendtársai gazdag összetételű jellemének: emberi, papi, szerzetesi lekövetének, külső és belső aszkézisének, háttérbe vonuló szerénységének, sohasem hangoztatott, de mindig tevékenyen gyakorolt testvéri szeretetének, egész lényén elömlő fegyelmezettségének. Mindez, párosulva a pszichológus bölcsességével, a lelkiélet mesterének jelölte ki.”

A diákok Csicsának becézték. És minden esztendő késő őszen, amikor a hideg idők beköszöntése előtt fejét kopaszra nyíratta, enyhe morajjal és nevetéssel fogadták az osztályteremben. Ilyenkor kissé mérges lett, toppantott a lábával s a főkolomposok haját a fülük mellett meghúzta. Én is köztük lehettem. Utólag kérek elnézést ezért és sok más rendetlenkedésemért.

Kubinszky Mihály (Bp 45)

Pannonhalmi emlék – Iván atya

Elsős gimnazista voltam Pannonhalmán 1926-ban. Hálával és szeretettel gondolok vissza az itt eltöltött diákévekre. Az iskolaév végén a konviktusbeliek hazementek. Mi, helybenlakók, sokat minisztráltunk nyáron. Egy-egy reggel három-négy misén szolgáltunk. Szívesen tettük ezt, mert minden nap hozott valami érdekeset. Nyolc órára a misézések befejeződtek. Utána következett a konviktusban a reggeli, finom édes kávé, hozzá friss puha kenyér. Annyit evett mindenki, amennyit akart. Jól szórakoztunk azon, ki hány csészével ivott meg.

Ebben ez időben élt Pannonhalmán *Májer Iván* atya, akit 1919-ben elhurcoltak, úgy hírllett, meg is verték. Minden bencés atyának, novícusnak el kellett hagynia ekkor a rendházat. A kommün bukása után tértek újra vissza. Iván atya is visszajött, de testben-lélekben megrokkanva, teljesen magába fordulva. Szenvedései okozhatták, hogy egész nap csak imádkozott, ebédnél alig evett valamit, mindig böjtölt. Ha találkozott valakivel a folyosón vagy a kolostor udvarán, magához szólította, s addig nem engedte tovább, míg 4-5 Miatyánkot és Üdvözlégyet el nem mondtak közösen. Kerülte a rendház civil személyzete, akiknek egész napra meghatározott munkája volt. Nem is mertek volna neki ellentmondani.

Egyik meleg augusztusi reggelen, egyedül ballagtam hazafelé. Már a kolostor kapujához értem, amikor megpillantottam Iván atyát, aki a Nepomuki Szent János szobra előtt imádkozott. Magához intett, és megkérdezte, van-e nálam rózsafüzér. Hogyne lett volna, hisz nem hiányozhatott egy gimnazista zsebéből sem. Ismerve Iván atya túlbuzgóságát, kegyes hazugsághoz folyamodtam. Nincs nálam – válaszoltam. Gondoltam, ezzel megszabadulhatok a megimádkoztatástól és elenged. No, nem baj, majd én mondom az imát, te meg respondálsz. Ekkor szállt meg a félelem: édesanyám ugyanis lelkemre kötötte, siessék haza, mert neki a faluba kell lemennie, nekem pedig kis testvéreimre kellett volna vigyáznom. Kértem Iván atyát, nekem haza kell mennem, édesanyám vár. Hazamehetsz – felelt Iván atya – csak itt a keresztnél elmondunk néhány Miatyánkot. Gondoltam, jó, talán hamar végzünk. De nem így történt. Most menjünk a Boldogasszony kápolna felé – szölt Iván atya. Nekem is arra kellett mennem egy darabon, gondoltam, majd ott lelépek. Iván atya elkezdte a rózsafüzér imádkozását, nekem válaszolnom kellett. Már oda értünk, ahol le kellett volna térnem hazafelé, de nem mertem lelépni. Beértünk az orgonabokrokkal szegélyezett útra, csak egyre morzsoltuk a rózsafüzért. Közben visszanéztem a toronyóra. Megrettenve láttam,

hogy már több mint egy órája imádkozunk. Mit fog mondani anyám. Mind-egyre azon forgott ez eszem, hogyan tudnék én lelépni, észrevétlenül. Azonban a félelmem nagyobb volt bátorságomnál. Lassan-lassan a Boldogasszony kápolnához értünk. Most jutottam el a végső elhatározásra, nekem innen szabadulnom kell. Lesz, ami lesz. Az atya a reverendája zsebéből előhalászta a kápolna kulcsát, mely együtt volt a kripta kulcsával. Ez megijesztett, mert a kriptába nem mertem volna lemenni. Kinyitotta a kápolna ajtaját, és belépett. Én is mentem volna utána, de bátorságom felülkerekedett. Itt az idő, hogy cselekedjek. Kívülről behúztam az ajtót. Iván atya bent, én kint (bent a bárány, kint a farkas). Mire ő hátra-nézett, és az ajtót kinyitotta volna, én már félúton nyargaltam hazafelé. – Illa berek, nádak, erek.

Jó édesanyámnak elmondtam, hogyan imádkoztatott meg Iván atya. Ezért késtem. Anyám ámulattal hallgatta mentegetőzésemet és meg-értéssel volt Iván atya iránt.

Történt ez 1926-ban, talán Iván atya megbocsátja nekem odaátról, hogy becsuktam a kápolna ajtaját mögötte, és kereket oldottam.

Emlék a pannonhalmi szép diákévekből, egy a sok közül.

Farkas Kálmán (Ph 35)

Diák emlék – Hein Tádé

Még mindig, oly sok idő múltán, nagy szeretettel és tisztelettel emlékezem néhai *dr. Hein Tádé* magyar- és irodalomtanáromra is. Nagy tudású, diákszemmel komoly alaptermészetű ember volt. Kivételes alkalmakkor élcelődött egy kicsit feyelés közben diákjaival. Engem néha *Füzi Dániel*-nek nevezett. Egy-egy irodalmi alkotás elemzésekor szinte egyetemi szintű előadásokat tartott. Módszeresen feleltetett versmondásból, nagy hangsúlyt fordítva klasszikus verseink szeretetére.

Minden felelőnek ki kellett mennie az osztály elé és úgy előadni versbeli tudását. Ez természetesen megnehezítette felkészültségünk igazolását. Én magam nem szerettem szerepelni az osztály előtt, mert mindig nagy zavarban voltam és amit tudtam is, elfelejtettem előttük.

Egyik alkalommal is feyelés kezdődött *Vörösmarty Mihály A vén cigány* című rapszódijából. Hein tanár úr lapozgatott tanári noteszában, néma csend. –

Füzi! Hangzott. Mintha villám csapott volna belém. Mindnyájan ismerjük ezeket a fiziológiai állapotokat. Kimentem az osztály elé, meghajoltam (*lege artis*), majd rákezdtem: „Húzd rá cigány, írta *Vörösmarty Mihály!*” Hatalmas kacagás csattant fel az osztályteremben. Hein tanár úr, aki pedig nagyon ritkán mosolyodott el, döcögött a nevetéstől. Láttam, ahogy rápillantottam. Az osztály persze ezt is észrevette, hiszen nem mindennapi esemény volt. – Nagy zavaromban fogalmam sem volt min mulatnak. Végre rájöttem, hogy miket beszéltem itt. Majd megnyugodtak a kedélyek. Én is összeszedtem magam, felbátorodva, hibátlanul elmondtam a verset. Úgy emlékszem, kaptam érte egy 1-est. Hein tanár úrnak és az osztálynak is szereztem néhány, felejthetetlen, jó percet!

Talán sikerült e néhány sorral emlékeket gerjesztenem diáktársaimban, hiszen jó volt bencés diák lenni.

Dr. Füzi Gyula (So 47)

Jubileumok – emlékezések

Szent Ányos ünnepén

November 7-én este – *szent Ányos* halálának évfordulóján – szépszámú hívősereg töltötte meg a tihanyi apátsági templomot. Ünnepi szentmisére és vesperásra jöttek össze a hívek és a bencés atyák *Asztrik főapát úr* vezetésével. Az ünnepségen részt vett *Göncz Árpád* köztársasági elnök és felesége.

Richárd atya köszöntötte a megjelenteket, és örömét fejezte ki, hogy régen volt Tihanyban ekkora ünnep, amikor ilyen létszámú bencés énekelt együtt.

Asztrik főapát úr homíliájában bemutatta *Ányos* püspököt, aki egyik legnagyobb szentje volt Galliának a népvándorlások idején. A Szent legnagyobb tettének azt tartották, hogy halála előtt két évvel Orleans városa az ő bölcs tanácsai és hathatós imádsága folytán kerülte el *Attila* hun király ostromát. Talán ezért is választotta *I. András* király a szent püspököt a tihanyi templom védőszentjévé 1055-ben.

Szent Ányos példakép ma is. Zűrzavaros világunkban talán még nagyobb szükség van a bölcs kompromisszum-készségre és az imádságra.

A lelki feltöltődés után a tihanyi házigazda egy kis testi táplálék elfogyasztására invitálta – a tetőtéri terembe – a templomban megjelenteket. Baráti kötetlen beszélgetéssel és a finom falatok és italok elfogyasztásával fejeződött be a felemelően szép este.

Antal István (Ph 66)

Ökumené Tihanyban

A Tihanyi Bencés Apátság templomában január 19-én délután mintegy 400 fő gyűlt össze, hogy hitet tegyen az evangéliumról.

A Balaton-felvidék reformátusai, evangélikusai és katolikusai közösen kérték a Szentlelket, hogy jöjjön szívükbe és legyen segítségükre.

Richárd atya köszöntője és az énekkarok dicsőítő szózata után *Szevik Imre*, a Magyarországi Evangélikus Egyház Északi Egyházkerületének püspöke lépett a szószékre:

„Kegyelem nektek és békeség a mi Urunktól Jézus Krisztustól!

A Tihanyi templom szószékén nem igen állt még luteránus püspök.

Ezért a magyar népért vagyunk felelősek mi keresztények, ki-ki a maga posztján. A nemzetet csak együtt lehet építeni.

Együtt dicsérjük az Urat! Ó jöjj teremő Szentlélek és adj nekünk békeséget!

Szeretem az ökumenikus istentiszteletet, mert együtt imádkozhatunk hazánkért. Kifejezésre juttatja összetartozásunkat.

Az ember az Isten teremtményei között az első. Ő tudja megkülönböztetni a jót és a rosszat, az erényt és a bűnt. Mi az elkerülhető, mi az elkerülhetetlen. Az ember nagyra hivatott. Szeretet nélkül üres az élet. A szív szeretni tudása a legnagyobb ajándék. Az ember az, aki elfogadhatja vagy elutasíthatja nagyra hivatottságát. Sokszor nem értjük meg egymást, a másikat. Kísértések sokasága vesz bennünket körül.

Anyagiás világunkban kell döntenünk jó és rossz között.

Mi tudhatunk egy más világról, ami nem e világból való.

Az ember keresi a közöset, a keresztet.

Minden nap találkozunk egymással, egy másikkal! Ne csak egy nap vagy egy héten keresztül, hanem az év minden napján.

Csak a szeretet tudja az elválasztó falakat felolvasztani. Bízassuk és bátorítsuk egymást! Keressük azt, ami összeköt bennünket!”

Lélekben közelebb kerülve egymáshoz szíves vendéglátást kapott a tihanyi egyházközségtől az imaóra közössége.

Antal István (Ph 66)

Jedlik Ányos kéziratából a BK 184/VI.B 6.11-ről.

Főtisztelendő Perjel Úr!

Kedves Dózsa Barátom!

A folyó hó 18-án vettem Önnek hozzám szóló s névnapom tekintetéből szíves üdvözlő levelét. – A mint a kezembe adatott a czimlapján látható csinos és szabályos kézvonásoknál fogva azon véleményben voltam, hogy az valamely volt tanítványomtól való, de a mint a posta pecsét szakadozott lenyomatából a Tihany nevet kibetűzni sikerült, azonnal csak arra gondoltam mert Neumeyer Gellért rendtársat még nem ismerem, a Barthely Gelázzal pedig ámbár coetanusom (mert az utánam való novitiatusból való és csak egy nemegész évvel fiatalabb) szintén nem volt alkalmam vele közelebbi ismeretségbe jutni. Jól esett önnek leveléből olvashatnom a rólam való szíves megemlékezést. Midőn önnek irántam nyilvánított megbecsülhetetlen szívességét és udvariaságait szívem mélyéből köszönöm, részemről nem tehetek egyebet, mint szeretetet szeretettel viszonzva szintén csak azt kérem: Hagy adja a Mindenható, miszerint ön minél hosszabb ideig jó egészségben és meglegedésben éljen.

Ányos napja Győrött csak közönséges nap, igen kevesen vannak a kik annak létezését ismernék, miután a kalendáriumban nem jutott neki hell, minde mellett azonban a szerzetünk győri házában az idén is az előbbi évekből ön előtt is ismeretes vendég urak társaságában vígan töltöttük.

Egyéb iránt örömmel olvastuk a vasárnapi Pesti Naplóból, hogy a nevezett napi Tihanyban önök nem remete módon, hanem mint nevezett lapból idezárt kis darabkáján olvashati kiváló fénnnyel ülték meg. Egyébiránt maradok önnek a szeretetet szeretettel viszonzó rendtársa,

Ányos s.k.

Főtisztelendő Vaszary Dózsa úrnak

A tihanyi Covent Perjelje- és gondozójának

tisztelettel Tihany Zala megyébe

Vaszary Dózsa: * 1833. Beölt. 1850. 1866-1885. gt. Győr. 1885-1889. perjel és hg. Tihany +1889.

A Bencés Diákszövetség öregjeinek hálaimája és egyben hitvallása*

Köszönjük Neked, Uram, hogy élünk.
A kegyelmet, mellyel elhalmoztál minket,
s a csapásokat is, az intéseidet,
hogy megehettük kenyerünk javát,
s elérve már az aggastyánok korát
mindnyájan hódolva Téged köszönhetünk.

Nekünk adtad a legjobb édesanyát,
a szorgalmasat, az önfeláldozót,
aki – amíg élt – mindentől óvott.
– Tőle kaptuk a legelső szép imát.

Hála, hogy jó társat küldtél mellénk,
akivel együtt húztuk az igát
jóban és rosszban sok-sok éven át,
s aki nélkül csak fél emberek lennénk.

Hála Neked, hogy magyarnak születtünk!
A nyelvet, a magyart,
varázslatos tájat,
a gyümölcs ízét, szőlő borát,
a sokezernyi nagy csodát,
e gyönyörűséges, szép Hazát,
– amelyért oly sokat szenvedtünk,
s amely épp ezért szent nekünk –
mind-mind Neked köszönhetjük.

Bölcsen vezettél a bencésekhez!
Tanáraink által megmutattad
a becsületes, tisztességes utat,
s belőlünk igaz ember lehetett.

* Készült a Julián-osztály (Bp 1935) hatvanadik érettségi találkozójára írt hálaima csekély módosításával

Hogy hálálhatjuk meg a fiatalságot?
A sok vidámságot, a pezsgő életet,
a reményteli, gazdag éveket.
– Akkor kaptuk Tőled e sok hű barátot.

Uram! Él a remény bennünk,
hogy kegyes leszel hozzánk,
meghallgatod imánk,
s az égi találkozón,
a leges-legutolsón
mindnyájan együtt lehetünk!

De addig amíg eljön az utolsó óra,
nyújtsd ki felénk, Uram, oltalmazó karod,
add ránk szent áldásod, – s ha Te is úgy akarsz –
betegség, fájdalom kerüljön el minket
s az ápolás terhe hű szeretteinket,
és csendes békességben térjünk nyugovóra.

Ámen

Dr. Pál József

BOLDOGOK ...

- *a lelki szegények*, a mennyország az ő otthonuk...
- *akik szomorúak*, megvigasztalják őket egykoron...
- *a szelíden élők*, örökségük s jutalmuk lesz a Föld...
- *az igazságvágyók*, szomjúságuk egykor csillapul...
- *akik irgalmaznak*, mások is irgalmaznak majd nekik...
- *a tisztaszívűek*, megláthatják az Istent egy napon...
- *a békét teremtők*, Isten őket fiának hívja mind...
- *akik üldözöttek*, a mennyek országa az ő otthonuk...
- *akiket gyaláznak*, őket Isten öröme tölti el...

A Pannonhalmi Gimnázium első negyvenéves érettségi találkozására

A szentmise változó részei

INTROITUS Dán 3, 32–33a

Jónak látom, hogy hirdessem a jeleket és a csodákat,
amelyeket a fölséges Isten végbevitt rajtam.

Az Ő jelei milyen nagyok!

Az Ő csodái milyen hatalmasok!

ORATIO Missale Romanum

Könyörögjünk! Istenünk, ki az eltévedteket helyreigazítod,
a szétszórtakat összegyűjtöd
és az összegyűjtötteket megőrzöd,
kérünk, áraszd reánk kegyelmedet,
hogy mindnyájan *egyként, méltóképpen* szolgálhassunk Neked.
A mi Urunk, Jézus Krisztus által, aki a Szentlélekkel egységben
él és uralkodik Veled, Isten, mindörökkön örökké. *Amen.*

OLVASMÁNY Mózes ötödik könyvéből Mtörv 8, 2–6

Gondolj az egész útra, amelyen az Úr, a te Istened
negyven éven át vezetett a pusztában, hogy megalázzon,
próbára tegyen és
megvizsgálja szívedet,

vajon megtartod-e parancsait vagy sem.

Megalázott, és hagyta, hogy éhezzen,
aztán mannával táplált, amelyet nem ismertél és atyáid sem ismertek,
hogy megtudd: nem csak kenyérrel él az ember,
hanem sokkal inkább azzal, ami az Úr szájából jön.

Negyven esztendeig nem kopott le rólad a ruha,
és nem dagadt meg a lábad.

Ismerd el szívedben, hogy az Úr, a te Istened,
úgy nevelt, ahogyan az ember a fiát neveli.

Tartsd meg tehát az Úrnak, a te Istenednek parancsait,
féld Őt, és járj az Ő útjain!

Ez az Isten igéje.

GRADUALE Zsolt 127, 1–5

Ha az Úr nem építi a házat, hiába fáradoznak az építők.

Ha az Úr nem őrzi a várost, hiába vigyáznak az őrök.

De akit az Úr szeret, annak álmában is ad eleget.

Hiába keltek korán és feküsztek későn,
fáradtsággal szerzett kenyeret esztek.

De akit az Úr szeret, annak álmában is ad eleget.

De akit az Úr szeret, annak álmában is ad eleget.

Bizony, az Úr ajándéka a gyermek,
az anyaméh gyümölcse jutalom.

Mint a hős kezében a nyilak, olyanok a serdülő ifjak.

De akit az Úr szeret, annak álmában is ad eleget.

Boldog az az ember, aki ilyenekkel tölti meg a tegzét:
ellenségeivel ha vitába keveredik is, meg nem szégyenülhet.

De akit az Úr szeret, annak álmában is ad eleget.

SZENTLECKE a Jelenések könyvéből Jel 3, 1–6

Így szól, Akié az Isten hét lelke és a hét csillag:

– Ismerem tetteidet.

Tudom, hogy élő a neved, de halott vagy.

Ébredj föl, erősítsd meg a többit, aki a halálán van.

Tetteidet nem találok tökéletesnek Istenem előtt.

Jusson eszedbe tehát, hogyan kaptad és hallottad!

Tarts ki mellette, és térj meg!

– Ha nem virrasztasz, mint a tolvaj jövök hozzád,
és nem fogod tudni, mely órában érkezem.

De vannak néhányan köztetek,
akik nem szennyezték be ruháikat.

Velem fognak járni fehér ruhában, mert megérdemlik,

– A győztest fehér ruhába öltöztetik.

Nevét nem törölöm ki többé az élet könyvéből,

hanem megvallom Atyám és angyalai előtt.

Akinek füle van, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak.

Ez az Isten igéje.

ALLELUJA Mk 1, 13b

Vadállatok közt élt, de angyalok szolgáltak Neki.

Alleluja.

EVANGÉLIUM szent Lukács könyvéből Lk 4, 1–13

Jézus a Szentlélekkel eltelve tért vissza a Jordántól.

A Lélek a pusztába vitte negyven napra. *Ott megkísértette az ördög.*

– Azokban a napokban semmit sem evett, de végül megéhezett.

Az ördög akkor így szólt hozzá: „Ha Isten Fia vagy, mondd ennek a kőnek, hogy váljék kenyérré!”

Jézus azt felelte: „Írva van, Nem csak kenyérral él az ember.”

– Erre a sátán fölvezette egy magas hegyre, és egy szempillantás alatt fölvonultatta szeme előtt a földkerekség minden országát.

„Minden hatalmat és dicsőséget neked adok – mondta –, mert hiszen én kaptam meg és annak adom, akinek akarom. Ha leborulva hódolsz előttem, az mind a tiéd lesz.”

Jézus elutasította: „Uradat, Istenedet imádd, és csak neki szolgálj.!

– Végül Jeruzsálembé vitte őt a sátán, a templom párkányára állította, és így szólt: „Ha Isten Fia vagy, vesd le magad innen! Hiszen írva van: Angyalainak parancsolt felőled, hogy oltalmazzanak; és tenyerükön hordoznak majd, hogy kőbe ne üthessd lábadat.”

De Jézus így válaszolt: „Az is írva van: Ne kísértsd Uradat, Istenedet!”

Mikor ezek a kísértések mind véget értek, *egy időre* elhagyta őt az ördög.

Áldunk Téged, Krisztus!

ORATIONES FIDELIUM

Testvérek! A mi Istenünk az Örökkévaló,

Előtte negyven (ötven stb.) év ugyanannyi, mint ezer, egész életünk, mint egy pillanat – mutassuk be Néki az emlékezés, az engesztelés és a hála áldozatát, és kérjük, hallgassa meg könyörgésünket.

1. Istenünk, Te Örökkévaló, engedd, hogy Fiad örök áldozatához társulva följajnlhassuk Neked időbezárt életünket, mindenkiért és mindenekért.

Kérünk Téged, hallgass meg minket.

2. Atyánk, följajnljuk Neked földi atyaságunkat; kérünk, fogadd Tieiddé gyermekeinket, tanítványainkat.

Kérünk Téged, hallgass meg minket.

3. Jézus, Urunk, Egyszülött Fiú, add, hogy Rajtad, az egyetlen Úton járva eljuthassunk Atyádhoz, Veled, az Élő Kenyérrel táplálkozva az Úton erőnket ne veszítsük.

Kérünk Téged, hallgass meg minket.

4. Szentlélek, Te Vigasztaló, fogadd szívünk összes bánatát, fájdalmát és örömeinket is; áraszd a világra, utánunk jövőkre éltető szent szeretetedet, értelmünkre vigyázó hétszeres kegyelmedet.
Kérünk Téged, hallgass meg minket.
5. Szentháromság, Istenünk, végy lakást köztünk,
kis és nagy családainknál:
a megváltott egész emberiségben,
magyar hazánkban,
a minket gyermekeiként fölnevelő Bencés Rendben,
a pannonhalmi (budapesti, győri stb.) gimnáziumban,
saját kis családuknban: szüleinkben – gyermekeinkben,
tanítványainkban – munkatársainkban.
Kérünk Téged, hallgass meg minket.

Könyörögjünk!

Mindenható, kicsinységünk tudatában terjesztettük Eléd nekünk nagy, de Neked semmiségnyi kéréseinket; esedezünk, add meg, amit kérünk, hogy mi, akiket szeretsz, az örök életben is Tied lehessünk. Ezt kérjük Tőled a mi Urunk, Jézus Krisztus által. *Amen.*

SECRETA Missale Romanum

Könyörögjünk! Urunk, Te egykor bűneinket megbocsátván megváltottál minket.
Tépd most szét, kérünk, bűneink kötelékeit,
és – hogy ezt a dicsérő adományt teljesen szabadon,
tisztá lélekkel áldozhassuk fel Neked –
add vissza, amit már egyszer megadtál, kegyelmedet.
Aki élsz és uralkodol mindörökkön örökké. *Amen.*

COMMUNIO Lk 19, 5–6

Jézus föltekintett és így szólt:
„Zakeus, szállj le hamar! Ma a te házádban kell megszállnom.”
Ő sietve leszállt és boldogan fogadta.

POSTCOMMUNIO Missale Romanum

Könyörögjünk! Isten, Te megvilágosítasz minden e világra jövő embert,
kérünk, *világosítsd fel* a mi szívünket is,
hogy mindenkor méltó és *Főiségedhez illő módon gondolkozzunk,*
és így Téged őszintén szerethessünk.
Krisztus, a mi Urunk által. *Amen.*

(KTK)

A kőszegi bencés gimnázium

Immár 90 éve áll a gyönyörű épület a hegyek alján, mint megkövesedett emléke letűnt dicső koroknak.

Minden évben jönnek az öregdiákok emlékezni, találkozni azokkal, kikkel boldog diákéveket töltöttek együtt. Az öreg gimnázium szeretettel fogad mindenkit. Saját gyermekeit éppen úgy, mint azokat, akik itt találták meg a tudomány, a tiszta hazaszeretet, a nemes erény soha ki nem apadó forrását.

Már *Pázmány Péter*ben megérlelődött a gondolat, hogy Kőszegen gimnáziumot, *collegiumot* kellene építeni a jezsuiták számára. Már 1626-ban erről levelezett *Dallos* győri püspökkel. *Pázmány* terve nem sikerült. A jezsuiták inkább Győrben óhajtottak letelepedni. *Széchenyi György gróf* kalocsai érsek, aki a győri püspökséget is kormányozta, 1675. január 12-én Sopronból két jezsuitát küldött Kőszeg város falai közé, hogy egyelőre csak a városi plébános segítségére legyenek.

A jezsuiták 1677-ben kezdték el a székház építését. A *collegium* tervét *Orsolini Péter* lékai lakos készítette, *Kecskeméthy János* jezsuita felügyelte és *Draskovich Miklós* kőszegi, valamint *Zichy István* oroszvári gróf támogatta. 1677. június 5-én letették az alapkövet. A jezsuiták már 1677 novemberében megkezdhatték a tanítást a négy alsó gimnaziális osztályban. 1683-ban *Thököly* elől Stájerországba menekültek, de még ugyanezen évben *Esterházy* nádor visszahozta őket. 1700-ig egyfolytában tanítottak az immár hat osztályos gimnáziumban.

1700-ban leégett az iskola, székház és a templom. *Kollonich* bíboros 1500 forinttal, *Telekessy István* egri püspök 100 tallérral, *Vasvármegye rendjei* 300 forinttal járultak hozzá a *collegium* újbóli felépítéséhez, amely 1703. évre ismét felépült. A *Rákóczi felkelés* alatt, 1711-ben szünetelt a tanítás. 1713-14-ben pedig csak az alsó három osztályban tanítottak. Az 1720. évi tűzvész után három évig nem tanítottak. Az iskola újraépítésében a város segítségére voltak *Sopron- és Zala-vármegyék, gróf Nádasdy Tamás, gróf Széchenyi György* és báró *Sigray*. – 1773-ig folyt a tanítás hat osztályban.

A pápa rendeletére *Mária Terézia* feloszlatta a Jézus-társaságot. A kőszegi páterek okt. 16-án elhagyták Kőszeget. Ezután elrendelte, hogy minden püspök az olyan iskolákat, ahol eddig jezsuiták tanítottak, a következő iskolaévre lássa el tanárokkal.

1777. júl. 13-án *Niczky Kristóf gróf*, főigazgató a piaristákra bízta a tanítást, és okt. 20-án át is adta nekik a gimnáziumot. Kibővítették az

épületet. A tanítás a Ratio Educationis szellemében folyt. A fennmaradt iratok mind elismeréssel szólnak a piaristák oktató-nevelő munkájáról.

1808-ban a Bencés Rendet visszaállító királyi oklevél így szól: „2. tartozik a nagyszombati, pozsonyi, soproni, kőszegi, győri, komáromi, esztergomi, székesfehérvári s pécsi gimnáziumokat ... tanárokkal ellátni...”

Már 1888-ban felmerült a gondolat, hogy az algimnáziumot főgimnáziummá fejlesszék Kőszegen. Kőszeg város 1896. május 10-i millenniumi díszközgyűlése 100.000 forintot szavazott meg a főgimnázium felállítására. 1908. júliusában már átvételre készen állott az épület.

Ebben a gyönyörű gimnáziumban végeztem sok-sok diáktársammal együtt. Pontosan tudok visszaemlékezni a tanításnak, a rendtartásnak, a nevelésnek az eszközeire és a bánásmódra, mely a bencés intézetek mindegyikében oly csodálatosan egyforma és azonos volt.

Rövid pórázon fogtak bennünket, de nem gyötörtek. Szigorúak voltak, de nem szívtelenek. Rajtunk volt a szemük iskolán kívül is. Nemcsak kikérdeztek, hanem tanítottak is bennünket. Tekintélyt tartottak, de nem fegyelmi eszközökkel, hanem saját jó példájukkal. A kőszegi gimnázium már sok évtizeden át élt és világított, sok-sok gyermek szívta magába a művelődés elemeit, a magyar kereszténység szellemének kialakítását, az igazi emberséget, a magyarság ápolását, a hazaszeretetet igazi értelmét.

Lakatos Lajos (Kg 40)

50 éves érettségi találkozó Kőszegen

A Kőszegi Szent Benedek Rendi Ferenc József Gimnázium 1937-1945. évfolyamának 50 éves osztály-, érettségi találkozásáról számolok be.

1996. június 23-án, péntek délután, az SVD-s *Gaál Jenő* atya jóvoltából a bencés székházban találkoztunk. 19-en voltunk, 8-an a feleségüket is hozták magukkal. Örömeinkre két volt tanárunk is eleget tudott tenni meghívásunknak.

A találkozás hangulata leírhatatlan, boldog volt. Hisz volt köztünk olyan is, akit 50 éve nem láttunk. 1945-ben csupán 13-an érettségiztek. A 8 év alatt 82-en voltunk az osztályban. Így magyarázható, hogy többen voltunk a találkozón, mint ahányan az érettségin. A krónikás is az érettségi idején valahol Ausztriában volt...

Szombat délelőtt a gimnáziumban *Nagy megemlékezés* címmel ünnepi előadásorozatot tartottunk.

Elsőként *dr. Bognár Géza* volt tanárainkra, az iskolai sportéletre emlékezett.

Jáki Zénó OSB tanár urunk első tanári évét velünk kezdte. Előadásában erről beszélt, hogy *ezért* vésődünk mélyebben emlékei közé.

Dr. Fodor Henrik civil tanárunk kőszegi tanársága emlékeként *A kőszegi négyesfogat* című írását adta közre.

Dr. Biritz László Kőszegi diákévek címmel ifjúságunk vidám éveiből mondott epizódokat.

Bősze István és *Kommenda Lajos* az SVD-s évekről, a diákélet soha el nem felejthető élményeiről számoltak be.

Stekovics József a Kelcz-Adelffy Fiúnevelő Intézet történetét ismertette és a fiúnevelő életéből ecsetelt több mozzanatot. Kiegészítésül *Doklea István* további élményeket elevenített fel az intézeti életből.

Dr. Tóth Sándor – a gimnázium ny. igazgatója – áttekintést adott a nagymúltú gimnázium továbbfejlesztéséről.

Ezek után az USA-ból hazalátogató diáktársunk, *Dávid Antal ~ Sebastian Samay OSB* tartotta meg előadását *Távol a hazától* címmel. A padból kiemelkedve, bencés reverendában vonult ki a tanári katedrához. Tudtuk róla, hogy elmúlik 2-3 év, hogy Tóni egy szót sem mond magyarul. *Amit* hallottunk, *ahogy* hallottuk, *amikor* hallottuk: – megismételhetetlen, szavakban az élmény leírhatatlan volt.*

* *Dávid Antal* elgondolkodtató előadását a 144. lapon olvashatjuk.

Ezzel ért véget a délelőtti műsor. Délután a bencés rendházban folytattuk az előadásokat.

Bertalanfy Béla a cserkészéletről számolt be. Igen sok tanulságot hallottunk.

Most a találkozó résztvevőikhez ítézt levelekből olvastak fel. Egyiket a találkozó előtt egy héttel elhunyt *Kovács István* felesége írta... Egy másik levél *dr. Sólymos Szilveszter* tanárunk levele volt.

Ezek után *Bertalanfy Béla* a találkozó résztvevőikhez írt versét adta elő, majd mindenkinek saját készítésű fakorongot adott, aláírásainkkal; és egy nagy borítékot, amelyben több dokumentum között a velünk járt osztálytársaink névjegyzéke is szerepelt.

Dr. Németh-Csóka Mihály az orvostudomány szemüvegén keresztül szólt múltunkról. Egy perces néma felállással emlékeztünk az elhunytakra. Előadása bátorítás volt további életünkhöz. Megállapította, hogy túl a szívinfarktus-koron, szervezetünk gluthathion-tartalma magasabb, bizony nézhetünk, akik most élünk, nyugodt, békés öregkorra, családuknak örömére.

A hivatalos programot *dr. Mangliár Károly* szavai zárták. Emlékei olyan feledhetetlenek – noha Karcsi csak három évet járt velünk –, mindig szeretettel jön közénk.

Ezek után a Szabó-hegyi Biritz-Burgban látták vendégül a találkozókat. Visszatérve a rendházba, kellemes emlékidézések mellett töltöttük esténket.

Vasárnap 9 órakor a Szent Jakab-templomban *Jáki Zénó* tanárunk és *Dávid Antal* diáktársunk koncelebrált, *Bognár Géza* minisztrált, *Biritz Laci* orgonált. A szentbeszédben *Jáki Zénó* tanár urunk a hálaadásról beszélt. Mi őszintén, szívből mondtunk hálát.

Szentmise után a temetőbe mentünk. Volt tanáraink és két diáktársunk – *Horváth Ottó* és *Pertorini Rezső* – sírjánál tettük le a kegyelet virágait.

A záró ebéd után a HÁZ szellemét képviselő *Gaal Jenő SVD* atyának köszöntük meg a vendéglátást.

A három napos kőszegi együttlét nagy élmény volt számunkra. Az ötvenéves találkozót jó volt megérni. Köszönet tanárainknak, köszönet a Bencés Rendnek. Legyen erőforrás a múlt további ápolóinak.

1997. március 10.

Stekovics József

A kőszegi Bencés Diákszövetség négy éve

1993 novemberében alakult meg városunkban a Bencés Diákszövetség, melynek jelenleg 34 tagja van. 1997. október 18-án tartotta tevékenységének elemzését, melyen a meghívottak közül a BDSZ Országos Elnöksége és a Kőszegi Plébánia képviseltette magát.

Már 1890-ben működött a Főgimnáziumi Egyesület, mely hathatós anyagi segítséget nyújtott a nyolcosztályos bencés gimnázium létrehozásához. A két világháború között a Diákszövetség meghatározott szerepet vállalt a város közéletében, tudományos és kulturális szervezetekben, valamint a hitélet terén, de 1948 után az ismert okok miatt megszűnt.

1992 után, mivel Kőszegen is működött bencés gimnázium és székház, a helyi szövetség mint iskolaszervezet jött létre. Célul tűzte ki a bencés szellemiség ápolását, mely tudásban, akaratereiben, nemes értelemben vett hazafias meggyőződésben, felebaráti és családi szeretetben nyilvánul meg. Az elmúlt időszakban több bencés tanárt hívtunk meg, akik fellelevenítették a negyven év megpróbáltatásait, a Rend jelenlegi helyzetét.

Felejthetetlenek lettek az aranymisék, a szombathelyi és zalaegerszegi társakkal való együttlét, a múlt év augusztusában tartott három napos triduum, mely a milicentenáriumi évhez kapcsolódott, valamint a győri és pannonhalmi zarándokutak. A közvetlen baráti beszélgetések hozzájárultak a feladatok elvégzéséhez, erőt és lendületet adtak.

Tagjaink a helyi sajtóban, az Amicus-ban valamint a kőszegi Antológiában sok érdekes írást közöltek.

Számosan részt vesznek nemcsak az egyházi, hanem városi civil szervezetekben.

Tagságunk egyharmada felszentelt pap, akik nemcsak helyileg, hanem országosan is befolyást gyakorolnak a keresztény szellemiség terjesztésében. Munkásságukat a Missziósház, a bencés székház valamint a Jézus Szíve plébániatemplom belső részének rendbehozatala jelzi.

Az Iskolaszervezet név kötelezi a tagságot, hogy az oktatási intézményekről állást foglaljon, és lehetőségeihez mérten adjon támogatást az erkölcsi megújuláshoz.

Városunkban 1815-től 133 évig tanítottak bencés tanárok. Munkásságukat a város mindig elismerte. Az igazgatók közül ketten díszpolgárságot kaptak, hárman pannonhalmi főapátok lettek.

Bekapcsolódtak a város közéletébe, tudományos írásaikkal elismerést arattak. Hitéleti tevékenységük pedig mind a mai napig érezteti hatását. A bencés szellem Kőszegen még mindig élő valóság. Ezért szövetségünk

hathatósan támogatta az egyházi Szent Domonkos rend általános iskolájának megindulását.

Elértük, hogy a szombathelyi püspökség természetben visszaigényelte a Szent Imre utca 9. alatti kollégiumot, ahol keresztény szellemű középiskolai nevelés valósulhat meg.

A bencés gimnázium jelenleg önkormányzati Jurisics Miklós gimnáziumként működik. A Bencés Kongregáció részére való visszajuttatása nehézségekbe ütközik, de szervezetünk továbbra is szorgalmazza a Rend és az önkormányzat kapcsolatát, mivel megítélésünk szerint az átvétel kedvező lenne a városra nézve. Megszűnne az intézmény bizonytalan helyzete és bencés szellemű fiatalság nevelődne Kőszegen.

Ezért a gyűlés elhatározta, hogy az eddigi tevékenységét változatlanul folytatja, és minden nehézség ellenére bízik az elképzeléseinek megvalósulásában és a megjelentek azzal a megnyugtató érzéssel távoztak, hogy az iskolaszervezet nem végzett felesleges munkát.

Dr. Szerdahelyi Endre (Kg 43)

Bencések, akiknek Kőszeg „díszpolgár” címet adományozott

Hazánkban a díszpolgárság intézménye a XIX. század közepén terjedt el, amikor egyes városok (helységek), az ország, a település és a köz érdekében kiemelkedőt nyújtó jeles férfiakat, munkásságuk elismeréséül, tiszteletük kifejezéséül díszpolgáraikká választották.

Kőszeg város, az idők folyamán 42 díszpolgárságot adományozott. Az elsőt 1841-ben *Deák Ferenc*, ezideig az utolsót, 1993-ban *Bechtold István* posztumusz kapta. Köztük olyan hírességek, mint *Liszt Ferenc* (1811-1886), *Chernel Kálmán* (1822-1891), *Reményi Ede* (1828-1898), *Karsay Sándor* (1814-1902), *dr. Stegmüller Károly* (1822-1906), *Major János* (1840-1899), *gróf Apponyi Albert* (1846-1933), *Torkos László* (1839-1939), *Szövényi István* (1910-1986), *Cziffra György* (1921-1994), *dr. Ambró Gyula* (1903-1992) nevével találkozhatunk.

Kőszeg városának 1677-től van gimnáziuma, melyet először a jezsuiták, később a piaristák, majd 1815-1948 között a bencések vezettek. Ezalatt az idő alatt két bencés főapátot tüntettek ki díszpolgársággal Kőszegen. 1867-ben *dr. Kruesz Krizosztomot*, aki 1865-1885 között volt a pannonhalmi főapát. Völgyfalván (Sopron megye) született 1819-ben. A bencés rendbe 16 évesen jelentkezett, fogadalmát 1840-ben tette le, áldozópappá 1843-ban szentelték.

A természettan tanáraként oktatott Győrben, Pozsonyban és Pannonhalmán. A Pozsonyi Királyi Gimnáziumot 1861-65-ben, mint igazgató vezette. A Szent István-rend lovagja, a MTA tiszteletbeli tagja, valóságos belső, titkos tanácsos, a bölcsélet doktora volt, az, akinek révén a XIX. század második felében Pannonhalmán is elindult a műemlékvédelem, az értékes régi épületek rendbehozatala. Mint szervező és irányító, a 700 éves apátsági templom helyreállításával a soproni *Stornó Ferencet* ő bízta meg.

A kőszegi négyosztályos algimnázium és a kőszegi rendház fenntartói természetesen a bencések voltak, a város támogatásával. Kőszegen már az 1848-as forradalom előtt, különösen a bencések törekedtek a magyarságtudat felkeltésére. Az elbukott szabadságharc után, a tiltás ellenére, fokozatosan elkezdtek a magyarnyelvű oktatást. Ebben *dr. Kruesz Krizosztom* főapátnak is nagy szerep jutott és ez is latba esett, hogy a kiegyezés évében díszpolgárai sorába fogadta Kőszeg. Ezzel nemcsak az ő, hanem a bencés rend sok évtizedes oktatási tevékenységét is elismerte, megtisztelte a város.

A második bencés díszpolgár 1920-ban *dr. Bárdos Remig*, a kőszegi Ferenc József Főgimnázium igazgatója, a kőszegi bencések házfőnöke volt. – Ipolyságon született 1868-ban. Beöltözése és fogadalomtétele után 1892-ben szentelték áldozópappá. Kőszegre helyezéséig az esztergomi gimnáziumban tanított. – Kőszeg és a bencések a múlt század második felétől törekedtek arra, hogy a gimnáziumot nyolcosztályos főgimnáziummá fejlesszék. Az anyagiak megteremtése után az új gimnázium építését *Laász József* kőszegi építési vállalkozó 1907-1908 júliusáig vezette. Az impozáns mai épületben *dr. Bárdos Remig*, az új iskola első igazgatója hozta létre a nyolcosztályos főgimnáziumot. A kőszegi gimnázium történetében, a tanulók legelőször 1910. május 17-én tehettek érettségi vizsgát. – *Bárdos Remig* a város közéletében is sokat tevékenykedett, 1910-ben *Kincs István* apátplébánossal együtt, az akkori Keresztény Néppártot segítették győzelemre. Az első világháborút követő zűrzavaros időkben is biztos kézzel irányította iskoláját. *Dr. Bárdos Remiget* 1920-ban Pannonhalmi főapáttá választották. Tisztségét 1932-ben bekövetkezett haláláig viselte.

Mielőtt elment Kőszegről, a város képviselőtestülete érdemesnek találta arra, hogy az itt eltöltött évek munkássága után, a díszpolgári címmel tüntesse ki.

Jenkei Ede

A 360 éves gimnázium ünnepe Pápán

Tisztelt Ünneplő Vendégek, Kedves Hajdani Bencés Diáktársak!

Tíz esztendővel ezelőtt ünnepeltük ennek az iskolának, a Türr István Gimnáziumnak 350 éves fennállását. Az iskolát a pálos szerzetesek alapították, az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend, az alapító boldog Özséb követői. Boldog Özséb emlékét itt, a gimnáziumban, többek között, a jubileumi évben tett egyik alapítvány őrzi.

Tíz esztendővel ezelőtt, ama jubileumi évben, a több évtizedes kábulatból már kezdte felemelni fejét a nemzet. A jubileumi évkönyv akkori megjelenése, az ünneplés gazdag programja érezhetően mutatta, hogy a széles társadalom elkezdte a magáratalálást, ismét vissza kívánta állítani a maga öntörvényű életformáját.

Engedjenek meg ezzel kapcsolatban egy személyes emléket: ezekben az években öcsémmel azon tanakodtunk, hogy merjük-e javasolni a közeli Marcaltő községben, – ahol Édesapánk 40 éven át tanította, nemcsak az iskolásokat, de számtalan iskolán kívüli szervezésben a felnőtteket is, – tehát hogy merjük-e javasolni a világháborús hősi emlékművön a falu második világháborús elesettjeinek, halottainak a felvésetését is. Miközben mi tanakodtunk, a falu máris határozott, s a szép tiszteletadás megtörtént, ma már minden gyermek és felnőtt méltó módon emlékezhetik a tragikus hat esztendő hőseire, halottaira.

Most a volt bencés gimnázium még élő diákjai, – a Pápán vagy környékén élő néhány öregdiák kezdeményezésére – emléktábla létesítését határozták el. Azoknak a szentbenedekrendi tanároknak állítanak kegyeletes emléket, akik 1806 és 1948 között ebben az iskolában tanítottak. 1808-ban a kalapos király, II. József balsikerű reformjait követően vállalta el a rend a gimnázium irányítását és oktatók adását. 1948-ban az akkori hatalom államosította a gimnáziumot, s kellett a bencéseknek távozniuk. A volt tanárok jó része a környéken plébánoskodott, vagy lett a templom sekrestyése, harangozója, ismét mások a tanári pályán helyezkedtek el.

Pápáról annakidején a helytörténetben azt tanultuk, hogy a Dunántúl Athénje. Valóban, a városban számos alap-, közép- és felsőfokú oktatási intézmény működött, az akkori viszonyok között a sok iskola városa méltán érdemelte ki a dicsérő jelzőt. A helyreállított nemzeti öntudat első lépéseként a nagymúltú református kollégium visszakerült a felekezeti irányítás alá. Az ökumené jegyében együtt örülünk annak, hogy a több

évszázados hagyományt a kollégium folytatja. A bencés rend hazánkban sokféle gonddal küszködik, főleg az oktatói létszáma alacsony. Az évtizedekkel ezelőtti, közel 300 fős létszám alig a tizedére csökkent, s a mai oktatók zöme már átlépte vagy rövidesen átlépi a nyugdíjkorhatárt.

Évtizedünkben különféle oktatási koncepciók felett folyt a vita. A Türr gimnázium oktatói karában számosan vannak, akik az elméleti viták hangzavarában is töretlenül akarnak megfelelni a pedagógusi hivatásnak. Mi, öregdiákok, azt kérjük tőlük, hogy neveljék továbbra is jó magyarnak, tisztességes embernek, maga iránt bizalmat keltő értelmiséginek a tanuló ifjúságot.

A nyolc év alatt, amit a gimnázium falai között töltöttünk, jó nevelést kaptunk. Osztályfőnökünk, *dr. Orbán Dezső* visszatérő intelme: *ennyit, gyerek, az élet számára. Bíró Lucián* igazgatónk, aki 90 éves korában még tanulmány összeállításán dolgozott, műveltségével, zene- és művészszeretetével tette működését emlékezetessé. A volt tanítványok a közelmúltban tartottak megemlékezést *dr. Brunner Emődről*, pedagógiai és emberi erényeiről. A sor hosszan folytatható lenne, s minden osztály, évfolyam el tudná mondani a saját osztályfőnökéről, tanáraitól a dicsérő szavakat. Ez az iskola bennünket emberségre, mértékletességre, hazaszeretetre nevelt, s a keresztény erkölcs normáit plántálta belénk. Sietek megjegyezni, hogy nem dogmákat tanítottak, hanem az európai művelődés kétezer éves hagyományaira épülő erkölcsi világképet. Amikor a jogtudományi karon először hallottam a római remekjogászokról, jóleső egybecsengést éreztem: *honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*. Szabadon fordítva: *élj becsületesen, ne sértsd meg a másik érdekeit, s mindenkinek add meg azt, ami őt megilleti*. Amikor műveletlen emberek – gyakran a médiában is – a keresztény erkölcs felett humorizálnak, akkor nekünk tudnunk kell, hogy ezen nem a Madách-féle *homoiusion* dilemmáját kell érteni, hanem amit kétezer év, a pogány bölcselők legjobbjai, s a ma érdemes reprezentánsai vallottak és vallanak.

Nemrég sikerült beszereznem a háborúban elkallódott közös értesítőink egynémelyikét. *Kalmár Gusztáv* tanár úr kitűnő tanulmányai közül az Indiáról szólót újraolvastam, s megállapíthattam a nagyszerű empátiát a sokezer kilométerre fekvő szubkontinens akkori problémáival kapcsolatban. Ezeknek az értesítőknak a tanáraink által írott esszéit ma sem kell szégyenlenünk. Ugyanúgy, mint az önképzőkörök tevékenységéről közölt beszámolókat. Amikor ma álnok mellékgondolattól vezérelve a keresztény kurzust emlegetik a kultúrában, akkor mi arra emlékezünk, hogy 1943-ban az irodalmi írásbeli tételünk címe ez volt: „Új időknek új

dalai”, s mi Adyról, Babitsról és József Attiláról értekeztünk. Mindezt azoknak a tájékoztatására is mondom, akik négy évtized szellemi gettójában torz történelemszemléletet kényszerültek tanulni.

Pannonhalmán a bencés diákok minden év májusában összejönnek. A főapátság és a bencés oktatás az idén ünnepli ezeréves fennállásának jubileumát. Lelki szemeink előtt megjelennek az akkori idők áldozatos szerzetesei, akik a Mons Sacer kolostora után megalapították a tihanyi, a bakonybéli és más apátságokat, amelyek hiteles helyként is működtek, s a megtelepülő magyaroknak az írásbeliséget, a jogbiztonságot, nyugat akkori kulturáját, ismeretanyagát is elhozták. A Bakony irdatlan rengetegekben vándorló, tudást terjesztő hajdani szerzetesek emléke a főapátság szép millenáris kiállításán méltó megemlékezést kap.

Ennek az ezer éve világító szellemiségnek eleven ereje él a mai pápai öregdiákok kezdeményezésében, amikor az emléktábla mellett a szívekben legalább ennyire maradandó emléket kívánnak állítani: alapítványi adományokból, illetve az összegyűlő pénzeszegek kamataiból az arra érdemes és rászoruló pápai tanulókat kívánják támogatni. Ennek részleteit rövidesen ugyancsak fogják hallani. Szép cselekedet ez a megemlékezés ünnepi órájában.

Az előttünk magasodó emléktábla hirdesse másfél század törekvéseit a magyar kultúra emeléséért, a tanítványi hála dicséretes megnyilatkozását, s ebben a szellemben hajtsunk fejet a hajdani oktatók nemes emléke előtt.

Pápa, 1996. okt.6.

Dr.Harsányi László

60 éves érettségi találkozó előtt

1926. szeptemberében 70-en léptünk be a pápai bencés reál gimnázium első osztályába. Ez a hatalmas létszám a mai viszonyok között elképzelhetetlen, de csodálatos módon, ekkor mégis jutott idő – mindenféle teszt és felmérő nélkül – tanításra és feleltetésre, a tanár-diákkapcsolatra, becsületre, hazafias szellemű nevelésre.

Szigorú rostálás folyt, a más iskolákból érkezőkkel és lemaradottakkal együtt 1934-ben 36-an érettségiztünk. Az együtt töltött idő maradandó nyomot hagyott mindnyájunkban. A szeretet számtalan emléke köt Pápához, az iskolához, a tanárokhoz és osztálytársakhoz.

Érettségi után külön megállapodást kötöttünk, hogy 10 év után találkozzunk. A nehéz továbbtanulási és az akkori – a mainál is súlyosabb – elhelyezkedési gondok mellett időközben többünknek katonai szolgálatra kellett bevonulnunk, majd mint tartalékos hadapródok, tiszték az akkor visszacsatolt országrészekben szolgáltunk. Végül a világháborúban való tényleges részvétel lett sorsunk és néhányan fogságba kerültek.

Így a 10 éves találkozóra nem kerülhetett sor. Nekem az első örökké emlékezetes találkozás Szibériából hazatérve 1947. októberében Máramarosszigeten, a karantén lágerben volt. Mint hadifoglyok könnyes szemmel ölelkeztünk össze a mindig derűs és biztatást adó *Lehner Mátyás Ottóval*, a bencés tanárral. Hazaérkezésem után *Kögl János Szeverin* segített, hogy testileg és lelkileg megerősödve végezzem további munkámat.

Oly időben éltünk, – érettségi után 25 évnek kellett eltelnie, – hogy tényleges találkozóra gondolhassunk. Ekkor már az osztály fele Budapesten élt, Pápán senki sem maradt. Ezért a budapestiek 1959. júniusra összehívták a találkozót. Itt tudtuk meg, hogy három szerzetes tanár osztálytársunk menekülni kényszerült, Braziliában, Kaliforniában, illetve Ausztriában élnek. A fotók tanúsága szerint 19-en jelentünk meg, többen még nem mertek eljönni vagy nem látták jónak a részvételt. Bizony első látásra sokan nem ismerték meg egymást, ezután lassan feloldódott a hangulat és meleg barátságban váltunk el, megfogadva az ötévenkénti találkozást.

Ezután a 30. és a 35. találkozó 1964- és 1969-ben szintén Budapesten volt 14 és 15 létszámmal.

A 40 éves találkozó 1974-ben az eddigieknél ünnepélyesebb, szebb volt. A szentmisét, miként eddig is, most is osztályfőnökünk, *Orbán Dezső* atya celebrálta, de most három pap osztálytársunkkal együtt.

Hazaérkezett ugyanis Braziliából *Kögl Szeverin* bencés és Los Angelesből *Horváth Árpád Benedek* premontrei osztálytársunk, közreműködött *Süle Antal* pestszenterzsébeti plébános (aki a mindenkori osztálytalálkozók főszervezője volt). Pápára is eljutottunk, megnéztük iskolánkat és a diáktanyákat.

1979-ben a 45 éves találkozóra került sor. Itt már ráérősebbek, mindnyájan nyugdíjasok lettünk. Budapest mellett eljutottunk ismét Pápára is.

1984. júniusában az 50 éves jubileumi találkozón osztályfőnökünk, sajnos, már nem lehetett ott. Előbb Budapesten, majd ismét Pápán gyűltünk egybe, beültünk a régi osztályterem padjaiba és megfogadtuk, hogy ezentúl évente találkozunk. Erre a legalkalmasabb a május végi pannonhalmi öregdiák találkozó.

1985-től az évek előrehaladtával az összetartozás, egymás megbecsülése csak fokozódott, bár a létszám ez élet rendje szerint kevesebb lett.

Hat évtized múlt el és valamennyien nem kis megpróbáltatásnak voltunk kitéve, de az „ora et labora” eszménye, bencésdiák mivoltunk nem szűnt meg, egész életünkben ennek szellemében dolgoztunk. Rendszeresen levelezünk és így készülünk a nem mindennapi 1994-es 60 éves érettségi találkozóra.

Koczor László (Pp 34)

Emlékbeszéd Dr. Dobrovich Ágoston bencés gimnáziumi igazgató születésének 100. évfordulóján

(Pápai Művelődéstörténeti Társaság, 1997. okt. 4.)

Dr. Dobrovich Ágoston, a pápai bencés gimnáziumnak 1933 és 1939 között igazgatója, 1897. október 31-én született, az akkor Nagy-Magyarországhoz tartozó, 1900-ban 720 lelket számláló, magyarajkú, a tósziget-csilizközi járásban fekvő, győrvármegyei kisközségben, Balonyban, ötgyermekes értelmiségi családban. Nagyapja még hivatalsegéd, édesapja előbb segéd-, majd – Győrszentivánra kerülve – főjegyző. A keresztiségben a Ferenc nevet kapta. A tragikus végű második világháború befejezése, a japán kapituláció előtt pár nappal, 1945. augusztus 23-án Pannonhalmán, alig 48 éves korában, gégerákban elhalálozik.

A Dobrovich családban a katolikus vallási érzés erős, a családban, a szűkebb rokonságban azóta is találunk papokat. A szülői otthon ezt a vallási kötődést adja útravalóul, amikor a tehetséges, kitűnőrendű diák a bencés hivatást választja. A bölcsészkaron latin-történelemszakos tanári diplomát szerez, és 1921-ben pappá szentelik. A kőszegi, az esztergomi, a budapesti bencés gimnáziumban tanár, ez utóbbiból helyezik át igazgatónak Pápára, majd 1939-ben a visszacsatolt Komárom bencés gimnáziumának lesz az igazgatója. A rokonság a korai halált dohányzó-szivarozó szenvedélyének tudja be. Az 1935/36-os iskolaévben diákja voltam. A gimnáziumok igazgatói elfoglalt emberek, heti óraszámuk ezért minimális. Ő az első osztályosokat oktatta földrajzból, saját közlése szerint így a gimnázium egész jövőendő ifjúságát már a kezdéskor megismerhette. Szigorú tekintetű, tiszteletet parancsoló tanárként emlékezem rá. Egyszer kérdéssel fordult hozzám, a jó tanuló, de kevésbé jó magaviseletű kisdíákhoz: hogyan lehetséges, hogy szinte minden tanárom magaviseleti intőt akar adni, miközben neki semmi panasza nincsen a magatartásom ellen. Akkor nem tudtam a kérdésre válaszolni, ma már tudok: a szuggesztív belső erő, a rendszerető és rendet kívánó személyiség kisugárzásával magyarázom ezt.

A bencés renden belül – az akkori korszakra ezt nyugodtan mondhatom – a jó kiválasztás elve érvényesült. A fiatal, jó képességű tanár nemcsak szakterületén, de más tudományágakban és az irodalomban is jeleskedett. Tanulmányai, cikkei jelentek meg a Katolikus Szemlében, a

Korunk Szavában, a Katolikus Antológiában, a Pannonhalmi Szemlében, a Magyar Középiskola c. lapban, a Pápa és Vidéké-ben, versei az Élet, a Mária Kongregáció c. lapokban.

A Világtörténet c. tankönyvben dr. Szabó Dezső mellett vállal szerzőséget. 1933-ban fejezi be a Szent Benedek Rend Budapesten c. munkáját. 1938-ban szép tanulmányát olvashattuk Pápán, a gimnáziumi közös értesítőben „Szent István és a magyar ifjúság” címmel.

Budapesten házigazdónk, Pápán és Komáromban rendházfőnök. Számos irodalmi, társadalmi szervezetben visel tisztségeket: Pápán a Jókai Irodalmi Körben elnök, a Katolikus Egyházközség tanácsában, a Katolikus Körben, a Vöröskereszt Egyletben, a Katolikus Nővédő Egyletben, a Széchenyi Kaszinóban, a Közművelődési Egyesületben, a Veszprém megyei Cserkész Intézőbizottságban, a Pápai Actio Catholica kulturális szakosztályában különféle tisztségekre választják. Ezek közül több szervezetben, de más egyesületekben is előadásokat, a környező településeken lelkigyakorlatokat, szentbeszédet tart.

Hatvan év távolából nézem akkori igazgatóm rokonszenvet keltő, szoros koponyájára simuló, őszes hajú, komolytekintetű, jó megjelenésű alakját. A paptanárt, aki irodalmi tevékenységével, szaktudománya művelésével, iskolavezetési munkásságával egyaránt megbecsülést, elismerést szerzett magának is, rendjének is. A sokoldalú társadalmi elfoglaltság mutatja, hogy közéleti férfiként is szerették, tisztelték. Ezt a minőségét, a közéleti tevékenységét, munkásságát talán a legfontosabbnak mondhatjuk.

Pannonhalmán őrzik 1939. februárjában Gergely rendtársához írott levelét. A hit, a szerzetesi hivatás, az egyházhoz tartozás bensőséges megnyilatkozása tükröződik a fiatalabb rendtárshoz, annak kérésére írott sorokból. Megtaláljuk a levélben a szerzetesi életnek a külvilággal szembeni magatartásra vonatkozó ajánlásait, majd a bencés tanárnak, mint diáklelkek vezetőjének a feladatait. Ars poetica helyett az elhivatott ember megkapó vallomása található a sorokban. Látnoki erővel utal a bekövetkező megpróbáltatásokra.

Rövid, tartalmas élete diákjaiban, rendtársaiban, azok életében, munkásságában folytatódott.

Kegyelettel adózzunk emléke előtt.

Budapest, 1997. szept. 29.

Dr. Harsányi László

A pápai bencés rendház és gimnázium*

(*Csáky László gróf*) választása nem a jezsuitákra, hanem Remete Szent Pál fiaira, a pálosokra esett, akik hithirdető buzgóságukban s tudományban legkevésbé állottak messze a jezsuitáktól s akik jámbor életükön kívül hazánkban való közkedveltségüket magyar eredetüknek köszönheték.

... a rend nagykáptalanja elé terjeszté (a pálosok generálisa), amely 1638-ban 6 pálost küldött Páparra, akinek *Csáky* a Hosszú-utczában minden tehertől ment házat adott s emellett nem sokára templomot és iskolát épített. (Acta Paulinorum I. tom) Alig telepedtek le a pálosok, azonnal munkába állottak, hogy az alapítójuktól kitűzött céljukat, amely nem volt más, mint Pápanak és környékének visszakatolizálása, a szó hatalmával és a példa vonzó erejével keresztül vigyék. Míg előljárójuk, a lengyel származású, *Skotniczky* fáradhatatlan az egykori pálos birtokoknak visszaszerzésén s *Pázmány* példájára többet nyer meg a kath. hitnek a fehér asztalnál, mint a szószéken: addig társai 24 éven át vezetve a plébániát, szép, meggyőző, magyar és német predikációik, fényes körmeneteik és olvasó társulataik által naponként egyaránt nyernek híveket az egyháznak, akiknek gyermekeit – azután nem késnek – az iskolába gyűjteni, hogy így már zsenge korukban lelkükbe csepegtessék a kath. hit igazait s ezzel együtt elhítsék abban az igaz keresztény tudomány magvait.

Melyik évben állították fel az iskolát, meg nem mondhatjuk. Követve a jezsuiták és protestánsok példáját, nagyon valószínű, hogy letelepedésük első esztendeiben kezdtek tanítani. Biztos adatunk azonban csak 1647-ből, tehát letelepedésük 9-ik esztendejéből van, amidőn irataikban tanulókról (studentes) beszélnek, tehát iskolájuknak is kellett lenni; s 1654-ből, amidőn az alapító *Csáky* a ház előljárójához intézett levelében „szomszédos iskolaépületről” tesz említést. (Acta Paulinorum. Orsz. Levél. 248.)

... a káptalan által akarják megállapítani a tanítás módját a pálosok s a filozófiát végzett növendék-tanár helyett misés paptanárt kérnek, hogy a tekintélyt, amelyet az iskolának felállítása által a városbelieknél szereztek, el ne veszítsék (Acta Paulinorum I. Egyetemi Levél.). Kérésüket csak 1698-ban teljesítik, amidőn *Turóczy Bertalant* pro scholis docendis

* Részlet Gaál Zoltán „Nyugat-Magyarország és Ausztria című könyvéből – Győr, 1993.

(az iskolák tanítása végett) Pápára küldik a rend előjárói. Hány osztályból állott ez a „schola”? biztosan meg nem mondhatjuk.

... az előkészítő osztályokon kívül megfelelt a mai gimnázium első és második osztályának. Az algymnasium csak 1721-ben domborodik ki teljes alakjában előttünk, amidőn *Szigethy Antal* volt a syntaxis (III-IV. oszt.) professora és *Márton Hilarion a parva* (előkészítőosztály és I. és II. oszt.) magistere.

Ezekhez adják 1761-ben a poetikát (V-VI. oszt.), amelyeket szintén egy tanár tanít. Ezenkívül volt a pálosoknak Pápán 1756-1761-ig theológiájuk, 1761-től kezdve 1783-ig philosophiai iskolájuk a rend növendékeinek a számára, amelyben azonban világiakat is vettek fel. Így mindjárt az első évben a 12 philosophus között 6 pálos és 6 világi volt. (Gindl: Status et cursus studiorum domesticorum in Provincia Hungarica Paulinorum)

(Mivel) *Csáky* gróf által épített iskola csak két kis teremből állott... Azért a legnagyobb örömmel fogadták *Eszterházy Ferencz* grófnak ajánlatát, aki az építendő iskola részére 1757-ben 1200 frtot s a szükséges építési anyagot felajánlotta (Pápai r.kath. plébánia Protocolluma). Ebből, valamint az ekkor már nagyon jól jövedelmező birtokaikból, emelték a pálosok azon épületet, amely most már a szükséges három osztályon kívül magában foglalta a színelőadásokra és szentgyakorlatokra szolgáló nagytermet és amely épület csekély belső átalakításon kívül 1897-ig a gimnázium helyiségéül szolgált. Ebben a tágas épületben tanított három pálos a filozofia tanárának igazgatása alatt az ő nagyszerű methodusuk szerint, mely mellőzte a görög nyelvet, hogy a latint annál alaposabban elsajátíthassák a növendékek; nagy súlyt helyezett a lépcsőről lépcsőre való haladásra, s a gyakorlati tudományokra, mint a geometria és számtan, amelyről országszerte híresnek állítják iskolájukat, kiváltképpen pedig a magyar nyelvnek szóban – magyar színdarabok előadása – magyar heti házi dolgozatok készítése által való művelésére. (A pápai pálosok módszerkönyve. Kézirat.) Mint afféle szerzeles testületnek iskolájáról talán felesleges is említenem, hogy növendékeiket nemcsak igaz magyar hazafiakká, hanem egyszersmind az egyháznak hű fiaivá is nevelték.

Ez az iskola ebben a beosztásában egész 1777-ig állott fenn, amidőn a Mária Therésia féle Ratio Educationisának kiadásakor a 6 osztályból 3-at csináltak, azzal okolván meg a leszállítást. hogy Győr, Szombathely és Székesfehérvár elég közel van, felesleges tehát Pápán a nagygimnázium. A három osztályú „paedagogium” 1786-ig állott fenn, amidőn a Pálos-rend eltörlése után Teleky gróf, pécsi főigazgató minden ellenzése

daczára a szatmári és szakolczai pálos iskolákkal együtt a pápait is beszűntették.

1790-ben a tanács a maga erejéből állított iskolát, amelyben az alsó (I-III.) osztályokban *Rikoty Pál*, a felsőbbekben (IV-VI.) pedig *Kelemen György* expálosok kezdtek tanítani a vármegyétől a pálosok volt házában álcázott szobákban, mert a régi gimnásiumi épületben a város elemi iskoláit helyezte el. (Pápai városi levél.) A két tanárhoz nemsokára *Kemény Antal* és más expálosok csatlakoztak. Ekkor a tanács *Kelemen Györgyöt* bízta meg az iskolák igazgatásával, mert a kisebb gyermekek a tanulásban hátramaradtak és nem volt meg a kellő rendtartás és felügyelet.

1794. évben *I. Ferencz* király tekintetbe vette a pápai tanácsnak a vármegye által is támogatott gyakori kérését az iskolákat, a grammatikai 3 osztályt, három volt pálosnak vezetése alatt *Kelemen György* igazgatása mellett visszaállította. (Gymn. levéltár)

A pálosok örömmel foglalták régi iskolájukat, nagy szorgalommal fogtak a tanításhoz: azonban részint a kor, részint a betegség távozni kényszerítette őket nemsokára kathedrájukról.

... a négy pálos közül már csak *Molnár Elek*et találjuk az intézetben, aki tanári dolgain kívül az elhalt direktor helyett a gimnásium ügyeit is vezette. Az eltávozottak helyét világi tanerők foglalták. (Gymn. Lvt.)

E visszas helyzetben a győri főigazgató *Paitner Mihály* úgy segített, a pannonhalmi főapátnál, akinek a pápai gimnásiumot a Benczésrendet visszaállító okirat értelmében 1802-ben átadták, kieszközölte, hogy ez 1806-ban *Borsó Gellért* igazgatósága alatt négy fiatal benczést küldött, akik a négy osztályra emelt paedadagogiumban a tanítást az iskolai év kezdetén megkezdették. (Gymn. Levél.) A bencések 1806. október 27-én érkeztek Pápara. Csenedesen foglalták el a pálosok volt kolostorát; senki sem fogadta őket, ünnepiesen, mint az más városokból olvassuk; aminek okát azon viszálykodásban kell keresnünk, amely a város és a főapátság között évek óta fennállott.

... gymnasum épülete az 1787. átadó okirat értelmében a városé maradt. A város tartozott az épületet jókarban tartani. A városi tanács, a város lakói mindig vágyódtak, sőt mondhatjuk mai nap is vágyódnak, hogy a benczés iskolája 1848 előtt hat, most pedig 8 osztályú főgymnásiummá egészítsék ki... A főgymnásium kérdése még újabb időben is többször felszínre vetődött, azonban nincsen alap, amelyből fenntartsák ezt.

A tanítás 1845-ig latinul folyt a vallástan kivételével, akkor hozták be néhány, 1848/9 pedig minden tárgynak a magyar nyelven való tanítását,

amely gyakorlat azonban csak néhány évig tartott. A tanítás nyelvét fokozatosan a német nyelvet akarta a bencések erőszakolni, azonban *Füssy Tamás*, az intézet igazgatója s a tanári kar, különösen pedig *Vaszary Kolos* erélyesen ellentállottak s nem törődtek azzal sem, ha ellenállásuk következtében az iskolát bezárják, amint azzal a magyar Helyt. Tanács német tanácsosai többször fenyegetőztek is. (Gymn. Levé.)...

Rimely főapát az ötvenes években nagy költséggel megveti alapját a természettani és természettrajzi múzeumnak, mely utóbbit különösen *Kovács Béla* és *Telkesi Virgil* pápal tanárok szép gyűjteményekkel gyarapították, *Füssy Tamás* igazgató ifjúsági könyvtárt létesített, *Bánovics Sulpicz* igazgató és házfőnök pénzéből restaurálták a tanulók istentiszteleti helyéül szolgáló szép pálos templomot, s a fennmaradt pénzből *Bánovics* nevére elnevezett „Sulpicz” deáksegélyző egyesületet alapították, amely a szegényebb sorsú deákokat ruhával és iskolakönyvekkel látják el; *Eötvös* minisztersége alatt a hatvanas évek végén tanítani kezdték a tornát, annak nyári és téli helyiségről gondoskodtak, *Hanely* akadémiai festővel a rajzot, *Hannig* székesegyházi kántorral pedig az éneket taníttattak...

(A bencés tanárok) Módszerük: *non multa, sed multum* és *repetitio est mater studiorum*... tanítványaik mindig megvallották magukat, mentek legyen akár a vidéki főgymnásiumokba, akár a helyb. ref. főgymnásiumba, mert alapismereteik mindenkor képesítették őket arra, hogy kellő szorgalom mellett a főgymnásiumot s egyetemet becsülettel bevégezzék s bármily pályán a hazának és az egyháznak munkás és kötelesség tudó, derék fiatalok lettek.

Hány tanár és tanulója volt intézetünknek a pálosok idejében nem tudjuk, mert a gymn. főnévkönyveire nem akadtunk. 1794-1806-ig 2 igazgató, 5 tanár és 1620 tanuló, a bencések idejében 1806-1896 18 igazgató, 121 tanár és 12421 tanuló látogatta az iskolát. A tanárok közül többen az irodalom terén is kitűntek. (L. dr. Antal Géza: Pápa írói cz. szakaszát e könyvnek...), rendünk fénylő csillagának, *Vaszary Kolos*nak, a bíboros hercegprímásnak, aki mint pápai tanár a gymnasiumunknak a Tanodai Lapok 1858. évfolyamában írt rövid történetét ezekkel a szép szavakkal fejezte be: „Bármikor lépem át az intézet küszöbét, lelkem visszaképzeli az elmúlt boldog idők visszaidézhetetlen korát! Eszembe jutnak ama részint elhunyt, részint élő férfiak, kiknek képzésében ezen intézet is részt vett s kik közül többen a hon nagy férfiai közt méltán foglalnak helyet! Ilyenek: *Ányos Pál* az író, *Horváth János* volt fehérvári püspök, a halotti beszédekben különösen jeles szónok s az Egyházi

Értekezések tudós szerkesztője. *Ruszek József*, a jótékony emberbarát, ki vagyona tetemesebb részét Pápán szentcélú alapítvánnyal tevő le. *Schnuphagen* a mély tudományú pap, *Maár Bonifác* a történétíró. *Villax Ferdinánd* az alig pár hó előtt elhunyt köztiszteletű zirczi apát. *Fénix Farkas* a nevelés körül nagy érdemeket szerzett benczés, *Vezerle Gáspár* az emberek boldogítását hön óhajtó egri kanonok, *Udvardy Ignác* a híres egyházjogtudós, *Szabó István* a jeles hellenista, *Matits Imre* a költő, *Könnye Alajos* a buzgó tanár, *Deák Ferencz* a nagystatus férfiú, a legigazabb magyar, nemzetünk Demonsthenese, *Szabó Imre* az egyházi népszerű szónokok vezére stb." (Ezekhez adhatjuk mi még az újabb időből: *Zimmermann János* berlini nagyiparost, városunk nagy jötevőjét, *Holdházy Jánost* cz. püspököt, *József főherczeg* gyermekeinek tudós nevelőjét, *Halbik Cyprián* tihanyi apátot, a benczés történétíró, *Hock Jánost* a kiváló egyházi és politikai szónokot, *Concha Viktor* egyetemi tanárt, több jeles munka szerzőjét, *Eszterházy Móricz* gróf főispánt s testvéreit *Jenőt*, a tudós jezsuitát, *Sándort*, *Ferencz* grófokat, a kath. ügynek jeles bajnokai stb.)

„Ha a jeles férfiak emléken merengek, lelken örömmel telik el s őszintén óhajtja, hogy ez intézet az Isten áldása lebegjen szüntelen, viragozzék még sokáig díszes fényben és legyen évszázadokon át termékeny veteményes kertje a közhaza tudományos és erényes nemzedék virágának.” (Vaszary Kolos: Tanodai Lapok 1858.41. lap)

Forrás: Dr. Bakonyvári Ildéon OSB tanár (1857-1903) A (Pápai) Bencés Rendház és Gimnázium c. kéziratós műve (lelőhelye: a Pannonhalmi Bencés Főapátsági Könyvtár). – Ezt a kéziratós művet 1987-ben a boldogemlékű Szabó Flóris OSB könyvtárigazgató, a pápai 2 kötetes szerzői-kiadású könyvem egyik lektora bocsátotta a rendelkezésemre. Évszám az eredeti kéziratban nem található. Legkorábban a kéziratban szereplő évszámok alapján 1897-ben vagy azután írhatta a szerző. Ismereteim szerint ezt a kéziratot eddig még nem publikálták... (*Gaal Zoltán*) – (NB.: A pápai bencés gimnázium új épülete 1898-ban készült el és jelenleg is áll.)

Lányok a komáromi bencés fiúgimnáziumban

Lapozgatva a Bencés Diákszövetség Almanach 1993-1994. évi kötetét, megpillantottam a komáromi bencés gimnázium tanári karának az 1930-as évek derekáról való fényképét. Jó néhány évvel későbbi időszak az, amiről szeretnék megemlékezni, mégis, ez a kép az, amely inspirált (hiszen több tanáromat felismertem), hogy tollat fogjak a kezembe. Ellenállhatatlan kényszert éreztem, hogy mások számára is bepillantható legyen az a szűk és negatív eseményekkel teli időszak, mely a komáromi bencés gimnáziumnak és a rend létének, egyben Komárom magyar város voltának, a magyar diákságnak a végét jelentette.

Megelevenedett előttem régi városom képe a II. világháború végén, ahol gyermekként éltem és iskolába jártam.

Komáromban a Szent András templom mellett, azzal összeépítve volt a bencés rendház és gimnázium, mely fiúkat nevelt. A lánynevelés Dél-Komáromban történt (legalább is az 1942-43, illetve az 1943-44-es tanévben) a Komáromi Leánygimnáziumban. Kisiskolásként jártam vagy autóbusszal, vagy kerékpárral három hídon keresztül iskolába. A légiveszély elszaporodása miatt, valamint a Komáromot ért szőnyegbombázás miatt az 1944-45-ös tanévben már lányokat is felvettek a bencés gimnáziumba. Így lettem, lehettem növendéke rövid időre a patinás, kemény kézzel vezetett régi iskolának. Emlékszem *Bíró Luciánra*, a gimnázium akkori igazgatójára, hihetetlen tekintélyére és csöndes szigorúrára, aki az iskola kongó, visszhangos folyosóin püsszenés nélkül vezette a sok tanulót. A sor csak akkor indulhatott el, ha halálos csend volt.

A háború borzalma végigsöpört a városon, szüleimmel vidékre menekültünk, csak a harcok befejezése után tértünk vissza Komáromba. Túl korai volt a hazatérés, még raboltak-fosztogattak az orosz hordák, lánygyermeknek, nőknek nem volt tanácsos mutatkozni. Így kerültem a bencés pincébe sok más hasonló társammal együtt. Talán két-három hétig éltünk anyámmal ott, és ebből az időből szeretném a legfélelmetesebb jelenetet megeleveníteni.

Soha nem lehet elfelejteni a néhány szál gyertya mellett kórusban mondott imákat a pincében, illetve az intézet folyosóin tartott litániákat. Egy ilyen alkalommal hirtelen durva dörömbölés és ordítózás hallatszott a kapu felől. Ismét *Bíró Lucián* alakja tűnik fel emlékezetemben, aki nyugodt, tekintélyt parancsoló egyéniségével mindnyájunkat visszaküldött a pincébe, ő pedig elindult a kapu felé. Mi forró imába fogtunk tompa

hangon őérte, és nem telt bele pár perc, megtudtuk, hogy meghátráltak az oroszok.

Az 1945-56-os tanévben már nem fungálhatott az iskola hivatalosan, de bencés tanáraink nem hagyták magukra az elárvult magyar fiatalokat. Tovább gondoskodtak – míg őket is szét nem szórták – rólunk. Olyan-képpen, oly módon szervezték meg az ott maradt magyar diákok további tanulását, hogy házaknál, szétszórva tanítottak, itt ilyen, ott olyan órát leadva, hogy a tanév végén határátlépéssel átjutva a határon a dél-komáromi gimnáziumban levizsgálhattunk. Ezen kívül mellettünk álltak mindenben, sportban, játékban, kirándulásokon, még korcsolyázni is kijöttek velünk a jégpályára. Vigyáztak ránk, bölcs tanácsokkal láttak el minket a nehéz években, mikor Komáromban magyarul beszélni sokszor veszélyes volt vagy lehetett. Tudjuk, a fiatalság forrófejű... Látványos hazafiasság helyett inkább belső tartásra neveltek.

Köszönjük a tartást, a megnemhátrálásra való erőt, amit Tőlük kaptunk!
Uhereczky Klára

Szakály János

Gimnázium krónikája

Szent Benedek szerzetének
Ósi főgimnáziuma
Évszázados iskolája
Volt Esztergom városába.

Mattyasovszky Kasszián volt
Gimnázium direktora,
Matyi diri rajongója
Felső s alsós sok diákja.

Sarang Péter nyolc éven át
Magyar német szaktanára,
Osztályunknak az Oszija,
Pedagógusa s jó atyja.

Serédi Dénes nesztora
Historiának tanára,
Feleltető szisztémája:
Régi leckék vallatása.

Molnár Ervin szaktantárgya
Görög nyelvnek biflázása,
Kedvelője közmondásnak,
Ezért becértük: Gnómának.

Tihanyi Miklós szaktana:
Goló sula, hogy föld vonza,
Azért vonza, mert van sula.
Tanár úrból így lett: „Sula”.

Werner Gyula tornatanár
Iskola testnevelője,
Sportágaknak szakedzője,
Versenyeknek rendezője

Tudománynak ős kincstára,
Nevelésnek hites háza,
Diák létünk intézménye,
Ifjúságunk képezdeje.

Mind e jóra mementozva
Szívünkől kél hála ima:
Tanárainkat Isten áldja,
Tanításért jutalmazza.

A volt esztergomi bencés gimnázium és Királyfalvi-Kraft Károly freskói

A török megszállás miatt még Pozsonyban székelő esztergomi érsek, 1687. március 19-én egy alapítványt létesített annak érdekében, hogy a felszabadult Esztergomban egy jezsuita rendház és gimnázium kezdhesse meg a működését. A rendház és a gimnázium a mai érseki palota helyén állt. Kezdetben két, majd 1729-től három osztállyal, három-négy tanárral működött az intézmény. 1778-ban az iskolát áthelyezték a mai Városháza melletti tornyos épületrészbe. 1808-ban a gimnázium már a bencés szerzetesek vezetése alatt állt.

Egy 1848-ban kiadott tanügyi rendelkezés értelmében a jobb tárgyi és személyi feltételek mellett működő – akkor még – hatosztályos gimnáziumokat nyolcosztályos főgimnáziummá alakították, a kedvezőtlenebb körülmények mellett működők pedig négyosztályos algimnáziummá váltak. Egyházi és a városi előljáróságok, szülők és más pártfogók adakozása, pénzübeli támogatása, ajándékozás tette lehetővé, hogy az iskola életében látványos fejlődés jöhessen létre, és az iskola az 1852/53-as tanévet már főgimnáziumként kezdhesse el. Lassan a Városháza melletti épület is szűknek bizonyult. A városi önkormányzat 1878-ban tartott közgyűlésén 39 ezer forintot szavazott meg egy új főgimnázium építéséhez. Az összeg kevés volt. *Simor János* érsek 5000 forinttal, a Főkáptalan 2400 forinttal, a bencésrendi Főapát 20 ezer forinttal járult hozzá az új gimnáziumi épület létesítéséhez. 1878. október 22-én *Kruesz Krizosztom* főapát ünnepélyes keretek között vett részt az alapkövetételénél, majd 1880 szeptemberében megtörtént az épület felavatása.

Az iskola klasszicista stílusú épülete impozáns volt. Nagyméretű, világos tantermek, szellőztetőberendezések, rajzterem, tornaterem, természettudományi előadóterem, szertárak, előkészítők – mind megtalálhatók voltak az új épületben, de a műszaki kivitelezésbe utólag kijavíthatatlan hibák csúsztak. Az alapok nem mentek le a szilárd talajig. Az épület hamarosan repedezni kezdett, vakolata hullott. Az aláfalazások, dúcolások után a műszaki vizsgálatok alapján megállapították, hogy az épület életveszélyes, le kell bontani. 1895 augusztusában elrendelték a lebontást. Az iskola életében nehéz évek következtek; ideiglenes otthonban, zsúfolt láda és szekrények között folyt a tanítás.

1898 januárjában a városi közgyűlés elfogadta *Eggenhoffer József*, fiatal mérnök terveit az iskola újjáépítésére. 1899. szeptember 17-én újra ünnepélyes alapkövetételre került sor. A vörösréz hengerbe helyezett

emlékiratot a főapát a város polgárainak a jelenlétében a Bottyán János utca és a Főapát utca sarkán lévő alapkőbe vájt üregbe helyezte. Az okirat arról tudósít, hogy az alapkő letétele idején Magyarország trónján *I. Ferenc István* őfelsége ül, az anyaszentegyházat pedig *XIII. Leó pápa* kormányozza. Magyarország hercegprímása *Vasváry Károly* esztergomi bíboros érsek, az ország miniszterelnöke *Széll Kálmán*. Az okirat ezenkívül felsorolja, hogy *Wlassics Gyula* a vallás és közoktatásügyi miniszter, *Fehér István* a Szent Benedek-rend pannonhalmi főapátja, valamint megemlíti a megyei és a városi előjárók nevét és rangját. Az okirat mellé került a város képviselő-testületének, a főkáptalannak, a megyei és városi tisztkarnak, a gimnáziumépítő bizottságnak, a főgimnázium tanári karának a névsora, valamint a főgimnázium 1898/99-es iskolai évről kiadott értesítője (évkönyve), hetilapok legfrissebb számának egy-egy példánya és a forgalomban lévő ércpénzekből egy-egy darab. A rézhengert a fedél leforrasztása után beletették az alapkő üregébe és egy márványlappal lezárták. 1900-ban megtörtént az újabb ünnepélyes átadás.

A bencés rendiek fokozott figyelmet szenteltek annak, hogy az intézet belvilága igényes, pedagógiai tartalommal megtöltött, ingergazdag környezet legyen. A hosszú folyosókat képzőművészeti alkotások reprodukciói, különböző domborművek, a dísztermet szobrok, olajportrék, gipszstukkós mennyezet tette ünnepélyessé. A Szent István Gimnázium iskolatörténeti gyűjteményében még ma is megtalálható az a *Róna Henrik* fotográfus mester által készített Jedlik Ányos fotóreprodukció, amely annak idején a fizikai előadóterem falán függött. A belső tér leglátványosabb és leghangulatosabb része az a hat freskóból álló képsor volt, amely a lépcsőházat díszítette. A falfestményeket *Mattyasovszky Kasszián* igazgató elhatározása és tervei alapján *Királyfalvi-Kraft Károly* festőművész alkotta.

Királyfalvi-Kraft Károly (1879-1964) *Székely Bertalan*, *Lotz Károly* és *Benczúr Gyula* tanítványa volt. A századfordulón európai tanulmányúton látogatta a müncheni akadémiát, két és fél évig mint ösztöndíjas a firenzei akadémia növendéke volt, hosszú időt töltött Berlinben, Bécsben, Párizsban, 1911-től Londonban élt. Itthon és külföldön sikeres arcképfestőként vált ismertté. Az első világháború miatt hazatért, 1914-1918-ig az esztergomi főreáliskola népszerű rajztanára volt, majd 1918-20-ban Budapesten tanított. 1920 után csak a művészetnek szentelte az életét. Az arcképfestés mellett tájképeket is festett, egyházművészeti ihletésű monumentális falfestményeket, mozaikokat is tervezett és készített.

Székely Bertalan és *Lotz Károly* mellett módjában volt a száraz fal-felületre vitt festés technikai problémáival megismerkedni. A száraz felületre vitt, legtöbbször romlékony, szerves kötőanyaggal rögzített festés gyors pusztulása indította arra, hogy időtállóbb módszereket keressen és alkalmazzon. *Veres Zoltán* barátjával éveken keresztül kutatta a romlásnak indult képek restaurálásának illetve konzerválásának megfelelő módját. Ezen a téren elért eredményeik alapján a Műemlék Országos Bizottságának Tanácsa 1930-ban rájuk bízta a budai koronázó főtemplomban (Mátyás templomban) *Lotz Károly* és *Székely Bertalan* megroggódott falfestményeinek restaurálását és konzerválását. Munkájukat osztatlan elismeréssel fejezték be.

Ezek a sikerek minden bizonnyal hozzájárultak ahhoz, hogy őt bízzák meg az esztergomi bencés gimnázium lépcsőházát díszítő freskók elkészítésével. A lépcsőház emeleti falfelületén hat mezőt alakított ki, amelyeket szépen árkolt, pillérszerű, oszlopfővel ellátott kiugró falrészek választottak el egymástól. A freskók szokásos tompább színeihez képest meglepően gazdag dekoratív színvilág nem egyszerű dekorációs szándékot sugallt, a színek, a fény és az árnyék, a freskók szellemisége méltóságteljes, ünnepélyes hangulatot kölcsönzött a lépcsőháznak. *Királyfalvi-Kraft Károly* követte mesterei, *Székely Bertalan* és *Lotz Károly* szabadabb mozgását, freskóinak – mint sok nagy barokk mester képeinek – mély tere van, elhagyva a falsíkot távlati hatásra törekedett.

A történelmi tárgyú freskók három idősíkba vezették a nézőt. Az első – a legtávolabbi – idősík két freskójának központi alakja nursiai Szent Benedek, a bencés rend alapítója. A kép utal arra a nagyformátumú küldetésre, amelyet a bencés rend az európai kultúra építésében és terjesztésében betöltött. A második idősík középkori történelmünk nagy pillanatait tárta elénk: kulturális és politikai csatlakozásunkat az európai népek közösségéhez. A harmadik idősík a jelen huszadik század magyar történelmének sorstragédiájára utal, a trianoni békediktátum következményének, a nemzet szétdarabolásának túlélésébe vetett hitre buzdít.

1930. november 10-én délután került sor a hat freskó felszentelésére. Az ünnepélyen jelen volt *dr. Serédi Jusztinián* bíboros hercegprímáson kívül számos egyházi és világi méltóság. *Dr. Léopold Antal* prelátus kánonok mondta az ünnepi beszédet. Az iskola kapuján megilletődötten belépő kisdíjaknak minden bizonnyal életreszóló élményt jelenthetett ezeknek a freskóknak a látványa. Világossá válhatott számára, hogy ahová belépett, az a tudás felszentelt hajléka, ahol komolyan veszik őt és tőle is elvárják, hogy vegye komolyan mindazt, ami ott történik.

Tizennégy év múlva, a második világháború végén a lépcsőház belővést kapott, két freskó teljesen elpusztult. Ami megmaradt, azt nemsokára politikai vihar tüntette el a szem elől. 1948-ban, az államosított bencés gimnáziumban lekerültek a falokról a vallási és nemzeti szimbólumok: a kereszt, az iskola múltjával, hagyományaival összefüggő képek, domborművek, a megmaradt freskókat pedig lemeszelték. Szerencsére éppen ennek a meszelésnek köszönhetően maradtak a freskók olyan állapotban, hogy fél évszázad múlva restaurálni lehessen őket. Ennél rosszabb megoldásokat is alkalmaztak. Összeúzták és eltávolították az iskola Kossuth Lajos utcai falánál *Mattyasovszky Kasszián* cserkészvezető emlékére *g. Fekete Géza* szobrászművész által készített és a cserkészcsapat megalakulásának 25 éves jubileuma alkalmából 1938-ban felavatott nagyméretű bronz domborművet. Az osztálytermekbe, a lépcsőházba, a folyosóra szocreál típusú, internacionalista, munkásmozgalmi eszmeiségű plakátok kerültek, amelyeknek kötelező része volt a „szentháromságnak” becézett Rákosit, Sztálint és Lenint ábrázoló képekből álló „kompozíció”, amelyet sok esetben szakrális ihletésű díszítés kísért.

Teltek, múllak az évtizedek, szerencsére egyre erőtlenebb lett a „múltat végképp eltörölni” akarók hangja és észrevehetővé vált a kultúrpolitikában is némi tolerancia a nemzeti érték értelmezését, illetve megóvását illetően. De az oktatásban változatlanul nem volt kívánatos semmilyen befolyás megtűrése, amely eltért a marxista-leninista ideológiától. *Királyfalvi-Kraft Károly* fia évtizedeken keresztül küzdött édesapja műveinek a megóvásáért, minden eredmény nélkül. Ebben a folyamatban is alapvető változást az 1989/90-ben bekövetkezett rendszerváltás hozott.

1991 januárjában *dr. Bády István*, városunk egykori polgármestere, az esztergomi öregcserkészek összejövételén felolvasta a festőművész fiának, *Királyfalvi Károlynak* hozzá intézett levelét, amelyben kérte, hogy a freskók megmentése ügyében próbáljon tenni valamit. Ezt követően felkérte a jelenlévő *Szoleczky Ferencet*, a Bencés Diákszövetség esztergomi iskolatitkárát, hogy vállalja el a freskók restaurálásával kapcsolatos teendők szervezését, irányítását. *Szoleczky Ferenc* igen elismerésre méltó ügybuzgalommal és kiváló szervezőkészséggel kezdett a feladat megoldásához. 1991 augusztusában megkereséssel fordult *dr. Könözsy László* polgármester úrhoz, hogy a város tulajdonát képező épületben engedélyezzék a lemeszelt freskók feltárását és kezdeményezzék egy restaurátori szakvélemény készítését, amely megállapítaná részben a feltárás, másrészt a restaurálás költségeit. A szakvélemény ismeretében *Szoleczky* vállalná a volt esztergomi bencés diákok körében a pénz-

gyűjtést egy alapítvány számlájára. A megkeresést többen is támogatták, pl. *Ormándy József*, Nagymaros nagyközség polgármestere, aki a harmincas években a bencés gimnázium tanulója volt. A városi önkormányzat messzemenő megértést és segítőkészséget tanúsított a fal-festmények megmentésének ügyében. Az Országos Műemléki Felügyelőség Szakrestaurátor Osztálya a szakvélemény készítését díjtalanul vállalva megállapította, hogy a freskók helyreállításának és a belső tér színrekonstrukciójának költsége az 1991-es árszinten 500 ezer forint lenne. Az egykori bencés gimnázium épületében működő Bottyán János Szakközépiskola is bekapcsolódott a munkába: vállalta a „Freskó Alapítvány” jogi részének ügyintézését, az alapítvány bejegyeztetését és az ehhez szükséges indulóösszeg, 10.000 forint támogatásként történő befizetését. 1994 decemberében az Alapítvány szerződést kötött *Bornemissza Péter* restaurátor-festőművésszel egy freskó restaurálására. Ennek a költsége 113 ezer forint volt. A Bencés Diákszövetség 25.000 forinttal támogatta a felújítási munkálatokat, a többit *Szoleczky Ferenc* felhívása, ismertetése alapján a volt bencés diákok adták össze. Az első restaurált freskót az Alapítvány és a Műemlékvédelmi Felügyelőség 1995. április 28-án átvette. Így mindenképpen elmondhatjuk, hogy nagyszerű emberek kezdeményezése és összefogása sikertörténeté kerekedett. A megmaradt freskók nagyobbik hányada bizakodva várja, hogy gondos kezek eltávolítsák róluk a feledés homályába kényszerítő négy évtizedes mészréteget és újra a régi pompájukban gazdagíthassák az iskola, a város és ebben mindannyiunk művelődéstörténeti értékeit.

(Az érdeklődők és támogatók további információt szerezhetnek be a Bencés Diákszövetség esztergomi titkárától, akinek címe: Szoleczky Ferenc, 1188 Budapest, Ménesi u. 38. tel.: 165-9115. A „Freskó Alapítvány” Esztergom, Főapát u. 1. A Budapest Banknál nyitott számlaszáma: 10103661-05245332-00000008)

Bányai Máttyás

Kései főhajtás Prohászka Ottokár előtt

Egy szerény emléktábla húzódik meg a IV. Béla király utca 3. sz. házon, a belvárosi plébániaépület falán.

A városban lakók a megszokottság okán, az idegenek pedig – mivel alig keverednek ebbe a számukra jelentéktelen utcácskába – általában elmennek mellette, vagy szemük elé sem kerül ez a néhány mondatos emlékeztető, amit korábbi idők másszellemű polgárai, de úgy is mondhatnánk, hogy a plébánia hálás hívei fontosnak tartottak annakidején elhelyezni.

Olvasom a feliraton, hogy *Prohászka Ottokár* 1882-ben itt volt lelkipásztor, pontosabban káplán pályafutása elején. Aztán megtudhatjuk még azt is, hogy ez az apostoli lelkületű pap, aki 1858 és 1927 között élt, élete második felében székesfehérvári püspök volt. Halálának 70. évfordulója – amiről egyházi körökben és püspöki székvárosában nyilván megemlékeztek – indokolja, hogy rá mi esztergomiak is szeretettel emlékezzünk.

Korabeli feljegyzések, majd posztumusz írások szerint kevés olyan karizmatikus egyéniség, másként szólva szentéletű ember és pap akadt az akkori magyar társadalomban, mint ő.

Az esztergomiak közül talán kevesen tudják azt, hogy ez a jeles ember, aki Rómában készült fel a papi hivatásra, később itt Esztergomban, mint teológiai tanár és a szeminárium spirituálisa jelentős feladatot látott el a kikerülő fiatal papság lelkiségének formálásában. Az Ég bőven adományozta meg őt szellemi adottságokkal, – ma úgy mondanánk, tehetséggel, – amelyek idejekorán kivirágoztak egyéniségében és nem utolsósorban megjelentek alkotásaiban.

Ha valakinek kezébe akadnak ritkaságszámba menő írásai, nehezen tudja eldönteni, hogy a szépíró vagy a filozófus, a kultúrbölcselelő vagy a teológusíró gondolataiban, okfejtésében és stílusában gyönyörködjék-e jobban.

Nekünk, esztergomiaknak és civileknek talán mégis azok az írások, novellák, esszék tetszenek a legjobban, amelyeket a *Schütz Antal* által szerkesztett *Összegyűjtött Munkái VIII.* kötetében – amely a *Magasságok felé* címet viseli – olvashatunk. Itt található például „Az élet költészete” című, 1895-ben kelt írása, amely annak idején a „Magyar Szemlében” jelent meg. Ez a novella, amely több kis történetet is magába foglal, bepillantást enged nekünk abba a világba, amely akkor itt, Esztergomban volt és aminek hétköznapi, ám krisztusi lelkű írója, *Prohászka* is részese

és tanúja volt. Sétája közben fölmeleg az akkor épült új hídra, amit mint a technika vívmányát csodál, aminek egy szegecsét két olasz munkás rögzíti éppen végső helyére, és kihallgatja beszélgetésüket. Egy társuk korábban munka közben történt tragikus vízbefulladásáról beszélgetnek. Egyikük elmondja, hogy a mérnök úgy hallotta, az áldozat a hídról való esése közben a feleségét emlegette. Mire a beszélgetők közül a másik megjegyzi: – „Emlegethette is. Szegénynek három gyermeke van otthon. S őt most már a halak eszik. Nehéz volt a szíve, azért bukott le úgy a vízben, mint a kő.” Az író a történetet azzal fejezi be, hogy az együttérző társak elhatározzák, odahaza a gyászoló feleségnek úgy fogják elmondani a történetet, hogy a halottat a vízből kivéve szépen eltemették...

Ugyanezen írás későbbi szakaszában leírja egy szenttamási szegény szabó feleségének – ugyancsak 3 gyermek anyjának – a csöndes halálát, aki lélekben már felkészült a távozásra, de még megvárja fiát, hogy hazaérjen a tüzelőhordásból, a Vaskapuból. Az anya – akit a hasonló sorsú és együttérző szomszédasszonyok imádságos gyülekezete vesz körül – utolsó szavával fiához fordul, és megnyugodva, hogy megérkezett, arra kéri, térdeljen le ő is és imádkozzon...

Prohászka, a katolikus pap és író, ezeket a történeteket az élet zsoltárainak, hősköltevényeinek nevezi a modern, technikailag lenyűgöző világ minden csodálatos alkotása mellett.

Prohászka azonban nemcsak íróként, nemcsak gondolkodóként, hanem az élő szónak művészeként is bevonult a legnagyobbak közé. A szép és felrázó beszéd azonban mit sem ért volna – mint azt akár manapság is elmondhatnánk –, ha a szavaknak hitelt nem ad a személyiség élő példája, a gyakorlati, keresztény életvitel. Erről megint csak számtalan példát lehetne felhozni akár az esztergomi évekből, akár 20 éves püspöki munkásságából.

Évtizedekkel *Prohászka* halála után elgondolkozom azon, hogy ő, ha élt volna még a 30-as, 40-es években, hogyan foglalt volna állást, hogy rázta volna fel az embereket a gyilkos népiirtások idején, hogyan ment volna elébe az egyházellenes, ateista agitációnak stb. Mert nagyságát újból és újból kidomborítva aláhúzom: nemcsak teóriája és hitvallása volt átütő erejű, hanem tevőkészsége, pozitív cselekedetre való hajlandósága és akarata is.

Az elmúlt évtizedek tudatos lejárató, antiklerikális és lélekmegtagadó propagandája következtében az esztergomi világi lakosság körében nagyon nehéz kialakítani egy olyan korrekt és előítéletektől mentes gondolkodást és megközelítést, amely a katolikus egyház jelentős

személyiségeinek kultúrateremtő, embert és közösséget alakító tevékenységét képes lenne elismerni és előtte fejet hajtani.

Legyen azért ez az írás utólagosan is tiszteletadás a mélyen gondolkodó és embertársaival együttérző, nagy papi személyiség, *Prohászka Ottokár* előtt, akiben nyilván már itt Esztergomban – pályafutása elején – megfogalmazódtak azok a gondolatok és érzések, amelyeket ő mint író akár a kereszténységgel, annak „megújításával” kapcsolatosan, akár a korabeli társadalmi és egzisztenciális problémákkal kapcsolatban leírt, és amikből még manapság is tanulhatunk.

Zárszóként pedig álljon itt az általa megfogalmazott legszebb hitvallás – amit én gyermekkoromban még énekelni hallottam a Bazilikában a kispapok kórusától: „Hiszek a szent Szívben és szeretetében!”

B.A.

Adalékok a budapesti bencés gimnázium történetéhez

Öt percet kaptam. Talán ez is fölösleges, hiszen megírtam a budapesti bencés gimnázium történetét, a könyv három éve jelent meg. De azért engedjék meg néhány gondolat.

Tavaly emlékeztünk meg arról, hogy ezer esztendő a magyar katolikus iskola. Ezen belül a pesti bencés gimnázium volt a legrövidebb életű az 1948 előtt nyolc osztályossá kiépült szerzetesi fiúgimnáziumok között. 25 évével a legfiatalabb az ezeréves magyar iskolatörténetben.

A magyar bencés rendnek ez volt az első nagyvárosi iskolája: a többi bencés gimnázium mind kisvárosban működött, csupán a győri volt közöttük nagyobb városban. A bencések is, akárcsak a többi férfi és női szerzetesrend, hatalmas iskolapalotát, modern rendházat terveztek itt a fővárosban: előbb Budára, azután Pestre, a Bosnyák térre. Ezek tervrajza, makettje ma is megvan. De minden másképpen történt: egy eléggé jellegtelen, csúnyácska, másoknak nem kellő, mindvégig más tulajdonában lévő régi iskolaépületben és rendházban zajlott le az intézmény teljes 25 éve. Mintha a Gondviselés figyelmeztetése lett volna: a szerzetesi szegénység evangéliumi tanácsa a XX. századi modern nagyvárosban is érvényes!

Miben emelkedett ki ez a gimnázium a többi közül? Csak három mozzanatot szeretnék felvillantani.

Itt igen fontos szerepet szántak a bencés atyák a liturgikus nevelésnek. Tudták: a liturgikus nevelés nem csupán a vallásos nevelés része, hanem az egész ember fejlesztésének fontos tényezője.

Ebbe a gimnáziumba – akárcsak a többi korabeli egyházi és világi gimnáziumba a két világháború között – zömmel értelmiségi, középosztálybeli családok gyermekei jártak. S e fiúk figyelmét a bencés atyák ráirányították a nagyvárosi nyomorra: a szegénység kiáltó megjelenésére, szinte a gimnázium közvetlen szomszédságában.

Felkeresték a diákok a Józsefváros közelebbi-távolabbi részeit, és nem csupán tanulmányozták – egyébként nagyon modern szociográfiai módszerekkel – a nyomorban élő emberek életét; nem csupán a szociális érzékenységet, a szociális gondoskodást, a szociális felelősséget akarták magukban kialakítani, de igyekeztek sokféleképpen segíteni is.

De érezték, tudták ezek a tanárok és diákok azt is, hogy az egyéni alkalmyszerű és rendszeres segítesen túl keresni kell a társadalmi méretű nyomor társadalmi méretű felszámolásának irányait, útjait, lehető-

ségeit. Erre egyaránt ösztönözte őket az 1931-ben megjelent pápai tanítás, a Quadragesimo Anno-körlevél, valamint a közeli Mária Valéria-nyomortelepen szerzett riasztó tapasztalataik.

S e gimnázium ifjúsága Kodály Zoltán „Éneklő Ifjúság”-mozgalmának derékhadához tartozott. Ott voltak és sikerrel szerepeltek a legelső nagy dalosünnepen a Zeneakadémia nagytermében 1934 áprilisában. És Kodály körül csoportosulva nem csupán a közös éneklés gyönyörűségét tapasztalták meg ezek a fiúk; nem csak azt, hogy az éneklés, a zene, tágabban a művészet az emberformálás kiváló eszköze, hanem azt is, hogy a magyarságtudat, a hazaszeretet, a szülőföldre való ragaszkodás elmélyítésének is nagyfontosságú tényezője.

Végül egy majdnem 50 évvel ezelőtti pillanatkép, innen a templomból.*

1948 tavaszán ünnepelte 25 éves jubileumát a pesti bencés gimnázium. Tudjuk: ekkor már teljes erővel zúdult a pergőtűz a katolikus iskolákra, a katolikus egyházra. A támadások célja a katolikus egyház visszaszorítása, majd megsemmisítése volt.

1948 áprilisának elején itt, ebben a templomban tartották a hálaadó triduumot. „A hatalmas méretű józsefvárosi templom napról napra, de különösen a záró ünnepen szűknek bizonyult az ünneplők befogadására” – írta akkor az Új Ember riportere.

Április 6-án Mindszenty bíboros pontifikált ünnepi szentmisét itt, ennél az oltárnál, s a templom szószékéről nagy beszédben szólt a katolikus nevelésről, a katolikus iskola és a katolikus család szerepéről. Leszögezte: a katolikus iskola feladata nem az, hogy homályos, ködös, modernkedő pedagógiai fantazmagóriákkal kísérletezzon, hanem az, hogy katolikus keresztény fiatalokat neveljen; Krisztus-követőket neveljen, mégpedig az anyaszentegyház tanítása szerinti Krisztus-követőket neveljen diákjaiból, akik felnőttkorukban tudatosan vállalják a Krisztusról való tanúságtételt, akik jelenvalóvá teszik Krisztust a társadalom mindegyik szintjén, mindegyik posztján.

Úgy, ahogyan a bencés atyák igekeztek ezt tenni itt Pesten, s másutt is.

Mészáros István

* A budapesti józsefvárosi templomról van szó.

Történelmi napok és emlékek

1957. március 15.

1957. március 15-e nagyon emlékezetes nap maradt életemben: egy újabb összeütközés a kommunista önkényuralommal és pribékjeivel. Ennek a napnak figyelmeztető „égő fáklyája”, „piros felkiáltójele” *Dávid atya*, mert az ő tragédiájának gyökerei erre a napra nyúlnak – véleményem szerint – vissza.

Az előzmények rövid összefoglalását nem tudom kikerülni, hogy a fiatalabb generációk is megértsék: ezek a kitűnő pedagógusok által nevelt vén diákok miért borzadnak meg még mindig a „pufajkás” szó hallatán, miért „gyűlölik” mai prominens képviselőjüket: miniszterelnökünket; s hogy miért dőlt meg nálunk az a szólásmondás: nagyon gyűlölni csak azok tudják egymást, akik valamikor nagyon szerették egymást...

A dicsőséges magyar forradalmat brutális szovjet intervencióval leverték. A forradalomban a magyar karhatalom nagy része devalválódott: honvédség, rendőrség. A kialakult ellenállási góccok, ill. később a gyári, üzemi munkástanácsok felszámolása a bázissal alig rendelkező ún. munkás-paraszt kormánynak – amely Moszkva szolgálai bábja volt csak – nagyon lassan és nehezen ment. Ehhez hozták létre az új karhatalmat, amely főleg a korábbi Rákosi-Gerő diktatúra primitív kiszolgálóiból állt. Akkor még egyenruhájuk sem volt, mert a honvédségi egyenruha a forradalom alatt megbízhatatlanná vált, ezért húzták rájuk a pufajkát, ami aztán később rajtuk is maradt, mint név. Brutalitásukban két nagy elődjükhöz hasonlíthatóak: a hírhedt Katonapolitikai Osztályhoz és az Államvédelmi Osztályhoz.

A rendi viszonyok is igen nehezek voltak a Rákosi-féle diktatúrában. A rendek feloszlata után létrejött ugyan egy megállapodás – kényszer hatására – az állam és az egyház között, de ez a Bencés Rend esetében 60 főben határozta meg a maximális létszámot az apátság és a 9-ből megmaradt, engedélyezett 2 gimnázium: a pannonhalmi és a győri gimnázium számára. Ezt a 60 tagot nevezték akkor a rendiek „bencéseknek”, míg a többieket „kincéseknek”, akik részint börtönben voltak, részint segédlelkészként vagy gyári munkásként dolgoztak. Olyan nehéz volt a pedagógusi ellátás is, hogy pl. az én pannonhalmi osztályom a rend összes matematikatanárát igénybe vette a négy év alatt, sőt *Norbert perjel úm*ak ezért kellett *Ulrich igazgató úrral* feladatot cserélnie, és *László atya* nekünk tornatanárunk is volt. Így lett *Dávid atya* az igazgatónk. *Ulrich atya* kitűnő igazgató volt, nagyon sokat köszönhetünk neki. Példás rendet tartott a gimnáziumban, megkövetelte a viselkedési

alapszabályokat, és három dologért az intézetben – hic et nunc – azonnal pofon járt: futkározásért, csúszkálásért és füttyülésért. És, ha kellett, ez több pofon is volt, ha kellett, az egész osztály megkapta: egyik alkalommal az osztályban valamiért *Zichy Jancsi* és *Szapáry Gyurka* (alias Durák) összeverekedtek és az osztályból a háló felé futottak, a többiek utánuk. Közül a lépcsőházban éppen *Ulrich atya* jött felfelé, és meglátva, leállította az egész társaságot és a futásért mindenki megkapta a megígért pofonját... (*Ulrich atya* olyan kitűnő igazgatónk volt, hogy egyszer szeretném majd az ő igazgatóságát is leírni. Már perjel korában, érettségi után, amikor elköszönni mentünk hozzá is, akkor egy kis pohár likőr mellett mindenkinek be kellett számolnia, hogy az ő igazgatósága alatt ki, mikor és hány pofont kapott tőle...)

Ilyen előzmények után érkezett el 1957. március 15-e, nemzeti ünnepünk. Úgy 9.00-körül futótűzként terjedt el a hír, hogy egy nagyobb „pufajkás” különítmény érkezett Pannonhalmára, és mindenki menjen az osztályába. Házkutatási paranccsal jöttek Győrből több tankkal és nyílt teherautóval. Mivel nekünk az osztályokban volt a kötelező tartózkodásunk, még toalettre is csak engedéllyel lehetett kimenni, beszámolni viszonylag kevésről tudok. Az egyik tank a kereszt mellett a főkapura irányított csővel állt fel, míg amelyiket egész nap láttuk, az a Hospodályba fészkelte be magát, és ágyúcsövét a gimnáziumra irányította. A többi tankot nem láttuk az osztályokból. A házkutatás nagyon elhúzódott, részint a szociális otthon idős szerzetesei miatt, részint a nővérek voltak nagyon megijedve ezektől a primitív, akkor már országosan hírhedt „pufajkásoktól” és többen elbarikádozták magukat. Csak a rendtagok hosszabb rábeszélése segítségével sikerült őket meggyőzni, hogy nyissák ki az ajtóikat.

A házkutatás során jutottak el a pincékbe is. Mivel mondanom sem kell, hogy addig a házkutatás során semmit nem találtak, felettébb nagy érdeklődést mutattak a boroshordók iránt, aminek meglett az eredménye: természetesen berúgtak. Igaz, parancsnokuk távozásuk előtt följánlotta, hogy az elfogyasztott bor árát kifizeti, de ezt szerencséjére *Ulrich perjel úr* nem fogadta el. Ezért nem őt, hanem *Dávid atyát*, igazgatónkat vitték el magukkal részegen Győrbe. A tankokkal fedezett gépkocsioszlop az illuminált „pufajkásokkal” késő délután indult el. Hogy a nyílt platón a fogoly *Dávid atya* és a „pufajkások” között pontosan mi történt, nem tudom. Nekiestek és úgy összetörték, hogy *Dávid atya* Győrbe kettős koponyaalapú töréssel érkezett meg és a rabkórházba került. A későbbiek során sem tudtak ellene semmit felhozni vádként, de közel két évbe

került, mire egészségi állapota megengedte nekik, hogy *Dávid atyát* hazaengedjék Pannonhalmára.

Az intézet vezetését, helyette, *Norbert atya* vette át, aki nekünk osztályfőnökünk is volt, akkor voltunk érettségizők. Az ő javaslata volt, hogy a március 15-i események, valamint a rendszer elleni tiltakozásunk jeleként készülő tablónkra vegyük föl igazgatónkat, *Dávid atyát* is, akit a diktatúra akadályoz munkájában, ezért a felirat felett képkeretét üresen hagyjuk, hogy ezzel is emlékeztessük az utánunk jövő nemzedékeket az ő mártíromságára. Ha a tablókat nézitek és eljuttok a miénkhez, figyelmeztessen Benneteket is az ellenforradalmi karhatalom, az ÁVH, a „pufajkások” vandál tetteire, amit népünk ellen követtek el és ami még Pannonhalmát sem kerülhette el. Így talán könnyebben megértitek, hogy a mi generációnk számára többek között miért van olyan pejoratív értelme a „pufajkás” szónak.

Dávid atya iránti tisztelem és megbecsülésem szerény jeleként mindazért, amit ártatlanul értünk vállalt az ellenforradalmi dühöngő terror karhatalmával szemben egészen a fizikai össze-, ill. megtörtetésig, leveleimet mindig, mint *ny. igazgató*knak címezem. Ezért marad 1957. március 15-e örök emlék Pannonhalmán, amiről a következő nemzedékeknek sem szabad megfeledkezniük, mert a történelem az élet tanítómestere...

Megemlékezés az '56-os forradalomról egy történelemórán

1961. október 23-án a pannonhalmi gimnáziumban *dr. Karsai Géza* atya történelemóráján kis megemlékezést tartott osztályának a dicsőséges, de eltiport forradalmunkról. Az eseményeket én csak utólag, hallomásból ismertem meg, de jellemzője az 1961-ben indult újabb terrorhullámnak, melynek egyik célpontja épp az egyház volt.

Az egyik gyerek a megemlékezésről rossz helyen tett említést, amit azonnal kihasználtak a Rend és annak kemény, határozott vezetése ellen.

A vizsgálatoknak, kihallgatásoknak az eredménye, büntetőszankciói a következők lettek: *Géza atya* tanári működését felfüggesztették, csak mint akadémikus működhetett. Az osztálynak, ahol a megemlékezés történt, osztályfőnökét és prefektusát, *Zerind atyát* is felfüggesztették és eltávolították. A tanárból segédlelkész, majd sekrestyés lett... Az osztályból pedig két prominens tanulót eltávolítottak.

Geszler Ödön (Ph 57)

„A vissza nem térők – többen voltak: úgy érzem, minden Gulagországból visszatérő megérkezése erkölcsi csoda is. Ezért hát ne rágódj azon, mit tartanak felőled a többiek, leköti őket azon való rágódásuk, hogy te mit tartasz felőlük.

A megtizedeltek nemzedéke

Az 50. évfordulónkra emlékezve...

Az erősen félresikerült rendszerváltás, no meg az ezeregyszázéves honfoglalási évfordulónk igencsak *szégyellnivalóan sekélyes*, „futószalagon” gyártott emlékünnepei láttán emlékezem magam is – távolról sem ennyire visszafogottan – az 50 éve velünk történt, magyar történelmünk egyik porszemnyi, mégis feledhetetlen, de alig ismert eseménysorozatára, *fehértolt-feltárással*.

1946 májusában Budapesten – az egyetemek, főiskolák, társadalmi intézmények, néhány minisztérium, mozi és színházak előtereiben elszórta, titkon, kézről-kézre adva – megjelentek röpcéduláink. Tartalmuk a *szovjet megszállók atrocitásaira* hívta fel a figyelmet, a SZU-ban lévő hadifogjok visszatartására és a Kárpátalján még 1945 őszén-telén történt borzalmakra. A készítőik elfogására irányuló nyomozás mindaddig holtvágányon futott, amíg nem akadt (mert mindig akad feljelentő) *a politikai rendőrség által beépített* diák, aki címlistával szolgált az események mozgatóiról.

Így aztán 1946 június 6.-án hajnalban már négyes csoportokban száguldtak egyenkénti összefogásunkra az Andrássy út 60. politikai nyomozói. *Unden Miklós* 21 éves joghallgató cserkészisztünknél azonban megakadtak, mert Bajcsy Zsilinszkyhez hasonlóan, tűzharcot vívott az érte jövőjével. A sebesültjeik segítésére megérkezett pribékeket Miklós a fegyverével még mindig sikerrel visszatartva, a szellőzőudvar felé igyekezett egérutat nyerni. Sajnos a magassírdaszint feletti első emeleti lakásból az ugrását elvétette, megsérült, elfogták, bilincsbe verték és estére már *paptanárokkal megtűzdelt 36 fős, kisdíakokból, főiskolásokból és egyetemistákból álló csoport*, a letartóztatottak első hulláma került a vattatók elé.

Több napi vattatás és a második hullámban *két tucatnyi kis kölyök* elfogása után döbbentek rá, hogy mennyire túllőttek a célon.

Nem kis erőfeszítésünkbe került az, hogy sikerült az ártatlanul megvádolt *paptanárokból* hetet, *kis kölyökcserkész* gimnazistáinkból mintegy 16-18-at kihúzni, kibeszélni az ezt követő súlyosabb megpróbáltatásokból – örömeinkre!

Miért és hogyan, mi miatt, milyen célból is szervezkedtünk?

Tárgyszerű és prózai válaszunk: A történelmi tények, az önbecsülésünket vérig alázó kárpátaljai, valamint észak-kelet magyarországi területekről elhurcolt kizárólag *magyar testvéreink Szibériába elszállítására* feletti elkeseredésünk volt az ok! Fiatal kamaszlelkünk dacos harcbaindulásra készen, – az eleve hamvában-holtat, a *reménytelen is megkísérlők hitével* adtuk ki első röpcédulánkat, szervezett harcunk kezdetén. Sorozatban, több hullámban. Röpcédulánk Zrínyi felhívásával kezdődött: „*Íme kiáltok, íme üvöltök! Halld meg kiáltásom Névtelen Magyar!*” –, „*Add tovább*” – befejezéssel. Tartalma drámaian igaz tényeken alapult. 1945 őszén-telén Kárpátalján a még munkára képes felnőtt magyar lakosság mellett *negyvenezer 15 éven felüli magyar leányt és hatvenezer leventeköteles ifjút* vagonírozta be, úgymond **jóvátételül**, romhelyreállítási munkákra és „átnevelésre”. Amire utólagosan a később megalakult *debreceni kormány jóváhagyását* is kimondatták.

Tudtuk, bukás esetén mi vár ránk, de bíztunk önmagunkban. Csakis *jeladás akartunk lenni*, mégpedig kétirányban. A megszállóknak „*csekaj!*” (megállj!) üvöltéssel, nyugat felé pedig „*Európa vigyázz*”, nehogy később hasonló sorsra jusson a Sztálin által megcélzott egész Nyugat – szovjet járomba jutással! Pusztába kiáltásunkban *magyar történelmünk évszázadaira* hivatkoztunk, – ami ma, Nyugatnak történő kiárusíttatásunk idején is időszerű –, onnan segítséget aligha kaphatunk – lásd Trianont.

A sikertelen vallatások eredményeként, a megszállók vorosilovi kényszerében 13 főre apadt „szervezkedésünk” tagjait a Markó utcai börtönnel átadva, onnan aláírásunkkal hitelesített rendőri felügyeletre szabadonengedéssel „a majdani tárgyalásig” szabadultunk. Régi csekista módszerük szolgáló lemásolását éltük meg percekben belül, civil NKVD-sek által az utcáról elrabolva mentőkocsikba, taxikba tuszkolás! 1946 őszén az orosz katonai bíróság elítélte. Egy kisdíákot gr Almássy László Afrikakutatóval együtt még sikerült az amerikaiaknak kihozni az orosz ügyészségről, így 12 fős lett szervezkedésünk, magunkkal rántva három pap atyánkat, egy egyetemistát és egy honvéd főhadnagyot teljesen ártatlannul. Nem is ismertük őket. Minden igyekezetünk ellenére sem sikerült sem vallatások során, sem tárgyaláson – az igazságnak megfelelően – őket kimentenünk. Emlékezem és nem könnyű lélekkel. Mert *ezen paptanár atyáknak* köszönhetik legtöbben társaim, és más, hasonló diákügyekben elítélt kamaszfiúk, magyar sorstársaink a túléléshez szükséges akaratot, az Atyák (saját gondolataikon túltevéen) őket segítő *lelki támaszuktól eredő tartásuk erőit*.

Mi nem mentegetőzünk, önheroizálás, siránkozás e túlélés után már nem a mi asztalunk! *Elveszett fiatalságunkat* sem siratja senki, s a betegségek miatt, *amiktől rokkantként tértünk haza*, 1953-, 54- és 55-ben, a 120 ezernyi hasonló sorsúból alig 4.5-5 ezer fős hazatértből mára már jó, ha 350-400 főt tudunk számon tartani. Jobb későn emlékezni, mint hangtalan, nehéz lélekkel elmenni. Sorrakövetkezőként.

Bár rabtartóink bennünket „a sztálini személyi kultusz ártatlanul meghurcolt áldozataiként” *rehabilitálva* küldtek volna haza, minket *Rákosi Lembergben tartott vissza* azzal, hogy számára a SzU-ban *már nincsenek magyar hadifoglyok*, fasiszta utánpótlásra pedig nincsen szüksége! Hazatértünket végül is nem akadályozhatta tovább, de *idehaza aztán pokollá vált az élet* mindegyikünk számára! Valakinek végre egyszer *ki kell ezt mondani* és végre leírni! Történelmi tény: bírósági kérelmek, SzU követségi eljárások alapján több tucatnyi volt magyar sorstársunk *jobb-nak látta nyugodtan élni a volt rabtartók között rehabilitálva, mint a mieink között megbélyegzetten*. És sokan kérték a *SzU-ba visszaszállíttatásukat, a szovjet állampolgárságot!*

Nehéz leírni, kimondani is szörnyű ezt az 50 éves visszaemlékezés kapcsán, amikor *idehaza a falusi, városi, rendőri és tanácsai szervek nyomorgatásának kivédésére magyar a magyar ellen kényszerül segítséget, igazságtételt kérni a SzU követségen!* A megadott rehabilitásuk megvalósulása érdekében! **Vajh miért hallgatnak erről mélyen mindmáig a történelemkönyveink?**

Visszaemlékezésem távolról sem futószalagon készült médiakoholmány, hanem *tanúságtétel* egy már elévült, de sorsunkban mégis el nem évülő nagy tanulságról, amit – és most önmagunkat vádoló – ama kérdőn, nem titkolt váddal tekintetükben gyermekeinknek a gyermekei szegeznek kérdőn nekünk: *mindezt miért, minek titkoltuk el előttük évtizedeken át?* Generációk nőttek fel velünk és mellettünk, akiket azért nem érdekel már szüleik, nagyszüleik valaha megélt sérelme, mert *némák voltunk azokban az időkben* a megtörtént dolgokat kibeszélni! Amit akkor, az ő érdekükben, családféltésünk naponta kisértő remegésétől *megfélemlítve nem tettünk meg!* Múltunk megélt hányattatásait ma, amikor hazánk, nemzeti vagyonunk kiárusítása folyik, *nehezen értik meg*, hihetetlennek, túlzásnak tartják bennünket kérdő utódaink. Amiért nekik a „*kádárcsodákról*” *papoltak* – netán mi is, álszemérmesen, hajlott gerinccel, földre szegezett tekintettel – annak idején?!

Emlékezzünk! Ez az 50 éves évforduló is nyíltsisakos szembenézésre kötelez mindannyiunkat, amíg nem késő! Hiszen mi már elmenni készü-

lünk. Remélve várjuk – talán még nem hiába – *a valamikori szebb jövőt* hazánk egére. Ezen az évfordulón, ha már elmondtuk gyermekeink és unokáink kérdő tekintetére a *velünk történeteket, az igazságot*, hagyjuk testamentumul, emlékül, szent kötelességül, a megszállók kivégzőosztagainak sortüzében elesett, a szibériai légerekben betegen mártírhaltak üzenetét: Bajtárs! Te, aki visszatérhettél, mondd meg az otthoniaknak, mi csak nyomorult kis életünket tudtuk adni, áldozatul, de nem a semmiért, édes Hazánknak. De ti odahaza tartsátok szent kötelességeteknek: a **Hazáért** mindent!, de magát a **hazát** semmiért ki nem árusíthatjátok!

Hetedik évtizedem záróakkordjául így, ezekről, ezekkel az emlékeimmel váltam tanúságtevővé, *főhajtó tiszteletadással az előttem elmentek emlékének*. Egy szebb, magyarabb jövőnk reményében. Így legyen!

Hódi Rezső István

Nedeczky György:

Én láttam őket!

Én láttam őket akkor este,
Újság-fáklyáknak fénye mellett,
Lobogó hajjal, égő szemmel,
A Parlamentnél tüntetőket.

Én láttam Őket halni bátran,
Arcukon tiszta égi csókkal,
Virággal hintve s letakarva
Sok véres magyar lobogóval!

Én láttam Őket kinn a harcban,
Puszta ököllel, szabad fővel,
De óriás hittel, acél szívvel,
Dacolva minden túlerővel!

Én láttam őket s csodát láttam,
Olyat mit soha földi ember,
Egy büszke kis nép óriás lett,
S felkelt a világ-zsarnok ellen.

Én láttam Őket, s térdre hullva
Imádkozom a halott csöndben:
Mi jó Atyánk, köszönöm neked,
Hogy én is magyarnak születtem!

Budapest, 1956. november 23.

Töredékek a siralomházból

*„Én múltat jövőnkért ébresztgetek...
a jövőt nevelem fiam szívébe! S a
régj rosszért a jövőt vádolom...
Védőbástyája én magam leszek.”
(Raissza Ahmatova – Rab Zsuzsa fordítása)*

Sorsom szeszélyeként mintegy fél évszázaddal ezelőtt emlékezetes közelségbe kerültem történelmünk gyakran vitatott volt vezéralakjai közül hárommal: Hóman Bálinttal, Bárdossy Lászlóval és vitéz Márton Bélával. Kettejükkel a három nem kis személyiség közül cellatársi kapcsolatba is jutottam.

Életutam végén, hetedik évtizedem záróakkordjaként szibériai, gulagvilági túlélőként tartom kötelességemnek elmondani – leszámazottaik, szeretteik számára is némi adalékot nyújtva utolsó életidőikről –, amit tudok róluk.

Közel nyolcéves börtön- és lágertapasztalataim, rabtarisznyám foltos iszákjából válogatva borítom az alábbiakat magyar történelmünk kopottas asztalára.

Hóman Bálint, Bárdossy László és v. Márton Béla bá' volt ref. presbiter, háborús bűnösként a Markó-börtönben találkoztak. A volt kultuszminiszter úrral első személyes találkozásom a háborús évek közepette, 1942 decembere első hetében, édesapámnak váratlanul vidékről Budapestre történt áthelyezésével kapcsolatos. Átköltözésünk is tanév közben, karácsonv előttre esett, édesapám személyes ismeretsége okán megkérte őt, segítene hozzá tanulmányaim Budapesten való folytatásához. Hóman Bálint kultuszminiszter úr soron kívül, felvételi vizsga nélkül juttatott be a budapesti bencés gimnázium III. osztályába. Apámmal együtt mentünk fel segítségét megköszönni rezidenciájába, amit el is várt. Némi szorongásomat a robusztus termetű ember selymes baritonja oldotta fel: kérdéseire szabatosan válaszoltam. Farkaskölyök, aprócserkész múltamat soroltam, tanulmányaim eredményei is érdekelték. Apámmal váltott néhány szava után ezt mondta: „Bízom benned, és elvárom, édesapád múltjához méltó leszel, nem okozol sem néki, sem nekem csalódást az új gimnázium atyái között. Jó munkát, és Isten áldjon, fiam, édesapád büszkesége maradj ezután is!”

Honnan is gondolhattam volna, hogy alig három és fél év múlva (már régen árván) a Markó-börtönben, kiskorú politikai fogolyként kerülök közeli kapcsolatba egyszer a kultuszminiszter úrral?

1946. június 6-án letartóztattak, s az Andrássy út 60-beli háromheti „előkúra” után a Markó III. emeleti 25-ös számú cellájába kerültem három hasonló korú és hasonlóan diákszervezkedés ügyében odazárt kamasz közé. Egyikük még 15 éves sem igen lehetett. Körülményeink emberek voltak. Ekkor még (1946 június-júliusában) börtönrendünk a régebbi regula szerint oldottabb volt, kevésbé szigorú. Rajkék még nem vették át vandál ÁVO-s (belső, titkos utasításaikkal irányított) módszerrel a fogolykontingenst. Régivágású, öreg, jólelkű foglárak vigyáztak ránk, igencsak kiérezhető volt viselkedésükből együttérzésük lépten-nvomon a sok kis-korú diák, egyetemista és főiskolás politikai fogollyal, különösen parancsnokaik távollétében. B. Sándor főfoglár úr (Sanyi bácsi magunk között, ha a cellában volt velünk), aki 35. foglárévét tölti már, a Markóban ebből egyfolytában a 17-et, közli velem, amikor már túljutottam az ügyészi kihallgatáson: immáron nekem is *jogom van hozzá* (ha előzőleg kérem), szombat-vasárnaponkénti istentiszteleteken a folyosón állva részt venni. Ezeket akkor az aulában felállított oltárnál, harmónium-kísérettel végezték. „Mivel a cellatársaid már nemigen igyekeznek ezekre.” „Közlöm azt is – mondta –, vasárnap délután pedig, ugyancsak előzetes kéréssel, emeleten belüli ismerős üggyársakkal du. 2 és 6 óra között engedélyezett a szabad átjárás. Nagyon ajánlanám neked négy cellával odébb Hóman Bálint előadásait. Biztosan érdekel, nem úgy, mint (fejével benti társaimra int zárkánk előtt) ezeket, csak a magukba roskadás...”

Nagyon is érdekelt a dolog! Első alkalommal, megkésve, csak a folyosóról, fél füllel sikerült jegyzetelnem Hóman Bálint oktatását, második alkalommal már a cellájában szoronghattam. Rövid, tömör, adatbő mondatai szívhez szólóak, idegen szó használatát figyelmesen kerüli. Előadásában önvallomását más cellatársaktól kapott jegyzetek alapján egészítem ki. Háburús bűnösségét nem ismeri el. Nem rejti azonban véka alá hibáit sem, beosztásából fakadó felelősségét elismerte itt is, miként a tárgyaláson tette. Általában keresztény, szentistváni eszmekörre felépített jövőképet vázolt elénk igazságos tényközlésével. Számos ismeretlen adattal egészítette ki az általunk már ismert hétkötetes Hóman-Szekfű-t. Gyakran figyelmeztetett jelentőségteljes hangon, tekintetét körbehordozva: „Nem vagyunk itt sem egyedül!” Tudta, hogy vannak köztünk „téglák”.

Alapgondolata: háborús bűnősként ítéltlen mindig is felel és felelősséget is vállalt a revíziós politikájáért. A revíziót támogatta, ez esetben Hitler és Mussolini oldalán, a pángermán veszélyt, szemben az évszázadok óta ránk nehezdedő pánszláv veszéllyel, alábecsülte. „Ez hiba volt” – mondta. A vérgőzös kommunizmus mezébe öltöztetett, a cároktól évszázadokon

át butított muzsikok tömegeit vezető ortodox pópákat történelmünk örökös lázadásszítóiként ítélte meg. Ők szervezeten lázítják ellenünk mindenütt a körülöttünk élő más, horvát, szerb, román és cseh népeket s ruszinjainkat. Ugrásra kész ellenségeink megfékezését Hitler segítségével vélte látni. „Ez ellen nem is tiltakozhatok” – mondta. Hivatkozott egy nekünk „vadi új” tényre: Faragó Gábor volt szovjet nagykövetünk a háború kitörése után hazatértekor kiadott könyvét (*Szovjetország*) a horthysta cenzúra megnyirbálta – Faragó még időben burkoltan figyelmeztetett az *A szovjet ifjúság nevelése* című fejezetben (melyet elhagytak), hogy már nyolc éves kortól élesfegyverzet használatára tanítják a fiatalságot. És nem rémálok az sem, hogy Sztálin kezdettől fogva Európa lerohanásával Angliát akarta ugródeszkaként (miként az ázsiai térségben Kínát, Iránt és Indiát) használni proletár világhuralmának kiépítésére.

Valaki feltette a kérdést: mit szól ahhoz hogy Szekfű Gyula, volt történelemtudós író társa elvállalta a Faragó által megüresedett szovjet nagykövetségi posztot? „Tudta, mit vállalt. Én bízom benne...” És visszafogottabban kiegészítette: „Különben lelke rajta...”

Egy másik rabtárs, fiatal egyetemista rákérdezett a Teleki Pál-féle öngyilkosságra: igaz-e? Gyilkosság is lehetett-e?! És valódiak-e a búcsúsorai? Hóman Bálint gyorsan intett: nem jár-e odakint valaki „nem közénk való”, s lehalkított hangon röviden ennyit mondott: „Teleki előtte gyónt, másnap akart a nagy ünnepi cserkészmisén áldozni... Megtalálásakor hosszú kapkodás volt, én egyet-mást megtudtam, de a 'hivatali titoktartás' alapján kötelességem a dolgok elfogadása. Mindenesetre – ez a magánvéleményem – Bakay professzor kihívása, a rendőrség gyilkossági csoportjának elnémitása... zavart keltő... Az írás. A búcsúlevélről annyit: ma már (de régebben is) a titkosszolgálati, belügyi szerveknek nemcsak írásszakértői vannak, hanem – megszólalásig valódi író – íráshamisítói is.” Itt elhallgat, maga elé nézve, és megjegyzi: „Több szó, így a pocsék nemzet és hasonlók... NEM Teleki-beszéd, még kevésbé írás-stílusához tartozó...” – zárta le így a témát.

Hóman megvallotta: több évszázados történelmi tévedés eszmekörének bűvöletében élt. Németországot látta egyedüli megmentőként. Ugyanígy végzetesnek minősítette Kállay Miklós miniszterelnökünk átlátható kétkulacsosságát is. Ezzel ő (bár nem vette észre) valójában lovat adott román, tót, szerb és horvát jószomszédaink alá, hiszen ők a németekkel együtt azonnal és feltartóztathatatlanul rántörtek volna, amint azt Hitler Horthy kormányzót megzsarolva ecsetelte is annak idején. Kisebb bajnak vélte tehát 1944-ben a németek beengedését! „Jóindulattól táplált

és akkori belátásomon alapuló vétkem volt ez, kétségtelenül” – zárta szürke hangon. A kérdések felvetéséhez jelt adott, húsz percenként tartott szünetet a nehéz, forró, elhasznált levegőjű cellában. Érdeklődő vita-partnerként állt készen kérdéseinkre. Bárdossy Lászlót idézte, ki önmaga védelmében elmondott beszédében jelezte, ha mi 1941-ben nem állunk be a háborúba, és 1944-ben nem engedjük be a németet, akkor bizony (nem szó szerint tudom csak idézni) aligha akadt volna, aki ma itt a fő tárgyaláson az ügyész úrnak tapsolhatott volna, mert eltiport volna bennünket a német és a környező bosszút lihegő áradat. Fejünket mélyen lehorgasztva gubbasztottunk a cellájában. Kint a cellaajtón túl is nagy csend honolt.

Ezután magától adódott, valaki kérdi: mondaná meg kultuszminiszter urunk, hős volt-e vagy csupán áldozat, netán mártír Bárdossy? Fáradt, lihegő hangon fejtette ki: „Mint már jeleztem, Bárdossy egész politikáját Erdély megszerzésére építette. Külpolitikájában kész volt ezért akár Hitlerrel is lepaktálni. Tanúsíthatom, nyilvánvaló – ezt Horthynak mondta jelenlétemben –, a magyar honvéd a bolsevizmus ellen küzd az orosz fronton, de elsősorban Erdélyünkért.” Bárdossyt személyileg Hóman szerencsétlen sorsú, rövidlátó, de felelősséget vállalni képes politikusként tisztelte hibái, tévedései mellett is. „Sorsa – teszi hozzá – egy ember sorstragédiája..., de magyar sors.” És körülmutatott: „Ezt itt mindannyiunk hasonlóan nem könnyű sorsa ékesen bizonyítja.”

Több előadásán már nem tudtam részt venni. Engem július végén raboltak el: mint kiskorút szabadon engedtek, s a Markó bejáratától alig száz méternyire szovjetek karmaiba kergettek. Hóman Bálintot cukorbaja elhatalmasodása miatt már július első hetében (5-8-a között) elvitték a Markóból a gyűjtő rabkórházába.

Bárdossy Lászlóval sorsom kifürkészhetetlensége folytán, máig is számomra több mint gyanús körülmények között: élet-halál menetelében, ha közvetetten és részben kívülállóként, mégis eléggé intim, nem ismert háttértörténetek résztvevőjeként kerültem kapcsolatba.

Mindezeket talán édesanyám nekem sosem elárult, elmondott háttér-információiból lehetne (immáron sosem) bizonyossággal megmagyaráznom.

1943 szilveszterén temetett apámnak I. emeleti, nagy, háromszobás szolgálati lakása az Üllői út 47. tiszti szárnyán volt. 1946-os elfogatásom után is, apám halála után tíz évig (1953-ig) itt lakott anyám. A tiszti lakások szárnyán 16 lakás volt. Egyedül mi – édesanyám özvegyen kettőnkkel, húgommal – maradtunk Pesten, a többi tiszt az összes lakás-

ból Nyugatra ment. Beköltözők, idegenek 1945 őszéig itt nem juthattak lakáshoz, ekkor már a VÁP (városparancsnokság) rendelkezett a lakásokkal, mint az altiszti (ugyancsak 14-16 lakásos) másik szárnyban is. Édesanyám egyik nap – 1945 október első napjaiban – nagyon idegesen kezdett viselkedni, és a szomszéd lakásba beköltözőkkel – ismeretlenek voltak-e? – összejárt nélkülünk, vélem nem beszélve meg. Kérdésemre izgatottan elrebegette (tartsam nagy titokban): ma hajnalban hozták a VÁP-ra, a legmegbízhatóbb katonai fogdába két 1945. október 3-án hazahozott háborús bűnösünket, a többi közt Bárdossy Lászlót és Hellebrondt Vilmos altb. urat. Megtudtam, a szomszédok közeli rokonságban vannak Bárdossyval. Keresztlányá és második felesége itt intézi felkészülésüket a második tárgyalásra. A VÁP akkori parancsnoka ezt tudta. (Honnan?) Felkereste őket, s anyámat megkérte: ő nagyra becsüli a két foglyot, az altábornagynak tanítványa-beosztottja is volt, azt kérte a családtól, pár napra, amíg végleges elhelyezést nem nyernek a foglyai, mivel igen rossz testi, egészségi állapotban van mindkettő: járuljanak hozzá (felsőbb körök ezt jóváhagyták), naponta kétszeri meleg ételt készítsünk nekik. A szomszédba érkezetteknek semmiféle konvhai felszerelése nem volt, bútorzatuk is a legszükségesebb. Édesanyámra hárult busás dollár és arany ígéretével a főzés. A házban sok árva, altiszti, volt hadapródiskolás és cőger (katonai kisiskolás) csemete volt. Ezek a világ legtermészetesebb dolgának vették a szomszédos Mária Terézia laktanya udvarán, földszinti részeiben raktározott, összegyűjtött, alig használt, de használható fegyverek megdézsmálását saját felfegyverzésükre. Hibát követve el újdonsült szomszédaink egy kis növésű volt cőgert választottak ki (helyettem, mert nekem hivatalosan senki sem szólt) az élelem, meleg étel ételhordóban való rendszeres átvitelére. Maga a VÁP-tiszt kérte, gyerek, fiú, és ne felnőtt vagy asszony vigye át az ételt, mindig meghatározott időpontban. A cőger persze kikotyogta pajtásainak a két „nem akárki” (mert maga sem tudta, kik, csak hogy háborús bűnösök) VÁP-on való fogva tartását. Az én szervezkedésem csíráiban is alig létezett. Ezek a kölykök – ismerve engem – jelezték szándékukat: feltétlenül kiszabadítják a két foglyot, fegyveresen. Tizenöten vannak rá felkészülve, és bevonják a volt rongyos, bujkáló nyilas szervezeteket is, ha kell... Jelezték, 6-8 orosz tiszt egyenruhájuk is van, s oldalkocsis, menetkész, a laktanyai romok között elrejtett motorkerékpár egy „kétlélű” német parancsnoki autóval együtt. Mondanom sem kell, bárhogyan is, a kor neveltje voltam, akkoriban imponált is a „kicsik” tette kész harciassága. De azonnal átláttam: hamvában holt minden kezdeményezésük. Rész-

ben a megerősített kapu- és fogdaórség miatt, másrészt azok azonnal rádiós riasztás miatt percekben belül lezárnak minden utat, s meghiúsul minden. Nem beszélve arról, hogy a helybeni civil szülők és más ártatlan lakosok életveszélybe is kerülhetnek.

A negyedik napon nem jelent meg – közbelépésemre – az ételhordó gyerek, én vittem át a két ételhordót, a szigorúan kettős őrszűrésen, majd a cellák előtt áthaladva. Helyzetfelmérés volt a szándékom. Ami azonnal igazolt: egy légy sem juthatott át, nemhogy 10-15 kisszác, ha mégoly jól bánnának is a fegyverekkel, és ha valóban van néhány páncélöklük is. A romok közti úton ezerszer megsemmisülhetnek foglyaikkal együtt. Ők már riasztottak, éppen aznap éjjelre (netán provokátorokat?) ismert bujkáló nyilas fegyvereseket, ismerőseiket. Istennek hála, semmi nem lett az egészből. Még éjfél előtt váratlanul (csak a két készenléti, máskülönben állandóan megfigyelő őr gyerek látta) két mentőautó érkezett, és minden feltűnés nélkül, csendben elszállították foglyaikat, éppen úgy, ahogy idehozták négy nappal azelőtt. A hajnalra kért segítséget lefűjték. Jókor, mert néhányan indultak volna segíteni az elrablást. Véresen meleg helyzet volt, amiről természetesen sem a szomszédokat, sem anyámat nem értesítettem. Tudtomon kívül ekkorra anvám odaadta nekik kis táskairógépemet Bárdossy védőbeszéde és egyéb iratok írására. Mivel a keresztlány nem győzte a gépelést, engem is bevontak. Segítettem, amiben tudtam. Kaptam Bárdossy tárgyalására belépőjegyet, de nem mentem el.

Bárdossy keze írásából megtudtam: elvált és jelenlegi neje is részt vesznek a tárgyalási cirkuszon, elvált neje idegileg alig bírja. Jószolgálatimért tíz oldalnyi keze írását átadták emlékül. Felsodródva egy második emeleti ablakból láttam Bárdossy kivégzését. „Istenem, mentsd meg Magyarországot ezektől a bitangoktól!” – kiáltotta. Nem banditákat, bitangokat mondott. Tisztán hallottam. Amikor a pap hozzálépett, valaki felkiáltott: „A csuhást is! Lődd le a csuhást is!” Estig köszáltam a városban, a temetőben, apa sírjánál. Anvámtól megtudtam: a szomszédból már senki a Bárdossy-ügyintézők közül nem volt a lakásban. Az idegen lakó pedig velem nem kommunikált különösebben később sem.

Fogdmegjeim 1946. június 6-án a sebtében végzett házkutatás alkalmával megfosztottak Bárdossy-László népbírói tárgyalásakor sajátkezűleg írt tíz oldalnyi fogalmazványától.

Bárdossy László holttestét a két özvegy (első és második neje) a család nevében kikérte. Dr. Major Ákos egykori m. kir. tiszt – áruló vérbírónk – ezt a megtörtségében is magát erősen tartó, nála ezt kérő

második feleségnek, miként azt *A népbíráskodás forradalmi törvényessége* című, számos csúsztatással és ferdítéssel telt posztumusz könyvében a 240. oldalon és a 241. oldal kezdeténél említi is, állítólag kiadta: „... a minisztériumi ígéretnek megfelelően kérte, hogy férje holttestét kiadják. Megígértem, ő pedig eltávozott. A tetemet még aznap este megkapta. Szombathelyen temettette el.” Ezzel szemben a valóság: a tetemet a család, két nej jelenlétében, némi procedúra után egy héttel kapta meg... Kinyitva a koporsót, abban tucatnyi nagyméretű téglavolt, nem a korpusz. Efeletti bánatában az első, korábbi, gyenge idegzetű feleség akkor tényleg öngyilkos lett. De a másik, akivel én is érintkeztem a védőbeszédék és az anvag gépelések, kiharcolta kemény szívósságával, hogy tíz nap múlva végre a Bárdossy család eltemethette Szombathelyen. Így, bár Major Á. könyvében az áll: „Szombathelyen temettette el, aztán öngyilkosságot követett el”, ez merő önmentés, csúsztatás.

Harmadik cellatársam a szintén halálraítélt vitéz Márton Béla ref. presbíter úr, a Nemzeti Munkaközpont vezetője. A Markóba-vitelemkor folyt éppen a népbíróvási tárgyalása. Három fiatal diák rabtársam letörtén várta, hiszen Béla bácsival együtt tudták: népbíróvási ítélete csakis halál lehet. Még takarodó után is folyt imánk, amikor a felpattant cellaajtóban megjelent zömök alakja, harsány hangon jelentkezett: „Vitéz Márton Béla ref. presbíter halálraítélten jelentkezem a III. emelet 25-ös cella-társaimnál.” Azt akarta, hogy az egész börtön az éjjeli csöndben megtudja sorsát. Jó órára még közénk ült. Feltűnően vidáman, külön-külön mind-egyikünket vigasztalt. A vádpontok: 19-es Horthy-különítményes tisztség, a MOVE megalakítása, az Ébredő Magyarok titkári és a Horthy-család benső bizalmasi tiszte. Halálra ítélték, de a halálbüntetést ugyan fenn-tartva, új tárgyalást tűztek ki. Erre 14 megmentett zsidó MUSZ-os családjával együtt (mintegy 45-en) vonult fel mentő tanúként Márton Béla mellett. Csupán öt esztendő-t kapott a népbíróvástól. Ebből 1948-ban a nagy amnesztiában elengedtek egy és fél évet, 1952 karácsonyára tüdő-rákban elhunyt.

Hódi Rezső István

Szovjet hadbíróvási által elítélt volt politikai fogoly,
aki 7 és fél éves lágeréletből rokkantan hazatért túlélő

Jeles diáktársaink

Bazilikaépítő gépészmérnök

(Lenkei Antal – Bp 38)

Lucius és *Kandid* sem vette észre, hogy érettségi után már a torna-ünnepélyről is meglógott. Helyette rohant a Hármashatárhegyre vitorlázó-repülni. Tóni repülőszakszolgálati könyvében 1400 vitorlázó- és 500 motoros repülőóra van. Mivel mint utas még 200 órát töltött a levegőben, életének 4,4 ezrelékét, minden tíz napból egy órát nem e földön töltött.

Tóni gépészmérnök diplomával a zsebében 1945-ben valahogyan meglépett a gödöllői fogolytáborból és egyenesen nyugatra menekült. 1948-ban Venezuelában kötött ki és miután a spanyolt megtanulta, egy építési irodában dolgozott. A cég 1950-ben elvállalta egy bazilika tervezését és építését Caracas mellett. A tervezést Tónira szándékozták bízni, mert ő európai (?). Tóni mindent vállalt. Néhány hét múlva rádöbbedt, hogy a Műegyetemen egészen más karon lehetett megtanulni az építészetet és a vasbeton-méretezést. Szembekerült a legbonyolultabb statikai problémákkal: keretszerkezetek, együttműködő ívsorok, tojásbélyeg-konyságú vasbeton kupola, földrengésveszély stb. Tanult és tanult, de annyira új területre kényszerült, hogy segítségemet kérte. Jöttek, mentek a rajzok, számítások. Még ma sem világos, hogy az 50-es évek elején miért nem akadtak fent ezek a vastag levelek a hatalom gyanakvó háló-ján. Tervezéskor a legnagyobb nehézség a földrengéssel volt azon az igen aktív területen. A főpróba 1967-ben következett be, amikor a bazilika egy 7,2-es rengést épségben megúszott. Ez bizonyára azon múlt, hogy Tóni a különálló pillérlapokat a padlószint alatt összefogta erős vasbeton gerendákkal.

No de még csak a tervezésnél tartunk. A hatóság és az egyház nagynehezen jóváhagyta a terveket és megkezdődött az építés. Tóni lett az építésvezető mérnök. Néhány hónap múlva a cége csődöt jelentett és őkelme ott maradt az alapokkal, egy csapat bennszülött kőművessel és egy üres zsebű püspöki vikáriussal. Mikor magukhoz tértek, újraindult az építés. Ő lett a beruházó, a munkaszervező, pallér, meg az éjjeliőr is, mert odaköltözött az építési barakkba. Ott fogadja a magasrangú egyházi szemlélőket és a szüntelenül okvetetlenkedő hatóságot. Kérdezősködnek képzettsége felől és amikor érthetetlen őszinteséggel bevallja, hogy gépészmérnök létére merészkedett a vasbetonépítés és az egyházi építészeti ingoványos területére lépni, nagyon furcsán néztek rá. De csak hagyták dolgozni. Sztoikus elégedettséggel, de főleg makacssággal végezte dolgát, mert a vikárius valahogyan mindig csurgatta a pénzt. Azt

írja: „Úgy érzem, hogy Michelangelo így kezdhetne 400 évvel korábban, bár a San Pietro csak kőből épült”. Nőttek a pillérek, betonozzák a hatalmas íveket, Tóni ott intézkedik a magasban. Elérkezett a kupola-szerkezet zsaluzása, szerelése, betonozása. Szorongva várja, hogy kizsaluzáskor mi marad ebből a vékony vasbeton buborékból. Azt írja: „Bár aggodalmam műszakilag indokolatlan, mégiscsak teljesen egyedül, a saját ítélőképességemben és lelkiismeretemben bízva csinállok ilyesmit, ráadásul az életemben először!” Végre áll a bazilika váza, növekszik a két torony is és megkezdődhet a belső munka: párkányok, díszítés, nemes burkolatok, világítás, festés és rengeteg apró részlet. Honnan volt bátorsága oszlopfőt csinálni, méltó oltárt tervezni, mintázni, vagyis majdhogynem művészt alkotni?! Ládája tele van művészettörténeti könyvekkel, azokat bújja. „Csak az oltárképeket nem vállalom.” Átköltözik a sekrestyébe és a jövőjéről elmélkedve írja: „Talán itt maradok harangozóknak, mert azt Akarattyán jól megtanultam.”

A templomszentelés már a küszöbön van, amikor érthetetlen módon egyszerűen elküldik, sőt kisemmizik. Egy éve aktuális fizetését sem kapja meg, de még köszönetet sem. Hívatlanul megy el a felszentelésre és valahol hátul hallgatja, hogy ez most Venezuela legszebb temploma... A történetek után azt írja: „Büszke vagyok, hogy ez tőlem van és emléket állítottam magamnak!”

Tóni később az USA-ba került és tovább már csak gépészmérnök volt. Kenyerét angolul kereste egy floridai foszfátdúsító vállalatnál mint főtechnológus. Elsősorban azonban repült az ő kedves kumuluszai és a fent vitorlázó keselyűi között. 1984-ben megkapta az aranykoszorús teljesítményjelvényt, majd elérte az elérhetetlennek tűnő 6500 méteres magasságot és csak az 500 kilométeres táv hiányzott a gyémánt-koszorúhoz.

Utolsó évében még egyszer elmegy Venezuelába a templomához. A paptól megtudja, hogy a bazilikát „nagyon régen valami olasz (!) építette”. Tónink ezt az elismerést is szó nélkül lenyelte. Hogy odabent mit érzett, azt csak sejteni lehet... Most bizonyára ragyogó kumuluszok között vár minket a bazilikaépítő, vitorlázórepülő gépészmérnök.

Lenkei Tibor (Bp 37)

Látogatás Nagy Boldizsár barátunknál, az alighanem legrégebbi bencés diáknál*

Sokáig úgy tudtuk, hogy *dr. Palásti Kálmán* (So 21) és *Kossow Jóska* bátyánk (So 22), aki egykor édesapám osztálytársa volt, a legrégebbi, ma még élő bencés diák. 1992-ben ő volt a pannonhalmi találkozó korelnöke. Ugyan azt is tudtam, hogy *Nagy Zoltán* barátomnak (aki két évig szintén a soproni Szent Asztrik általános iskola névvel lepezett bencés gimnáziumba járt) édesapja valamikor régen szintén bencés diák volt, de hogy pontosan mikor, azt nem. Most két hétig feleségével Sopronban helyettesítette a különben édesapját ápoló nővérét, s elbeszélgettünk édesapjáról is. Így derült ki, hogy 1899-ben született, s 1909-16 között volt a soproni gimnázium diákja. Az utolsó évet a háborús viszonyok miatt a bécsújhelyi katonaiskolán végezte. A hét bencés év hallatán határozottuk el *Csanád* atyával, hogy felkeressük és 77 év előtti érettségijéről oklevelet adunk át neki.

Április 24-én délután 3-kor csöngettünk be *Boldizsár bátyánk* ajtaján. Éppen újságot olvasott, az előző napi osztrák-magyar miniszterelnöki találkozót említette (nevekkel). Teljes szellemi frissességben fogadott, csak rossz hallására panaszkodott, de könnyedén beszélgettünk el. Elmesélte, 1909-ben édesanyja vitte el beírtni és elbeszélgetésre a nagyon szigorú *Darvas Orbán* igazgató úrhoz, aki később tanította is, szobája a rendház Kolostor-utcai oldalán, egészen hátul volt. Osztályfőnöke *Mérey Kálmán*, az egyik emlékezetes soproni bencés volt – ő később édesapámat is tanította. Német tanára *Nelky István*, aki év közben nem is feleltette, tudta, jól beszél németül (ezért is került Bécsújhelyre), biztos jója volt németből. Ő már akkor szent ember hírében állt. Rövid időre másik igazgató követte, majd *Borossay Dávid*, a legendás matematikatanár, akinek könyvéből (*Borossay-Holenda-Korányi*) én is tanultam a matematikát 1949-ig. Addig *Nelky Pista* bácsi is megvolt... De Boldizsár bátyánk nem csak tanárookra emlékezett: osztálytársa volt *Schaller Mátyás*, később szintén bencés, nekem a III-V. osztályban matematikatanárom. Sok más név között szerepelt *Ullein* (később *Ullein-Reviczky*) *Antal*, akinek nemrég jelentek meg vissza-emlékezései, mindig ő tartotta nyolcadikosként az ünnepi beszédeket, amikor Boldizsár

* Ez a beszámoló 1994 májusában született, azóta az írás címzettje – és még néhány szereplője – csendben eltávozott közülünk az örök hazába. Rájuk emlékezésül mégis közöljük ezt a kedves írást. – *A szerk.*

bátyánk kezdte az iskolát. Persze ismerte *Kossow Jóska* bátyánkat is („Volt neki egy öccse, vele nem tudom, mi lett”). Sorra kerültek elő a régi emlékek: a „nagy soproni árvíz”, amikor a Rák-patak elvitt egy házat a Frankenburg utcában (ők amögött laktak). nem messze lakott *Pogácsa* doktor, Csanád atya rokona – fia most budapesten orvos. Azután az egyetem tanárai („Furcsa, régen minden professzort ismertem, most egyet sem” – mondta): *Bolemann* professzorékkal 1945-ben együtt menekültek a Szürkék zárdájába, ahol akkor *Mindszenty* és *Shvoy* püspök is élt (egy szobában aludtak kislány korú feleségemmel, akinek apját az első napon agyonlőtték). Így jöttek elő sorra az emlékek, minden név, adat pontosan egyezett. Még a Róth cukrászda helye is, az Előkapunál, ahol ma *Róth Gyula* professzor emléktáblája van („Ott át lehetett menni a Kisvárkerületre, az üzleten át, sohasem szóltak miatta, legalábbis nekem nem”). „Megvan még az új Róth cukrászda a Széchenyi téren?” Igaz, hogy ma Dömötöri, de megvan. Végül egy fénykép készült a 77 éves érettségi emléklap átadásáról. Boldizsár bátyánk egy kicsit el is érzékenyült, hogy még rá emlékezik valaki ennyi sok irdatlan idő után...

Végezetül szóba került, hogy aznap mehettünk be először újra a Fő tér felől a bencés templomba, mert befejeződött a Köpenyes Madonna-freskó restaurálása a kapu felett („Az nagyon szép, emlékszem rá. Jó lenne megnézni”). Így a mindenkit köpenye alá vonó Madonna oltalmába ajánlottuk Boldizsár bátyánkat a valóban emlékezetes látogatás végén.

Verő József (So 51)

Csillagfény, porszem, csipkebokor

A magyarországi jeles évfordulók évében *dr. Czakó Kálmán Dániel* pannonhalmi bencés a Monasterio São Geraldo meghívott vendége. A volt pannonhalmi diák 33 éve bencés, Pászthory Valter tanítványa, tizenkilenc évet tanított a pannonhalmi bencés gimnáziumban kémiát, biológiát és rajtot. 1972-ben *summa cum laude* eredménnyel doktorált természettudományokból (biológiából) Budapesten az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Citogenetikával, numerikus taxonómiával, populációgenetikával, biológiai szabályozással foglalkozott.

1987-ben a Művelődési és Köznevelési Minisztérium tanterv- és tananyagfejlesztési országos pályázatának fődíjasa, azt követően magyar nyelven megjelentette biológiai könyvét *Csillagfény – Porszem – Csipkebokor* címmel. A tanári munkából hívták meg előbb a Munkaügyi, később a Művelődési Minisztériumba. 1990-től a magyar szakképzés és köznevelés minisztériumi munkatársaként dolgozott, mint a magyar UNESCO-bizottság minisztériumi főtanácsosa. A magyar iskolarendszer prevenciós irodáját vezeti Budapesten, a nemzeti projekt koordinátora, tanárképzéssel, családpedagógiai prevencióval, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Ifjúsági Segítőszolgálatának szakmai irányításával foglalkozik.

Monostorunk meghívása lehetővé teszi számára, hogy a portugál/brazil nyelvet megtanulja, megismerje a Colégio Santo Américo, azaz iskolánk életét, és betekintést nyerhet a brazil felsőoktatási intézmények világába műveltségi területeinek megfelelően. Itt tarthatózkodása alatt az apátság szociális tevékenységébe is bekapcsolódik. Előadást tart a biológia és a családpedagógiai prevenció témakörében.

Idézett könyve címét így magyarázza: *Csillagfény*: – a kutatások forrása, a makrokozmosz jelképe; *porszem*: – a legkisebb dolgok, a mikrovilág jelképe; *csipkebokor*: emberi léptékű környezetünk jelképe, a teremtett világ szimbóluma, melynek lángoló bokrában Mózes istenélménye megfogant.

Gácsér Imre OSB

Gácsér Imre atya azóta elköltözött az örökkévalóságba. Szeretetünk vele marad, nyugodjék békében.

„Önarckép” helyett*

A rendszerváltozás után lett *Kovács József* (Ph 63) a Herendi Porcelánmanufaktúra Rt. vezérigazgatója. Osztályvezetőként dolgozott hosszú-hosszú éveken át, majd megpályázta az első számú vezetői posztot. Minden bizonnyal nem véletlenül lett vezérigazgató, hiszen a dolgozók döntő többségének a bizalmát élvezte, és itt alakult meg az országban elsőként a munkástanács. A manufaktúra tavaly 5 milliárd 400 millió forintos árbevétel mellett várhatóan 1,7 milliárdnyi adózás előtti eredményt könyvelhet el. Két éve a nagy vállalatok között az országban elsőként kapták meg a Nemzeti Minőségi Díjat. A sikeres, világszerte ismert társaság ma is hazai tulajdonban van. Részvényeinek 75 százalékat a munkavállalók birtokolják, a többi az államé.

Imponáló volt, amikor évekkal ezelőtt a Budapestre látogató angol miniszterelnök asszonnyal, *Margaret Thatcherrel*, a „vasladyvel” kötetlenül, tolmács nélkül társalgott *Kovács József*. Sőt, tudomásom szerint négy nyelven tárgyalóképes.

– *Honnan ered a nyelvek iránti vonzódása?*

– Igazából nem tudom. Gimnazista koromban sok tárgyból kellett érettségiznünk a pannonhalmi bencés gimnáziumban. Ott szerencsémre jó néhány nyelvet is tanultam, köztük a szinte kötelező latin mellett a németet, angolt és az orosz is.

– *Tehát angolul és németül perfektül beszél?*

– Mivel latint is tanultam, tudom a perfekt szó jelentését, vagyis hogy tökéletes. S mivel magyarul sem tudok tökéletesen, nem merném állítani ezt az idegennyelv-tudásomról sem. Viszont nincs különösebb gondom, ha meg akarom értetni magamat ezeken a nyelveken.

– *Gimnazista korában vonzódott a természethez, a növényekhez. A pannonhalmi bencés gimnázium melletti arborétumnak szorgos ápolója volt...*

– Ez azért túlzás. Nem vonzalom volt ez, hanem a kedves emlékű angoltanárom feladata volt az arborétum rendben tartása. S ő úgy tanított bennünket játékosan angolra, hogy miközben szabad időnkben kertészkedtünk, a munka befejeztével magyarul, latinul és angolul is el kellett mondanunk a növények és a kerti szerszámok nevét.

– *Tízennégy évesen, mondhatni kislányként egy fegyelméről híres szerzetesi iskola tanulója lett. Hogyan élte meg mindezt?*

* Utánközlés a NAPLÓ-ból

– Az iskolával kapcsolatban mindenkinek vannak jó és rossz élményei. Nálam ma már a nosztalgia dominál, így csak a szépre emlékezem. Sőt, a kellemetlen élmények is megszépültek. Ebben a gimnáziumban volt bizonyos fegyelem, rendszeresség, de vasszigor nem volt. Elmondhatom, hogy a szó szoros – latin – értelmében vett liberalizmus szellemében neveltek, ami nem azonos a ma politikai értelemben használt fogalommal.

– *Ez furán hangzik az ön szájából, akit elkötelezett MDF-esként ismernek. Egy időben a herendi szervezet elnöki tisztét is vállalta...*

– Így igaz, bár ma már, munkakörömnél fogva, a nyílt politizáláshoz nincs közöm.

– *Azért kötődését nem tagadhatja, hiszen a manufaktúra életében a konzervatív értékrendet nyíltan vállaló Makovecz Imre meghatározó szerepet játszik. Ön ma is vállalja ezt az értékrendet?*

– Egyáltalán nem tagadom ez irányú vonzódásomat.

– *A liberalista gondolkodásnak szintén ellentmond, hogy önt a gyárban túlzott szigora miatt bírálják...*

– Ha már többször megragadtunk ennél a szónál, a liberalizmust nem tartom sem szabadosságnak, sem korlátok, kötöttségek nélküli létezésnek. Bizonyos esztétika, szépérzék és munkafilozófia itt, a manufaktúrában az eltelt százhetven esztendő alatt meghonosodott. Akadtak, akiknek a közelmúlt néhány évtizede után nehéz volt azonosulni azzal, hogy ez a szellemiség elengedhetetlen a manufaktúra sikeres tevékenységéhez. Mára ez a viselkedési forma már szerves része a vállalati kultúrának.

– *És Kovács Józsefnek is életformájává vált a kecses, finom herendivel való mindennapos kapcsolat?*

– Aki harminc esztendeje a herendi porcelánok között él, az egy étteremben, egy presszóban is nehezen viseli el a kevésbé finom tálalást.

– *A vasárnapi ebédet herendiben találja fel a felesége?*

– Természetesen.

– *Melyik a kedvenc herendi motívuma?*

– Nehéz erre válaszolni, talán azt kell mondanom, a herendi porcelán.

– *Közrejátszott a herendi gyárba kerülésében a köztudottan humán beállítottságú pannonhalmi gimnázium?*

– Egyáltalán nem. Sőt, a véletlen szeszélye folytán Pannonhalmán is az úgynevezett reál osztályba kerültem. Pályaválasztásomban pedig a praktikus szempontok vezéreltek. Több nyelven beszéltem, így kézenfekvő volt, hogy a Külkereskedelmi Főiskolára jelentkeztem. Herendre pedig egy hirdetés útján kerültem. Külkereskedőt kerestek, s kétszer

annyit ígértek az akkori budapesti ezeregyszáz forintos fizetés helyett. Így azután döntésem már egyértelmű volt.

– *Azóta talán igazán herendi polgár lett, hiszen feleségét is innen választotta...*

– Bár némely, többé-kevésbé tréfás vélekedés szerint „igazi herendi” sosem lehetek, de életem nagyobb részét itt töltöttem el és így már ide tartozónak érzem magam.

Tóth János

Kovács József, a Herendi Porcelánmanufaktúra Rt. vezérigazgatója 1944. szeptember 15-én született Somogyfőszékben. A pannonhalmi bencés gimnáziumban érettségizett 1963-ban, majd a budapesti Külkereskedelmi Főiskolán kapott diplomát 1967-ben. Német, angol, francia és spanyol nyelvvizsgája van. Nős, három gyermek apja.

Keresztény magyarságunk

A szabadságharc bencés költője*

Az 1848-as szabadságharc bencés költője *Czuczor Gergely*. 1800. dec. 17-én született Andódon, Nyitra megyében. 1817. okt. 25-én *Jedlik Ányossal*, unokatestvérével együtt belépett a bencés rendbe. 1820-ik év őszén a pesti központi papneveldebe küldik. Itt kezdte olvasni az akkori magyar irodalmat. Írói pályafutása az „Augsburgi ütközet” című eposszal indult. Visszatért Pannonhalmára, ahol 1824. szept. 26-án áldozópappá szentelték.

Beválasztották a Kisfaludy Társaság tagjai közé, s levéltárnokként visszatért Pestre. Ellenségei kifogásolták világias életét, ezért hamarosan meg kellett válnia Pesttől. Akárhova helyezte a Főapát, mindig rágal-makat szóltak ellene. A végig sértett Czuczor becsülete visszaszer-zéséért vizsgálatot kért maga ellen. De erre nem került sor. Nyilvánvaló, hogy erős nemzeti érzését és őszinte magyarságát akarták elfojtani. Ilyen meghurcolások után testi és lelki betegség kínozza. 1844. évben az Akadémia megbízta a „Nagy Szótár” szerkesztésével. A költő tudós elfogadta a megbízást, és keményen dolgozott évtizedeken át.

A 48-as események őt is magával ragadták. A benső erő „Riadó” című versében fejeződik ki. Ez a költemény Petőfi forradalmi verseit is felül-múlja. Hatása rendkívül nagy volt. Az osztrák seregek Pesten Czuczort is elfogták és febr. 2-án Windischgrätz herceg 6 évi várbörtönre ítélte. De máj. 21-én a felmentő seregek kiszabadították. A világosi fegyverletétel után önként jelentkezett. Egy ideig a pesti ferenceseknél volt börtönben, majd Budán, végül 1850-ben Kufstein-be került ugyanoda, ahol *Kazinczy* is raboskodott. Cellájában is dolgozott a „Nagy Szótár”-on.

A sok közbenjárás, ami Czuczor érdekében történt, nem maradt ered-mény nélkül. 1851. máj. 22-én kiszabadult. Szabadulását Toldy Ferenc-nek, legjobb barátjának köszönhette. Haláláig, mely 1866. szept. 4-én következett be, a Szótáron dolgozott. Czuczor működését az erős nem-zeti érzésben és a hazafiságában találjuk. A „Riadó”-ban a zsarnokság ellen kelt ki, mely a magyar szabadságharcot akarta elnyomni.

Méltó tehát, hogy ne feledjük el 100 év után se.

Mondovits István

* Újraélesztés a PAX HÍRADÓ-ból (1948.)

*„Álljon itt két költeménye, bizonyosságul,
hogy a reformkorban egy katolikus pap
is meg tudta találni az utat a társadalmi
átrendeződés felé.” (Nemeskürty István)*

Czuczor Gergely:

Ítélszék előtt

Hogy hazámat ne szeressem,
A bitórlót meg ne vessem:
Hatalom nem teheti!

Hogy hazámat megtagadjam,
Megvetés jelét hogy adjam:
Azt se követelheti!

Főbe lőhet, nyakasztathat,
Bitófára fölakaszthat,
Ő erősebb, tegye meg!

De az érzelem honában
Keblem titkos templomában
Én urat nem ismerek!

1848.

Mohács

Főuri gőg és visszavonás pártokra szakasztá
A' honnak kebelét gyáva királyok alatt.
Tágult a' fegyelem, gúny lett a harci fenyíték,
Vélte magát úrnak feljogosítva ki-ki.
Isteni ostorkint ült úr jobbágya nyakára,
S a' pórnak kicsikart vére kiálta boszút.
S megnehezült a világbírónak ítélete, s lőn a
Nemzeti nagy bűnnek nagy torolója Mohács.

Mi a magyar?*

A kérdésre, amelyen oly sok kiváló elme töprengett már, amelyet vizsgált költő, író, irodalom-, zene- és néprajztudós, történész, nyelvész, teológus és még sok más jeles szakember, a magam részéről az *empirikus szociológia* viszonylag szerény eszköztárára támaszkodva kísérlem meg a válaszadást. Ez a jelen esetben azt jelenti, hogy hű interpretátora szeretnék lenni azoknak a gondolatoknak, amelyek a *Távlatok Szerkesztősége* által feltett fenti kérdéshez kapcsolódóan a *társadalom tudatában* élnek.

A kérdést a szerkesztőség továbbbűzte és konkretizálta: mit jelent magyarnak lenni *itt és most*, ebben a posztkommunista átmeneti korszakban, a magyarság kárpát-medencei széttagoaltságának állapotában? Lényegében ez volt a fő kérdésfelvetése a mi hét közép-európai országra kiterjedő kérdőíves felmérésünknek is, amelyet a kilencvenes évek első felében végeztünk közel két és félezer magyar nemzetiségű felnőtt lakos körében, Dél-Szlovákia, Kárpátalja, Erdély, Vajdaság, Szlovénia, Ausztria és az anyaország mintegy 120 kisebb-nagyobb településén. Interjúalanyainktól – sok más mellett – azt kívántuk megtudni, hogy mit jelent számukra magyarnak lenni, hogy általában véve milyennek látják a magyarságot és annak jövőbeli esélyeit; identitástudatuk hogyan építkezik, és milyen tudattartamok, értékek közé ágyazódik.

A „Mit jelent az Ön számára magyarnak lenni?” (nyitott) kérdésünkre adott válaszok tartalomelemzéssel feltárt szerkezete (ld. a mellékelt táblázatot, 142. o.) azokat igazolja, akik – Babits Mihályhoz hasonlóan – úgy vélekednek, hogy a magyarsághoz való tartozást, vagyis a magyarság-tudatot elsősorban nem a vérségi leszármazás, hanem az *anyanyelvhez, a kultúrához, a történelmi (és vallási) hagyományokhoz és szokásokhoz* való kötődés teszi. (A táblázat tanúsága szerint: főleg kisebbségi helyzetben!) Ez utóbbiak, vagyis a tágabb értelemben vett kultúra: „ma már gyökeres öröksége oly magyaroknak is, kiknek az ereiben az ősvérből egy gyűszűnyi sem folyik”, írja Babits *A magyar jellemről* c. tanulmányában. A magyar nyelv és kultúra közös kincseinek országhatárokon átívelő, fölénk egy virtuális hazát teremtő összetartó ereje süt ki Illyés Gyula *Haza a magasban* c. költeményéből is. (Látjuk tehát – s még látni fogjuk – hogy a szociológia nem átírja, hanem *megerősíti* felelősen gondolkodó szellemi nagyjaink igazságait!)

* Utánközlés a TÁVLATOK 1996. évi 3-4. számából (279-285.)

A virtuális haza kohéziós energiáit – a nyelv, a kultúra, a hagyomány mellett, de azokhoz szorosan kötődve – erős *érzelmi töltés* (ld. főleg Kárpátalján), valamint *tevőleges elkötelezettség*, a fennmaradásért megpróbáltatásokat és küzdelmet is *felvállaló erkölcsi tartás* (ld. elsősorban Erdélyben) is táplálja. A közép-európai magyar népcsoportok körében az azonosságtudat fogalmának tehát elsősorban *nem etnikai*, hanem *etikai*, valamint *kulturális* és *emocionális* jelentése van, vagyis bátran beszélhetünk – etnikai helyett – *nemzeti* identitástudatról.

Az eddig tárgyalt, spontán válaszokat indukáló nyitott kérdésen kívül egy más típusú (zárt) kérdést is alkalmaztunk a nemzeti identitástudat struktúrájának „átvilágítására”: „Véleménye szerint az alábbi tényezők közül mely/ek/nek van az identitás befolyásolásában különösen fontos szerepe?” Itt előre megadtunk 17 tényezőt (a vérségi köteléktől az anyanyelven át az állampolgári keretekig), amelyeknek fontossági fokát az interjúalanyoknak külön-külön kellett mérlegelniük. Az empiria ismét beszédesen vallott a magyar nemzettudat elsődlegesen *kulturális jellege* mellett: a *vérségi kötelékek* szerepét a kérdezettek mintegy fele, az *anyanyelvet*, a szűkebb értelemben vett *kultúrát* (művészeteket, népművészetet, tudományos ismereteket stb.), valamint a *hagyományokat és szokásokat* – külön-külön – háromnegyede-nyolctizede tartotta különösen fontosnak az azonosságtudat kialakulása szempontjából. (Illyés Gyula, amikor Ki a magyar c. munkájában a szokások, a hagyományok erős befolyásáról ír, mindenfajta felmérés nélkül jut a mi vizsgálati tapasztalatunkhoz hasonló eredményre.) A 17 felsorolt tényező közül az *anyanyelv* kapta a legkiemelkedőbb szerepet (82 %), s ehhez szorosan kapcsolódóan a *szülők*, a *család* szocializációs hatása (81 %), tehát az a színtér, ahol a nyelvi és kulturális neveltetés első és legfontosabb impulzusai érnek minket. A másik nagyon fontos szocializációs intézmény, az *iskola* is meglehetősen magas – csaknem 60 százalékos – arányt ért el, ellentétben az *állampolgári keretekkel*, amelyek szerepét a kisebbségi magyarság (jelek szerint az állam által másodrendűként kezelt polgárnak érezvén magát) csak 13 százalékban ítélte különösen fontosnak. Mindazok tehát, akik az identitástudat állampolgári formáját tekintik csupán „szalonképesnek” (a többi – kimondva-kimondatlanul – „törzsi” sajátosságnak, nacionalizmusnak minősül általuk), álláspontjukat sokkal inkább a maguk illúzióira és előítéleteire, mint a közép-európai kisebbségi sors realitásaira alapozzák.

Az *anyanyelv* szerepét viszont szinte nem lehet eléggé hangsúlyozni egy olyan – térségünkben sajnos tipikus – helyzetben, amely a kisebbs-

ségi nyelveket háttérbe szorítani szándékozó nyelv- és oktatási törvényeket termel ki magából, s amely – a vizsgált országok csekély eltéréseivel – a határon túli magyarságnak csak mintegy 40-50 százaléka számára teszi lehetővé, hogy tanulmányait (végig) anyanyelvén folytathassa, illetve hogy hétköznapi életének különböző színterein (munkavégzés, bevásárlás, családi élet) nagyjából a maga nyelvét használhassa. Logikus, hogy a nyelv ilyen helyzetben *eszközből szimbólummá*, a fennmaradás sorskérdésévé válik, ahogy erről – Nemeskürty István idézésében – Füst Milán is vall A magyarokhoz c. versében: „Szent e nyelv! S több kincséd nincs neked /.../ Ne hagyj tehát, hogy elmerüljön, visszacsüllyedjen a ködbe, / melyből származott...”

Visszatérve táblázatunk tanulságaihoz, jól látható, hogy ha sorra vesszük az identitástudat markánsan pozitív hangoltságú építőelemeit (nyelv, kultúra, büszkeség és más pozitív érzések, felelős cselekvés, nehézségek vállalása stb.), ezek mind az anyaországban kapták (legalábbis az egyik) *legalacsonyabb* említésszámot. Ugyanakkor a *szűkebb és tágabb közösségekhez való tartozás* kategóriáiban fordított a helyzet: a magyarországi kérdezettek e téren általában jelentősen megelőzik a határon túli magyarság képviselőit. Valószínűleg arról van szó, hogy Magyarország polgára – identitástudata minden zavara ellenére – magyarságát magától értetődően tudja kötni az országhoz, amelyben él, és amelyet – hacsak nem akar kitérni előle – hazájaként tisztelhet. Kötődései tekintetében sokkal bizonytalanabb helyzetben van a határokon túl, valahol Közép-Európában élő kisebbségi magyar, akitől a történelmi balsors nemcsak a hazát, de (a „szocialista internacionalizmus” évtizedeiben) még a valódi anyaként viselkedő *anyaországot* is megtagadta, és így kénytelen volt egy *belül* (vagy a „magasban”) rejtőző virtuális hazát kiépíteni magának kultúrából, érzelmekből, emberi tartásból. És a hitből, hogy „lesz még egyszer ünnep a világon”: a környező országok magyar népessége (még a Vajdaságé is!) a magyarság távolabbi jövőjét illetően mind *derülátóbb* a hazai magyaroknál. Végül, de nem utolsósorban a virtuális haza építőkövei között a vallásos hit is szerepel: mind a hat határon túli régió magyarsága jóval *vallásosabbnak* mutatkozott (főleg az egyházakhoz szorosabban kötődő módon), mint Magyarország népessége.

Tegyük hozzá: jövőkép, valláshoz való viszony szociológiai értelemben is erős korrelációt mutat az identitástudat minőségével: a hártott, negatív, zavaros és közömbös azonosságtudat tapasztalataink szerint általában pesszimista jövőképpel és a vallás mellőzésével vagy elutasításával

járt együtt; a vállalt, pozitív hangszerelésű identitás viszont inkább volt hajlamos a derűlátásra és a vallásos magatartásra.

Ezek a kölcsönös, egymást erősítő együttjárások főleg kisebbségi helyzetben jelentkeztek markánsan, mintegy koherens *tudati védő-mechanizmust* alkotva. Ugyanis *az identitástudat jelentős szerepet játszik az egyéni és csoportos szellemi önvédelemben. Az összehasonlításokban Magyarország nemcsak azért szerepelt oly rosszul, mert a kommunizmus végül is jelentős sikereket ért el a nemzettudat, az erkölcsök és a transzcendenciához kötődő értékek lerombolásában, s egy haszonelvű, gyakorlati materialista életvitel kialakításában.* (Meg kell jegyeznünk, mert határainkon túlnyúló tanulsága van: a rombolás különösen akkor vált eredményessé, amikor a kemény diktatúra – amelynek kezdetben a hazai társadalom is ellenállt – a hatvanas évektől „felpuhult”, és a „gulyás-kommunizmus” szintjén kiegyezett a társadalommal. E társadalmi folyamatok hatása épp úgy kimutatható a kultúra kommercializálódási tendenciájában, mint az elvallástalanodási folyamat hatvanas-hetvenes évekbeli felgyorsulásában.) A magyarországi identitástudat megrendült állapota – a célirányos pusztításon kívül – valamiféle szellemi-erkölcsi elengedettséggel, apátiával, a kollektív veszélyérzet és a védekező reflexek (önpusztító tendenciákkal párosuló) fokozatos leépülésével is magyarázható. A határon túli magyarság sem egyformán él az identitástudat önértékerősítő gyógyhatásával: ahol a magyar nemzeti kisebbség tömb-szerűen, erős többségben él, ott az identitástudat pozitív elemei általában *halványabbak*, ahol szórványszerű vagy kifejezett kisebbségben, ott az azonosságtudat – ilyen vagy olyan formában – hajlamos a *felerősödéssre*.

Ennek az önvédelmi gesztusnak régióként változó erőssége jól kivethető a *nemzeti önképet* szemléltető grafikonunkon (ld. 143. o.). Azok arányát, akik a magyarságot *kizárólag jó tulajdonságokkal* jellemezték, azokban az országokban találjuk különösen magasnak (ld. a fekete oszlopokat!), amelyekben a kisebbségi sors – politikai és/vagy gazdasági okokból – a legnehezebb: Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában, Szerbiában. E térségek válaszdói önértéktudatuk erősítésével kénytelenek ellensúlyozni a rájuk nehezedő nyomást, s kevésbé engedik meg maguknak a kritikusabb önszemlélet luxusát. Nem így a kedvezőbb (kisebbségi és általános) körülményeket biztosító Szlovéniában és Ausztriában, ahol a domináns választípust a magyarságot jellemző *jó és rossz tulajdonságok együttes* említése jelentette. (Egyébként ez a választípus vonzotta leginkább – minden régióban – a legiskolázottabb és legolvasottabb válaszdókat.) A magyarországi társadalom specialitásának – iden-

tiítás-tudata korábban észlelt zavarainak megfelelően – a *kizárólag negatív* tulajdonságok említőinek kiemelkedően *legmagasabb* aránya mutatkozik. (Anélkül, hogy most belebocsátkoznánk a magyarokra jellemzőnek tekintett tulajdonságok részletes ismertetésébe, megemlíjtjük, hogy szinte minden országban a *dolgos, szorgalmas, munkaszerető* volt a legnépszerűbb jó tulajdonság, és a rossz tulajdonságok között csaknem mindenütt a *széthúzó* vezetett.)

Végül szeretném teljes egyetértésemet kifejezni Nemeshegyi Péter Kell-e magyar teológia? c. írásával, jelesül az identitástudat hármias rétegződését (általános emberi – európai – magyar) elemző gondolataival, és ezekből levont következtetésével: „Egyetemesség és helyi meghatározottság – e kettő szerves egysége szükséges az ember és a közösségek egészséges fejlődéséhez.” Szeretném mindezt felmérésem egyik megfigyelésével kiegészíteni. Amikor identitás-típusainknak egy értékesítő különböző tételeivel való kapcsolatát vizsgáltuk, azt tapasztaltuk, hogy a „másképpen gondolkodókat tisztelni, *toleránsnak* lenni” érték-típust sokkal nagyobb arányban választották a rendezett identitással rendelkező (főleg a magyarságukat *tevéleges* formában is vállaló) interjú-alanyok; míg a hiányos, negatív vagy közömbös identitás kifejezetten *taszítani* látszott a tolerancia értékét. Vagyis általában *az tudja jobban elfogadni és tiszteletben tartani a másik személyt és embercsoportot* (és általában „az embert”), *akinek előbb sikerült kialakítania és elfogadnia a maga* (egyéni és csoport-) *identitását*.

Gereben Ferenc

Megjelent a Komáromi lapok, Komárno kiadónál Sz. Dévai Judit *Identitás – szélzugásban* című könyve. A szellemi alkotás e rövid tartalmi megjelölését alcím egészíti ki: *Nemzeti történelemismeret, önazonosság és az interetnikus viszonyok tükröződése szlovákiai magyar fiatalok tudatában*.

A történész-szociológus szerző az identitásvizsgálatot a rév-komáromi Magyar Gimnáziumban végezte. Abban az intézményben, amelynek évkönyvei az iskola elődjének az 1649-ben alapított komáromi bencés gimnáziumot nevezik meg.

A lefolytatott empirikus szociológiai kutatás eredményeinek, emellett negyedszázad magyar irodalom érettségi tételei és a középiskolában használatos történelem tankönyvek nemzeti azonosságtudat szempontjából végzett elemzésének ismertetése, kritikai értékelése során megfogalmazódott az igény: a könyv szerzője más szlovákiai magyar oktatási nyelvű gimnázium tanulói körében is végezzen e témában vizsgálatot. A maga nemében úttörő társadalomtudományi munka ily módon erősített megalapozottsággal folyamatosan gazdagítsa mind a felvidéki magyarság önismerete, mind pedig az egyetemes magyarság-kutatás szakirodalmát.

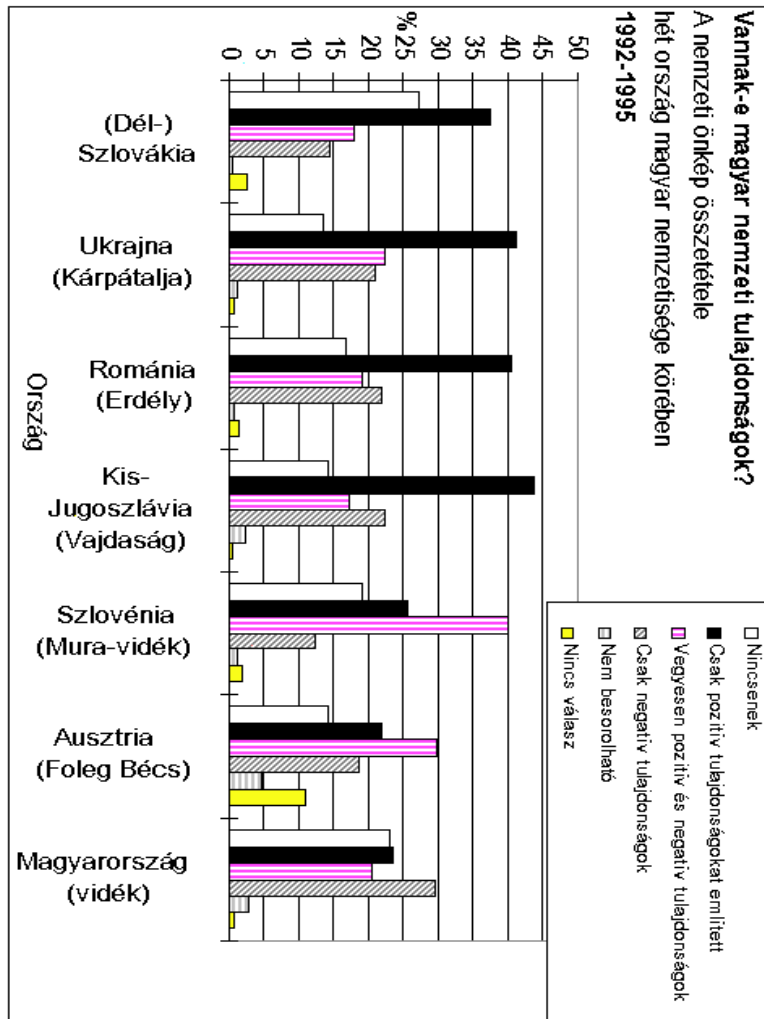
A könyv iránt érdeklődőknek dr. Szabó János (Eg 43) diáktársunk készséggel ad felvilágosítást.

„Mit jelent az Ön számára magyarnak lenni?”

Tartalomelemzéssel feltárt válasz-motívumok előfordulása hét ország magyar nemzetiségének százalékában

1991-1995

Válasz-motívumok a válaszadók %-ában	(Dél- Szlovákia	Ukrajna (Kárpát-ajja)	Románia (Erdély)	Kis-Jugoszlávia (Vajdaság)	Szlovénia (Mura-vidék)	Ausztria (főleg Bécs, Linz és Wels)	Magyarország (vidék)
Nincs semmilyen válasz	3,9	3,3	3,5	2,2	7,6	5,4	4,1
Nincs érdemi válasz (nem tudja stb.)	3,7	2,6	3,9	2,8	1,0	4,0	5,4
Rossz érzés, semmi jót nem jelent (elszenvedő attitűddel)	1,3	2,3	2,4	4,7	2,9	4,9	4,3
Közömbös, semmi különös („mindegy, mi vagyok” stb.)	5,0	2,3	7,6	10,9	6,7	9,4	5,6
Természetes adottság	16,8	17,2	6,7	20,6	26,7	9,4	17,2
Tartozni egy szűkebb közösséghez (családhoz, településhez, tájhoz stb.)	5,6	1,0	3,5	2,5	1,9	4,1	14,4
Tartozni egy tágabb közösséghez (etnikumhoz, nemzethez, hazához stb.)	4,3	3,0	3,9	4,1	11,4	14,4	15,7
Anyanyelv, nyelvi összetartozás	11,7	6,6	12,1	13,1	15,2	8,1	8,8
Kulturális, történelmi hagyomány, (vallási) szokások, sajátos gondolkodásmód	8,4	10,2	13,6	13,7	13,3	19,3	8,4
Büszkeség, önérzet	17,1	27,7	17,4	13,4	15,2	17,0	8,4
Egyéb pozitív jellegű érzés (öröm, boldogság, hazaszeretet stb.)	31,7	33,7	27,4	29,4	30,5	33,2	26,6
„Itt élned, halnod kell” („itt születtem, itt kell meghalnom” stb.)	7,6	6,6	5,2	7,5	1,9	2,2	14,0
Feladat, felelős cselekvés, az áthagyományozás kötelezettsége	8,0	12,3	21,1	8,8	17,1	12,6	8,4
Nehézségek, hátrányos helyzet vállalása, harc a fennmaradásért	7,3	12,2	23,3	15,0	3,8	4,1	5,2
Összes válasz, a válaszadók %-ában	132	145	152	149	155	148	150
Válaszadók száma: N=	463	303	536	320	105	223	464

Távol a hazától

Már maga a cím és témakör is zavarba ejtett. Ahhoz, hogy értelmesen elmondjam, mit jelent egy egész életet leélni távol a hazától, szükség lenne arra, hogy Ti is, én is hasonlóan értelmezzük azt a valóságot, amelyre a *haza* szóval utalunk.

Leírva vagy kimondva a haza fogalma egyszerűnek látszik, de mikor egy kissé jobban belenézünk, ez a felszíni egyértelműség egyszerűben elpárolog, *kérdésessé* és *kérdésekké* válik. A legtágabb értelemben a haza szó a szülőországra vonatkozik, arra a geopolitikai, jogi egységre, ahol az ember először látta meg a napvilágot. De mivel ennek az egységnek jogi és politikai fiziognómiája radikálisan és hirtelen megváltozhat külső vagy belső kényszer hatása alatt, megtörténhetik, hogy az országon belül élő polgárok is hazátlanul és számkivetve kell, hogy éljenek.

Idővel azonban nem csak rendszerek, de a tájak is megváltoznak. A gödöllői hársak helyén, amelyekről valaha *Rezek* tanár úr verselt, most egy sablonos lakótelep állhat; az ikervári határ, amely régebben kis gazdák kis földjeinek mozaikja volt, most esetleg egy névtelen termelési szövetkezet monoton szójababtengere.

Meghittebb értelemben a haza természetes emberi kapcsolatokat jelent: szülők, testvérek, rokonok családi körét; szerető élettársak, gyermekek, unokák ragaszkodását; hű barátokat és megbízható munkatársakat. Ezekkel körülvéve az ember otthon érzi magát; ezek nélkül vagy ezeket elvesztve hontalan. Az ilyen természetes kapcsolatok hálózatán kívül vannak persze más emberi kapcsolatok is – hivatási, szakmai, érdeklődési összeköttetések –, melyek bár fontosak, mégsem tartoznak a haza meghittebb fogalmához, tekintve, hogy ezeket bárhol, bármikor létre lehet hozni és szükség szerint kicserélni.

Másoknak a haza az anyanyelv és a vele járó megszokott kultúra világát jelenti. Ott és akkor vagyunk otthon, mikor azon a nyelven társaloghatunk, amelyet először anyánk és apánk ajkáról sajátítottunk el. De amint a nyelvében él a nemzet, úgy nyelvében él az egyén is. Lehet persze más nyelven is értekezni, de ha napról napra és évről évre idegen szó az eszmecserénk eszköze, akkor a lelkünkben valami lassan bezárul és elhomályosodik. Kölcsönzött szóval lehet sikert aratni, lehet új tartózkodási helyet biztosítani, más állampolgárságot nyerni, de nem lehet egy második hazát elővarázsolni.

Így vagyok én is. Immár ötven éve hazátlanul, idegen szóval imádkozom Istenemhez, idegen szóval keresem a kenyeremet, idegen szóval

próbálom elmondani, hogy ki vagyok. Egy bizonyos mértékben mindez sikerül is, csupán akkor némulok el, mikor valami olyasmit kellene mondanom, ami a haza valóságához tartozik.

Milyen nyelven lehetne azt elmondani, hogy

ősz kutakban
ősz vize árad,
mustos egekben
dűnnyög a szél?

Lehet lefordítani, hogy a kondorosi csárda mellett valahol a ménes ott delelget, de hogy azon mi a sírnivaló, az minden más nyelven érthetetlen.

Így hát a haza nekünk, hazátlanoknak, nem egy földrajzi pont, ahová mindig és mindenhol vissza lehet térni. A haza inkább egy elsüllyedt Atlantis emléke, egy meghatározhatatlan pont a múltban, amelyet innen, az idők távlatából, visszahívni nem lehet. A haza egy névtelen vágyódás elszállt ifjúságunk után, amikor az élet még előttünk állt, amikor még minden csak ígéret volt. Azóta az ígéretek egy része valóra is vált: az Isten jó és hű volt hozzánk, és megáldott anyagi jókkal és emberi szeretettel, amelyek értelmessé tették életünket. Az ígéretek egy másik része csak ígéret maradt vagy talán keserűen meg is csalt bennünket. Bárhogy is volt, színes ifjúságunk ígéretföldje a múlté, és most már csak az öregkor csendesebb vágyai és ígéretei éltetnek.

És mégis, vannak percek, vannak órák, vannak körülmények, amikor a halottnak hitt ifjúság egy-egy tanulsága, értéke, meglátása határozza meg, hogy mit gondolunk, mit érzünk, és hogyan cselekszünk a jelenben. Valahogy a régi énünk még mindig él. Soha többet nem leszünk tizen-nyolc éves kőszegi diákok, és mégis, tizennyolc éves vágyaink, terveink, elhatározásaink szerves részei annak, amivé lettünk, mert a szívünkben hordjuk eltörölhetetlenül annak a lényegét, amit hazának nevezünk. A haza számunkra nem csak egy földrész, egy táj, egy baráti kör, hanem a szívünk teljes éghajlata is. Ezt mindig érezzük, mikor hozzánk keletről fúj a szél.

Ennek a lelki klímának alapvető része a múltban alakult ki és a haza éltető légkörében lett domináns életerővé. Néhányan messze sodródtunk a szülőföld, a családi kör, a megszokott kultúra világától, de a haza valóságát magunkban hordjuk, és így végeredményben még mi sem élünk távol a hazától, mi, idegenbe szakadt régi cimborák. Bár az idő és a távolság szétválaszt bennünket, van valami foghatatlan tényező lelki felépítésünkben, amely még ötven év után is valamiféle egységgé kovácsol minket. Egységünk onnan ered, hogy valaha együtt éltük át ifjúsá-

gunk formatív éveit, egyöntetű kitűnő nevelésben részesültünk bencés atyáink vezetése alatt, és együtt tanultuk becsülni egymást. Én többnyire ezeket a tényezőket elevenítem fel magamban, mikor ifjúságomra gondolok, és ilyenkor sohasem vagyok távol a hazától.

*Sebastian Samay
Dávid Tóni s.k.*

Nedeczky György:

A jövőre várva

Vajon mit rejt
végtelen mélyében
az ismeretlen jövő?
Mit tartogat
a földi
embereknek?

Vajon lesz-e élet
az erdők ölében,
A bércek tetején,
patakok vizében?

Vajon lesz-e élet
a madár dalában
Az anyák méhében,
a hívők szavában?

Vajon lesz-e béke
a véres mezőkön,
A börtönök mélyén,
feldúlt szemfedőkön?

Vagy nagy pusztulás lesz,
zord holdbéli tájak,
Temetetlen holtak,
porbafojtott vágyak?

Terméketlen apák,
meddő anyaméhek,
Koporsófa bölcsők,
gyász, halotti ének?

Vajon mit rejt
végtelen mélyében
az ismeretlen jövő?
Mit tartogat
a földi
embereknek?

Én hiszek a szépben,
A jóság szavában,
Tiszta szerelemben,
Örök igazságban!

Én hiszek az anyák
Győzelmes hitében,
Ifjak tűzében,
Apák erejében!

Én hiszek a józan,
Termő értelemben,
Hiszek a lélekben,
Hiszek az Emberben!

(1987. december 31.)

Csángókról – nem csángóul

Vallomással kezdem. Május 8-án az estéli óráig úgy véltem, tudok valamit a csángókról, azt a bizonyos illendő, lexikáló minimumot. *Jáki Teodóz OSB* előadása alatt és után rájöttem: semmit sem tudtam és még azt is helytelenül.

Önkritikával folytatom. Jómagam sem fordultam kellően biztos érdeklődéssel távol élő véreink felé. Hibásnak tartom azonban mégjobban azt a társadalmat, melynek „kultúrfelelősei” igencsak igyekeztek elfedni, hogy ők léteznek, az pedig még súlyosabb vétéknek számított, ha valaki *népünkhöz tartozónak vélte*, *horribile dictu mondta a csángókat*.

Számomra így *Teodóz* atya előadása hallatlanul nagy élményt adott. Nekem persze külön élményt jelentett az, hogy közeli jóbaráttól, osztálytárstól hallhattam. Jáki atyával, aki akkor még a civil Sándor keresztnévre hallgatott, 1939-47 között együtt tanultunk az első induló osztályban Pannonhalmán.

Mégsem gondolom, hogy csupán az osztálytárs szükségszerűen elfogult véleményét írom, ha azt mondom, hogy nagyszerű, érdekesítő, szellemes és mégis tudományos megalapozottságú előadást hallottunk, amelyet a ritkasági értéket is képviselő diafelvételek illusztráltak. Székelyekről és csángókról, kiket én naív lélekkel egymás közelében és szeretetében élő népcsoportoknak tartottam, s amiről ugyancsak kiderült, hogy ez a közelség, még inkább megértés csupán az én fejemben létezett.

Mi magyarok szeretjük magunkat romantikusan „Európa legárvább népének” fogalmazni. Mit szóljanak akkor csángó testvéreink? Hiszen Magyarországon is alig-alig pislákol egybetartozásunk gondolata, a székelyeknél még annyira sem él, s ha még egy határral odébb lépünk, Európa legálnokabb és legagresszívabb román nacionalizmusa még létüket is letagadja, nyelvüket és hitüket is üldözi. Amit *Teodóz* atya erről elmondott, bőséges bizonyítékokkal alátámasztotta, az szerintem az Európai Unió közgyűlése elé kívánkoznék. Én még el is küldeném oda osztálytársamat, de ki volna értő és kíváncsi hallgató? Kit érdekelne, több százezer ember élete és pusztulása valahol ott messze Keleten? Azt hiszem, még honfitársaink nagy része is leírná a problémát és rockkoncertet hallgatna helyette.

Csodák azonban ma is léteznek. Én annak tartom, hogy elhagyatva, üldözötten mégis élnek a csángók. Kibírtak nem hetvenöt évi, hanem sokszáz éves román uralmat. Magyarul, igaz, legföljebb otthon, imáikban dicsérhetik az Urat, mert templom és iskola anyanyelvük előtt zárt, sőt

tiltott. Még fejfaikon is javítgatják neveiket a temető kertben. De jó, hogy megmutattad Sanyikám! De rossz, hogy csupán ökölbe szorult ujjainkkal tudunk tiltakozni! Az a nyelv viszont, amelyet titokban, a családi szentélyben beszélnek, magyar. Irigykedve hallgattam az idézetek tisztaságát, én, aki mindenféle jassznyelvtől eltorzult, „trágársággal trágázott” nyelvet vagyok kénytelen hallgatni, Pázmány Péter kifejezését alkalmazva arra.

Teodóz atya úgy odaragasztott minket székeinkhez, hogy az élmény kábulatából csak majdnem éjjeli órán tértünk magunkhoz, és ha másnapi teendőink s az előadó kímélete nem vetett volna véget találkozásunknak, talán másnap reggelig elhallgattuk volna.

Kérdés, amelyet hívő katolikusként bencés diáktársaimmal együtt teszek fel: miként lehetséges, hogy Egyházunk hatóságai ezt a népcsoportot ilyen természet- és emberellenesen elhagyják? Hogy lehetséges, hogy testvéreink forró és reménykedő imái Róma kúriáiban, Bukarest püspöki palotáiban ülő jégszívű bürokratáinak lelkét nem tudják felolvasztani? Ki lesz az Úr előtt felelős, hogy a mi Egyházunk hierarchiájában egyesek ördög ügyvédjei, nem csupán keresztény könyörület képtelenek százazrek iránt érezni, de katolikus hitük gyakorlását is megakadályozzák? Mondja, ha bárki másként tudja, de szentségekkel élni és imádkozni csakis anyanyelven lehet. Különösen azoknak a százazreknek, akik más nyelvet nem beszélnek.

Ezért írom le fájó szívvel: köszönjük az élményt, Teodóz atya!

Boksay György

Erdélyben – érzelmekkel

Miért is vállalkoztam erre az utazásra? Miért éreztem kötelességemnek, hogy Erdélybe menjek? Mi vonzott oda? És mégis – mitől tartottam? Minek akartam a végére járni ott, ahol „csak” ismerkedni, bolyongani terveztem? Minek a bizonyosságát kerestem? Származásom gyökereire voltam kíváncsi? Tudni a múlttól és a jelent látni – mindez örömmel tekinthető-e? Találkozni azzal a helyzettel, amelytől már néhány éve megmentett minket a Gondviselés? Hinni azt, hogy ott is lesz mindenkinek, így a magyaroknak is szabadság?

Nem, nem hiszem, hogy mindez megfordult a fejemben, amikor az erdélyi kirándulásra befizettem. De mióta hazaértünk, egyfolytában tolonganak bennem a kérdések, a válaszok pedig egyre távolabb kerülnek. Mert hát könnyű egy problémát „kívülről” megoldani; de ott, ahol a hétköznapi sorsokat görgetnek maguk előtt vagy maguk alá?

Tekintetemben még, ha valaki mélyen belenéz, láthatja talán a Békás szoros sziklatömbökből atkotott katedrálisát, a csíksomlyói búcsú imádkozó embertömegét, a mádэфalvi emlékmű körvonalait, a kolozsvári Mátyás szobor optimizmusát, a csíki falvak faragott kapuit, a kis földszávon görnyedő és dolgozó családokat, a tömött fészku gólyákat, a hegyek csúcsa felé kúszó tisztásokat, a csíkszappvízi vasárnapi misén egybefonódó, egymásba kapaszkodó karokat a Miatyánk elzokogása közben, a könnyek néma csorgását a Himnusz alatt!

Ki bírja mindezt érzélem nélkül elsorolni? És ki bírja mindezt felidézni érzélemmel? Felidézni? Ugyan! Nem jó a szó, nem illik ide kifejezés! Nincs felidezés! Nincs múltba távolodás! Nincs és nincs. Csak jelen idő van, csak most van. Igen, semmi sem a múlté! Semmi. Itt van bennem. Azóta az erdélyi tájak levegőjét lélegzem a Bakony tövében, azóta a Himnusz hangjai dobolnak a fülemben, azóta nincs magyar bánat, panaszkodás, azóta tele a szívem hittel és reménnyel, azóta...

Igen, mi is történt ott velem? Azóta valóban sokszor megkérdeztem: Mi zajlott le ott bennem?

Feloldozást kaptam, mert meggyóntam magyarságom bűneit. Mintha egy nagy gyóntatószék lenne Erdély, amely azt kérdi tőlem: Mit követtem el a magyarok testvérisége ellen? És ott meg kellett vallanom bűneimet: hogy közönyös voltam magyar voltomhoz, hogy lekicsinyeltem testvérszerepem kötelességeit, hogy nem érdekelt Erdély szenvedése, hogy saját sértődöttségem és kudarcaim eltakarták testvéreim arcát és megakadályozták a segítségben, hogy a magam vesztesége fölébe nőtt a

székelyekkel való együttérzésnek, hogy „kisebbségi kérdés” maradt számomra a székelyek sorsa, hogy elhittem a sajtóból lopakodó beletnyugvást a történelem kényszerébe, hogy elmulasztottam táplálni magamban a reményt, hogy határokon át is meg tudjuk fogni egymás kezét, hogy azt a nyelvet rongálom naponta, amely testvéreimnek mindennapi kenyere, hogy azt a hitet álmosan és tunyán vállalom, amely a székelyeknek beleszületik a gerincébe, a sejtjeikbe és a csigolyákba, és emeli föl fejüket az ég felé...

Megyóntam ott, Erdélyben, magyarságom ellen elkövetett vétkeimet. Az elégtétel, a penitencia még hátravan.

Igen, hiszem és érzem, hogy megtisztultam, hogy feloldozást kaptam. Miből veszem ehhez az alapot? Nehéz elmondanom, de meg kell tennem, hogy Ti is higgyetek nekem.

Vasárnap, pünkösdkor a csíkszépvízi templomban, a zsúfolt, füledt levegőjű templomban összepréselődve imádkoztunk.

Kezeimet magam előtt egymásba kulcsolva álltam. Az Úr imádságára készülődtünk, amikor egy kis tenyér furakodott kezeim közé, kereste az egyik kezemet, hogy belekapaszkodjék. A meglepődésemen túl az az erőteljes, határozott furakodás szíven ütött. Egy unokámkorú, 10-11 éves kislány „tolakodott” a tenyerembe, és szorította meg, amikor elkezdtek: Miatyánk, aki a mennyekben vagy... Tiszta arcú, fénylő szemű kislány! Köszönöm Neked a megbocsátást, a feloldozást, a befogadást... Azóta tisztább vagyok, azóta egyre az elégtételnek igyekszem eleget tenni, hogy méltó legyek, ne csak egy pillanatra, hanem egész hátralevő életemben, a befogadásotokhoz.

Nagyon fáj a szívem, hogy Hozzátok készülődve még sajnálatlak benneteket, hogy milyen sorsot adott nektek a Gondviselés! Azóta a fényes, ragyogó, hittől sugárzó példátokat nézve magunkat sajnálom, a hazai magyarokat siratom.

Mi vagyunk a szegények.

Mi leszünk árvák, ha nem ragaszkodunk Hozzátok, és elengedjük a történelemben újra és újra felénk nyúló kezeteiket.

Doba, 1995. nyara

Bálint Árpád (Ph 52)

Kölcsey Ferenc: Hymnus.

A magyar nép zivataros századaiból

Isten, áldd meg a Magyart
Jó kedvvel, bőséggel,
Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel;
Bal sors akit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt,
Mebühödte már e nép
A múltat s jövődőt!

Őseinket felhozád
Kárpát szent bércére,
Általad nyert szép hazát
Bendegúznak vére.
S merre zúgnak hajjai
Tiszának, Dunának,
Árpád hős magzatjai
Felvirágoznak.

Értünk Kunság mezein
Ért kalászt lengettél,
Tokaj szőlővesszein
Nektárt csepegtettél.
Zászlónk gyakran plántálád
Vad török sáncára,
S nyögte Mátyás bús hadát
Bécsnek büszke vára.

Hajh, de bűneink miatt
Gyúlt harag kebledben,
S elsújtád villámidat
Dörgő fellepedben,
Most rabló mongol nyilát
Zúgattad felettünk,
Majd töröktől rabigát
Vállainkra vettünk.

Hányszor zengett ajkain
Ozmán vad népének
Vert hadunk csonthalmain
Győzedelmi ének!
Hányszor támadt tenfiad
Szép hazám kebledre,
S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvvedre!

Bújt az üldözött s felé
Kard nyúl barlangjában,
Szerte nézett s nem lelé
Honját a hazában,
Bércre hág és völgybe száll,
Bú s kétség mellette,
Vérözön lábainál,
S lángtenger fölette.

Vár állott, most kőhalom,
Kedv s öröm röpkedtek,
Halálhörgés, siralom
Zajlik már helyettek.
S ah, szabadság nem virúl
A holtak véréből,
Kínzó rabság könnye hull
Árvánk hó szeméből!

Szánd meg Isten a Magyart
Kit vészek hányának,
Nyújts feléje védő kart
Tengerén kínjának.
Bal sors akit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt,
Mebühödte már e nép
A múltat s jövődőt!

Cs. Varga István
„ISTEN, ÁLDD MEG A MAGYART...”

*Dr. Nádasai Alfonz
főtisztelendő bencés tanár úr
emlékezetére.*

Szatmárcseke – nemzeti zarándokhely

175 évvel ezelőtt, 1823. január 22-én született Kölcsey Ferenc költeménye, elsőszámú nemzeti imádságunk: a Hymnus. Hymnus-értelmezésünk célja a kutatások eddigi eredményeinek összegezése és a vizsgálódásunk során megélt „tapasztalat- és álomátadás” közvetítése. Taxner-Tóth Ernő jogosan hangsúlyozza: „Az irodalomtörténetírás középontjában ősidők óta a titok áll, és ezen az újabb tudományos módszerek sem változtattak. Az a különböző érvekkel közelített titok: mitől marad érvényes az egyik írás üzenete és enyészik a feledés homályába a másik. A titok, mi tartja érdeklődésünk előterében az egyik szöveget és mi teszi érdektelenné a másikat.” (1.)

Kölcsey Ferenc személyiségének irodalomtörténeti és történelmi jelentősége különös hangsúlyt kap attól, hogy őbenne nemzeti himnuszunk költőjét tiszteljük. (2.) Államiságunk, nemzeti létünk látható szimbólumai, felségjelvényei közül – országzászló, országcímer, korona – hallható, énekelhető jelképünk a Hymnus, amely szövegében és zenéjében leginkább reprezentálja „a nemzet egyetemét, sorsát, hivatását”. (3.)

Kölcsey Ferenc a szépséges szatmári tájra 1815 tavaszán Álmosdról költözött. A család bihari és szatmári birtokai közül az osztzkodásnál Ferencnek és öccsének, Ádámnak a szatmári rész jutott. A költő Csekére jött gazdának, hogy ne pusztuljon el a családi örökség. A kis Túr itt siet a Tiszába. Kölcsey leírása szerint a torkolatban alacsonyan fekvő Csekéről nézve a láthatárt erdők kerítik körül és a nyíláson át a máramarosi hóbércek zárják a horizontot. Lakóhelyét „poétai hely”-nek látta. Itt élt és alkotott: „messzeségben a világtól s barátainak nagyobb részétől...”

Lukácsy Sándor hangsúlyozza: trianoni hazánk legkeletibb csücske ez a szatmár-beregi táj, ahol mindenütt a templom a legszebb épület, ahova a Kárpátokból érkeznek a folyók. „Istenáldotta vidék, melyet azonban gyakran meglátogat Isten átka is. A Szamos, Tisza, Túr, Batár folyók

dühöngő árjai – olvassuk Fényes Eleknél – sokszor egyesülnek, s a Szamos-közi járásban alig lehet egy-két helységet számlálni, melynek határa az árvizektől mentesítve volna.” (4.)

Itt szinte minden faluban van emlékhely. A Rákóczi, Báthori, Perényi, Dobó, Kölcsey nemzetségek pátriája ez. Itt született Móricz Zsigmond. Errefelé törzsökös református népeségű falvak sorakoznak. Megcsodáljuk Csaroda XIII. században emelt kőtemplomát, falfestményeit. Gyönyörködhetünk a pusztulástól megmentett tákosi paticsfalú templom remekében. Megszemlélhetjük a túristvándi háromkerekű vízimalmot, a fából készült tarpai szárazmalmot, amelyben talán csak a lakat van vasból. Ezen a tájon valóságismeretben és magyarságtudatban gazdagodhatunk.

Esze Tamás kurucai Tarpán várták a Nagyságos Fejedelmet, hogy az igazság vezére legyen. Szatmárcsekén a református temető csónakalakú fejfái üzennek a múltból. A helybeliek szerint egy finnugor férfi csónakon érkezett a Tiszán, családjával együtt itt telepedett le. Amikor érezte, hogy közeleg élete végórája, akkor kedves csónakjáról mintázta meg fejfáját.

Ez a trianoni országhatárral kettészelt tájegység a magyarság éltető forrásvidéke – Ady szavával szólva –, „dagasztó tekenője” volt. Róla és lakóiról vallja *Váci Mihály Kelet felől* című költeményében: „Ki láng volt – itt gyorsabban égett, / – Apáczai, Csokonai! – / Ki itt felállt: – nem hajtott térdet! / rebellis volt, sehonnai.” „Itt dobta el a követ Toldi, (...) itt mert Matyi urat porolni, / sárkányt ölni János vitéz”. „Az Ér innen fut Óceánig, (...) itt egy krajcár mindig hiányzik, / mely örök gyaloglásra hív (...) Baloldala ez a Hazának! / – a szív is e tájra esik.”

A csekei művelődési ház Kölcsey emlékszobájában a költő eredeti bútorait, használati tárgyait, munkásságának eredeti vagy fénymásolaton őrzött relikviáit tekinthetjük meg. A szülőföldet bemutató kép alatt ez az idézet áll: „Boldog, kinek szép hont adának a sors örök törvényei.” A temető bejárata előtti emlékhelyen országzászló és bronzba öntött világtérkép található. A kontinenseken egy-egy szám látható, amely azt jelzi, hogy az ott lakók közül hányan vallják magukat magyarnak.

Tagadhatatlan, hogy a modern hermeneutikai módszer lényegéhez tartozik a **megértés**, akkor is, ha sokan az irodalomtörténeti megközelítést a „módszer agóniájaként” emlegetik, és a kor- és életrajzot pedig elvetik. Hogyan lehetne kiiktatni a történetiséget, a társadalmi közeget az Ady-, Móricz-művekből, a Radnóti-versekből a költősorsot, a Hymnus-elemzésből a magyar históriát?

A Szatmárcsekére látogató megérzi a hely szellemét: turistából zarándokká változik. A csekei nemzeti zarándokhelyen a lélek súgja: „Szent ez a hely, vedd le sarudat”. Itt nem csak a református templom megszentelt hely, hanem az egész falu szakrális jelentőségű, mert Kölcsey Ferencet felnőttként itt hordozta az Úr, itt született Hymnusunk, és itt van a költő nyughelye a kopjafás temetőben. Kölcsey sírjánál, a földből is himnusz szívárog, a levegőégből is áhítat sugárzik.

A himnuszköltészetéről – dióhéjban

A himnusz a vallásos költészet egyik legrégebbi formája. Műfaji megnevezése a görög „hümnosz” főnévből származik, **dicsőítő ének**et jelent. Igei alakja, a „hümneó” dicsérni, magasztalni jelentésű. A **himnológia** (hümnosz = ‘ének’ + logosz = ‘tan’: a himnuszokkal foglalkozó tudomány, illetve tudományos mű, ritkábban himnuszgyűjtemény. A görög hümnosz, a latin hymnus eredetileg vallásos jellegű, Istent dicsőítő imát jelölt, kultikus, közösségi, vallásos ünnepekhez kapcsolódott. Voigt Vilmos meghatározása szerint: „vallásos jellegű, Istent vagy isteni hatalmakat dicsőítő, hozzájuk segítségért fohászoló, imaszzerű ének.”

A himnuszt az ódától eleve elválasztja tárgya: az Isten, az istenek dicsőítése. (Az óda tárgya elvileg sok minden lehet.) Eredeti formájában a himnusz a szertartásiirodalom része volt, közeli rokona az imának. „Gyökerei a **varázsmondásig** nyúlnak, melynek célja a felsőbbrendű lény erejének befolyásolása. Az **ősköltészet** és a **primitív irodalom** keretében már megtalálható jelenség; rendszerint valamilyen ünnephez kapcsolódó, **rítusköltészeti alkotás.**” (5.)

A himnuszköltészet legősibb emlékei Mezopotámiából maradtak fenn. Már a Kr. e. III. évezred sumér irodalmi hagyománya tartalmaz himnusz-elemnek tekinthető megszólító formulákat, jelzőket, jelzőfüzéseket, amelyek szervesen beépültek a sokrétűvé, gazdaggá váló himnusz-költészetbe. Az eredetileg egy-egy isten mítoszát epico-lírai funkciót betöltve elbeszélő mezopotámiai himnuszok tárgyuk alapján három típusra, az istenek, a templomok és az istenként tisztelt uralkodók himnuszaira tagolhatók.

A keleti költészetben a himnusz a leggyakoribb műfajok egyike. Az indiai kultúrában vallási és irodalmi jelentősége elsődleges. Az óind **Védák** számos himnuszt tartalmaznak, legtöbbjük a **Rig-védában** található. Legszebbek a teremtési, a temetési és az Uszaszhoz, a hajnal

istennőjéhez írott himnuszok. Az óiráni himnuszok a Zarathustra-követők szent könyvében, az Avestában találhatók. (6.)

A Krisztus előtti II. évezred elején jelentős változás állt be a mezopotámiai himnuszok költészetében. A korábbi jelzői jellegű himnuszokat az elbeszélő himnuszok váltják fel. A jelző csak ürügy ekkor már az istenség mítoszainak elbeszélésére. (Istar és Saltu, vagy a későbbi Innin felmagasztalása). A himnuszok az individuális vallásosság számára ihletforrást jelentettek. Számos sumér himnusz lefordítottak akkádra, a sumér himnuszok költészet sok akkád himnusszal gazdagodott. Az újabb himnuszokat a címzett istenek szerint kezdték tagolni, rendszerezni. A mezopotámiai himnuszok költészet igen nagy hatást gyakorolt a héberre. (7.)

Egyiptomban az első himnikus jellegű szövegrészek a piramiszövegekben találhatók. Számos, a túlvilágon megdicsőült isteni uralkodót magasztaló ún. **koronahimnusz** maradt ránk, amely erősen archaikus nyelvű, sok mitológiai, teológiai elemet tartalmaz. A koronahimnusz mintegy előképe a Középbirodalom **királyhimnuszainak**. (Ezek legtöbbször Szeszósztrisz, az új aranykor hozóját ünnepli.) Az egyiptomi himnuszok költészet virágkora az Újbirodalom időszakában bontakozik ki. A **nap-himnuszok** közül emelkedik ki Ehnaton **Naphimnusza**, amely a Napot mint legfőbb szellemi princípiumot dicsőíti.

A héber himnuszok költészet az ókori kelet közös hagyományaiban gyökerezik. A műfaj neve: töhillá, amely Jahve dicséretét jelenti. A Bibliában a zsidó himnuszok évezredek történetének sok emléke maradt fenn. A legkorábbiak egyike a **Mirjám éneke**. (Exodus 5: 21). A **Zsoltárok Könyve** lényegében a himnusz műfajának reprezentatív gyűjteménye, gazdag a szertartási követelményekhez igazodó magasztalásokban. (Egyes himnuszaik, például a 104. zsoltár az egyiptomi Ehnaton Naphimnuszához inspirációját mutatja, másodlagosan került a szertartási énekek közé. A királyi beiktatási énekek Jahve „királyságára” vonatkoznak és ókori, keleti értelemben királyhimnusznak foghatók fel. (Pl. 47; 93; 96-99; stb. zsoltár.) A zsoltárok igen változatosak: ujjongó, bűnbánó, dicsőítő énekek, bevonulási, áldáskérő zsoltár, átokzsoltár stb.

A Holt-tengeri tekercsek között is fontos helyet foglal el a **Hódajót** ('Magasztalások') című himnuszgyűjtemény. Összefoglaló néven a **liturgikus** himnuszok közé tartoznak a **bűnbánó** himnuszok, **ünnepi** himnuszok, a **hózsánna** típusú himnuszok stb. (A héber himnuszok költészet a XVIII. század végén, a XIX. század elején az ún. **Házkálá** irodalmi mozgalomban megújult. A héber himnuszok, a himnuszokat felhasználó keresztény egyházi költészetre, európai irodalomra, szertar-

tási zenére óriási hatást gyakoroltak. (8) A héber himnuszok képezik a középkori himnuszok költészet egyik fő forrását, amely a vallási és liturgikus gyakorlaton keresztül mindmáig él és hat. (9.)

Európában a himnusz az ősi elő-ázsiai és mediterrán népeknél megélt virágzás után a kereszténységben is kedvelt műfajjá vált. Az Újszövetségben a *Benedictus* (Lukács 1: 68-79) vagy a *Magnificat* (Lukács 1: 42-55) ószövetségi szellemisége és formája kétségtelen. Ezek eredeti formájukban is himnuszok lehettek. A zsoltárok és az evangéliumok inspiráló erejét mutatja a *Te Deum* is.

A **hümnosz** megnevezést az ókori görög irodalomban a hősének, nászi dal, gyászének megnevezésére is használták, de jelentésköre korán leszűkült valamely felsőbb erő megnyerésére és magasztalására szolgáló költemény jelölésére. Műfaji fejlődésének első foka a varázsmondás, a varázsenekjellegű himnusz, amelynek célja a felsőbbrendű lény erejének kívánt irányban való működtetése. Ezért kellett e lényt megnevezni, szüleit, születése helyét megjelölni, tetteit elsorolni, hogy erejét mágikus módon ezzel is növeljék. Ezután következett a segítő cselekedetre való felhívás, kényszerítő varázsszöveg. (A későbbi kifejlett himnuszokból is kielemezhetők ezek az előzmények: az idézés ritmikus formája, énekelt, ismétlődő formulák stb.)

Később, amint tisztult az istenképzet, úgy alakult át ezeknek a himnuszjellegű énekeknek a mágikus jellege is. A régi kultikus himnuszokat félig-meddig mitikus szerzőknek tulajdonították. A név megjelölése nem kényszerítő erejű, hanem csak megszólítás funkcióját kapja. Az istenség tetteinek elbeszélése nem mágikus erőadás, hanem magasztalás, hivatkozás a korábban teljesített kérésekre, segítségre. Nem cselekvésre készítő varázsszöveg, hanem a tiszteletteljes kérés bevezetése. Az egyes ünnepeken és helyeken múzsai versenyek is voltak, a himnuszok ezeken az epikus, drámai vagy lírai művek előadásának versenyén bevezető, vagyis *prooimion*-ok lettek.

Szakrális és epikus hagyományokból kinőtt, **Homéroszi himnuszok** cím alatt fennmaradt, Kr. e. IX-VIII. századi gyűjtemény számos darabja kifejezetten csak költői célra készült. Ennek ellenére megőrizték az ősi forma jellegzetességeit: az istenség megnevezését, megszólítását, attribútumainak és mítoszainak felsorolását, a dicsőítést és a költeményt záró könyörgést. A *prooimion* a himnusz műfaját jelölte, amint a **dithürambosz**, **proszodion**, **paion** is himnusz megnevezése. (Részben az istentől függően, akihez énekelték, nevezték meg őket különbözőképpen, de ez nem azt jelenti, hogy valóban bevezetői lettek volna

valaminek.) Ez Orpheusz és Muszaiosz költők kora volt, akik himnusokat is írtak. A himnuszköltészet fokozatosan szubjektívebbé, egyénibbé vált. Például Szapphó himnuszaiban igen jelentősek a szubjektív elemek. Az Orphikus himnusok című gyűjtemény, a keleti orientációnak köszönhetően új irányt adott a himnuszköltészetnek. Jellegzetes spiritualizmusa, misztérium-jellege előlegezi a későbbi keresztény himnuszköltészet néhány jellegzetességét. (10.) Szophoklésznál már az ember is lehet vallásos dicséret tárgya, például az Antigoné Ember-himnuszában.

A római himnuszköltészet analógiásan fejlődött, erőteljes görög hatást mutat. Kezdetben a ráolvasások, varázsmondások, a rövid formulák mágikus ismételtetése jellemző rá. Invokáció jellegűek az első latin himnusok. Lucretius a *De rerum natura* himnikus betéteiben magasztalja Venust és a mestert, Epikurosz, akinek tanítása megszabadította az embert a religio és superstitio gyötrelmeitől, félelmeitől. Catullus a görög elégikus hagyományokat ötvözi a szapphói-pindaroszi hagyománnyal. Nála a vallási téma már csak játékos keret, a lényeg a mindenkori emberi tartalom. Vergilius fenséges költeményei és Horatius szimbólumértékű istenalakjai tetőzik be a klasszikus antikvitás himnuszköltészetét.

Menandrosz rétor a későantikvitás bizánci teoretikusa, a dicsbeszédekről szóló munkájában, a himnusok számos típusát különíti el: isteneket hívó himnusok (hümnosok klétikusok), az istenek távozásáról szóló, elbocsátó himnusok (hümnosok apopentikusok), természetmagyarázó himnusok (hümnosok pszühikusok), a származást elmondó himnusok (hümnosok genealogikusok), könyörgő himnusok (hümnosok euktikusok) stb. (11.)

Keresztény egyházi értelemben minden vallásos lírai költeményt liturgikus használatuk szerint szokás csoportosítani: liturgikus és liturgián kívüli, magánáhitatra szánt csoportot különíthetünk el a műfajon belül. Szent Benedek előírta, hogy minden napszakban egy-egy himnuszt kell a szerzeteseknek énekelniük. Liturgikusak a breviárium önálló költeményei, a kolostorok, káptalanok kórusban zengett imái, a missale költeményei, nyilvános miseénekek. Közel négyezer breviáriumi himnusok és szekvencia maradt ránk. (12.) Tágabb értelemben ide tartoznak a breviárium és a missale egyes liturgikus szövegeinek 2-3 strófás bővítései, a trópusok, graduálék, az egész napos offíciumok, amelyek a közbeeső imákat is versekben adják elő. A bibliai zsoltárok variációi 1200-1500 közötti példányban virágzó műfaji csoportot alkotnak. (13.)

A kereszténység első jelentős himnuszköltői Iustinus és Tertullianus. A görög nyelvű himnuszköltészet csúcsát Gregoriosz költészete jelenti.

Új egyházi műfajok alakultak ki. (Antifona, tropárium, ikosz, dogmatikon – alapvető teológiai hittételek bizonyítását tűzi ki témájaként, a műfajt a teológiai traktátushoz közelíti –, martyricon stb.) **Szent Ágoston** definíciója szerint a himnusz: „Isten dicsérete énekben”. A keresztények a görög heroikus, vagyis a nagy eszméket, hősokeket ünneplő, zenekísérettel előadott, magasztaló költemények mintájára a szentekről is himnuszokat alkottak. **Szent Ambrus** a keleti egyház dallamaira szerezte himnuszait, honosította meg a himnusz műfaját a nyugati liturgiában. A segélykérő lélek a kereszténység nehéz időszakaiban liturgikus alkalmakon túl is himnuszban szólalt meg. (Ezekről a himnuszokról jegyezte meg Babits: „A fázó lélek egyszerű köntöse ez, nem pompájáért, hanem melegéért hordva.”)

Prudentius, majd a VI. században **Nagy Szent Gergely** gazdagította a keresztény himnuszköltészetet. A VIII-X. században a himnuszok formavilágában változás következik, a klasszikus élmények halványodnak, a keresztény ideológia egyeduralomra jut. Csodálatos Mária-himnuszok születtek. Az **Amor sanctus** tárgya Mária, aki **Madonnává** változik, és ennek következtében a kialakuló trubadúr-líra hölgyei is glóriát kapnak.

Az egyházi himnológia több mint négyezer darabját misszálék és graduálék őrzik. A órák imái között szerepelnek a himnuszok a napok és ünnepek szerint. A középkorban a himnuszok a hívők áhítatos érzelmeit fejezték ki, Istent és a szenteket dicsőítették, a liturgia szerves részét képezték.

A himnuszköltészetben is óriási jelentőségű **Szent Bernát**, a „misztika atyja”, a Clairvaux-i kolostor és ciszterci rendház alapítója, aki a virág-szimbolikát, a virágok misztikus értelmét vizsgálta és vitte be a himnológiába. **Assisi Szent Ferenc Naphimnusza** a ferences lelkület és gondolatrendszer tüneményes költői szintézise. Az olasz himnuszköltészet csúcsa: a *Cantico di Frate Sole*. Magyar nyelven **Barsi Balázs** készítette a Naphimnuszról a legmélyebb értelmezést. (14.) (A poétikus szoltárparafrazisként is felfogható remekmű magyar fordításai közül **Képes Gézáé** olyan, mint egy pódiumról előadható remek költemény, **Sík Sándoré** pedig olyan, mint egy áhítatot sugárzó esti imádság.) **Celanói Tamás** folytatja a ferences himnuszköltészetet. Nála ember és Isten kapcsolata személyesebbé válik, a bűntudat, az Istennel való misztikus kapcsolat felerősödik.

A XII-XIII. században a Mária-himnuszok a nagypénteki istentisztelet részeként váltak közkedveltekké. (15.) Közülük a legszebb és legismertebb **Jacopone da Todi Stabat Mater** kezdetű himnusza. A *Stabat*

Mater a középkori egyházi költészet csúcspontja, betetőzése annak az ezeréves fejlődésnek, amely az ókeresztény egyház himnuszaitól töretlenül ívelt szinte a XIV. századig. A himnusz textusa a jól ismert passió-történet egyik mozzanatát emeli ki, az érzelmi csúcspontokra koncentrálnak, a fokozásra épít, a szerkesztésben párhuzamos gondolatritmust, hármas tagolást alkalmaz: a passió érzelmrajza, a lírai részvét, azonosulási vágy és a himnusz záró könyörgés.

Ekkor már a himnusz a vallásos áhítat egyéni kifejezője lett, a szerző, a költemény lírai hőisének helyébe bárki beleképzelhette, beleélhette magát. Új virágkora ez a himnuszköltészetnek, amely formai gazdagodást is jelentett. A rímelés egyre gazdagabb, ekkor jelent meg a rímes szekvenencia is. Ez volt az eleven latin himnuszköltészet utolsó virágkora. (16.)

A középkor nemzeti költészetében korán elterjedt a vallásos himnusz műfaja. Nevezetes himnuszokat írtak a walesi bárdok, a IX. századtól pedig – a latin himnuszok mintájára – német nyelvűek is keletkeztek. A gallego-portugál lírában is elterjedt volt a Szűz Máriát dicsőítő himnuszköltészet. A XIV-XV. században a ferences **laudák** az itáliai vallásos dráma, a **rappresentazione sacra** előzményei. Luther is szorgalmas himnuszíró volt, nevezetesen Hans Sachs himnuszai. Angliában olyan termékeny volt a vallásos irodalomnak ez az ága, hogy a Sedwick-katalógus félmillió himnuszt tud.

Martinkó András így jellemezte himnuszköltészetünk már kezdetektől, a XV. század második felétől nyomom követhető két fejlődési útját, formáját: „Az egyik csoportba tartoznak a nevezetes és szép latin himnuszok fordításai; ezekben különösen a Nádor-kódex (1508) gazdag.” A reformáció kezdetben csak a dallamot vette át, új szöveget költött hozzá. (Az 1778-as debreceni **Öreg énekeskönyv** 62 „Ékes rytmusú hymnusok”-at tartalmaz. Fontosabb a magyar himnuszköltészet másik útja, az eredeti himnuszköltésé, amelyben „a vallásos érzelem már a XV. század második felében (sőt latin nyelven a Szent Istvánról, Imréről, Lászlóról, Máriáról stb. készült liturgikus énekekben, himnuszokban) párosul a nemzeti érzéssel.” (17.)

A magyar költészet egy szép Mária-himnusszal kezdődik. Az **Ómagyar Mária-siralom** (1300 körül) az eredetijének tartott, Geoffroi de Breteuil latin sequentiájához lazán kapcsolódik, tömörebb és drámaibb nála, inkább a népi siratókkal és dramatizált passiókkal tart rokonságot. Méltán híres figura etymológicái – „Világ világa, Virágnak virága” – napjainkig érvényes tradíciót teremtettek a magyar lírában, például Dsida Jenő, Radnóti Miklós, Utassy József stb. költészetében.

A Szent László királyról szóló himnuszban (1526) Mária a „Magyarok megoltalmazója”, Szent László pedig vitéz magyar király. „Bár a tisztán vallási fogantatású magyar himnuszköltészet a későbbiekben is alkotott érdemlegeset, a második út – részben az egyénítés, részben a hazafias, sőt társadalmi érdekek hangsúlyozásával – alkotta a legszebb műveket.” Berzsenyi Dániel: Fohászokodás, Kölcsey Ferenc: Hymnus, Vörösmarty: Hymnus stb.

A magyarországi latin nyelvű himnuszköltészet a liturgikus funkción és célon túl líra- és zenetörténeti szempontból is jelentős. A magyar szentekről írott himnuszok liturgikus költemények, amelyek a nemzeti szentek kultuszával új aspektust képviselnek. A liturgikus és nemzeti jelleg egyszerre van jelen a Mária-himnuszokban. Ezek egy részében Mária szakrális jellegzetessége bővül a *Patrona Hungariae* attribútumaival is.

A középkori királyhymnuszok genetikus kapcsolatot tartanak a himnuszköltészetrel, felhasználják motívumaikat is, de erőteljesen kötődnek a XV. századra megerősödő énekmondó költészethez, szemléletükben pedig a lovagi énekköltéssel tartanak rokonságot. Jellegzetes ismérvük a megszólítás, az üdvözlő formula, zárásként a doxológia (Isten magasztalása) stb. Külön ki kell emelnünk az Istennél való közbenjárás motívumát a bűnök bocsánatáért (intercessio). (18.) Ennek a jellegzetességnek az erőteljes sugallata Kölcsey Hymnusában is karakteresen érződik.

Később a himnusz műfaja a liturgiától távolodott és elszakadt, majd fokozatosan visszaszorult. A reneszánsz idején bővült a himnikus elragadtatás tárgyának köre, megszorodtak a hazához, emberiséghez stb. intézett himnuszok. Luther és reformátor társai szelektáltak a tengernyi himnusz között, a zsoltárok normájához közelítve ezt a műfajt. A franciáknál Marot és Th. De Beze himnusz jellegű zsoltárátdolgozásai, Ronsard himnusza, Racine breviáriumi himnuszfordításai jelentősek. Az angoloknál J. Donne himnusza, a németeknél Silesius misztikus költeményei kiemelkedők. A felvilágosodás korában didaktikus himnuszt írt J. A. Schlegel, Wieland, Kleist. Az olaszoknál Carducci Sátán-himnusza jelenti a műfaj utolsó jelentősebb példáját. A XVIII. században a német pietisták írtak, Angliában pedig a fiatal Cowper alkotott szép vallásos himnuszt. (19.)

A muszlim világban a himnusz műfaj nem jelentős, a török népek körében terjedt el inkább. A „műfajok műfajának” nevezett himnusz a reneszánsz után költői értékét tekintve is hanyatlott, majd pedig haldoklott, amikor továbbélési lehetőségként megszülettek a nemzeti himnuszok gyűjtőfogalmába sorolt költemények. Ezek műfaji szempontból több

csoportra oszthatók, csak csekély részük nevezhető a szó szoros értelmében himnusznak: közös ismervük, hogy később a nemzeti tudat „himnuszként” szentesítette őket. Közben az eredetileg vallásos műfaj szekularizálódott, laicizálódott. (20.) Példaként idézhetjük **Juhász Gyula: Himnusz az emberhez** és **Ady Endre: A nagyranőtt Krisztusok** című művét. (Ady Endre: **Nekünk Mohács kell** című költeményét Benedek Marcell találóan fordított himnusznak nevezte.)

A himnusz a legszemélytelenebb költői forma, benne a megénekelte eszmény uralkodik, nem pedig a fohászoló személye. A himnuszt a megszólításos versformálás ódai műfajával rokonítja az érzelmi alapállás és emelkedettség, az eszményi tökéletesség utáni vágy, a magasztos tárgy és eszmény, a hit szárnyaló megvallása stb. (21.)

A klasszikus, pindaroszi ódára szerkezetileg a triptichon, vagyis a tiszta tagolású hármastételes építkezés a jellemző. Az első rész, az első strófa oda-fordulás az ünnepelt személyhez, tárgyhoz, a második, az antistrófa a tárggyal kapcsolatos véleménynyilvánítás. A művet az epodus zárja, amelyben a tárggyal kapcsolatos magatartáskövetelmény fogalmazódik meg. (Az ódák eredetileg problémátlan világképe, főképpen a romantika óta szubjektívizálódott, a műfaj tartalmi és formai összetevői is módosultak, kötetlenebbé váltak. (Berzsenyi **A magyarokhoz** – „Romlásnak indult...” – című ódájában a fájdalmas lélekállapot elégikusra hangolódott. **József Attila A Dunánál** című költeményét Németh G. Béla a pindaroszi óda iskolapéldájának tekinti.) (22.)

A himnusz és az óda szakrális és világi tematikájú változatai között átmenetek is vannak. Nemritkán transzcendens motívumok szövik át az óda világi témáját. A transzcendens elemek gyakoriak például a **halál-himnusz** műfajában. Több költeményt csupán a címadás sorol a himnuszok közé. Igen tág értelemben himnusznak nevezünk számos, szárnyaló lendületű költeményt, amelyet bármely téma – eszme, elvont fogalom, természeti jelenség, személy, ország – magasztalására írtak. (A francia irodalomban nevezetes J. A. Baif Békehimnusza és Baudelaire Hymne című költeménye, amelyben Sabatier asszonyt magasztalja. A német költészetben Novalis, Hölderlin, St. George himnusza emelkednek ki. Az angoloknál E. Spenser földi és égi szerelmet dicsőítő himnusza jelentős. Milton **Elvesztett paradicsom** című eposzának IV. énekében epikus keretben hangzik el a Sátán naphimnusza, Shelley **Új Himnusz** című műve pedig politikai szenvedélyeket szólaltat meg. W. Owen Himnusz a halálra ítélt ifjakért c. művet alkotott, az I. világháború pusztításai ellen lázadt. (23.)

A XVI. századtól kezdve – a korábbi templomi himnuszok nyomán – Európa-szerte néphimnuszok, nemzeti himnuszok keletkeztek. A XVIII. században Magyarországon a katolikusok a „**Boldogasszony anyánk**” és az „**Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga**” kezdetű vallásos énekeket éneklék himnuszként. A reformátusok pedig „**A Tebened bízunk eleitől fogva...**” kezdetű zsoltárt éneklék gyakran az ünnepi alkalmakkor.

A XIX. század elejétől nálunk hivatalos ünnepeken sokáig az egykori osztrák néphimnuszt, császárdalt, a „**Gott erhalte, Gott beschütze / unsern Kaiser, unser Land!**” kezdetű himnuszt énekeltek. Zenéjét 1797-ben **Joseph Haydn** komponálta, a Monarchia népei nemzetek fölötti himnuszként saját nyelvükön énekeltek. A felvilágosodás, a napóleoni háborúk során feudális és gyakran idegen elnyomás alatt is sínylődő és eszmélkedő népek irodalmaiban ért meg új virágzást.

Kölcsey Hymnus-a

A Hymnus megőrzött, tisztázatnak tekinthető kéziratán a keletkezési dátum: 1823. január 22-e, amely a befejezés napja lehet. „Kölcsey széles körben ismert eljárási módot követett, amikor költeményében a naptárak és csíziók leírási rendje szerint haladt. Versének keletkezési időpontja, a január 22-e így nemcsak dátumot mutat, hanem a csillagászati év kezdetét is jelzi, s a Vízöntő hónap első napjaként még Vincét is idézi.” – állapítja meg Csorba Sándor. (24.)

Hymnusát Kölcsey először az 1829-es dátummal ellátott, de már 1828 végén megjelent Aurórában közölte. 1829 novemberében Toldy Ferenc a Vörösmarty által szerkesztett Tudományos Gyűjteményben röviden ismertette és méltatta az almanachban harmadmagával szereplő Kölcsey-költeményt: „a hathatós, égis felzengő Hymnust”. (25.) Gyulai Pál szerint is a Hymnus felülmúlja Kölcsey minden addigi művét. A Kölcsey-életműben és a magyar költészetben kulcsfontosságú költemény korszakzáró és korszaknyitó jelentőségű: „Költői jellem és nemzeti karakter ritkán megvalósuló rezonanciájának szüleménye”. (26.)

Vélhetően Kölcsey költeményével tudatos kísérletet tett a magyar nemzeti himnusz megteremtésére. Tudjuk, régi típusú, részben a liturgiából nőtt ki birodalmi himnuszként az angol „**God save the Queen/King – Isten óvd a Királynőt/Királyt...**”, amelyet 1619-ben **John Bull** komponált. Az angol himnusz nyomán keletkezett a német és az orosz himnusz.

A francia forradalomban, 1792 áprilisában megszületett a *Marseillaise*, Claude Joseph Rouget de Lisle alkotása, amelyet 1795. július 14-én (és 1879. február 14-én is) francia nemzeti himnusszá nyilvánítottak. Ezek nyomán a XIX. században keletkezett egy sor nemzet – lengyel, cseh, horvát, szerb stb. – himnusza is.

Kölcsey Hymnusával a Kazinczy-féle „fentebb stíl”, a klasszicizmus stíluseszménye helyett a nemzeti romantikának tört utat a magyar líra-fejlődésben. Nagy érdeme, hogy már munkásságának első szakaszában előkészítette a magyar romantikát. (27.) Kerecsényi Dezső szerint már a **Rákos nimfájához** című versben „A romantikus líra nagyjövőjú hármasságából (barátság, szerelem, haza) mindegyik összetevő meghódította magának.” (28.)

A magyar történelemben, politikában és Kölcsey jellemében, világképében mélyen gyökeredző költeményt neveztek „igaz gyöngynek”, a két világháború alatt a „magyar bánat Lélekharangjának” is. (29.) Költőjének egyénisége, intelligenciája, a „sorstól eltapodott, de mégis el nem csüggedt nagy lélek” erkölcsi feddhetetlensége példaképpé vált a reformkor és az utókor számára. (30.) A lírikus Kölcsey egyenrangúnak számított Berzsenyivel. Eötvös, Deák, Wesselényi elvbarátot tisztelt benne, Petőfi rajongott érte.

Takács Péter meggyőzően bizonyítja: „Kölcsey a magyarság mindenkor legjobbainak erkölcsi tisztaságát, cselekvő akaratát, a humánus felelősségét és az önvizsgálódás örökös parancsát, a magunkbanzés megtisztító vívódását sűrítette verse népünk múltjából, és hagyta örökül szellemi parancsként minden idők magyarjai számára. Hiper-érzékeny lelke testi, lelki gyötrődések árán ‘szenvetde ki magából’ ezt a költeményt, és érlelte a magyar líra ‘gyöngyszemévé’”. A „legnehezebb studium”-ot vállalva, a „sötét képek”-kel szembenézve alkotta meg ez a „sokszor elkeseredett lélek” a Hymnust, és majdnem betartva a horatiusi 9 év ‘pihentetést’, csiszolgatta, formálgatta, mielőtt közre adta. (31.)

Kölcsey költeménye első publikálásakor még csupán **Hymnus** címmel, alcím nélkül jelent meg. A költő összegyűjtött munkáinak 1832-es kiadásában művének keltezésével és „ezzel a teljesebb, s a költemény szándékát közelebből meghatározó címmel látjuk viszont: „**Hymnus, a’ Magyar nép’ zivataros századaiból**” (32.) Kölcsey a magyarság „zivataros századaiban”, vagyis a XVI-XVII. századi protestáns prédikátor-költőként éneklő Hymnusát. Az alcím szellemében egy „távoli korszak nemzeti érzéseinek szószólójává teszi meg magát, annak lelkét zengi ki. Archaizáló játék? Irodalmi stíl-mesterkedés? Nem! Történelmi

szolidaritás; együttérzés az ősökkel: a nemzeti azonosság ihlető tudata: 'nemzeti' költészet" – állapítja meg Horváth János. (33.)

Mészöly Gedeon – Gyulai Pálhoz és Greguss Ágosthoz hasonlóan (34.) – értelmezi az alcímet: „a szerző régiebb időkbe visszavetett helyzetdallá tette meg evvel a magyarázgató címmel” a Hymnust. Szerinte az alcímet, ezt a „pótlékot” „később csupán a cenzor miatt kénytelenségből függesztette oda Kölcsey...” (35.) Számos kutató cáfolja a cenzor megtévesztésének szándékát. Egyik érvek, hogy éppen az első, az 1828-as kiadásban hiányzik az alcím, míg a kéziratban és az 1832-es második kiadásban szerepel. Az azonban vitathatatlan, hogy Kölcsey az alcím és a történelmi visszahelyezkedés ellenére, régi korokról szólva is saját korának üzen.

Hiányzott Kölcsey korában Magyarország nemzetállami függetlensége, a király régtől nem hívott össze országgyűlést. Az ország „... érdekei ... régóta alárendelve léteztek a német örökös tartományok javának...” (36.) Fokozódott a nyomor, 1816-1817-ben Erdélyben és az ország északi vármegyéiben is éhínség pusztított. A király 1816-ban rendeletileg akarta felszámolni az immár második államcsődöt. Ferenc császár 1820-ban 35 ezer újoncot követelt Magyarországtól. 1821-ben – az 1812-ben megszavazott 5 200 000 papírforint – hadiadót rendeletileg ezüstpénzben, vagyis két és félszeres emeléssel akarta behajtani. Az ország közhangulata romlik, az elégedetlenség és a nemesi ellenállás nő, a nemzeti öntudat erősödik.

A legjobbak tudatában rémisztő erővel hat, a nemzetfáltást erősíti Herder jóslata, amelyet az *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* tartalmaz. Herder már 1791-ben a finnugor népek közé sorol bennünket, amikor még Gyarmathy Sámuel korszaknyitó könyve meg sem jelent. Részvevő sóhajjal regisztrálja: „A Keleti-tenger népeinek a sorsa általában szomorú lap az emberiség történetében.” Majd rólunk szól, meglehetősen történelmi hitellel: „Az egyetlen nép, amely ebből a törzsből a hódítók közé nyomult: a magyar”. A kazár birodalomról, Pannónia meghódításáról, a nyugati kalandozásokról is szól, „míg aztán, vereségeik meg nem szabadították tőlük a Birodalmat; sőt Magyarországból is apostoli birodalom lett”. Herder ominózus, a magyar sorskérdésekben katalizátor-szerepet betöltő, a nemzethalálról szóló mondata – Németh László saját fordításában – így hangzik: „Itt élnek most, szlávok, németek, románok s más népek közt, a lakosság csekélyebb részeként s századok múlva a nyelvüket is alig lehet megtalálni majd” (37.)

Kiss Gy. Csaba behatóan elemzi Hymnusunkat a szomszédos népek himnuszainak körében. Rámutat arra a fontos tényre, hogy nálunk a nemzethalál gondolatát erősítette, hogy a szomszédságban az egykor nagy és erős középkori lengyel regnum megszűnt létezni. Lengyelországot 1795-ben felosztották, a térképről letörölték. Alojzy Felinski 1816-ban, Sándor cár lengyel királlyá koronázásának első évfordulójára írt, dinasztikus himnuszokra emlékeztető, „Isten, ki Lengyelhont...” kezdetű, és „Tartsd meg, Uram, királyunkat” zárlatú költeményét a lengyelek – a nálunk is meghonosodott változatban – énekelték: „Szent oltárodnál térdre hullva kérünk, szabad hazánkat, oh add vissza nekünk.”

A napóleoni háborúk idején Lombardiában harcoló Lengyel Légió katonái pedig a Dabrowski-mazurkát, Józef Wybiczki tipikus indulónak tekinthető dalát énekelték, hitték és hirdették: „Lengyelország még nem veszett el...” 1797-ben nem létezett a térképen a lengyel haza, amelyről a lengyel katonák Itáliában énekelték, mégis hitték: ha győztesen hazajutnak, akkor lengyelek lesznek. Törhetetlen hittel dalolták: „Nem halt meg még Lengyelország, míg mi élünk”. (A Dabrowski-mazurka, Wybiczki alkotása, 1927 óta hivatalosan is Lengyelország állami himnusza.)

A XIX. század fordulóját követően megnőtt a nemzeti öntudat, megszületett a magyar tudományos történetírás. Bessenyei György **Magyarság** című röpiratában megfogalmazott igazát egyre többen felismerték: „Valljuk meg, hogy nagyon megszűkültünk a magyarságba, melynek ugyan bőségébe soha nem voltunk.” Kazinczynak arról ír Kölcsey, hogy „több történelmi tudományt kívánnék”. Kazinczy pedig arról panaszkodik, hogy „...az oly nagy emberek, mint Báthori István és Bocskay, s kivált Bethlen Gábor, kárpit alá vagynak rejtve...” (38.) Kisfaludy Sándor szavai önmagukért állnak helyt: „Keserű siralom ez, hogy oly nehéz és boldogtalan dolog magyarnak lenni Magyarországon.” (39.)

Horváth János a népiesség öntudatlan és tudatos térhódítását Faluditól Petőfiig kísérte nyomon. Ő fejt ki azt is, hogy nemzeti abban az értelemben, ahogyan ezt Kölcsey megfogalmazta 1826-os, **Nemzeti hagyományok** című tanulmányában, amelyben a poézist és a nemzeti hagyományokat egymást kölcsönösen feltételező és éltető kapcsolatát hangsúlyozta: „... a való nemzeti poézis eredeti szikráját a köznépi dalokban kell nyomozni; szükség tehát, hogy pórdalainkra ily céllal vessünk tekintet.” A régiségben keres, kutató, de nemigen talál olyat, aki alkalmas volt „az idegen szikrából nemzeti lángot gerjeszteni”. Zrínyi, Kölcsey és a

magyar romantika fő ihletőjévé vált. Zrínyi példáján fellelkesülve állapítja meg gondolatmenetének két alapelvét: „Egyik: a nemzeti történet emlékeinek költői feldolgozása; másik: a régibb nemzeti költészet ihletül fogadása”. Az utóbbihoz tartozik a népköltészet, amelyben az ősi, a „valódi nemzeti poézis” szikrái lappanganak. Kölcseynek ... kétségkívül érdeme, hogy már munkássága első szakaszában előkészítette a magyar romantikát” – állapítja meg Szegedy-Maszák Mihály. (40.)

Kölcsey a kor lelkéből kapott sugallatot a történelmi szolidaritás gondolatának kisugároztatásához. Horváth János hangsúlyozza, hogy Kölcsey teoretikusként költőként mélységesen átérezte és megvalósította Hymnusaiban „a nemzeti azonosság történelmi nagy realitását” (...), lélekbeni kortársává ihletődött vissza e távoli magyar századoknak.” (41.) Ennek a költői átképzeléses módszernek a tudatosságát erősíti meg Kölcseynek 1816. május 11-én Kazinczyhoz írott levele is: „Visszatettem magamat a reformációnak vérengző korába s mindazon irtóztató eseteket végigfutván elmémme, azt kérdeztem magamtól, mi jobb? A gonoszt elszüntetni-e vagy a jó után újabb gonoszokon keresztül törekedni?...” (42.)

A Hymnusban régi protestáns énekek, a Biblia és a katolikus prédikációk gondolatai, kifejezései is megcsendülnek. Ezek egy részét, kiadatlanóságuk miatt, Kölcsey aligha ismerhette. Lukácsy Sándor mégis jogosan hangsúlyozza és meggyőzően bizonyítja: „mégsem véletlen, hogy a Hymnus, valamilyen titkos hajszálcsovesség útján, oly sok régi elemet magába szívott. Az egész magyar költői hagyománynak, évszázadok hazai sorsfilozófiájának gyűjtőmedencéje ez a vers, olyanféle összegezés, amilyenre – különös empátiával – csak a legnagyobbak képesek.” (43.)

Kölcsey esztétikai szempontból kétszeresen is újít a Hymnusban: „az eredeti himnuszmfajt (vallásos hálaének, a görögöknél még örömteli) alakítja át – romantikus módon – sodró lendületű, de kétségbeesett tartalmú költeménnyé, másfelől pedig a szereplírárt idéző eljárása révén a XVI. századi (reformációra valló) hit és történelemszemlélet perspektívájából építi fel múltértelmezését, majd – e szerepet meghaladva – bontja ki jelenéhez szóló tanulságait.” (44.)

Horváth János szerint „A hazafiúi büntudat, mely a nemzeti balsorsban Isten igazságos büntetését látja, egyik legjellemzőbb s legmélyebb sajátja XVI-XVII. századbeli irodalmunknak.” (45.) Ez volt legfőbb „alaptétele, ihlet-irányítója” Zrínyi nagy művének, ez sugalmazta a Hymnus költőjének ölelkezését a Zrínyiász alkotójával. Brisits Frigyes egyenesen azt mondja, hogy Kölcsey „Hymnusa igazában nem is más, mint a

Zrínyiász I. énekében foglalt isteni szemrehányásnak bűnbánó, engesztelő visszaéneklése.”

Szörényi László tömören összegezi ezt a kérdéskört: „... a XVI. században, középkori alapokra támaszkodva, főleg protestánsok által kidolgozott ideológia a nemzet bűneiért való vezekléséért, Zrínyinél katolikus kézbe jutott, és megindult az általános nemzetivé válás útján; ezt a gondolatot a jezsuiták pontosították, és a XVIII. század végére, mire ismét belefolyt a magyar nyelvű költészet áramába, végképp levetette felekezeti színezetét, és magába olvasztván a kuruc ellenzékiség hagyományait, a nemesi-nemzeti ideológia egyik központi tételévé vált”. (46.)

A Hymnus magyar irodalmi előzményeit különösen fontos vizsgálni, mert Kölcsey valóban elmélyülten elemezte a magyar hazafias költészet évszázados hagyományait, vizsgálta és becsülte a régi magyar költészet értékes motívumait. (47.) Szauder József bizonyítja, hogy Kölcsey a Halotti Beszédtől Balassin, a reformáció iratain, Szepesi Csomboron, Szenci Molnáron, Zrínyin, Pázmányon, Gyöngyösin, Apáczain, a kurucokorot át „mindent elolvasott és kijegyzetelt.” (48.) Nem véletlen, hogy a műfajt tekintve is a himnuszok közé sorolható Hymnus szoros és bensőséges kapcsolatot tart – főképpen Szenci Molnár Alberten keresztül – a zsoltárokkal.

Kölcsey előtt valóban Zrínyiben élt az övéhez hasonlóan mélyen a haza és a magyarság szeretete, felelősségtudata, a megigazulásra és közös összefogásra buzdító akarat. A Hymnus megírását követően hamarosan közéleti pályára lép, alapelveként vallja az Országgyűlési naplóban: „Rang és birtok egyesek sajátja: a nemzet és haza nevében mindenki osztozik.”

Mészöly Gedeon szerint Kölcseynek nem volt szüksége közvetítésre, indítékra, mert „Hazafi volt, protestáns volt, a XVI. század magyar költészetének régi énekeskönyvekből, krónikákból, históriákból ismerője és értője volt: tehát az ő 'hazafiúi büntudatá'-nak még irodalmi tárgyul választása, megnyilvánulása sem Zrínyi-hatás, hanem a folytonosság által öröklött magyar protestáns világnézet és annak irodalmi gyakorlata.” (49.) A Zrínyiász alapeszméjét, hogy Isten a magyarokat bűneikért földi hazájuk pusztulásával bünteti, Mészöly szerint eredetileg protestáns, és nem pedig a középkori katolikus kódex-irodalomban gyökeredző gondolat volt.

A hasonlóságok kimutatása azért fontos, hogy szembetűnőbben láthassuk a különbözőségeket, a Hymnusban a szép, a fenséges, a tragikus esztétikai minőségeket, az eltérésekben megmutatkozó eredetiség-

értékeket. Lukácsy Sándor hangsúlyozza, hogy a Hymnus előtt Kölcsey versei „magányos szám első személyben” ontották a keserűséget, a panaszt a visszhangtalan és reménytelen társadalommal szemben. A Hymnusban megváltozik a nyelvtani alak, a költő „nemzeti többes számot használ” (...), a hazában, a nemzetben, a közösségben immár otthonra talált. Többé nem fog elvágódni, dolga van itt, s mert tudja már ő is, hogy 'itt élned, halnod kell', itt fog élni, itt fog meghalni is" – fogalmazza meg következtetését Lukácsy Sándor. (50.)

Hymnusunk a Biblia fényében

Hegedűs Lóránt Hymnusunk a Biblia fényében című tanulmányában bizonyítja: a Hymnusban a legmagasabb szellemi színvonalon találkozunk „a művészi lélek ihletése a vallásos lélek ihletésével”: „az Ige imádsággá változik és az imádság Igét hirdet (...) Nincs az egész világirodalomban igeibb Hymnus, nincs istenibb, szentlelkesebb imádság egy nép számára, nem képzelhető, és nem létezik a Szentháromság Istenre jobban támaszkodó nép-nemzeti áhítat, mint a magyar nép zivataros századaiból származó, fohászkozó költemény.” (51.)

Kristálytisztá a Hymnus-kompozíció: az első, invokatív versszakot két hálaadó strófa követi, majd négy versszakos bűnbánati vallomás következik. Végül az irgalom megnyerésének reményével visszatér a nyitány segélykérése. Az első sor mindhárom szava kulcsfogalom: Isten, Ő a megszólított. Második szava: **áldd meg**. A kérés tartalma, az áldáskérés a Magyarra vonatkozik.

Vegyük szemügyre a Hymnus első három kulcsfontosságú szavát!

1. **Isten** – az egyetlen, transzcendens, a világgal és az emberrel kapcsolatot tartó dinamikus immanencia: „Minden, ami van, az Ő teremtő szavára lett és így az Ő szabad, személyes alkotása.” Isten a történelem ura, cselekvő irányítója. Az Újszövetség az atyaságot tükröző őszövet-ségi képet az Isten végtelen jóságával és irgalmával, könyörületes-ségével egészíti ki. Az Úr a teremtés, gondviselés és kormányzás révén az üdvösségre vezeti népét. Az isteni irgalom és bűnbocsánat minden megtérő ember, nép, az egész emberiség örök üdvösségét biztosítja.

2. **Áldd meg** – Az áldás szavai eleve jót jelentenek, az átok szavai pedig rosszat. Az áldásban erő rejlik, amelyet kézfeltétel vagy valamilyen ajándék közvetít. Az Úr áldása az egész teremtett világra, ember és föld termékenységére kiterjed: a törvényt megtartó igaz ember jutalma. Az Úr

megáldja Izraelt. Az Úr áldását az közvetítheti, akit kiválasztott, akinek küldetést adott: Ábrahám, Jákob, Efraim, József, Mózes, Józsué, Héli, Salamon... Az áldás rendszerint kultikus keretben, istentiszteleten történik, az áldozatot is megszentelik, megáldják. A leviták feladata és kiváltsága volt az áldásosztás, amelyet csak az Áron törzséből származó papok végezhetek. Ők hívták le az Úr áldását Izrael fiaira. **Mózes V. könyvének 28. Áldások ígérete** című fejezetből rokonszöveget idéz Szauder József: „Áldott léssz... Áldott léssen... Az Úr azt míveli, hogy a te ellenségeid, kik ellened támadnak, te előtted elhulljanak... És büvülködővé téged az Úr minden jóval, te méhednek gyümölcsével...” (52.) A zsinagógákban is csak pap mondhatta el az áldást. Isten áldásban részesítése annyit tesz, mint hatalmának, fölségének, dicsőségének, szentségének elismerése, az iránta való tisztelet kifejezése. (A **doxológia** lényege: „Áldott legyen az Isten!”, amelyre az „**úgy legyen**” a válasz.)

Az evangélisták az üdvözülteket áldottaknak mondják, szemben az elkárhozókkal, akiket átkozottaknak neveznek. Mária szintén áldott, mert Ő a Megváltó anyja. Az Újszövetség őrzi az ószövetségi felfogást: Jézus is megáldja a gyermekeket és mennybemenetele előtt tanítványait is. Áldást mond az utolsó vacsorán, vagyis áldotta Istent a kenyérért, mielőtt megtörte. Pál apostol Krisztus bőséges áldásával érkezik, vagyis Krisztus kegyelmi ajándékával, az üdvösséggel. Hirdeti: a keresztények Isten igaz népeként elnyerik az Ábrahámnak ígért áldást.

Magyar műveltségünk része Balassi híres áldáskívánása: „Mint sok fát gyümölcscsel, sok jó szerencsével áldjon Isten mezőkbe!” József Attila kérése: „édes Hazám, fogadj szívedbe, / hadd legyek hűséges fiad!”; fohásza pedig a Mindenek Urához: „adj emberséget az embernek, / Adj magyarságot a magyarnak...”. Babits verscímében mondta ki: **Áldás a magyarra.**

3. A Hymnus első sorát értelmezve fel kell tennünk a kérdést: Ki a magyar? – A történelem során magyarnak, hungarusnak számított mindenki, aki a történelmi Magyarország, vagyis Hungária lakója, polgára volt. Ilyen értelemben volt hungarus, vagyis magyar Janus Pannonius, és volt egyszerre büszke magyar és horvát Zrínyi Miklós, és tudott egyszerre „tüzes magyar és szerb” lenni az egri születésű Vitkovics Mihály... Ez a lelki-erkölcsi vállalás adta a magyarságnak Petőfit, Sík Sándort. Ez a sorsvállalás tette magyarrá a sárgacsillaggal megbélyegzett és Krisztus keresztyével megjelölt Radnóti Miklóst. Származástól függetlenül a magyarsághoz ez a lelki, erkölcsi hűség kötötte és köti a

szellem és lélek sok-sok kiválóságát mindmáig. Éppen ezért a kereszténység – és **Ady** és **Babits** szellemében – valljuk: a lélek, az erkölcsi vállalás hűsége, állhatatossága tegyen bennünket magyarrá, és segítsen abban, hogy a magyarságból sem térben, sem lélekben ne emigráljunk!

Az első strófa minden sora bibliai igehely

Hegedűs Lóránt nagyszerűen bizonyítja, hogy nemzeti imádságunk, a **Hymnus** az egész világon a legbiblikusabb nemzeti himnusz: első versszakának minden sora bibliai igehely:

I. „Isten, áldd meg a magyart / Jó kedvvel, bőséggel...” A költő Istentől kér áldást a magyarra. Az áldáskérésre **Ézsaiás** könyvének 25. fejezetében maga az isteni Ige biztat bennünket: „Ez esztendőket megáldjad, ez esztendőket megáldjad, kegyelmedből **Úr** Isten! **Bő** zsírral ékesítsed, **bő** zsírral ékesítsed, te szent Jehova Isten...” A reformátusok újévi istentiszteletükön ezt az igei könyörgést éneklik. (Az 1948-ban kanonizált Református Énekeskönyvben az új évre szóló 190. dicséret textusa a **Batthyány-kódex**ből való, dallama pedig a XVIII. századból származik.) A keretversszakokban a költő Istentől kér áldást és szánalmat nemzete számára, mert egyedül **Ő** nyújthat védő kart, adhat víg esztendőket, boldogulást, egyedül **Ő** ítélheti meg: megbűnhődte-e már a múltat és jövőt. A szárnyaló szépségű bibliai igehely imádságos visszhangja a felütésnek minősíthető nyitány: „Isten, áldd meg a Magyart...”

II. „Nyújts feléje védő kart, / Ha küzd ellenséggel”. A bevezető versszak kulcsfogalmai az isteni áldás, bőség és az ellenségtől védettség. Az áldás, a jókedv és bőség kérése fenyegetett létállapotban történik. A „védő kar” motívum az Ószövetségben gyakori, átvitt értelemben az erő, hatalom kifejezésére szolgál. Például „kinyújtott karral”, annyit tesz, mint „nagy erővel, hatalommal”. Az „Isten karja” kifejezés az Úr hatalmára utal. Isten egy-egy személy esetében ritkán mutatja meg karjának erejét, de gyakran megteszi ezt az egész népért.

A **Magnificat** zoltáros szépségű hálaadó énekében a Szűzanya éneklir: „Karja bizonyosságot tett hatalmáról: / szétszórta a szívükben gőgösöket, / letaszította trónjukról a hatalmasokat, / az alázatosokat pedig felemelte...”

Lukács evangélista írja **Szent János**ról: „az **Úr** keze volt vele”. **Zakariás** énekében az **Úr** védő karja „Megmentett minket ellenségeinktől /

s mindazok kezéből, akik gyűlölnék minket (...), hogy az ellenség kezéből kiszabadulva, félelem nélkül szolgáljunk neki.”

A Hymnusnak ezek a sorai a 35. zsoltárt idézik emlékezetünkbe, amelyre Németh László úgy emlékezik vissza, hogy gyerekkorában úgy zengett a mezőszilasi református templomban, mint „Bujdosó kuruc rigmusa a rengetegben”: „Perelj, Uram, perlőimmal. / Harcolj én ellenséggimmel. / Te paizsodat ragadd elő, / Én segedelmemre állj elő!” Különösen a zsoltár második versszaka lehetett a Hymnus közvetlen inspirációja: „Dárdádat nyújtsd ki kezeddal, / Ellenségimet kergesd el! / Mondjad ezt az én lelkemnek: / Tégedet én megsegítlek.”

Nemcsak tipológiai párhuzamként, hanem jelentős potenciális inspirációként is idézzük Balassi Bálint *Egy könyörgés* című versének első strófáját: „Nincs már hova lennem, kegyelmes Istenem, / Mert körül-vett engem szörnyű veszedelem / Segedelmem, légy mellettem, ne hagyj megszégyenednem!” Kodály Zoltánt is megragadta ennek a *de profundis* kiáltásnak az emberi hitele: „Segedelmem, légy mellettem...” Kölcsey költői szépséggel fogalmaz: „Nyújts feléje védő kart, Ha küzd ellenséggel”. Ez a segélykérő fohász a kuruckor legszebb énekét, a *Rákóczi-nóta* könyörgését is méltán idézi emlékezetünkbe: „Nézz reánk, Úr! a mennyből, / Ments meg, kérünk, minket ily csúf / Ellenségtől!”

Martinkó András Kölcsey „e”-zö nyelvjárására hivatkozva, a Hymnus „feléje” szavának „föleje” értelmezését, olvasatát tartja helyesnek. Hangsúlyozza: a küzdő ember „felé” nyújtott védőpajzs csak a felülről jövő csapások, lövedékek ellen véd, itt a küzdő fölé nyújtott védő kar természetfeletti módon, minden irányból jövő támadás ellen óv, amint Zeusz sérthetetlenné tett egy-egy harcost a fölébe tartott aigisz/égisz segítségével.

III. „Bal sors akit régen tép...” A „balsors” kulcsfogalom, a keret-versszakokban hangzik fel, a vers egészében nyer teljes körű értelmet. A jólétet elveszített, ellenségtől, a végső széthullás veszélyétől szorongatott magyarság költője imádságos lélekkel kapaszkodik a vigasztaló Igébe: „Ő te szegény, szélvészől hányt, vigasztalás nélkül való...”. Kölcsey – mint hajdanvolt erdélyi prédikátorok tették – az Ószövetség népének sorsával rokonítja a magyarságét, amely a pusztulás népéből az újjászületés népévé szeretne lenni.

IV. „Hozz rá víg esztendő...” *Ézsaiás* csodálatos kegyelmi ígéretet hirdet, amelyet az Úr Jézus is idéz fellépésekor a názáreti zsinagógában: „Hirdetem az Úrnak kedves esztendőjét”. Ez a kegyelmi esztendő az

elengedés (Ablass), a búcsúnyerés éve. A jubileumi évben elengedtetik az adósság, pihen a föld, ünnepel a lélek, gyülekezetté válik, vigad az egész nép, és Isten örökkévaló életerejével töltkezik. Ekkor megújul az elcsigázott test, Isten Igéjét és erejét befogadja a győzedelmes szív: „Hozz rá víg esztendő!”

V. „Mebűnhödté már e nép / A múltat s jövendő!” Hankiss Elemér A bűntudatról, mint társadalmi jelenségről című, a Hymnust más nemzetek himnuszaival összevető tanulmányában állapítja meg: „Nincs még egy ország, amelynek himnusza bűntudattal küszködne, amely olyan komor, s már-már reménytelen hangot ütne meg, mint a miénk.” (53.)

Ezek a Hymnus legtöbbet vitatott sorai, többen igen tévesen „teológiai” szempontból helytelennek tartották, pedig helyes értelmezésük nélkül a költemény valláserkölcsei történelemmagyarázata sem lehetséges. Ennek a kétsoros állító mondatnak a jelentőségét már Deák Ferenc is tudatosította, amikor 1845. május 16-án Vörösmarty Mihállyal együtt Kolozsvárra látogatott. Az őket fáklyás felvonulással köszöntő ifjúság, ünneplő közönség a tiszteletükre elénekelt a Hymnust, Deák válaszként elmondott üdvözlő beszédének alapjául ezeket a Hymnus-sorokat választotta.

Első látásra-hallásra úgy tűnhet, mintha a költő „teljes igazságtalanságot sugallhatna az emberi logika szerint Isten részéről. Hogyan lehet a múltat megbűnhődni és egyszerre a jövendő is, amikor még a jelenben élünk, – ha Isten igazságos?! Úgy, hogy a matematikai igazság nem azonos a lélektani, élettani, egzisztenciális igazsággal” – fejti ki Hegedűs Lóránt. Itt is igei ihletés alapján fogalmaz Kölcsey, Ézsaiás próféta 40. fejezetének 2. versére építi mondanivalóját. A babiloni fogság közepette, a fogság végpontját látó próféta ezt hirdeti: „Szóljatok Jeruzsálem szívéhez, vége van nyomorúságának, hiszen kétszeresen sújtotta őt az Úr keze minden bűneiért.”

A kétszeres sújtás számtani szempontból igazságtalan, de élettani szempontból lehet teljesen igaz, sőt egyedül helyes és helytálló – állapítja meg Hegedűs Lóránt, és gyakorlati magyarázatot is fűz az értelmezéshez. Ha a gyerek valami rosszat tett, figyelmeztetést, esetleg dorgálást, netán egy kézlegyintést is kap büntetésül a szüleitől, hogy tettének jóvátételeként helyreálljon benne a lelki és erkölcsi világrend egyensúlya. De ha ugyanez a gyermek égő gyufával játszik és közben a gázcsapot nyitogatja, akkor olyan büntetésre is rászolgál, amely a saját érdekében is büntetés, figyelmeztetés a jövőre nézve, hogy tudatosítsa: vannak bűnök, amelyeket sohasem szabad elkövetni. (Szülők, tanítók néha ezekkel a szavakkal büntették a gyereket: „Ezt azért kapod, mert rossz

fát tettél a tűzre, ezt a ráadást pedig azért, hogy emlékezz rá, és még egyszer ne kövesd el!”)

Isten kétszeresen sújtotta Izrael népét, hogy emlékezzen a büntetésre és soha többé ne kövesse el a bálványimádás, paráznaság, istentelenség végzetes bűneit, mert ha újra elköveti, akkor olyan büntetés vár rá, amelyet már nem fog kibírni, nem lesz képes túlélni. Isten kegyelmét és igazságos büntetését bizonyítja Jeremiás próféta: „Jaj a pásztoroknak, akik elvesztik és szétszélesztik legelőm juhait – mondja az Úr.” Az ítélete: „Szétszélesztettétek nyájamat, szétkergettétek, s nem törődtek velem. Nos, nekem majd lesz gondom rátok, mégpedig gonosz tetteitek szerint (...) De nyájam maradékát magam gyűjtöm (...), visszahozom őket legelőikre, ott gyarapodni fognak és megsokasodnak. Pásztorokat rendelek fölélük, hogy gondjukat viseljék (...); nem félnek és nem remegnek többé, és egy sem vész el közülük...” (Jeremiás 23.) „Feléljük fordított tekintetem, hogy jót tegyek velük, és visszahozom őket ebbe az országba. Mert fölélíteni akarom őket, nem lerombolni; elültetni akarom őket, nem kigyomlálni..., mert teljes szívből hozzám térnek.” (Jeremiás 24.) A Hymnus költője a bűntudat motívumával együtt a büntetés idejének elmúltát vallja, ennek imádságos lelkületű kívánalmát is érzékelteti.

Horváth János rámutat a **Kisfaludy Sándor Somló** című regéjében található énekekre, amelyet Kálmán mester ad elő Mohácsról, és utal **Pázmándi Horvát Endre Magyar Pantheon** (1828) című költeményére, amelyben párbeszédés formában hangzanak el a Kölcseynél sorjázó kulcsfogalmak: „az Eget **bűnötök bosszúra hevíté**, / Mert kiki **tömté magát: a közjó léve feledve**. / Testvérnek **testvér**, **fiú ellensége apának...**” A közbenjáró, szószóló a Gondviselőhöz fordul: „Te kegyelmek kútfeje, szüntesd / Ellenem a haragot, s pártul vett Nemzetem ellen! / **Bűnhődünk eleget...**”

Kölcsey elfogadva Kisfaludy Sándor megállapítását, hogy „a magyar igen hajlamos a szomorúságra”, Hymnusát elégikusra hangolja. A változtatás lehetőségét keresi, lehetséges módját a ténylegesen is keretversszakot képező kezdő és a záró szakaszban meg is jelöli, kulcsfogalmakban ki is mondja. A vallási imákban szokásos módon, az Istent is tegező formában, vagyis egyes szám első személyben kéri az áldást „a Magyarra”: „Az igekötős igealak (áldd meg) azt sugallja, hogy Kölcsey a maga nevében, a saját keresztény hitének erejével és vallásbeli meggyőződésének tudatában szól Istenhez. A ‘nyújts’ és ‘hozz’ igealakot is a költő mondja...” – állapítja meg Csorba Sándor. (54.)

„Őseinket felhozád...”

A költő a jeremiádok gondolatmenetét, szerkezetét követve sorolja fel Isten ajándékait, népe nevében áldja az Urat irgalmáért, jóságáért, a magyarságnak adott szép hazáért. Neki köszönhetjük dicső múltunkat, nemzeti nagyságot, függetlenséget, szabadságot. Fenséges, lenyűgözően nagyszabású romantikus képpel érezteti, hogy Isten a magyarságot is választott népeként, a hunok örököseként szereti, biztosítja földi boldogulását: „Őseinket felhozád / Kárpát szent bércére, / Általad nyert szép hazát / Bendegúznak vére.”

A hun-magyar mitológia, tudati összetartozás jelképeként az első dicső név egy hun királyé, Attila apjáé, Bendegúzé, aki Árpád őse. Zrínyi is Attilát tartja a magyarok „legelső királyá”-nak és dicső példának. Berzsenyi **A magyarokhoz I.** („Romlásnak indult hajdan erős magyar”) című ódájában Attilát, Árpádot, a törökverő és a Bécset meghódoltató Hunyadit idézi.

A mitológiai tudatot tekintve mindegy, hogy a történészek egy része mit állít arról, hogy valóságos-e a magyar-hun történelmi rokonság vagy sem; a döntő, hogy eleink mit és miben hittek. A honfoglaló magyarok hite, tudata szerint a hun király, Attila örökét foglalták el, az utódokat megillető történelmi jusson. A japánok a magyarságot keleti népek tartják, mely a legnyugatabbra jutott és mindmáig megmaradt. Kínaiul a hunok neve **sun**, a magyaroké **sunjali**, bennünket nem barátoknak, hanem rokonoknak, testvéreknek tartanak. A nekünk szegről-végről rokon csuvas nép világhírű költője, **Gennagyij Ajgi** „hun-magyar ének”-ről dalol. Kétségtelen, hogy a tudati rokonság történelmileg valóságos, bármennyire is próbálják tagadni némely történészek.

A magyarság számára a kárpát-medencei honfoglalás olyan jelentőségű volt, mint Izrael népe számára az Ígéret földjének, Kánaánnak az elfoglalása. A lényeg: a magyarság honfoglalása megmutatta a nép tehetségét, bátorságát, kiérdemelte Isten kegyelmét és ezerszáz év óta keresztény népként él Európában. A hálaadó második versszakot szimbolikus, országcímeres kép zárja: „S merre zúgnak habjai / Tiszának, Dunának, / Árpád hős magzatjai / Felvirágozának.”

A magyar jókívánság- és áldáskívánság formulája szerint kívánunk a hármasság jegyében „**bort, búzát, békességet**”. A Hymnusban is megtaláljuk ezt a hármasságot: „**Értünk Kunság mezein / Ért kalászt lengettél, / Tokaj szőlővesszein / Nektárt csepegtettél.**” A „Nektárt csepegtettél...” a világhíres tokaji borra, aszúra utal. A mező, a kalász a magyar valóság, élet kulcsszavai. Testet tápláló étel a **kalász**, ital a

nektár, amelyek a kereszténység szakrális jegyei is: „a kenyér és bor színe alatt” ismétlődik meg a szentmisen a megváltó szent áldozat.

Az Úr kegyelméből jutott szép hazához a magyarság, ahol lélekszámát megsokszorozta: „**Árpád hős magzatjai / Felvirágoznak.**” Küzdelmét az Úr két kontinens hódítója, az ázsiai török és az európai német ellenében győzelemre vezette, kettős katonai dicsőséggel koszorúzta: „**Zászlónk gyakran plántálád / Vad török sáncára, / S nyögte Mátyás bús hadát / Bécsnek büszke vára.**” A bús szó ekkor nemcsak szomorú, de a „bosszús”, „ingerült” jelentést is tartalmazta, a búsult pedig bosszúst is jelentett. (A Vulgatából a „Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me” textusát Károli Gáspár így fordította: „Uram, ne feddj meg engemet a te búsulásodban, ne ostorozz engemet a te haragodban.”) Sokszor győzelemre segítette az Úr a magyarokat a török elleni élet-halálküzdőlemben. Mátyás hada, a híres „fekete sereg” bús, azaz **bősz, elszánt** amikor Bécszet elfoglalta, hogy védje, erősítse az országot, biztosítsa a külső és belső rendet, védelmet, nyugalmat, a felvirágoztatáshoz szükséges békességet.

Berzsenyi 1805-ben **A felkölt nemességhez** című ódájában Attila és Árpád népének győzelmeit azonosuló szemlélettel állítja célként a felkölt nemesség elé: „E nép csatázott nagy Hunyadink alatt, / Mikor kevély Bécs tornya lerontatott / S roppant Budának győzhetetlen / Ormai közt diadalmi kürt szólt.” Öt év múlva **A magyarokhoz** című ódában is Attilát, Árpádot, és a törökverő és Bécszet hódoltató Hunyadit idézi, de már negációval: „más magyarral verte vissza / Nagy Hunyadink Mahomet hatalmát!”

A Szauder József által a Hymnusban felismert arany metszés és a biblikus kép rendjében társul a paradicsomi állapot két szakaszához a bűnhődési négy szakasz. „A felvázolás azonban felfogásában Hegelre, hangulatában pedig Herderre utal.” (55.)

„Hajh, de bűneink miatt...”

A kettős szerkezetű Hymnus második részét – Csokonai Reményhez című verséhez hasonlóan – egy indulatszó vezeti be: „**Hajh, de bűneink miatt / Gyúlt harag kebledben, / S elsújtád villámiddat / Dörgő fellegedben...**” Ez a gyónásmélységű, „mea culpa” értelmű vallomás, döbbenetes intonáció vezeti be a négystrófás bűnbánati szakaszt, amely kimondja, hogy a magyarság nem tudott méltón élni az Úr ajándékaival, a

kereszténység erényeivel. Elkövette a bűnt, a bűn következménye a büntetés, pusztulás. A negyedik versszakban a külső, mongol és török pusztítást, az ötödikben az önpusztítást, a hatodikban a hazafiatlanságot, a hetedikben a bizalomvesztést nevezi meg logikai és történelmi sorrendben, az ok és következmény kauzális láncolatában.

Bevallja, racionálisan megragadhatóvá teszi, büntetesként értelmezi a kollektív személyként felfogott magyarságot sújtó történelmi szenvedést. A bűnt és a szenvedést a bűnbocsánat reményének fényébe állítja. Értelmet ad a szenvedésnek a bűnbocsátás reményében. Az eredendő bűnnel együtt megszületik az Úr kegyelméből a megváltás reményhite is. Paul Ricoeur megállapítása valóban vonatkoztatható ide és érvényes is: „Az ígélet Istene felnyitja a történelmet... Az Isten elé helyezve a rossz az ígélet áramába kerül. a bűntudat lényegében a jövő felé irányul.” (56.)

Kulin Ferenc megállapítja: „A vers implicit logikája szerint az isteni fenntartóság funkciója történelmileg változó, s e változás iránya az evilági erők autonómiájának kedvez. A nemzeti lét kezdeti szakaszában az Istené a vezető szerep, Ő a teremtő és irányító, később, amikor a nemzet saját hibájából nem képes megőrizni szuverenitását, s hatalmát önmaga felett is elveszíti, Ő a bosszúálló, a büntető, s végül a jelenben, amikor «megbűnhődte már e nép a múltat, s jövődőt» – már csak eszmei hatalom, akitől nem vár és nem kér többet a költő, mint szóalmat, érzelmi azonosulást, részvétet a szenvedő néppel, s nem lát benne mást, mint a nemzeti ügy szakrális értelmének garanciáját.” Keserű a végkövetkeztetés: „Mivel e fokozatos szerepkör-megszorítással mintegy megőrizve megszünteti a transzcendencia mozzanatát, egyszersem mind megsemmisíti e lírai alaphelyzet (az Isten és nemzet közötti közvetítés helyzetének, szerepének) újbóli felhasználhatóságának lehetőségét is” – hangsúlyozza Kulin Ferenc. (57.)

Inkább azt érezzük, hogy a Hymnus költője ismeri és vallja azt a teológiai alaptételt, hogy nincs önmegváltás és nem is lehetséges sem egyéni, sem népnyi méreteken. A Hymnus és költője azt is sugallja, hogy Isten azt bünteti, akit szeret, akitől a szenvedés lélektisztító kegyelmi ajándékát még nem vonta meg, akinek számára még kegyelmet tartogat. A költő bűntudatra ébresztése így válhat a számvetés, erkölcsi szembesülés és a megújulás forrásává. (58.)

Csorba Sándor jogosan utal Joachim Pauli nyolc versszakos, ún. Gályarabok vigasztaló éneke erőteljes inspirációjára, amelyet újabbkori fordításban és dallammal a reformátusok ma is használnak: „Térj magadhoz, drága Sion, / Van még néked Istened, / Ki atyádként felkaroljon, / S

szívét ossza meg veled! / Azt bünteti, kit szeret, / Máskép Ő nem is tehet.
/ Sion, ezt hát jól gondold meg, / S szabj határt bús gyötrelmednek.” (59.)

Arató László a szakirodalom eredményeinek alapos ismeretében pontosan összegezi a Hymnus jelentőségét: „a magyar közgondolkodásnak, közérületnek egyik meghatározó összetevőjét foglalta össze és örökítette tovább. (...) hagyományösszegező és hagyománytovábbító-hagyományteremtő vers. A reformáció korának panaszát és történelemmagyarozatát, a költő Zrínyi diagnózisát és eszményeit foglalta össze és közvetítette Ady tragikus és bizakodó, nemzeti önsajnálattal és kiválasztottság-tudattal színezett, ostromzó és vállaló magyarságélménye felé.” (60.) Kivételes tünemény Kölcsey költészetében a Hymnus azért is, mert rajta kívül életművében más istenes verset nem is találunk.

Kölcsey az Ószövetség szellemében, mintegy Jeremiás próféta történelemmagyarozatát mintaként követve – más európai, közép-európai népek saját sorsértelmezéséhez hasonlóan – a *Planctus – Siralomének a tatárdúlta Magyarországról* és a barokk kor, főképpen Zrínyi nyomán vallotta, hogy a magyarság Isten büntetéseként bűnei, főképpen a viszályok és testvérharcok miatt szenvedte el a tatár és a török pusztítást. A tatárjárás korából, ismeretlen szerzőtől származó, latin nyelvű sirató szemlélete rokon a reformáció korának történelemszemléletével. Vas István fordításában idézünk a *Siratóének Magyarországról, mikor a tatárok pusztították (Planctus destructionis regni Hungariae per Tartaros)* című műből, amely az *officium* és a *himnusz* műfajával és a *historia rhytmicá-val*, a verses históriával egyaránt rokonságot tart: „Magyarország ennyi vészből, / riadtan az égre néz föl, / pusztulás zúg tajtékozva, / mintha csak az ős káoszba / hullna vissza a világ”. (Hét évszázad versei.) Ez a vallásos szemléletű és hangnemű, történeti tárgyú mű konkrét, osztályokhoz kötött bűnökre utal, amelyek miatt a tatárjárást Isten jogos büntetésének tartja, de nem belenyugvással, hanem fellebbező, a jobb jövő reményébe vetett hittel. Talán a legelső mű, amely a magyarság ősi dicsőségére hivatkozik és azt példaként állítja saját kora elé.

A Hymnus szintézise a magyar hazafias líra többszázados vonulatának, amely „az egész magyar történelmet átszövő motívumrendszert és történelemszemléletet teljesített ki” – vallja Takács Péter. (61.) Bizonyításként idézhetjük a *Planctus* sorait: „Az iszonyú éhínségben / Testvér gázol testvér-vérben (...) Aki védne, nincs senki / E borzasztó vész alatt // Üdv reménye, kelj föl, ébredj, / Szent kezedbe pajzsodat vedd, / Mutasd meg hatalmadat! / Mentsd meg mi magyar hazánkat, (...) Lásd, a

tatár úzi, nyomja, / Vedd őt égi oltalomba (...) Kérjed az ő bocsánatját, / Űzze el a felleget!" (Hegedűs István fordítása.)

„A bűntudat éppoly jellemző vonása a középkori magyar katolikus egyházi irodalomnak, mint a mohácsi vész utáni reformáció magyar irodalmának...” (62.) A magyar hazafiak nem csak önmaguk bűnös lelkét féltik az elkárhozástól, de a földi hazának, Bendegúz örökének a magyarság bűnei miatti vesztét is siratják. Az első ilyen szellemű mű Farkas András **Az zsidó és magyar nemzetről** című „Cronicá”-ja, a XVI. század közepéről. Kölcsey a régi magyar nyelvemlékeket és nyomtatványokat is tanulmányozta: „... ismerte a XVI. Század magyar protestáns irodalmának is külső, belső sajátosságait: ezért nem különös, hogy Istennek a magyarokkal közlött áldásait, majd a nép bűneiért való haragját és büntetését éppúgy látja Hymnusában, mint Farkas András a **Cronicá**-jában.” (63.) Mindketten a bűnösségben jelölik meg a romlás okát, és az emiatt elveszített kegyelemben a reménység forrását.

Farkas András is „a hatalmas Attila kerált”, Nimród unokáját, Bendegúz fiát idézi, akinek „Első kijövésben még pogányságokban” adta ezt a hazát. „Második kijövésben Szent Estván kerált, / Szent Imre herceget, dicső Szent László kerált” adta a magyarságnak. Ő is a Duna és a Tisza vizét említi, az ország termékenységét, gazdagságát hangsúlyozza: „... híják jó Magyarországot / Bő Pannóniának, bő kenyereű országnak”. Dicséri a Szerémség és Somogy, a Mátra borát, a „felföldi jó borok”-at.

Az Istent „haragra indítók, vétkezők okozták a romlást: „Paráznaságokkal, rettenetes bűnökkel. / Azért ő haragja ellenünk gerjede, / Bosszúálló ostora reánk szálla / Köztünk meghasonlánk, irigység, gyűlölség / Mi köztünk támada, kezdők egymást üldözni...” A viszálykodók ránk hozták „Basáival az hitetlen török császárt”. A pártütő „magyari urak” (...) „Pártot ütének János királ ellen, / Királt emelének ím az Németországból”. A csapásokkal „megmutatá az hatalmas Isten, / Hogy ő az bűnöknek erős bosszúállója”.

Magyar István „Az országokban való romlásnak okairól...” (1602) című könyvében a „bálványozás, viszhavonyás, gyilkosság, fertelmeség, hitötlenység, irigység, kevélység, árultatás, részegség, tobzódás és mindenféle gonoszság” vétkét rója fel a magyarságnak. Ebből vonja le következtetését: „Senki ne csodálja tehát, ha a sok gonoszságokért Isten megvonsza tőlünk segítségét, mert Isten ő szent fölsége, ki nélkül senki győzelemmel nem járhat, sohasem lakik együtt efféle szófogadatlan, gonosz keresztényekkel...”

Farkas András és Magyari István intelmei közel fél évszázad múltán hangzanak fel Zrínyi művében. Vitairatában a romlás fő okát a katolikus egyház romlásában jelöli meg. Az ellenreformáció, vagyis a katolikus restauráció, főképpen pedig a jezsuiták, élükön Pázmány Péterrel – a „bíboros Ciceróval”, a hitviták tüzeiben Magyari bírálataira készített Felelet (1603) szerzőjével – válaszként éppen ellenkező véleményt fogalmaznak meg: az ország romlásáért, megosztottságáért a reformációt okolják.

Ezt az ellentétes ok- és okozatmagyarázatot haladja meg Pázmány gyámfia, Zrínyi Miklós a Szigeti veszedelemben, a törökellenes összefogás érdekében. Az Úr látván a magyarság vétkeit, önmagát „nagy bosszúálló Isten”-nek jelenti, a töröknek hatalmat ad „Hogy elrontja, veszti az rossz magyarokat, / Mindaddig töri iga kemény nyakokat, / Míg nem esmerik meg: elhagyták urokat.” Indoklása a protestáns elődökéhez hasonló: „Látá a Magyarnak állhatatlanságát, / Megvetvén Istent, hogy imádna bálvánt (...) / Hogy ő szent nevének nincsen tiszteleti, / Ártatlan fia vérenek böcsületi (...) / De sok feslett erkölcs és nehéz káromlás, / Irigység, gyűlölség és hamis tanácslás, / Fertelmes fajtalanság és rágal-mazás, / Lopás, emberölés és örök tobzódás.”

Szörényi László az Isten büntetéseként ránk mért tatárpusztítás és török dúlás motívumkörét a XVIII. századi jezsuita költészetben is kimutatja. A vád és érvrendszer lényege mindenütt változatlan: addig bünteti, sújtja őket földi hazájuk pusztulásával, amíg meg nem térnek. A magyar bűntudat, a „hazafiúi bűntudat” kérdéskörét régi prédikátorok szellemében látták Kölcsey elődei a Schytiából Pannóniába kihozott magyarság sorsát párhuzamosnak az Egyiptomból Kánaánba vezérelt zsidó nép történetével.

Kölcsey alaposan ismerte a barokk kor rekatolizációs irodalmát is. Éppen ezért a lehetséges távoli inspirációk, sugallatok, tipológiai párhuzamok, hasonló és rokonítható ismérvek számbavételekor Bornemisza Péter 1567-es, Siralmas énnéköm című verséről és Szegedi Gergely 1566-os A magyarok siralmas éneke a tatár rablásról című költeményéről sem feledkezhetünk el.

Kölcsey élete során többször is megfogalmazza, hogy végső menedék-ként, érvként Istenre hagyatkozik. Például naplójában rögzíti Wesselényi-nek, a „szörny-ölők szörny-ölő fiá”-nak gondolatát: „Ne félj: Isten a magyart mint választott népét nem hagyja el.” Okfejtése reményre ad jogot: bűneink miatt rég el kellett volna sülyednünk, de még élünk, ez pedig azt jelenti: „a hatalmasnak béketűrése még el nem fogyott”.

Czuczor Gergely **Mohács** című epigrammájában ugyanerről a problémakörrel érvelő-bizonyító módszerrel világosan fogalmaz: „Főuri góg és visszavonás pártokra szakasztá / A honnak kebelét gyáva királyok alatt. / Tágult a fegyelem, gúny lett a harci fenyíték, / Vélte magát úrnak feljogosítva kiki, / isteni ostorként ült úr jobbágya nyakára, / S a pórnak kicsikart vére kiálta boszút. / S megnehezült a világbírónak ítélete, s lőn a / Nemzeti nagy bűnnek nagy torolója Mohács.” (A záró sor válaszként folytatja, értelmezi Kisfaludy Károly **Mohács**ának gondolatát: „Hősvértől pirosult gyásztér! sóhajtva köszöntlek, / Nemzeti nagylétünk nagy temetője, Mohács!”)

A **bűn** közismert meghatározása: tudva és akarva elkövetett rossz tett vagy mulasztás, Isten megbántása. Az Ószövetségben a **hata** töből sok szó származik, eredetileg a bűnt, a bűnöst, a bűnös tettet egyaránt jelenti, amint eredetileg az **elvé**t, **utat téveszt** jelentést is tartalmazza, vagyis a parancs vagy tilalom formájában elismert normától való eltérést is kifejezi. (A bűn „áthágás”, megszegés, tiltott átlépése a normának.) Ilyen még az **avah**, amelyet gyakran használtak „a helyes útról való letérés” értelmében. Az elvétés, hibázás leginkább a **pása** töben fejeződik ki, amely már a bűnös tudatos szembeszegülését érzékelteti. A norma akaratlan megsértését a **sagah** „elnéz, elvét, melléfog, eltéveszt” fő származékai fejezik ki. A többi néptől eltérően a zsidóságnál a sérthetetlennek elismert életrendben nem a múlt vagy az ősök hagyománya adja a viselkedés szabályainak együttesét, hanem az isteni akarat ölt testet a kiválasztottság jeleként és a Sínai-hegyen kötött szövetség zálogaként. Az isteni akarat személyes elfogadására, odaadásra vár, és a közösséget a tisztelet és hála jegyében formálja. Ezek a normák határkövek, amelyek Izrael népét a többi néptől megkülönböztetik, ezeknek az isteni parancsoknak a teljesítése a záloga annak, hogy Izrael Isten népeként fennmaradhasson.

Az Ószövetség népe a nagy nemzeti szerencsétlenségeket úgy tekintette mint a nép bűneinek büntetését, ezért vezetőik bűnbánati napokat rendeltek el. A közös bűnbevallás során azonban nem szabad, hogy elsikkadjon a személyes bűnösség felelősségtudata: a bűntudat és bűnbánat. Bűnbánati napokat régi katasztrófákra emlékezve is tartottak. A bűntudat a bűnért való felelősség tudata. A költő konkretizálja a történelmi büntetést: „Most rabló mongol nyilát / Zúgattad felettünk, / Majd töröktől rabigát / Vállainkra vettünk.”

A **bűn** tudva és akarva elkövetett rossz tett vagy mulasztás, Isten megbántása, a parancs vagy tilalom formájában elismert normától való

eltérés, úttévesztés, a tilalmak áthágása. Taxner-Tóth Ernő rámutat arra, hogy Kölcseyt követően később Arany János a magyarság eredendő bűnét kutatva jutott el Attila testvérgyilkosságáig, Buda megölésének ősbűnéig. (64.) A Krisztus által megváltott ember a kegyelemben bízva fordulhat Istenhez bűnbocsánatért, hogy elnyerje szabadságát, vagyis a bűntől való szabadulását. Ezt a bűnösséget vallja meg töredelmesen népe nevében a Hymnus költője, és mutat rá a főbenjáró vétségre és végzetes következményeire.

Bűneink miatt szenvedtük el Isten jogos haragját, büntetésünk, nemzeti tragédiáink azonban felülmúlják bűneink súlyát. Ezek a tragédiák hiperbolikus, döbbenetesen láttató erejű romantikus képekben jelennek meg. A bűnök okozták a tatárjárást, miattuk szenvedtük el a törökveszt, a török hódoltságot. Muhi, Mohács pusztulást, „rabigát” hozott.

A történelmi büntetés Muhi, Mohács, vagyis a tatárjárás, törökdúlás nemzeti szerencsétlenség volt. „Hányszor zengett ajkain / Ozmán vad népének / Vert hadunk csonthalmain / Győzedelmi ének! / Hányszor támadt tenfiad, / Szép hazám kebledre, / S lettél magzatod miatt / Magzatod hamvvedre!”

Berzsenyi A magyarokhoz című ódában írja: „A szent rokonvérben feresztő / Visszavonás tüzeiben megálltál.” Kölcsey a pártviszályban, a testvérharcban kiontott „rokonvéren” nemcsak Árpád és ivadécai vérért érte, hanem minden magyarért. Minden biztonnal Kölcsey ebbe a gondolatmenetbe beleértette „Zápolya öldöklő századát” és a XVII. századi vallásháborúkat és nemzeti szabadságküzdelmeket is, amelyek a kurucok és II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának leverésével értek véget.

Ma is érvényes Kölcsey ostorozó szeretete és láttelete: „Bújt az üldözött s felé / Kard nyúl barlangjában, / Szerzenézett s nem lelé / Honját a hazában...” Ezek a bujdosó magyarok képét festő sorok óhatatlanul a legszebb kuruckori verseket, Bujdosik, bujdosik szegény árva legény, Egy bujdosó szegény legény, Igen szép bujdosó legények éneke, Ideje bujdosásomnak remekeit idézik emlékezetünkbe. (65.)

Az érzelmi tetőponton a rettenetet vetíti elénk: „Bércre hág és völgybe száll, / Bú s kétség mellette, / Vérözön lábainál, / S lángtenger felette.” A költemény az értéktelített régmúltból súlyos nemzeti katasztrófákon át jut el az értékvesztett jelenbe. A múlt dicsősége, gazdagsága és a bűneink miatti szenvedés után hazánk a rabság és a siralom völgye lett: „Vár állott, most kőhalom, / Kedv s öröm röpkedtek, / Halálhörgés, siralom / Zajlik már helyettek.” A hős elődök várának romjain „halálhörgés, siralom” hallatszik. A legfájdalmasabb: „S ah, szabadság

nem virúl / A holtnak véréből”. A magyar szabadságért életüket feláldozó ősök utódainak sorsa: „Kínzó rabság könnye hull / Árvánk hó szeméből!”

A Hymnus keletkezésének évében született, Zsarnok című versében írja Kölcsey: „Ezüst kehelyt ürít a gonosz asztalodnál, / Kivül az ajtón sirt az üldözött. (...) / Hajh bújdosott az ősi lakhelyéről! / Sápadt neje / Keblén vitte kisdédét...” A hazáját a hazában nem lelő magyarok legjobb-jait fejvesztésre, vagyonekobbzásra ítélték, helyükre az idegen hatalmak idegeneket ültettek.

„Szánd meg Isten a Magyart...”

Az imaformulához hasonlóan, keretesen zárul a költemény, a „jókedv” és „bőség” helyett a magyarságért, „kit vészek hányának”, sorshelyzete miatt, „ha küzd ellenséggel”, az isteni irgalomért, szájalomért esdekel a költő: „Szánd meg Isten a Magyart...” – „Megbűnhödté már e nép / A múltat s jövendő!”

Dávidházi Péter kimagasló színvonalú szaktudományos tanulmányában hangsúlyozza és meggyőzően kifejti, hogy a költő „a paraklétoszi szerephagyomány szellemében kéréli az ószövetségien mennydörgő (de villámaival zeuszian lesújtó) Istent, (aki a ‘védő kart’ is mintha vagy ószövetségien kinyújtaná, vagy aigiszként tartaná a magyarok fölé), érvelésnek a bűn és bűnhődés megfelelő arányaira apelláló logikája, sőt talán az áldozat megtérülését váró és hiábavalóságát felpanaszoló észjárás (‘S ah szabadság nem virúl / A holtnak véréből,’) is inkább ószövetségi eredetű, ám a vers könyörgésének egésze, egy közösség szószólójaként fellépő alanyának beszédhelyzete, a keretül szolgáló első és utolsó versszak engesztelő alappesztusa eközben (akarva akaratlanul és mutatis mutandis) egy láthatatlan újszövetségi mintához igazodik, azaz a János első levelében Szószólóként értelmezett ‘igaz’ (Értsd: igazságos) Jézus közbenjárását utánozza az Atyánál, a további büntetés elengedését remélve”. (66.)

Taxner-Tóth Ernő remekül gondolja tovább Dávidházi eredményeit, hangsúlyozva: „fölsímerve a mű archetípusát, eljut e költői ‘szerep’ nagy ősmintájához: (a költő) egy közösség nevében és érdekében szószólóként közbenjár, hogy kiengesztelje Istent. Ennek értelmében a Hymnus cselekvésmintájának a szakirodalomban külön-külön és váltogatva emlegetett kétféle értelmezését, szakrális, vagyis (nemzeti) imaként, illetve

világi, amennyiben jogászi retorikájú védőbeszédként való felfogását egyaránt visszavezethetjük közös logikai ősmintájukra, egy bűnös (egyén vagy közösség) szószólójának engesztelő közbenjárására a legfelsőbb (világi vagy transzcendens) hatalomnál, kedvező elbírálásért.” (67.)

Taxner-Tóth Ernő egy másik hangsúly kiemelését végzi el: a Hymnust – a keresztény egyetemesség, a közös református és katolikus alapján –, mint a **könyörgés és büntudat** remekművét értelmezi. Hitelesen bizonyítja: „A transzcendens élmény szerepe sokkal erősebb Kölcsey gondolkodásában, mint azt a felvilágosult filozófia nyelvéhez igazodó szövegei alapján gondolhatjuk.” (68.) Rámutat arra, hogy „Isten első büntetése, a rabló mongol (tatár) még **elzúg** fölöttünk, mint egy figyelmeztetés; de a török rabigát nem ránk kényszerítik, hanem mi vesszük nyakunkba. Természetesen nem önszántunkból, de a **beletörődés** bűnével.” (69.)

1823-ban még egyedül Isten segítségében bizakodik, amelyet arra az esetre kér, ha népe „küzd ellenséggel”. Taxner-Tóth Ernő elismeri a herderi hatás jelentőségét, Borbély Szilárd és S. Varga Pál kutatásaira hivatkozva pedig elfogadja, hogy „a küzdelem vállalásának szükségessége már ekkor megjelenik gondolkodásában.” (70.) Kölcsey a **nemzet-halállal** szembesülve ismeri fel, hogy mi magunk romboljuk le magunkban Isten templomát és ezt a rombolást segítik azok, akik a külső hatalom szolgálatában állnak – fizetett hazaárulókként. Kölcsey azt gondolta sokáig, hogy akkor lehet a „világ polgára”, ha vállalja a hazafiságot, majd „döbbenetesen veszi tudomásul azt a következtetést, hogy az idegen hatalom erőszakos önértékével a hazafinak szembe kell szállnia, illetve Istenhez kell fordulnia segítségért, míg saját lehetőségeit föl nem ismeri.” (...) A jövendőről 'fontolódó' költő a Hymnuszban talán nem a nemzet-hatalatlanságáért, de a megmaradásáért könyörög. És jogász 'orátorként' ehhez a bűnbánat szükségessége mellett érvel. A nemzeti imává emelkedett vers titka a bűnöktől szabadulni akaró könyörgésének őszintesége. Enélkül a Hymnus üres szöveg, gyakran hamis ünnepeken.” (73.)

A költő tudja, itt nincs helye semmiféle követelésnek, de a szenvedésen kívül semmiféle érdem megnevezésének sem. Éppen ezért a jövő magyarságáért fohászkodik, könyörög az Úrhoz. Szánalmát, kegyelmét kéri, hogy a múlt vészterhes időszaka után („**Kit vészek hányának**”) és a jelen szenvedései („**Tengerén kínjának**”) után fordítsa feléje orcáját, fogadja kegyelmébe. Kölcsey őrzi a hitét, hogy a szenvedésben óriási megtisztító erő rejlik. A szenvedés győzedelmeskedik a poklokon, megnyitja a Purgatórium kapuit, az isteni kegyelemből a magyarság földi boldogulását is eredményezheti. (Távoli analógiát érzünk Madách művé-

nek bibliai keretes és a dialektika jegyében felvonultató történelmi színeit, és a végső kicsengését, az Úr „küzdve küzdj és bízva bízzál” üzenetét, amely a goethei „Ki küzdve tör a jóra, megváltást remélhet” hitével tart szoros kapcsolatot.)

Szenci Molnár Albert 130. zsoltára kétségtelenül inspirálhatta Hymnusunkat: „Ha, Uram, bűnünk szerint / Minket büntetnél meg: / Uram e világ szerint / Ki állhatna úgy meg? / De a te irgalmasságod nagy / A téged féltőkön, / És te engedelmes vagy, / Hogy dicsérjen minden.” A hasonló rímelhelyezésen túl a közvetlen inspiráció valószínűségét erősíti meg, hogy a **Himnusz szövege jól énekelhető a Szenci-zsoltár dallamára is.** (Szabó Géza kutatásának eredménye, Széplaki György szóbeli közlése.) A barokk korból eredő „bűnhődés”-felfogást vallotta Zrínyi, és követte őt ebben Vörösmarty: „Ha vétettünk is valaha / kiszenvédénk”, és folytatta Arany János: „Megbűnhödtük ősapáink / Vétkét súlyosan”.)

A Hymnusban mélységes istenhit, keresztény/keresztényen szeretet és a magyarság iránti történelmi felelősségtudat szólal meg. Kölcsey azt vallja, hogy „megbűnhötte már e nép a múltat s jövődőt”, de azt is tudja, bűneink levezeklése sem lehet követelés, jogcím az átok feloldására, a bűnbeesés előtti állapot visszaállítására. Szörényi László hangsúlyozza: „Isten kegyelme Szent Ágoston és Kálvin teológiai felfogásában – és Kölcsey ezt tette magáévá – teljesen ingyenes: ki nem érdemelhető. Hozzá csak szánalomért esdekelhetünk, nem jogos jóvátételért.” (74.)

Kölcsey tisztában volt azzal, hogy Szent Pál krisztológiája lényegét tekintve megváltástan: megigazulásról, újjászületésről, kiengesztelődésről szól. A kegyelemről a rómabeliekhez, 9. 16. írja Szent Pál: „Non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei”, amely Károli Gáspár fordításában ezt jelenti: „Annakokáért tehát nem azé, aki akarja, sem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené”. (Ezt idézi Ottlik Géza Iskola a határon című regényében Medve Gábor kéziratának mottójaként.)

Dávidházi Péter szerint a közbenjáró, a pap, prédikátor, védőügyvéd, tolmács, szószóló közös eredete az ósmintában, az egyszerre égi és földi lényegű pártfogó, **Paraklétosz**, (nagybetűvel megkülönböztetett) Szószóló archetípusára vezethető vissza. A **Paraklétosz**, eredeti, joggyakorlati jelentése a vádlott mellé kirendelt (parakaleó = advocatus) védőügyvédre utal. A Bibliában János első levele ezt alkalmazza metaforikusan Jézusra, aki kétirányú közvetítést vállalt: Isten parancsait közvetíti az emberekhez és az emberek ügyét képviseli támogatólag Isten színe előtt. (A Károli Biblia, amelyet Kölcsey használt „szószóló”-nak fordítja a „paraklétosz”-t. (75.)

A Hymnus alapgesztusában két strófában dicsőíti Istent, magasztalja jótetteit, aztán négy strófában könyörgésbe fog, hogy kiengesztelje a magyarság vétkei miatt haragvó Istent. (Jézus Megváltó, missziót, vagyis küldetést végez, nem pedig szerepmintát követ. A misszió nem szerep, mert nem külső, hanem belső vállalás, azonosulás. (Vö. Petőfi szerepjátékai közül a forradalmiságot – Horváth János alapján, de véleményével szemben hangsúlyozzuk –, a magyar forradalom és szabadságharc költője nem szerepet játszott, mert belülről teljesen azonosult vele, egyet jelentett lényével, életét adta érte!)

A történelemben Isten és ember ellen a legtöbbet és legnagyobbat vétő XX. században, számunkra két veszített háborúval, tankokkal letiport 1956-os forradalommal folytatódtak nemzeti katasztrófáink. Égbe kiált önsorsrontásaink közül az abortusz miatt meg nem született ötmilliónyi „mai magyar aprószent”. Ezért az önmagunk ellen elkövetett vétkünkért még nem bűnhódtunk meg, a penitencia ránk és utódainkra vár.

A Hymnus költője Istenre hagyatkozik, a kegyelemben bízik: Kölcsey áttekintve a magyarság történelmét, a keretes vers végén sorrendet és ígét cserél: „Szánd meg Isten a Magyarat...” Tudja, Isten személyes kapcsolatba lép a bűnös emberrel és helyreállítja vele az életközösséget a kegyelem jegyében, hiszen „Isten nem akarja a bűnös halálát” (Jer 18,1-10 stb.) Ilyen értelemben a bűnbocsánat a büntetés felfüggesztése, elengedése, a kegyelmi állapot helyreállítása. A bűn következményétől, a büntetéstől, megtorlástól a bűnbánat válthatja meg az embert. A keresztény kegyelemnek, vagyis Isten természetfölötti ajándékának teológiai értelemben nincsen megfelelője az Ószövetségben. A kegyelemmel kapcsolatos keresztény fogalmaknak leginkább a héber *hen* ('kegy, jóindulat, tetszés') és *heszed* (kölcsonös segítségnyújtás a szövetségi hűség jegyében) felel meg. (76.) Az Újszövetségben a kegyelem isteni ajándék, nem jog; nem lehet kikövetelni, kikényszeríteni, megszolgálni sem. A kegyelem ingyenes, kiérdemelhetetlen. (77.)

A görög *kharisz* szóhasználat gyakori Szent Péter és Pál apostoloknál. A *kharisz* eredetileg arra utal, ami örömet szerez, fizikai és erkölcsi értelemben vett minőséget: szépséget, bájt, kedvességet jelöl. Jelentésköréhez tartozik a 'kedvesség, jóindulat, a szíves beszéd', a jóakarattal elérhető jóindulat, tetszés. Mindenekelőtt a kegyelem Krisztus tettekben, segítségben megnyilatkozó szeretete, jóakarata, az üdvösségnek általa létrehozott új rendje. Isten kegyelmi ajándékai a karizmákkal azonosak, ajándékok, adományok. Ilyen értelemben a *kharisz* magában foglalja a 'köszönet, hála' jelentéskörét is.

A világot, az életet, a szeretetet a személyes Isten hordozza. Isten szeretete, kegyelme ajándékozás, odaadás. A kegyelem Istennek túl-áradó szeretetéből fakad. Isten legnagyobb kegyelme maga Jézus Krisztus, aki legyőzte a Sátánt, megváltotta az emberiséget. Az isteni kegyelemnek semmi köze az igazságszolgáltatáshoz, joghoz, nem okságként, nem hatóókként jön létre, amely a legnagyobb két keresztény hitigazságban, a teremtésben és a megváltásban fejeződik ki: „Úgy szerette Isten a világot, hogy Egyszülött fiát adta oda, hogy aki hisz benne, az el ne veszzen, hanem örökké éljen. Azért küldte el Isten Fiát a világba, hogy üdvösséget szerezzen a világnak” (Jn 3, 16-17). Az üdvösség új rendje az éltető Lélek műve, amelyet a hívő Krisztusban kap meg, amely a bűnbánatban tisztára mossa, megszenteli és igazzá teszi a hívő embert. Isten Lelke, a Szentlélek az új élet elve. A Lélek gyümölcse a kereszténységben minden erény. (78.)

Tudjuk, Istenről és a kegyelemről is csak analógiák segítségével beszélhetünk. Például: „Isten a szeretet.” Szent Ágoston óta a nyugati kegyelemtanban előtérbe került az ún. „külső” kegyelem, vagyis az a személyes hatás, amellyel Isten az ember felé fordul és láthatatlanul, a lelkében, belső világában egyfajta „közvetlenségben” alakítja át az embert. A testi-látható, a „külső” kegyelem Jézusban jelent meg, reményt fakasztott a reménytelenségben, új, föltétlen felszabadító szabadság ajándéka. Az elkövetett bűn kiolthatja a Lélek, az isteni kegyelem elvét. Bűnei miatt, a viszály, a testvérharc, a tobzódás stb. vétkek miatt vesztette el a magyarság Isten segítő áldását, szeretetét és lett büntetése a rabság.

A keresztény ember a kegyelmi élet örököse, rajta nyugszik a dicsőség Lelke, az Isten Lelke. A Lélek záloga a dicsőség elnyerésének. (Róm 8, 11; Ef 4,30) Az örök élet isteni elve a kegyelem, a szabadság felszabadulás a bűntől, a gonosz hatalmától. Pál apostol szerint a szabadság Isten gyermekeinek fölséges java (Róm 8,21). A szabadság az üdvösség foglalatosa: „Ahol az Úr lelke, ott a szabadság” (2 Kor 3,17). „A szabadságot Krisztus szerezte meg nekünk” (5,1). Ennek teljesen megfelel a János-evangélium: „Ha a Fiú tesz szabaddá titeket, valóban szabadok lesztek” (Jn 8,36), mert „az igazság szabaddá tesz titeket” (Jn 8,32).

Az embernek, a magyarságnak olyan felszabadulásra van szüksége, amely fölött nincs hatalma, amely új kezdetre ajándékként (=kegyelemként) érkezik el hozzá a történelmet átfogó hatalomtól: Istentől. (79.) Jézus Krisztus megszabadító ereje a határtalan szeretet, önátadás és bizalom. Ő küldi el a Szentlelket, aki által megvalósul egy új „harmónia” az ember és Isten – Jézus Krisztus által följánlott – kegyelmi ajándéka

között: szabadító Igéje, üdvígérete valóra válik. A kegyelem az embernek a bűntől való külső és belső felszabadítása. Istentől érkezik az emberhez, bensejében ragadja meg az embert és az emberi világot. Megmarad a hit rejtettségében, a remény jegyében él. Tapasztalásunk róla csak töredékes. „Maran atha – Jöjj el, Urunk, hogy megszabadíts minket!” A hit erejében, a remény bátorságában és a szeretet tetteiben jelentkezik, valósul meg az igazi szabadság, mint nekünk ajándékozott szabadság, mint kegyelem. A hit, remény és a szeretet segít megtapasztalni, valóra váltani ezt az isteni kegyelmet. (80.) Kölcsey népének veszedelme idején a Sors urához, a megengesztelhető Istenhez fordul kegyelemért.

A „tép - nép” rímpár üzenete

A „tép” és „nép” rímpár a tilalmas Rákóczi-nótát idézi a legismertebb szövegváltozatban: „Jaj régi szép magyar nép / Az ellenség téged miként szaggat, tép...” Mészöly Gedeon hivatkozik Jókaira, aki rámutat arra, hogy a Rákóczi-nótának „maga a szóbeli értelme nem valami különös”, szövege „kevés jelentőségű”. De amikor „ez együgyű versecske” szövegét „... a tárogató **magyarázni** kezdi a fiatal deák kezében, mennyi emlékezet van abban! Aki hallja, azt képzelem, hogy élt már akkor, mikor ennek versnek **történetét** játszották, maga is részt vett benne, aztán meghalt, megint újra született, a két élet között elfeledte az előbb történeteket, hanem ezeknek a **láthatatlan lényeknek** az érintésére, ezekre a hangokra, megint megzendül a lelkében a megelőző élet minden emléke...” – idézi Mészöly Gedeon (81.)

A rímváltozatok közül a „**nép**” - „**kép**” rímpár a régi magyar irodalom gazdag panaszformula-rendszeréhez kötődik. Imre Mihály a legmélyebben elemezte a Querela ókori görög és latin, zsidó és keresztény archetípusait, kutatta inspirációikat a magyar querela-változatokra, összefüggésüket a nemzeti tudattal a mohácsi csatavesztést követően a magyarországi latin és magyar költészetben. A siratás, siralom egyetemes érvényű, időhatárok közé nem zárt panaszformulája Rimay János Kiben kesereg a magyar nemzetnek romlásán és fogyásán című verse tulajdonképpen a Querela Hungariae magyar nyelvű megfogalmazása, amely poétikai szempontból összefonódott egy rímtoposszal.

A **nép-szép-kép-ép** ríme gyűttes különös helyet vívott ki magának két évszázad magyar költészetében. Rimay tartós kohéziójú szövegállandót teremtett, amelynek értékviszonyai, idősíkjai kulcsszavakat is jelentő egy-

tagú rímshavakban sűrűsödnek. A rímtoposz legerőteljesebb hagyományozója a **Rákóczi-nóta**, amely a szabadságharc utáni kuruc költészet remeke, a 18. század népszerű éneke. A kuruc költészet számos szép éneke közül szemlélete és nemcsak a híres „nép-tép” rímpár átvétele miatt fontos a **Rákóczi-nóta**, amelyet a magyarság a 19. század elején titkos függetlenségi himnuszaként tisztelt. (Csokonai is a debreceni kollégiumban tanulta, csurgói diákjainak is megtanította, Kazinczy kéziratos másolatában is fennmaradt stb.)

A Hymnus „nép-tép” rímpárja a régi magyarság lírai sirárait, a nemzeti fájdalmat megszólaltató Rákóczi-nótát és rímkompozícióját egyaránt sugallja: „Jaj, régi szép magyar nép, / Az ellenség téged mikép / Szaggat és tép! / Mire jutott állapotod, / Romlandó cserép. / Mint egy ékes eleven kép, / Voltál oly szép, / Magyar nép!” (82.)

Jellemző a Rákóczi-nótára a barokkos rímhalmaz. (Négy-nél több sor összecsengetése esetén rímhalmazról vagy halmazrímről beszélünk.) A rím evokatív kisugárzása tartalmat erősítő tényező itt is. A Hymnus „**tép-nép**” rímpárjában Mészöly Gedeon a Rákóczi-nóta inspirációját ismerte fel, a ragrímek gyakoriságáról pedig a XVI-XVII. századi jeremiádok sugallatait: „esztendő – jövőndő”, „lengettél – csepegtettél” stb. Mind-ez azt bizonyítja, hogy a rím nem eszköz, nem díszítmény csupán, hanem a mondanivaló része. A rím zeneisége, a cizelláltsága sem perdöntő, a lényeg, hogy mennyire szolgálja a mondanivaló művészi kifejezését.

Ezt a rímtoposzt tudatosan választja, a magyarság múltját, sorsát a Hymnus költőjéhez hasonlóan teljességgel vállaló **Radnóti Miklós** a **Nem tudhatom...**-ban: „Hisz bűnösök vagyunk mi, akár a többi nép, / s tudjuk miben vétkeztünk, mikor, hol és mikép...” Remekműve arra is példa, hogy az esztétikai érték és a benne kifejezésre jutó etikus magatartás együttesen adhat a műnek tartós rangot és evokatív erőt. (83.)

Kölcseyhez méltón, a számos utódköltő közül, a nagy elődök és kortársak szellemében „vigíliás” erkölcsű és lelkületű Radnóti Miklós mélységesen átélte tudta és vállalta, hogy az Isten és ember ellen iszonyú vétkeket elkövető korban csak ez a virrasztó szellemiség hivatott elébe dolgozni a holnapnak. Az Úrhoz, a „virrasztó égi felleg”-hez intézett könyörgése a védelemért, menedékért **ránk** vonatkozik, értünk történik, de jelentésköre az egész szenvedő emberiségre kiterjed. A külön egységet képező – nyomdatechnikailag is elkülönülő – záró sor emlékeztetünkben nemzeti imádságunkból a „nyújts feléje **védő kart**” fohászat asszociálja. Talán nem szubjektív behallás és tévedés, hogy érzésünk szerint, a versvégi fohász, és az egész versélmény hatása lelkünkben a

Himnusz megzenésített, a himnikusan fenséges magasból az evilági síkra visszavezető – uszályszerűen elnyúló, majd elhalkuló – záróakkordját is felidézi: „Nagy szárnyadat borítsd ránk virrasztó égi felleg!”

Eszünkbe juttatja ez a magyarságot óvó fohász Babits Mihálynak az **Áldás a magyarra** című versét is. De Ady **Intés az őrzőkhöz** parancsát, „Az ember Szépbe-szótt hitét”, és a halálos ágyán írt, **Üdvözet a győzőnek** című, hasztalan kérését, könyörgését sem feledhetjük: „Ne tapossatok rajta nagyon, / Ne tiporjatok rajta nagyon...” Tudjuk, a győztesekhez irgalomért könyörgő Adyhoz hasonlóan, Radnóti is hiába remélte a „Razglednicák nemzeti becsületet menteni akaró utolsó felkiáltásáig” – mint ezt Z. Szabó László Ortutay Gyulához, Kormos Istvánhoz hasonlóan értelmezi, hogy méltánylást kérő szava meghallgatásra talál. (84.)

Verselés, művészi eszközök

Szaunder József mutat rá, hogy nemcsak a keretversszakok mutatják a Hymnus szerkezetének tudatos kimérttségét: a képek és fogalmak sűrűsödése figyelhető meg a múltból a jelenbe, az isteni cselekvéstől az emberi mozgásig tartó eseménysorban, amely a második, harmadik és negyedik stófa egyszerűbb párhuzamos, mellérendeléses tagmondataitól a bonyolultabb szerkesztésű 5-6. versszak mondattanáig. A költeményt „aránybillentő” szerkezet jellemzi, amely a történelemszemlélet és versszerkezet dialektikája szerint a nyolcszakaszos mű negyedik versszakában, mint tengely körül szigorú, szimmetrikus keresztforma (chiasmus) érvényesül. (85.) Ennek értelmében a 2. versszak motívumainak a hatodik szakaszbeli és a 3. versszak motívumainak ötödik szakaszbeli szabályos visszatérése figyelhető meg. A 7. stófa megbontja ezt a szabályos szerkezetet, a szenvedést kifejező stófák számát eggyel megnöveli az áldás örömeit, a sikereket felmutató versszakokhoz képest. Ez a szimmetrikus arányt megbontó, az eddigi szenvedés hiábavalóságát is kimondó („S ah, szabadság nem virúl / A holtak véréből”) 7. szakasz igeideje is elüt. Itt teljesen a jelenidő dominál, csak ellenpontként idéződik fel a múlt, az időrendben haladó történelmi áttekintés „a magyar üdvtörténet egészére” vonatkozó, körképszerű „fiktív jelenné” válik – fejt ki Márton László. (86.)

A 2-4. versszak cselekvő alanya Isten. A 2. és a 3. stófa közepén pont van, körülötte 2-2 egymás mellé rendelt önálló mondat található. A 4.

strófa közepén vessző áll, a gondolat nyílegyenesen fejt ki Isten haragjának következményeit. A 5-7. versszakban az ember a szenvedő-cselekvő alany. Az 5. strófa két kérdő mondatból áll. A 6. versszakban – részint ismétléses módon – a hon kilátástalan keresése, az egyéni élet és a haza veszélyeztetettsége, tépettsége fejeződik ki, és a „Kard nyúl barlangjában” és a „Bércre hág és völgybe száll” sorok a múltból a jelenbe vezetnek át.

A Hymnus stílusa elégikus, a nemzeti múlton és bűneinken borongó Kisfaludy, Pázmándi Horvát Endre versekkel rokon, „egyszerűségében, dísztelenségében, rímelésének igénytelenségében is követi azokat”, de mindegyiknél jóval bibliásabb. A költemény nyelvi szervessége, egy-neműsége nyilvánvaló: a „gazdagegyszerűség” kevés szó tudatosan intenzív felhasználásával képes kevés szóval sokat mondani, kifejezni, érzékeltetni és sejtetni. A költő a keretszerűség, a 4. versszak körüli chiazmus révén is fokozza a belső egy-neműséget.

Szauer József pontos megfigyeléseket tesz: Kölcsey a két keret-versszakkal együtt megírt Hymnusban a nyolcsoros, trocheusi periódusokban a 7+6-os szótagszámot használja. (Gáldi László ennek Verseghynél keresi előzményét.) A keretstrófákat leszámítva, a történelmi visszatekintés fordulópontja a 3. versszak elején következik be: („Hajh, de bűneink miatt...”), így a fordulat előtt 2 hálaadó versszak, utána pedig 4 bűnbánó strófa áll. A 2:4~4:6 rejtett arány* az aranymetszés szerinti szabályosságot érzékelteti. (87.)

Szauer fejt ki, hogy a tudatosan kimért szerkezetű Hymnus verselése a **kanásztánc** ősi, állítólag a magyar és finnugor tagoló vers hagyományát követi, és számos, a kalendáriumok szintjéig lehatoló közhelyet használ. Nem tudjuk, ismerte-e Kölcsey a kanásznótát, amelynek első lejegyzője Berzsenyi volt. Lukácsy Sándor szerint „Valami köze mindenestre van a Hymnushoz. Nemzeti imánkat el lehet énekelni a kanásznóta dallamára: legszentebb közösségi énekünk egy közösségi ének (népdal) ritmusában szól...” (88.) (V.ö. 104.)

Uralkodó benne a ragrím: „bőséggel - ellenséggel”; „habjai - magzatjai”; „mezein - vesszein”; „ajkain - csonthalmain” stb. Néha finom asszonánc is található: „miatt – villámidat” stb. Magas fokú tudatosság bizonyítéka

* A 6 aranymetszete pontosabban 2.3, ill. 3.7, ezeket egészre kerekítve 2-t, ill. 4-et kapunk. A „2.3”-nek megfelelő hely a 3. versszak 3. sorára, a „villámidat” szó belsejébe esik. Íme, miért érezzük éppen ezt a szót különlegesen hangsúlyosnak, „sorsfordítónak” ebben a költeményben. – (KTK)

az is, hogy a rímek szerkezeti szempontból fontos pontokon ismétlődnek. A „Nyújts feléje védő kart” ellenkezőjére fordulva tér vissza a 6. versszak „Kard nyúl barlangjában” A 2. versszak „szép hazát” kifejezése az ötödik strófában negatív értelemben, „szép hazám” formában ismétlődik. A 2. strófa „hős magzatjai” az 5. versszakban „S lettél magzatod miatt magzatod hamvvedre” változatban kerül elő. A 3. versszakbeli „Vad török” az 5. versszakban „vad nép” alakban tér vissza, míg a 3. versszakbeli „bús had” az 5. strófában „vert hadunk”-ként ismétlődik. A „vér” szó a 2. strófában „Bendegúznak vére” nemzetség-megjelölésben jelenik meg, a 6. versszakban „Vérözön” látomásban, harmadszor pedig a „szabadság nem virúl / a holtnak véreből” feljajdulásban fordul elő. „Az ötödik versszak érzelmi telítettségének fokozódását, sűrűségét bizonyítja, hogy itt tér vissza, negatívan-deformáltan, négy korábbi alapfogalom: vad nép, vert had, szép hazám, magzatod.

Jelentékeny alliterációnak számít: „kedvvel... kart... küzd” (I.), „értünk... ért...” (III.); „bús hadát / Bécsnek büszke vára” (III.); „Hajh... harag...” (IV.) „vad... ver”, „hadunk ... csonthalmain” stb. A rím-szerkezetre jellemző, hogy versközépen áthidaló-átívelő funkciót tartalmaz: „A 3. versszak mezein - vesszein ragrímei az 5. versszak (...) ajkain - csonthalmain (mélyhangú) ragrímeiben térnek vissza. Ugyanannak a 3. versszaknak a második felében a **plántálád - bús hadát** asszonáncái viszont a 4. versszak második felében olvasható **nyilát - rabigát** asszonáncokban csendülnek fel ismét (...) a 4. Strófa **miatt - villámidat** asszonánca az 5. versszak **tenfiad - miatt** asszonáncában tér vissza...” – állapítja meg Szauder József. (89.) Az így kirajzolódó ív a legpoétikusabb versszakba emeli a mondanivalót. (Közben a klasszicista-szентimentalista stílust sem tagadja meg egészen, amikor az oda nem illő hamvvedert alkalmazza.)

Kölcseynél elégikus hangot kap minden esemény, hang. A „nemzeti ősbűn” bibliai és horatiusi gondolatára – Rogerius mester és Janus Pannonius óta a magyar költészet egyik vezérgondolata – építette Kölcsey költeményét. A tanulmányíróként és költőként kimunkált népies tónust gondolati és formai szempontból is itt használta fel legsikeresebben, itt került legközelebb a görögökben megcsodált originalitáshoz és itt fejezhette ki maradéktalanul szentimentális „chiaroscuro”-költészetének alaphelyzetét, az elérhetetlen ideál utáni vágyat is – saját lehetőségein belül. (Szörényi László.) (90.)

Kölcsey nagybetűvel írta: „...a Magyar...”

Köztudott, hogy az ötvenes években Rákosi Mátyásnak és elvbarátainak nem tetszett az „Isten”-nel kezdődő magyar Hymnus. Illyés Gyulával szerettek volna új himnusz-szöveget írni, és Kodály Zoltánnal akarták megzenésíttetni. Kodály helyállása akadályozta meg szándékukat. Kijelentette: „Nekünk már van egy igen szép és tisztességes Hymnusunk. Nincs szükség más Hymnusra.” Többen is úgy tudják, Kodály ezt is mondta: „Száradjon el a keze annak, aki hozzá mer nyúlni a Hymnushoz!”

Textológiai szempontból fürkészve a Hymnus szövegközléseit, láthatjuk, hogy a kiadások sokáig híven követték az eredeti kézirat textusát. Megfigyelhető ez a **Kölcsey – Erkel: Hymnus. (A gondolatól a világ-hírig** című könyv bővített kiadásában is. (91.) Megtalálhatjuk benne az eredeti verskézirat faksimile kiadását és az 1828-ban megjelent, de 1829-es évszámot viselő Aurora-beli első közlést, valamint Kölcsey munkáinak első kötetében, a **Versek** kiadásában közreadott pontos szövegváltozatot is. (Angol, finn, francia, héber, japán stb., összesen 21 nyelvű Hymnus-fordítást olvashatunk ebben a miniatűr-kiadványban.)

Tudjuk, a magyar zenei nyelvet megújítani akaró Erkel Ferenc a Hymnus megzenésítésének kéziratát az 1844. február 29-én meghirdetett pályázatra „Itt az Írás, forgassátok / Érett ésszel, józanon. Kölcsey” mottóval küldte be, és „**Deák Ferenc úrnak tisztelettel**” ajánlotta. Ezzel a három jeles férfi neve egyesült erővel ajánlja a Hymnust a magyarság szeretetébe. A későbbi kiadásokban sokáig csupán csekélyke eltérések, a mindenkori helyesírási szabályokhoz való igazítások figyelhetők meg, amelyek főképpen a központozást és néhány magánhangzó időtartamát érintik.

Az utóbbi időben egy különös betűtípus-változtatás tűnt a szemünkbe: Kölcsey ugyanis jól láthatóan, **nagybetűvel írta** a nyitó strófában és a zárásban is azt a nevet, amelyre az Istentől kért áldás és szájalom vonatkozik: „...a **Magyar**”. Erkel megzenésítésének első nyomtatott változatában is nagybetűvel szerepel a „**Magyar**”. Az 1950-es évektől fogva a szövegközlések általában kisbetűvel írják a „**magyar**” szót. (92.) Még Benedek István figyelmét is elkerülte, pedig ő gondosan ügyelt az eredeti kéziraatra, a **Rendületlenül. A hazaszeretet versei** címen megjelent, **tömör jegyzetekkel ellátott** válogatásában. Kisbetűs közlést találunk egyébként gondos kiadványokban is. (93.) Az iskolai irodalmi szöveggyűjteményekben a Hymnusban a „**magyar**” rendre kisbetűvel szerepel.

Kölcsey a szó energiáját, jelentést-tömörítő erejét megőrizve választotta a rövid változatot, „...a Magyart”, amely költői jelképséggel, áttétellel nyilvánvalóan a „magyarság” egészére vonatkozik. Az „a” névelőnek itt a fenséges Erkel-zene által is hangsúlyozott kiemelő funkciója van. (Az angolban a *the* névelő kiejtése ebben az esetben külön is jelzi, hogy úgynevezett „unic”-funkciót tölt be, vagyis „az” egyedüli, igazi – például „a” királynő stb. – értelemben.) Az alcímben is nagybetűs írásmód szerepel: „Hymnus a Magyar nép zivataros századaiból”.

Őriznünk kell mindazt, ami lelkiismeret még – főképpen, ha nemzeti imádságunkról, a magyarság akaratából nemzeti Hymnusszá avatott költeményről van szó. Erre nemcsak a „népben-nemzetben”, hanem az „alanyban és állítmányban” gondolkodás, és az elemi helyesírási szabály, filológiai pontosság, a szöveghűség is kötelez bennünket. Szeretnénk hinni: itt nem győzhet a „Sem nem rossz az, sem nem jó: / Mind csak hiábavaló” iszonyata. Kölcsey a tisztánlátást a bölcsesség kezdetének tekintette, a *Pipadalban* remekül fogalmazta meg: „Virraszt a bölcs, gondol sokat, / S itt, s ott, s mindenfelé, / Eget, földet míg hányogat, / Csak a hibát lelé.” Hymnusunk születésének 175. jubileuma alkalmából jó lenne ezt a helyesíráson túlmutató helyesírási hibát kijavítanunk az új és újabb kiadásokban és a tudatunkban is.

Ugyanez vonatkozik Isten nevének nagybetűs írására, amelyet Kölcsey nyomán és helyesírásunk alapján a záróstrófában sem szabad kisbetűvel írunk, akkor sem, ha a középiskolai irodalmi szöveggyűjteményben évek óta helytelenül szerepel.

„Szánd meg Isten a Magyart”

Kölcsey a Hymnusban a „lélekvesztő szentimentalizmus” légiesszubjektivitását – amint ezt Szauder József, Rohonyi Zoltán, Bazsó Júlia, Arató László is megállapította – a XVI-XVII. századi prédikátori szerepfelvétel, a távolító-tárgyasító eljárás segítségével haladja meg. A nemzeti romantika felé vezető úton felismeri a „Sors és az Én” kettősségében az „Itt bennünk a vigasztalás” esélyét, kiteljesíti romantikus világvilágát, vállalja „A való mindenek felett” elvét. Eljut a „Légy, mint szikla rendületlen” imperatívuszáig, a Hymnus megírásáig. (94.) A keresztény-biblikus világlátású Hymnusba bekerült a korai Kölcsey-líra kulcsfogalma, a görögös értelmű sors és g^énⁱusz fogalma, amely fokozatosan kollektív jelleget kezd ölteni: „a g^énⁱusz mindinkább a nemzet örlelkévé, szellemévé, a sors

pedig nemzeti 'balsorssá' válik (pl. **Rákos nimfájához, Rákóczi haj..., Rákos**). Ez a folyamat tetőződik be a **Hymnusban** és fordul a köz érdekében végzett cselekvésbe Kölcsey 1829-ben induló politikai pályáján. Kölcsey így mintegy **kollektívumba oldja**, kollektív keretek közé transzformálva igyekszik megérteni és meghaladni **saját sorsélményét.**" (95.)

A Hymnus személyes hitvallásunk: „Igazi nagyságát a végtelenre nyitott asszociációs mező esztétikai minőségében, a költemény tökéletes szerkezetében és a következetesen végiggondolt hazaszeretetet ösztönző etikai minőségében kell keresnünk. (96.)

Horváth János a Hymnus keletkezésének centenáriuma figyelmeztetett arra, hogy a trianoni országhatár éppen Kölcsey sírjánál, a Tisza vonalánál állt meg, Hymnusunkat „még megszűkült határaink között, **ittthon** sem volt szabad énekelnünk. Szálljunk magunkba! Ha a nemzeti szolidaritás azon szent teljességét, mely himnuszunk sugalmazója volt, egy szívvel-lélekkel át nem érezzük, akkor **Zrínyi második éneke** mondta meg sorsunkat, megérdemelt sorsunkat.”

Kölcsey Zrínyi második éneké-ben is kulcsfontosságú szerepet kap a „más” szó, amely szintén a nemzeti önazonosság elvesztésének veszélyét, félelmét, a múlt és a jövő közötti törés veszélyét súlyos intelemként nyomatékosítja: „**Törvényem él. Hazád őrcsillagzatja / Szülőtti bűnein leszáll (...)** És más hon áll a négy folyam partjára, / Más szózat és más keblü nép...”

Az Ady látta és az I. világháború után bekövetkezett és a II. világháborút követően is megerősítést nyert **Szétszóródás** után is tőlünk függ, hogy a sors ne válhassa valóra Vörösmarty vízióját: „a sírt, hol nemzet súlyed el”. Ne szónoklatokra, hanem komoly eltökélésekre ihlessen bennünket az évforduló (...) alkalma, amint ezt Kölcsey **Szónoklat** című cikkében is megfogalmazta: „Gondolkozni, jó az, jó! De cselekedni: ez a legfőbb.” Ez összecseng a **Huszt** imperatívuszával: „**Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!**” Ezt a tetté váló erkölcsfilozófiát hagyta örökül a Parainesisben.

Zrínyi „Hic vobis vel vincendum vel moriendum est” – „Itt győznötök vagy meghalnotok kell!” parancsát folytatja Vörösmarty második számú nemzeti imádságunkban: „**Hazádnak rendületlenül / Légy híve, oh magyar; / Bölcsőd az s majdan sírod is / Mely ápol s eltakar.**”

Kölcsey hitt az imádság erejében. Az országgyűlési ifjak üldözésekor ezt írja Wesselényinek: „Imádkozzatok érettünk, mint mi érettük, talán a balsorsban küzdők imádsága kölcsönösen használand Istennél.” (Kölcsey 1834. augusztus 31-i levele Wesselényihez.) Pörének idején (1837.

november 30-án) írja Wesselényihez: „Isten oltalmazzon, ha emberek többé nem oltalmazhatnak.”

Kölcsey Zrínyi után elsőként adott hangot „a kollektív bűnbánatnak” és kollektív cselekvésre buzdítja a nemzetet sorsának jobbra fordítása érdekében. (97.) A Hymnus mentes minden nemzeti öndicsérettől, mert mentes volt ettől Kölcsey jelleme és a magyar hazafias líra gazdag hagyománya. A költő fohásza azért szól, hogy a magyarság szabadságáért életüket áldozók véréből szabadság viruljon.

A Hymnus **bűn - bűnhődés - kiengesztelődés** hármasságát mutatja egyetemes keresztény szellemben. Békés Gellért meggyőzően fejt ki, hogy a magyar ember, akár hívő, akár nem az, tisztelettel néz fel Szent István alakjára, mert ha hitbeli meggyőződésével nem is értene egyet, történeti jelentőségét nem vonhatja kétségbe. Amint Izrael az Ószövetségben választott nép lett, mert hitt az egy igaz Istenben, mert elfogadta az isteni szövetséget az egyiptomi szolgaságból történt szabadulás, a közös vallási élmény és hit eredményeként. Jahve nagylelkű, ingyenes, ki nem érdemelhető szeretete avatta Izraelt Isten népévé. A magyarság a kereszténység felvételével, a Krisztus hitére térítés által, Szent István vallási meggyőződése és politikai bölcsessége révén, teológiai értelemben is, az újszövetség keresztény népeinek tagjává, vagyis Isten újszövetségi népévé vált, az üdvösség útjára lépett. Szent István egész népe nevében döntött, országát, egész társadalmát a krisztusi hit és erkölcs üdvös útjára vezette, a magyart, mint egykor Mózes Izrael népét, az isteni szövetség népévé, az egyetemes krisztusi szövetség részesévé avatta: a *respublica christiana*, a keresztény népek közösségébe fűzte. A köztudatban is „a magyar nép István által sajátosan is az Isten népe lett, mert mint a zsidó nép múltjában, a magyaréban is: a nemzetté válás és az államalkotás ténye szervesen összefűződik az Istennel kötött szövetség vallási eseményével. A Krisztushoz tért nép, amikor Isten népe lett, akkor vált önálló nemzetté és szervezett állammá. A Szentkorona voltaképpen e kettő belső összetartozásának szimbóluma.”

Békés Gellért hangsúlyozza: „Ennek következménye az, hogy egyéni sorsunkon túl, történeti létünk megpróbáltatásait, nemzeti tragédiáinkat is szinte ösztönszerűen úgy látjuk, mint egyfajta osztozást Krisztus sorsában. Nemzeti sorsunkat a bűn, bűnhődés s megigazulás, a pusztulás és új remény, a halál és megújuló élet evangéliumi dialektikájában értelmezzük és – Krisztussal azonosulva – úgy érezzük, hogy ő újra szenved népével. Ám ha vele azonosulva viseljük el a szenvedést, vele részesülünk az üdvösségben is.” A Szent király döntése alapján intézményesen

is Krisztushoz térő országnak és népének a felajánlása Szűz Máriának sajátos értelemben is Isten új szövetségének népévé avatta a magyart – állapítja meg Békés Gellért. (98.)

Hegedűs Lóránt hangsúlyozza: a Hymnus költője mintha Isten kezében lenne, mintha a megváltás feltétlen elszánását hirdetné. Tudván-tud az angyalok lázadásáról, a bűnbeesésről, de tud a megváltásról is, hogy új eget és új földet teremt az Úr, hogy a XX. században szétszabdalt magyar népe megmaradhasson földi zarándokútján az üdvösség teljességében. (99.)

A Hymnus költője tudja: Pál apostol krisztológiája igazából megváltás-tan, megváltásról, megigazolásról, kiengesztelődésről beszél. Tudja, Krisztus véget vetett a közösségi bűnhődésnek és azt tanította, hogy más bűnéért senkinek sem kell büntetést elszenvednie. Tudja, Krisztus az Út, az Igazság és az Élet. Hozzá térve kell Isten népévé válnunk, Krisztusban kell újjászületnünk, vele és általa kell hogy elnyerjük az országot, békességet, az örökkévalóságot.

A keresztény ember azt vallja, hogy minden érték a teremtő Isten ajándéka, és végső soron evilági javainknak Isten üdvözítő szándékát kell szolgálnia az apostoli üzenet, létértelmező parancs értelmében: „vizsgáljátok meg mindent, s amit jónak ítélték, azt tartsátok meg” (1 Tessz 5,21). Ennek a keresztény szellemiségnek a jegyében megköszönjük a Teremtés Urának, a történelem irányítójának, a világmindenség fenntartójának, akiben bízunk eleitől fogva, hogy nekünk ajándékozta Kölcsey Ferencet, hogy 175 évvel ezelőtt az ő tehetségéből megszületett az ars sacra szellemében és lelkiességében (100.) a magyar Hymnus.

Az Úr Kölcsey Ferenc által is megszentelte ezt a hazát és népét. (101.) A Hymnusra is érvényes költőjének verses vallomása, „A dal ered szívből. S a szívhez vágy újra röpködni”, amint Kodály definíciója is: „A dal mennyei eredetű és mennyet varázsolt.” Hymnusunk nem csupán dal, főképpen nem egy a dalok közül, hanem nemzeti imádságunk, amelyet Erkel Ferenc szent korálokra emlékeztető szakrális zenéjével együtt a magyar nép avatott nemzeti himnusszá. Szálljon magasra, szárnyaljon a Mindeneket teremtő és fenntartó Úrhoz intézett Hymnusnyitány „Isten, áldd meg a Magyart”, és az ígét váltó verszárásban az irgalmat könyörgő lélektiszta fohász: „Szánd meg Isten, a Magyart / Kit vészek hányának, / Nyújts feléje védő kart / Tengerén kínjának. / Bal sors akit régen tép, / Hozz rá víg esztendőt, / Megbűnhötte már e nép / A múltat s jövőndöt!” (102.; 103.)

Irodalom

- KÖLCSEY Ferenc: Összes versei. (Sajtó alá rendezte: Kulin Ferenc.) Szépirodalmi Kiadó. 1998, 1990.
- KÖLCSEY Ferenc: Nemzet és sokaság. Válogatott tanulmányok. (Válogatta, szerkesztette és az előszót írta: Kulin Ferenc.) Műzsák, Bp., 1988.
- KÖLCSEY Ferenc: Hass, alkoss, gyarapíts. Kölcsey-breviárium. Válogatta és a jegyzeteket írta: Szilágyi Ferenc. Tankönyvkiadó. Bp., 1975.
- Válogatás a XX. század Hymnus-elemzéseiből. Kölcsey Társaság. Fehérgyarmat, Társasági Füzetek 9. (A továbbiakban: I.m.)
- ANGYAL Dávid: Kölcsey Ferenc. Bp., 1927.
- ARATÓ László: Az irodalomóra rétegei. Kölcsey Ferenc: Hymnus. In: Irodalomtanítás I-II. Szerk.: Sipos Lajos. Bp., 1994. I. 99-115.
- BABITS Mihály: Amor sanctus. Bp., 1933. (Kétnyelvű kiadás)
- BAZSÓ Júlia: Kölcsey Ferenc: Zrínyi második éneke. In: Miért szép? Gondolat, 1975. 246-261.
- BÁNHÉGYI Jób: A magyar irodalom története I-II. Bp., Szent István Társulat. 1929-1930. 225-226.
- BITSKEY István: Hitviták tüzeiben. Bp., Akadémiai Kiadó. 1978.
- BÓNIS Ferenc: A Hymnus születése és másfél évszázada. In: Magyar zenetörténeti tanulmányok Erkel Ferencről és koráról. Szerk.: Bónis Ferenc. Bp., 1995. 76-87.
- BÖSZÖRMÉNYI Ede: (A) Hymnus tanítása. In: Morális törekvések... A Hymnus tanítása. Debrecen, 1994. 25-33.
- CSORBA Sándor: Nemzeti himnuszunk és európai koordinátái. I.m.: 110-116. (In.: Emléksorok a magyar művelődés lapjaira. Társasági Értesítő. Kölcsey Társaság. Fehérgyarmat, 1994. 9-12.); 110-116.
- DÁVIDHÁZI Péter: A Hymnus paraklétoszi szerephagyománya. I. m.: 124-140. (In.: Alföld, 1996. 12. 66-80.)
- EÖTVÖS József: Kölcsey Ferenc fölött. In: K.F.: Összes munkái. VIII. Beszédék, I. Révai. Bp., 1902.
- FÁBRY Zoltán: Kölcsey. In: F.Z.: Hazánk, Európa. Bp., 1967.
- GERÉZDI Rabán: Szent István-officium. Pannonhalmi Szemle, 1938.
- GREGUSS Ágost: Kölcsey Ferencről. In: Gr. Á.: Tanulmányai. I. Pest, 1872.
- GREGUSS Ágost: Magyar költészet. Bp., 1896. 270.
- GYULAI Pál: Kölcsey költői és prózai munkái. Közreadja: Demek Győző és Matriko Bertalan. Bp., 1889. 65.
- HAAG, Herbert: Szent István Társulat. Bp., 1989. 935-939.
- HANKISS János: A magyar irodalom közelről. Bp., (1924) 131.
- HANKISS Elemér: A büntudatról, mint társadalmi jelenségről. In: H. E.: Diagnózisok. Magvető Kiadó, 1982.
- HEGEDŰS Lóránt: Hymnusunk a Biblia fényében. (Levélmisziós Füzetek 18. Fundamentum evangéliumi Alapítvány. Bp., 1996.)
- HERDER, Johann Gottfried. V. ö.: NÉMETH László: Herders Prophezeiung. Budapesti Rundschau. 1968. aug. 30. (35. szám. 6.) V. ö.: N. L.: A magyar irodalom jövője. (Négy újságcikk: Herder jóslata. 2. Agonizál irodalom. 3. A világirodalom küszöbén. 4. A betetőző.) In: 1966. Életünk. I. 3-17. Ua.: Irodalmi Szemle. 1968. 6. sz. 545-556.; Ua.: N.

- L.: Megmentett gondolatok. Bp., 1975. 464-483. V. ö.: Dümmerth Dezső: Herder jóslata és forrása. Schlözer könyve, az Észak története Herder forrása volt. Schlözer forrása pedig – jelentős munkát írt a magyarországi németekről –, Oláh Miklós: Hungaria című művének 18. századi kiadása volt, amelyet Kollár Ádám, a bécsi könyvtár igazgatója adott ki és látott el jegyzetekkel. Oláh szerint Magyarország nemzetiségei összehangolódást mutatnak, de Kollár, a magyarországi pánszláv mozgalom előfutáraként, hozzáfűzte a 18. századi kép alapján: „a szlávok nemcsak az ország legnagyobb részét fogják körül, úgyhogy Európának ez a tája ismét azt az arculatot mutatja, amit a magyarok bejövetele előtt, de magába az ország belsejébe is visszatértek s az ország minden vidékén szélteben elterjedtek. Magyarország legkisebb része az, amit a magyarok bírnak és félős, hogy maga a nyelv is eltűnik, azon módon, ahogy a kunok nyelve elenyészett.” (N. L. : Megmentett gondolatok: 466-467.)
- HORVÁRH Károly: a Hymnus és a Vanitatum vanitas (Kölcsey pályafordulója) Literatura, 1985/1-2. 37-64.; I.m.:82-100.
- HORVÁTH János: A Himnusz (1823. január 22). (Napkelet, 1923. febr. 97-103.; H. J.: A magyar irodalmi népiesség Faludtól Petőfiig. MTA Kiadása. Bp., 1927. Ua.: In. : Tanulmányok. Akadémiai Kiadó. Bp., 1956. 184.; I.m.: 9-15.; I.m.: 9-15.
- ERDÉLYI Zsuzsanna: Hegyet hágék, lőtől lépék. Archaikus népi imádságok. Bp., 1976.
- IMRE Mihály: A Querela Hungariae toposz a XVI-XVII. század irodalmában. (Kandidátusi disszertáció, 1993.): Egy rimtoposz története (nép-szép-kép-ép...tép) Irodalomtörténeti Közlemények, 1984. 399-426. – A Querela Hungariae toposz kialakulása a 16. század költészetében. Studia Litteraria, Tomus XXVIII. Debrecen, KLTE, 1991. 9-49. Nemzeti önszemléletünk XVII. századi irodalmi változatai. Körösök vidéke, 1989. Gyula, 5-19. Könyv alakban is megjelent: „Magyarország panasza” (A Querela Hungariae toposz a XVI-XVII. század irodalmában.) Csokonai Universitas Könyvtár, 1995.
- JÁNOS István: A középkor himnuszköltészete. KLTE BTK (jegyzet) Tankönyvkiadó, Bp., 1983. 3-37.
- KARDOS Tibor: Középkori kultúra, középkori költészet. Bp., 1941.
- Klaniczay Tibor: A himnuszköltészet. In: A magyar irodalom története. I. kötet. Akadémiai Kiadó, Bp., 1964. 111-115.
- KERECSENYI Dezső: Kölcsey Ferenc. Nagy Magyar Írók. Bp. é. n.
- KERESZTESNÉ VÁRHELYI Ilona: A Hymnus költőjének istenképe. Távolok. 1996. 3-4. sz. 445-450.
- KILIÁN István: Magyar Mária-síralmak. Új Írás, 1981. 4. sz. 3-17.
- KINCS Elek: Kölcsey a Hymnus költője. Bp., 1940.
- KISDI Benedek: Cantus Catholici. Régi és új deák és magyar ajtatos Énekek és Litániák. H.n. 1651.
- KISS Gy. Csaba: Közép-Európa. Nemzetek, kisebbségek. Bp., 1992. (A Hymnus és a Szózat a szomszédos népek himnuszainak tükrében.)
- KORNIS Gyula: Kölcsey Ferenc világnézete. Franklin. Bp., 1938.
- KULIN Ferenc: Kölcsey személyiségének fejlődése – lírája tükrében. In: K. F.: Közelítések a reformkorhoz. Magvető, 1986.
- LENGYEL Dénes: In: Kölcsey Hymnusának értelmezése. Az irodalomtanítás néhány kérdése. Bp., 1953. 41-46.
- LUKÁCSY Sándor: A Hymnus koordinátái. I.m.: 101-109. (In.: Holmi. 1990. aug. 922-928.; I.m.: 101-109.
- MAKAY Gusztáv: Kölcsey Ferenc: Hymnus. In: „Édes hazám, fogadj szívedbe!...” Bp., 1959. 110-117.

- MARTINKÓ András: Hajnal Mátyás két Stabat Mater fordítása. In.: Régi magyar vers. Szerk.: Komlovszki Tibor. Bp., 1979. 257-290.
- MARTINKÓ András: Kölcsey Ferenc: Himnusz. In: M. A.: Értjük, vagy félreértjük a költő szavát? Bp., RTV-Minerva, 1983. 106-107.
- MÁRTON László: Törvényem él. A sors princípiuma Kölcsey költészetében. Holmi, 1990. aug. 907-921.
- MÉSZÖLY Gedeon: Kölcsey Hymnusa és a Hymnus Kölcseyje. I.m.: 16-43. (M. G.: Ua. 1939. Bp., 86 lap.
- MOLNÁR Ferenc A. : Jól értjük-e a Himnusz első sorait? Élet és Irodalom, 1997. aug. 15.
- NYIREDY Maurus: „Túlárad a kegyelem...” (Róm 5, 20.); In: Corona fratrum. Dr. Szennay András főapát úrnak 70. születésnapjára. Pannonhalma, 1991. 107-122.) Vö.: Karl Rahner-Herbert Vorgrimmler: Teológiai kieszótár. Bp., Szent István Társulat, 1980.; Gisbert Greshake: Geschenke Freiheit. Herder-Basel-Wien, 1981. Walter Kasper: Katholischer Erwachsenen Katechismus. Verlage der Verlagsgruppe „engagement”. 1985.
- Ó-magyar olvasókönyv. Szerk.: Paizs Dezső. Pécs, 1929.
- Régi magyar költők tára I. Szerk. Horváth Cyrill. Bp., 1921.
- ROHONYI Zoltán: Kölcsey Ferenc életműve. Dácia Könyvkiadó, Kolozsvár-Napoca, 1975. 93-100.
- SÍK Sándor: Himnuszok könyve. Bp., 1943. (Kétnyelvű kiadás.)
- SZABÓ Zoltán: Az alcím és a történelmi aktualitás problémája. I.m.: 117-123. (Megjelenés előtt az ITK-ban, előkészületben.)
- SZAUDEK József: Kölcsey Ferenc. Művelt Nép. Bp., 1955. Ua. Sz. J.: A romantika útján. Szépirodalmi. Bp., 1961.
- SZAUDEK József: Kölcsey, Kant és a görög filozófia. Génius száll... In: Sz. J.: A romantika útján. Bp., Szépirodalmi. 1961.
- SZAUDEK József: Kölcsey világnézeti válsága az ifjúkori jegyzőkönyvek tükrében; Kölcsey Vanitatum vanitas-a. In: Sz. J.: Az estve és az álom. Szépirodalmi. Bp., 1970.
- SZAUDEK József: Kölcsey Ferenc: Himnusz. In: Miért szép? A magyar líra csokonaitól Petőfiig. Szerk.: Mezey Márta és Kulin Ferenc. Bp., 1975. 214-232.); Ua.: I.m.: 71-81.
- SZEGEDY-MASZÁK Mihály: Kölcsey világszemléletének és költészetfelfogásának összefüggéseiről. In.: A Hymnus költője. Tanulmányok Kölcseyről. Szerk. Lukácsy Sándor. Nyíregyháza, 1974. V. ö. : Sz.-M. M.: Szerepjátszás és költészet: összhang vagy ellentmondás? It. 1992. 4.
- SZÉRB Antal: Kölcsey. Minerva, 1926. És Gondolatok a könyvtárban. Magvető, BP., 1971.
- SZÖRÉNYI László: A Hymnus helye a magyar és világirodalomban; Nemzet és lakosság. In: Sz. L.: „Múltaddal valamit kezdeni”. Magvető. JAK-füzetek, 1989.; Vö.: I.m.: 65-70.; Vö.: In.: A Hymnus költője. Szerk.: Lukácsy Sándor. Nyíregyháza, 1974. 11-14.) I. m.: 65-70.
- SZUNYOGH Xavér: A latin himnuszok költészet remekei. Bp., 1924.
- SZUROMI Lajos: Kölcsey és a nemzeti múlt. Studia Litteraria. IV. 1966.
- TAKÁCS Péter: i.m.: A Hymnus keletkezéstörténetéhez. I.m.: 44-64. In: Acta Academiae Pedagogicae Nyíregyháziensis. Tom 6/a. Szerk.: Hársfalvi Péter. Nyíregyháza, 1974. 5-42. Részletek belőle: I.m.: 44-64.
- TAKÁCS Péter: A Hymnus előzményei a magyar hazafias költészetben. In: A Hymnus költője.
- TAXNER-TÓTH Ernő: A Hymnus: könyörgés és bűnbánat. I.m. 141-151. (A továbbiakban: I. m.)

- TAXNER-TÓTH Ernő: Kölcsy és a magyar világ. Bp., 1992.
- TAXNER-TÓTH Ernő idézi: BORBÉLY Szilárd: A Vanitatum vanitas szövegvilágáról. Fehérgyarmat, 1996.; S. VARGA Pál: „az ember véges állat...” című kéziratos tanulmánya, amely részletesen foglalkozik Herder Kölcsyre gyakorolt hatásával. I. m.: 144.
- TOLDY Ferenc az Aurora-ban közölt Hymnusról is említést tesz a Tudományos Gyűjtemény, 1828. XI. 105-106.
- TORDAI Ákos: Kódexeink Mária-himnuszai. Bp., 1903.
- TÖRÖK Ferenc: Stilisztika és verstan lírai művek elemzéséhez. Miskolc, B.-A.-Z. megyei Pedagógiai és Művelődési Intézet, 1993. 261-62.)
- UJVÁRY Lajos: Kölcsy és Hymnusa. In: Új Magyar Múzeum, Kassa, 1944. IV. kötet, 2. füzet. 196-205.
- VEKERDI József: Szent László ének. In.: Régi magyar vers. Szerk.: Komlós Tibor. Bp., 1979. 11-21.
- VÉRTESSY Jenő: Kölcsy Ferenc. Magyar Történelmi Életrajzok. XXII. 4-5. Bp., 1906.

Jegyzet

1. TAXNER-TÓTH Ernő: A Hymnus: könyörgés és bűnbánat. I.m. 141.
2. BÀNHEGYI Jób: A magyar irodalom története. I. Bp., Szent István Társulat. 220-225.
3. CSORBA Sándor: I. m.: 110.
4. LUKÁCSY Sándor: i.m.: 102-103.
5. VOIGT Vilmos: Világirodalmi Lexikon. Főszerkesztő: Király István, felelős szerkesztő: Szerdahelyi István. Akadémiai K., Bp., 1988. 4. k. 466-467.
6. CSONGOR Barnabás – HAMVAS Béla – HOVÁNYI János: Világirodalmi Lexikon. Főszerkesztő: Király István, felelős szerkesztő: Szerdahelyi István. Akadémiai K., Bp., 1988. 4. k. 470-471.
7. KOMORÓCZY Géza: Világirodalmi Lexikon. Főszerkesztő: Király István, felelős szerkesztő: Szerdahelyi István. Akadémiai K., Bp., 1988. 4. k. 467.
8. Vö.: RAJ Tamás: Világirodalmi Lexikon. Főszerkesztő: Király István, felelős szerkesztő: Szerdahelyi István. Akadémiai K., Bp., 1988. k. 468.)
9. Vö. JÁNOS István: A középkor himnuszköltészete. KLTE BTK. Tankönyvkiadó Bp., 1983. 4-5.)
10. JÁNOS István: I.m.: 5-7.
11. Vö.: RITOÓK Zsigmond: Világirodalmi Lexikon. Főszerkesztő: Király István, felelős szerkesztő: Szerdahelyi István. Akadémiai K., Bp., 1988. 4. k. 469-470.
12. JÁNOS István: I.m.: 6.
13. KURCZ Ágnes: Világirodalmi Lexikon. Főszerkesztő: Király István, felelős szerkesztő: Szerdahelyi István. Akadémiai K., Bp., 1988. 4. k. 471-472.
14. BARSZ Balázs: Assisi Szent Ferenc: Naphimnusz. In. Szent művészet. Bp., Xénia Kiadó. 115-159.
15. JÁNOS István: A középkor himnuszköltészete. 4-34.
16. Vö.: Vö.: RITOÓK Zsigmond: Világirodalmi Lexikon. Főszerkesztő: Király István, felelős szerkesztő: Szerdahelyi István. Akadémiai K., Bp., 1988. 4. k. 470.
17. MARTINKÓ András: Világirodalmi Lexikon. Főszerkesztő: Király István, felelős szerkesztő: Szerdahelyi István. Akadémiai K., Bp., 1988. 4. k. 472-473.

18. JÁNOS István: i.m.: 25.
19. HAMVAS Béla - HIDEKGUTI József: Világirodalmi Lexikon. Főszerkesztő: Király István, felelős szerkesztő: Szerdahelyi István. Akadémiai K., Bp., 1988. 4. k. 470-471.
20. Vö.: JUHÁSZ Gyula: Himnusz az emberhez; Ady Endre: A nagyranőtt Krisztusok. Ady Nekünk Mohács kell című költeményét Benedek Marcell fordított himnusznak nevezte.
21. TÖRÖK Ferenc: Stilisztika és verstan lírai művek elemzéséhez. Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Pedagógiai és Művelődési Intézet, 1993. 261-62.
22. NÉMETH G. Béla: 7 kísérlet. 207-228.
23. VOIGT Vilmos: Világirodalmi Lexikon. Főszerkesztő: Király István, felelős szerkesztő: Szerdahelyi István. Akadémiai K., Bp., 1988. 4. k. 472.
24. CSORBA Sándor: I. m.: 110-111. Vö.: Jankovics Marcell: Jelkép kalendárium. Bp., 1988. 19.
25. TOLDY Ferenc: Tud. Gyűjtemény, 1828. XI. 105-106.
26. TAKÁCS Péter: uo. 45.
27. V. ö.: SZEGEDY-MASZÁK Mihály: i. m. 44.
28. KERECSENYI Dezső: i. m.: 48.
29. KINCS Elek: Kölcsey a Himnusz költője. Bp., 1940. 17.
30. BAJZA József és Toldy Ferenc levelezése. Oltványi Ambrus jegyzeteivel. Bp., 1969. 285.
31. Takács Péter: i.m. 45-46.
32. HORVÁTH János: I.m.: 9.
33. HORVÁTH János: i.m.: 13.
34. GYULAI Pál: Kölcsey költői és prózai munkái. Közreadja: Demek Győző és Matriko Bertalan. Bp., 1889. 65.; Greguss Ágúst: Magyar költészet. Bp., 1896. 270.
35. MÉSZÖLY Gedeon: I. m.: 24.
36. HORVÁTH Mihály: Magyarország történelme. Pesten, 1871. VIII. 519.
37. NÉMETH László saját fordításában idézi. V. ö.: N. L. Megmentett gondolatok. I. m.: 464-483.
38. KAZINCZY Ferenc levelezése. 1-21. Kiad. Váczy János. Bp., 1890-1911. XVIII. 281.
39. Idézi: TAKÁCS Péter: uo. 50.
40. SZEGEDY-MASZÁK Mihály: i.m.: 44.
41. HORVÁTH János: I. m.: 14.
42. KFŐ Nyolcsoros versszakai is a régi időkbeli valók líráinkban. ŐM III. 240.
43. LUKÁCSY Sándor: i. m.: 106-107.
44. ROHONYI Zoltán: Kölcsey Ferenc életműve. Dácia Könyvkiadó. Kolozsvár-Napoca, 1975. 93.
45. HORVÁTH János: I.m.:15.
46. SZÖRÉNYI László: A Hymnus helye a magyar és a világirodalomban. I.m.: 67.
47. Vö.: ANGYAL Dávid: Kölcsey Ferenc. Bp., 1927. 14.
48. SZAUDER József: Kölcsey Ferenc. Bp., 1955. 64.
49. MÉSZÖLY Gedeon: I.m. 27.
50. LUKÁCSY Sándor: I.m.: 109.
51. HEGEDŰS Lóránt: Hymnusunk a Biblia fényében. Levélmissziós Füzetek 18. Fundamentum evangéliumi Alapítvány. Bp., 1996.)
52. SZENT BIBLIA. Ford. Károli Gáspár. Bp., 1918. 192.
53. HANKISS Elemér: A büntudatról, mint társadalmi jelenségről. In: Diagnózisok. Bp., 1982. 206.
54. CSORBA Sándor: I. m.: 112.

55. CSORBA Sándor: u.o.: 111.
56. RICOEUR Paul: i.m.: 438.
57. KULIN Ferenc: i.m.: 98-99.
58. Vö.: CSORBA Sándor: I. m.: 115-116.
59. Református Énekeskönyv, Bp., 1957. 394. ének.
60. ARATÓ László: i.m. 106.
61. TAKÁCS Péter: i.m.: 57.
62. MÉSZÖLY Gedeon: I. m: 25.
63. MÉSZÖLY Gedeon.: I.m.: 25.
64. TAXNER-TÓTH Ernő: I. m.: 146.
65. TAKÁCS Péter: i.m.: 59-60.
66. DÁVIDHÁZI Péter: I. m.: 126.
67. TAXNER-TÓTH Ernő: i. m. 142.
68. TAXNER-TÓTH Ernő: I.m. 144.
69. TAXNER-TÓTH Ernő: I.m. 146.
70. Vö.: TAXNER-TÓTH Ernő: I.m. 148.
71. TAXNER-TÓTH Ernő idézi: BORBÉLY SZILÁRD: A Vanitatum vanitas szövegvilágáról. Fehérgyarmat, 1996. In.: I. m.: 148; 151.
72. TAXNER-TÓTH Ernő idézi: S. VARGA Pál: „az ember véges állapot...”
73. Vö.: TAXNER-TÓTH Ernő: I.m. 148-149.
74. SZÖRÉNYI László: i.m. 65.
75. DÁVIDHÁZI Péter: A Hymnus paraklétoszi szerephagyománya. I. m.: 124.
76. Vö.: NYIREDY Maurus: „Túlárad a kegyelem...” (Róm 5, 20.); In. Corona fratrum. Dr. Szennay András főapát úrnak 70. születésnapjára. Pannonhalma, 1991. 107-122.
77. HERBERT HAAG: Bibliai Lexikon. Szent István Társulat. Bp., 1989. 935-939.
78. U. o. : 938-939.
79. NYIREDY Maurus: I.m: 120.
80. NYIREDY Maurus: Uo. 122.) Vö.: Karl Rahner-Herbert Vorgrimmler: Teológiai kisszótár. Bp., Szent István Társulat, 1980.; Gisbert Greshake: Geschenke Freiheit. Herder-Basel-Wien, 1981. Walter Kasper: Katolischer Erwachsenen Katechismus. Verlage der Verlagsgruppe „engagement”. 1985.)
81. MÉSZÖLY Gedeon idézi: Uo. 20.
82. IMRE Mihály: A Querela Hungariae toposz a XVI-XVII. század irodalmában. (Kandidátusi disszertáció, 1993.) ; Egy rímtoposz históriája (nép-szép-kép-ép...tép) Irodalomtörténeti Közlemények, 1984. 399-426. A Querela Hungariae toposz kialakulása a 16. század költészetében. Studia Litteraria, Tomus XXVIII. Debrecen, KLTE, 1991. 9-49. Nemzeti önszemléletünk XVII. századi irodalmi változatai. Körösök vidéke, 1989. Gyula, 5-19. Könyv alakban megjelent: „Magyarország panasza” (A Querela Hungariae toposz a XVI-XVII. század irodalmában.) Csokonai Universitas Könyvtár, 1995.
83. CS. VARGA István: Radnóti Miklós: Nem tudhatom... Tiszatáj, 1997. 4. sz. Diákmelléklet.
84. Z. SZABÓ László: Radnóti értelmezése, amely hasonló Ortutay Gyuláéhoz.
85. SZÖRÉNYI László: i.m.: 29.
86. MÁRTON László: i. m. 920.
87. SZAUDER József: I.m.: 79.
88. LUKÁCSY Sándor: i. m.: 106.
89. SZAUDER József: I.m.: 80.
90. SZÖRÉNYI László: I.m.: 70.

91. KÖLCSEY Ferenc: Himnusz. Hazafias Népfrent. Bővített kiadás. 1988.
 92. BENEDEK István: Rendületlenül című (Bp., 1989. Officina Nova. A hazaszeretet versei címen megjelent, tömör jegyzetekkel ellátott) válogatásában.
 93. KÖLCSEY Ferenc: Összes versei. Bp., Szépirodalmi Kiadó, 1993.) Vö.: Mohácsy Károly: Irodalmi szöveggyűjtemény a középiskolák II. osztálya számára. (Hetedik kiadás.) Korona Kiadó. Bp., 1990. 115-116.
 94. ROHONYI Zoltán: i.m. 46-123.
 95. ARATÓ László: i. m.: 112-113.
 96. TAKÁCS Péter: i.m.: 44.
 97. BÓKA László: Válogatott tanulmányok. Bp., 1966. 45.
 98. BÉKÉS Gellért: Isten népe a magyar? Különlenyomat. 1-11.
 99. HEGEDŰS Lóránt: I. m. 1-16.
 100. BÁNHÉGYI M. Miksa: Ars sacra. In. Szent művészet. 11- 30.
 101. KORZENSZKY Richárd: Vallás és kultúra. In. Szent művészet. Tanulmányok az ars sacra köréből. 70- 85.; V. ö.: K. R.: A magyar kultúra keresztény gyökerei. In. Szent művészet. 85-96.; K. R.: A Biblia a magyar költészetben. In. Szent művészet. 96-112.
 102. Kiemelkedően fontos még: SÖVEGES Dávid: Fejezetek a lelkiség történetéből. Pannonhalmi Könyvek. Szent Gellért Hittudományi Főiskola. Pannonhalma. 1993.
 103. SZABÓ Géza újabb kutatásaiban a Hymnus és a zsoltárok szoros kapcsolatát eredményesen tárja fel, vonatkozó témájú előadásainak publikálása a közeljövőben várható.
 104. Ennél talán kissé többre is gondolhatunk. „Kölcsey Ferenc 1823-ban írta ... a Himnusz, ... amelyet nehezen, szenvedve szült meg: «Reggeltől más[nap] hajnalig szobámban járkáltam ... s ha sötét képeim engedték, a parasztdal [népdal] tónját találgattam.» (Gyulai Endre püspök úrnak az *A magyar Himnusz 175. éves c. beszédéhez* írt szerkesztőségi bevezetőjéből, *Távlatok* 1998/1. 96. lap.)

Kölcsey tehát a Hymnust *egy bizonyos* népdalt dúdolgatva írta. Ennek a népdalnak ritmusát – hiszen azonosnak tekinthetjük a Hymnuséval – ismerjük:

títitititititá // títititititá tá // (négyeszer).

A ritmus egy sorát a Hymnus két sorra bontja, Kölcsey a sormetszetnél is rímet alkalmaz. A kanásztánc ritmusa ettől kissé eltérő: a másodszori és harmadszori ismétlésben a sormetszet előtti „tá” helyett osztottan „titi” áll, s a harmadik ismétlés előtt betoldódik a hosszan kitartott „Heeeej!”.

Ezt a ritmust több népdalunk hordozza, a költő ilyet énekelhetett. Egyik legegyszerűbb, legszebb, legősibb ilyen ritmusú dallam a következő (szolmizációs jelekkel):

l s f m / r m d // r r r r / m m //

l s f m / r m d // , l , l , s , / , l , l //

, s , t , s , t / d d d // r r r r / m m //

l s f m / r m d // , l , l , s , / , l , l //

Ősiségét hangneme és szinte végletes egyszerűsége bizonyítja. Ez a dallam annyira egyszerű (szemmel is láthatóan csupán két kezdő, ill. két záró „aligmotívum”-ból áll), hogy *önmagában* nincs semmilyen hangulata. Az *ősi gregorián dallamokhoz* hasonlóan az őt hordozó szöveg érzéseit „veszi magára”, maradéktalanul. Ha örvend a szöveg, ez a dallam is örül, ha vidám, vidám, tréfához tréfás, síróhoz síró, búsongóhoz szomor-kodó, vadhoz vad tud lenni.

Javasolom, próbáljuk meg először a Hymnus negyedik versszakával énekelni: „Hajh, de bűneink miatt...” – Vigyázzunk az átértett szövegmondásra, az énekbeszédszerű „deklamálásra”; előbb bánkódni kezd énekünk, majd a versszak második felében vaddá

válik... – Utána énekeljük tovább, a többi, az összes versszakot is... Az a véleményem, tapasztalatom, hogy hallatlanul jól emeli ki Hymnusunk szövegét, érzésvilágát, verszi szépségeit ez az egyszerű, ősi dallam. S próbálkozásunk után talán már az sem zavaró, hogy kis gyermekjátékdal tréfás szövegével közismert országszerte („Házasodik a tücsök”).

Ezt a megjegyzést – a szerző beleegyezésével – *dr. Szigeti Kilián OSB* tanáromnak, a gregorián mesterének, zenetudósnak, buzgó szerzetesnek szellemében, az ő tanítását aprópénzre váltva, órá emlékezve írtam. – *Könyves Tóth Kálmán*

Szentmihályi Szabó Péter

Térdre, magyar!

1996. március 15-re

Megfojtanak, megfojtanak,
kígyóznak, mint a szennypatak,
sziszegve szólnak szép szavak:
hiszen szabad vagy, ó, szabad!
Te választottál engemet,
te bamba, arctalan tömeg,
elszívom lassan életed,
nem lesz házad, sem gyermeked,
nem lesz hazád, nem lesz hited,
minden szavamat elhiszed,
mindenhol szózatom sziszeg.

Imádd a hűvös bankokat,
ott intézik a sorsodat,
ne vidd vásárra bőrödöt,
kerüld a puskás öröket,
szemétdomb város ez: tiéd,
tiéd az összegyűlt szemét,
a villánk kőfala, a svájci bankbetét
érted van, s téged véd, cseléd,
ha már kihalt a nagy család,
ha már éhenhalt jó anyád,
ha nincs honod, se otthonod,
ha már szökésed fontolod,
sziszegve szól, ki jót akar:
fuss, merre látsz, szegény magyar!

Ellopnak minden ünnepet,
ők adnak mindennek nevet,
egymást ezért kitüntetik,
hát áruló, ki tüntet itt,
ki másról másként szólni mer,
nem elvtárs és nem is haver,
akit riaszt a pénz szaga,
bizony, nem jó demokrata!

Hóhéroddal ne alkudozz,
kirablódnál ne tiltakozz,
majd eltakar a pesti kosz,
megszoktad már, megszökni rossz,
nyugodj meg hát, Petőfi népe,
és térdre magyar, térdre!

Seregély István érsek:

Egyház a mai világban*

A II. Vaticanum legtöbbször emlegetett konstitúciója a *Gaudium et spes* kezdetű dekrétum. Alcíme pedig: Egyház a mai világban. Ez a címe a jelen előadásnak is. Ugyanarról az Egyházzól kell szólnom, de nem a negyven évvel ezelőtti, hanem a mai, negyven évvel zsinatutáni, rendszerváltásutáni világban. – Ugyanakkor a bevezető szavakon nem kell változtatni, mert ma is öröm és remény, valamint szomorúság és aggodalom váltakozik bennünk, amikor az Egyház és a világ mai dolgairól tündödnünk.

Senki sem veheti el tőlünk az örömet és a reményt, amikor egy fejlődő világban, az evolúció ki tudja melyik, de valószínű, hogy az embert illetően még első fázisában járva gondolunk az Egyházra, mely része ennek a fejlődésnek és evolúciónak, és annyira tökéletes és tökéletlen csupán, mint az érő alma, mely savanyú ugyan és zöld, de eleven, élő kapcsolatban van az élő fával, mely megérleli majd a maga idejére. Gondozója is van, aki türelemmel és jóakarattal simogatja, mert látja benne az érő jövődőt: a mi Urunk, aki életét adta érte.

Egyben szomorúság és aggodalom tölt el, ha arra gondolunk, hogy az élet állandó anyagcsere. S ma mi vagyunk az érfélben lévő földi Egyház múlandó, cserélődő alkotói, akiknek e földi Egyházban el kell végeznünk a magunk feladatát. S ez a feladat, illetve ennek helyessége a világ zűrzavarában alig ítéhető meg biztonsággal. Főleg igaz ez konkrét esetekben, főleg ma, a harmadik évezredre készülő esztendőben.

Így két részre osztható összefoglalásom. Szólnom kell először azokról a próbálkozásokról, melyek valószínűleg nem fogják szolgálni Krisztus Egyházának hiteles tevékenységét. Szólni szeretnék, majd, azokról a feladatokról, melyek lehet, hogy kevés nyilvánosságot kapnak, de melyekről úgy ítélem, ma is az érlelődő Egyház jövőjét építik.

A bevezetés kiegészítéseként megjegyzést kell tennem. Nem a saját felfedezéseimet mondom el, de az elmúlt esztendőben, a hazai és külföldi találkozók érdeklődésemet felkeltő előadásokból és olvasmányokból bennem kialakult szemléletről teszek tanúságot. Ezek a gondolatok most napjainkban mindig visszatérnek prédikációimban, cikkeimben, előadásaimban. Vállalnom kell, hogy önmagam ismétlésével vádolnak,

* 1997. március 1., Magyar Szentek temploma

de ez saját szemléletem és szemléletem irányította lelkipásztori munkám állandóan előrelépő aktualitásának velejárója. – Még plébánosi működésem idején egy estén meglátogató ismerősöm jegyezte meg, hogy annyi mindent mondok egy prédikációban, hogy nem lehet feldolgozni. Igen, mondtam, de csak annak, aki csak egy prédikációt hallja. Aki viszont vasárnapról vasárnapra hallja mindig újonnan fogalmazott beszédeimet ugyanazokról a témákról, az a megannyi variációból csak kihámoz valami hasznosat a maga számára. S az, amit a hallgató maga ismer fel, többet ér, mint amit mondanak neki. Így most sem kérem, hogy fogadják el minden megállapításomat, de gondoljanak utána. Nem vagyok orákulum, csupán egy per ötmilliárd az emberiség nagy családjában, egy per hármezer a világ katolikus püspökei között az Egyház tanítóhivatalában.

Tehát először is igaz, hogy nem tudjuk kivonni magunkat a bennünket közvetlenül megelőző és minket felnevelő kor szellemisége alól. A felvilágosodás óta genetikusan belénk épült a szabadság, egyenlőség, testvériség elve. Noha ezek az elvek, mint minden véges dolog a világban, tökéletes keresztény tartalmat és torz értelmezést is hordozhatnak, hirdetik az ember sorsát irányító szabadságát, minden ember jogának és kötelességének egyenlőségét, és az egymásra utaló testvériséget. – Ugyanakkor ez a szabadság tiltakozik minden megkötöttség ellen. Ez az egyenlőség nem ismer el tekintélyt. Ez a testvériség csak a másik ember (felém irányuló) szolgálatát igényli. – Innen fakadnak a teljesíthetetlen elvárások, az Egyházzal szemben.

Bálvány lesz a szabadság, ha az ember számára végső normaként a saját szabadságát tekinti. Ez a modern bálvány azt kívánja az Egyháztól, hogy fogadja el az erkölcsi relativizmust, miszerint mindenki a saját normája. Mindenki saját magáért felelős és saját maga dönti el, mi az igaz és jó, mi a téves és rossz, a szent szó értelmében, a saját önmegvalósítása érdekében.

Ez a vallás kérdéseiben oda vezet, hogy az Egyházat immár nem úgy látják, mint a magukat Krisztushoz igazítók közösségét, hanem a Krisztust magukhoz igazító emberek szabad egyesületét.

Ennek nyomán vész el nem csak a bűntudat, azaz Isten embert üdvözítő akarata megsértésének elismerése, de a bűnbánat is, amit követően nincs szükség a bűnbocsánat szentségére. Így kérdésessé válik a papi szolgálat is, vitatható lesz a papi identitás. Mivel csak a saját érdekem vezérel, elvesz az értékrend, és, talán még be nem vallottan, de úgy tűnik, hogy értelmetlenné válik az élet. – Ezért nincs szükség gyerekre, sem öregre, sem házasságra, sem családra.

Tudjuk, hogy ezzel száll szembe a pápa a Veritatis splendor kezdetű enciklikájában. Vallja, hogy a társadalom tagjai, akik nem kívánnak megváltozni, de Istent akarják önző önmaguk szerint alakítani, a halál kultúráját építik. – Szomorúsággal és aggodalommal tölt el ez a szemlélet, melyet csak akkor fogadhatna el az Egyház, ha megszűnne Egyház lenni.

A másik sajátos bálványa napjaink meghatározó világának a demokrácia. Azt hirdeti, hogy amit a többség megszavaz, az mindenkire kötelező. Aki szembeszáll a demokrácia istenével, aszolidáris lényé minősül, nincs mit keresnie a modern világban.

Így lesz haszon-, élvezet- vagy hatalomorientált a mai élet. Amikor egy közösség életét irányító demokratikusan választott grémium úgy dönt, hogy az élet akkor kezdődik amikor ő meghatározza, pl. a magzati élet x. hetében, akkor senki sem követ el hibát az abortusszal. Ha Kínában ezt az újszülöttre is érvényesítik, akkor az újszülött sem ember. – Hasonló veszély látomása fogalmazódott meg Szabó Magda regényében (Mózes 1, 22): amikor egyik szereplője felveti a boldog idő közeledtét, mikor hatvan éves korban nem nyugdíjat, de injekciót kell adni. A génmanipulációk erkölcsi elbírálása már ma sem erkölcsi, csak technikai kérdés. – S mivel ezen a világon és az emberben is minden véges, a túlhajszolt szekszualitás ma már széles körben perverzé válik. Úgy sejtem, hogy nem sokáig fognak tiltakozni a pedofília ellen. Csak egy parlamenti döntés kell, hogy mindenki ott keresse örömét, ahol neki tetszik.

A demokrácia túllépi illetékességi körét, amikor a demokráciát alkotó ember léte fölött kíván törvényt hozni. Így a demokrácia szembekerül a világ nem demokratikus törvényrendjével – a természettörvény nem demokratikus, amely a törvénszegésnek csak egyetlen büntetését ismeri: a halálbüntetést –: saját élete ellenségévé válik. Ez annyit jelent, hogy az abszolút demokrata ember és társadalom önmagát ítéli halálra. – Isten nem büntet meg senkit. A hatás és ellenhatás törvényében maga a törvénszegés vezet pusztuláshoz.

Nyilván, e világban, ahol szabad ugyan az ember saját életét vagy halálát választani, lényegénél fogva az Egyház Isten világrendjét hirdetve az élet munkásául rendeltetett. Csak azoknak lesz jövője a mulandó világban, akik az életet szolgálják.

Végül kiderül a szociológusok statisztikáiból, hogy ennek ellenére, mégiscsak igénylik az emberek a templomot, az istentiszteletet. Ez az igény valószínűleg a vallás születése óta, azaz az ember értelme használata óta annyira beépült az emberi természetbe, hogy az Isten utáni vágy és a vele való kapcsolat sajátos igénye miatt a mai világ az Egyhá-

zat nem akarja megszüntetni. Azt várja el, hogy vállalja fel az Egyház a pszichiátriai feladatot az emberek elandalítására, amíg ki nem nőjük ezt a gyerekbetegséget. Mivel az Egyház ezt nem tudja vállalni, igen nagy keletje van a szektáknak, a beavatási, a tudatmanipuláló mozgalmaknak, a new age-nek, – függetlenül attól, hogy milyen erők hozzák ezeket létre, evilági vagy másvilági érdekből...

Jó, legyen hát Egyház, kultuszaival szolgálja ki azokat, akiknek még erre a gyerekkori traumának ápolására szükségük van. Mondjon miséket és tartson beszédeket, jó antik nyelven, és hitegesse a hiszékenyeket az erőseknek már nem szükséges doktrínáival.

Nyilván, az Egyház senkit sem tud meggyógyítani pszichopatológiai nyomorúságokból, és nem hazudhat földi paradicsomot. Főleg, nem tagadhatja le minden ember örök sorsának üzenetét, mely a múltó élet gyümölcsként közeledik minden ember számára, és általában a kálvárián át vezet...

Nem kell mondanom, hogy ezek az elvárások az értetlen Egyházzal szemben a legszélesebb nyilvánosságot kapják. Sokszor jól hangzanak, amikor az ember szabadságának lábbal tiprásaként tüntetik fel az Egyház hitigazságait és erkölcsi rendjét. Jól hangzik a hangsúlyozása annak, hogy mi vagyunk az Egyház, és mi tudjuk megmondani, mit tanítson az Egyház: hogy ne nyugtalanítsa, hanem nyugtassa meg az embereket, hogy a szeretet az, ami nekünk jól esik (ezért nem kell Krisztus keresztre, ez nem a miáltalunk elképzelt szeretetnek a jele).

Ezzel szemben kevés nyilvánossága van annak a hűséges kisebbségnek, amely mindenhol jelen van a világon. – Nemzetközi keresztény találkozók, püspöki konferenciák és szümpozionok láthatóan keresik azokat a tennivalókat, melyek az Egyház mindenkor érvényes élete és küldetése fenntartásához szükségesek. Három szerepel ezekből a francia püspökök francia katolikusokhoz írt levelében: Liturgia, diakonia, martíria.

Alapja az az igazság, hogy az Egyház közösség. De nem csupán emberek egymással való közössége, hanem Isten és emberek közössége. Ennek a közösségnek megteremtése, megőrzése, és nyomában egy emberi harmónia létrehozatala egyénben és társadalomban csak azon az úton valósítható meg, melyet Isten szabott meg. A vallás ugyanis Isten és ember kapcsolata. Ebben a kapcsolatban pedig Isten a nagyobb.

A jelen világrendben az Isten megszabta vallási kapcsolat, történelmünkben kiirthatatlanul, Isten Fiával való kapcsolatot jelent. – Ez pedig elsősorban abban az istentiszteleti rendben valósul meg, amit nem az

emberek találtak ki, hanem amit Krisztus hagyott meg cselekedni az ő emlékezetére. Ez a liturgia. A közösség műve, Isten és ember közösségének forrása, fenntartója és őre. Isten titkainak ünneplése, egyetlen, az embert az eljövendő világgal összekötő kapocs.

Érvényes ez minden szentségre, de kiemelkedően az Eukarisztia ünneplésére, a misére (bizánci elnevezése a misének: szent liturgia). – Az Egyház történelmi tapasztalata nyomán a vasárnapi szentmise elégségesnek bizonyult az Istennel való kapcsolat fenntartására, és benne az Istenhez igazodó emberi élet megvalósítására. – Mi azért megyünk el a misére, mert ott van Jézus Krisztus, akihez tartozni akarunk. Mi ott lehetünk idő és tér felett megjelenő áldozatában, melyből a megváltás fakad. Mi őt hozhatjuk el magunkkal a szentáldozásban.

Még inkább érvényes a megváltás gyümölcse, az esendő emberi élet állandó megújulása forrására, a bűnbocsánat szentségére. Aki tudja, hogy a megtörtént dolgot meg nem törtéنتé senki sem tudja tenni, de a Mindenható Isten irgalma minden elesettségből felemelhet, annak vállalni kell az általa megszabott feltételeket.

Így, aki a mai világban meg akar maradni Isten népének közösségében, az tekintse hívő élete állandó eszközének az Egyház liturgiáját. Vegyen részt benne a II. Vaticanum szellemében megnyilvánuló lelkülettel és állhatatossággal.

A másik vonása Isten földi népének ebben a világban, hogy tudomásul veszi az evangéliumot. Aki meg akarja menteni életét, elveszíti azt, aki elveszíti életét, megnyeri az örök életre. Hogyan kell ezt érteni? Úgy, ahogyan Krisztus mondta és tette. Az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon másoknak és életét adja mindenkiért.

Nem győzöm elégszer ismételni, hogy ezen a világon nincs maradandó lakásunk. Csak jövevények és vándorok vagyunk. Ha semmit sem teszünk is, elmúlik az életünk. Visszatekintve csak akkor érezzük meg, hogy nem hiába éltünk, ha volt kinek javára odaadni a múltó éveket, volt kinek javára fordítani a talentumainkat. Amit egynek tettünk, azt Krisztus úgy tekinti, mint amit neki tettünk, és ezért adja az üdvösséget.

Ez a hívő emberi magatartás a diakonia, a szolgálat szelleme, mely vállalja a múlt és jövő szolgálatát, és megtesz mindent kortársainak boldogulására. Az Egyház mindig azok közössége marad, akik meggyőződtek arról, hogy egymásért kell adnunk mindenképpen elmúló életünket. – Ez áll ellentétben azzal a testvériséggel, melyben szükségem azért van a többi emberre, hogy kiszolgáljon engem.

Csak ez a szellem alapozhat meg egymásért élő hitvesek számára egy boldog házasságot, egészséges nemzedék számára ép családi otthont és emberhez méltó befejezését az életnek, melyben a szenvedés is része az emberi teljességnek.

Végül, csak akkor marad fenn az Egyház, ha lesz, aki hirdeti. Ez volt Jézus Krisztus missziós küldetése. Elmenvén hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek!

Ez a tanúságtétel, a martúria. Három dolgot tételez: Ismerni kell Isten emberre vonatkozó terveit és szándékait; ezt a közösségben ismertté tenni, elsősorban élő szóval; végül ezt kell igazolni az élettel, az Egyház történetében minden időben a vértanúságig. Régen is tudták, hogy szükség van hittanulásra, igehirdetésre és élő tanúságtételre. Régen is tudták, hogy a vértanúk vére a keresztények magvetése.

Isten gondoskodik róla, hogy szava fennmaradjon a világban (a Biblia marad a könyvek könyve, Egyháza jelenléte tapasztalati tény). Vannak, akik hallgatnak rá (számuk növekszik a világban). Új eszköze a Katolikus Egyház Katekizmusa. Volt hitoktatás a kommunizmusban, és van a liberalizmusban, és lesz a jövőben is. Nem lesz, ha nem lesz ki és kit hitoktasson, a halál kutúrájában utódok nélkül elhunyt népek után. Előttünk ezt jól csinálták a minket világra hozó nemzedékek.

Mindenki hivatott szólni az Isten ígéjéről. Elsők voltak és lesznek az élő társadalomban a hitvestársak és a szülők. Mindenkori, és ma inkább, az iskolák; nem teheti le felelősségét az értelmiség. Nem bújhatunk el mi, papok, a világ előtt az apostoli küldetés hordozói. (Vannak korok, melyek jobban, mások gyengébben teszik, de: soha sem volt tökéletes, de: ez előre viszi a világot.)

Ezért, ahol növekvőben van a liturgia igénybevétele, ahol élelcél a diakonia és élük a martúriát, ott az Egyháznak jövője van a mai világban. Szerencse, hogy szociológiai és pszichológiai statisztikáktól elbűvölt korunkban még nem veszik észre, hogy ennek a liturgiának, diakoniának, martúriának Isten az ő világrendjében – a só-, a kovász-, a mécsesláng- és a mustármag-hasonlatban – ígér beteljesülést.

Tanuljunk azoktól, akik előttünk ezt tenni tudták. Lisieuxi szt. Teréz halála centenáriumi évében járunk (ő a hivatás és az életre szóló elkötelezettség embere volt). Szent Mártonra emlékezünk, aki idén 1600 éve halt meg (nem félt sem az élettől, sem a haláltól). Szent Adalbert vértanúsága millenniuma van (Európa népei, köztük a magyarok javáért is élt, halt). Csak így lehet ma is élni Egyházként a mai világban.

Szent Márton, szent Adalbert, szent Teréz, könyörögjetekek érettünk!

Reményik Sándor

Templom és iskola

Ti nem akartok semmi rosszat
Isten a tanútok reá.
De nincsen, aki köztetek
E szent harcot ne állaná.
Ehhez Isten mindannyitoknak
Vitathatatlanul jogot ad:
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

Ti megbecsültök minden rendet,
Melyen a béke alapul.
De ne halljátok soha többé
Isten ígését magyarul?!
S gyermekeitek az iskolában
Ne hallja szülője szavát?!
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

E templom s iskola között
Futkostam én is egykoron,
S hűtöttem a templom falán
Kigyulladt gyermek-homlokom.
Azóta hányszor éltem át ott
Lelkem zsenge tavasz-korát!
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

A koldusnak, a páriának,
A jöttmentnek is van joga
Istenéhez apái módján
És nyelvén fohászkodnia.
Csak nektek ajánlgatják templomul
Az út szélét s az égbolt sátorát?
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát.

Kicsi fehér templomotokban
Most minden erőök tömörülnek.
Kicsi fehér templom-padokba
A holtak is mellétek ülnek.
A nagyapáink, a nagyanyáink.
Szemükbe biztatás vagy vád:
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát.

1925.

Mikonya György

Új vallásos mozgalmak, kultuszok és pszichocsoportok Magyarországon

1. Szekták a történelemben

A szekták megjelenése korántsem új jelenség, csoportosulások keletkezése, átalakulása és megszűnése végigkíséri a históriát. Ha az egyik korai szektát – a manicheusok tevékenységét – vizsgáljuk, jó támpontokat kapunk, akár a mai jelenségek elemzéséhez is.

Mani próféta (216-276) úgy véli, mindent jóra és rosszra lehet bontani. Most a rossz uralkodik, és a jó börtönbe van zárva. A jóból állandó sugárzás árad, ez harcot jelent a fény és a sötétség erői között. A harcban vezérek-megváltók vannak jelen, úgy mint Sét, Mózes, Zoroaszter, Buddha és Jézus. A végén az utolsó, maga Mani. A világ drámáját három felvonásban írja le:

- ősidő: a jó és a rossz egymás fölött van, nem érintkeznek;
- világidő: a jó és a rossz összekeveredtek;
- befejező idő: Mani megjelenésével kezdődik, a jó győzelméhez vezet.

Mani a nézeteit írott formában is terjeszti. Kiépül a szertartások rendszere is: felolvasás Mani könyveiből, hold vagy nap formájú búzakenyér fogyasztása görögdinnyével vagy uborkával – azzal a céllal, hogy a megváltás forrását, a napfényt felszabadítsák –, közös éneklés zárja az összejövetelt.

A jelenség leírása alapján a következő jellegzetességek tárulnak elénk:

- a jó és a rossz szétválasztása, majd újbóli összemosása;
- a mindennapi tudat jellegzetességeihez való alkalmazkodás (értve ez alatt a „más” fokozott vonzerejének kihasználását) és a megfelelő – látványos, mindenki számára érthető, leegyszerűsített, de egyúttal a belső továbbgondolásnak teret hagyó – szertartásrendszer kidolgozása;
- a folytonosság érzésének keltése, a hagyományok átértelmezésével és a helyi szokásoknak a tanrendszerbe való beemelésével;
- a történelem fordulópontjain az elbizonytalanodásnak, a régi értékek fellazulásának kihasználása, az „értékvákuum” szakszerű kezelése és feltöltése.

2. Vallási közösségek állami elismerése Magyarországon (Vázlatos feldolgozás)

Az úgynevezett „kisegyházak” elismerése:

1947. – a metodista egyház elismerése

1950. – a baptisták elismert felekezete

1957. – az adventisták elismert felekezete

1977. – a nazarénusok elismerése

1981. – a Magyarországi Evangéliumi Testvérek elismerése

1989. – a Magyarországi Krisnatudatú Hívők Közösségének, valamint a

Hit Gyülekezetének az elismerése

1990. – 22 kisegyház kérte a bejegyzését

1992. – 46 vallási közösség van bejegyezve, élénk társadalmi viták a bejegyeztetés lehetőségéről; a javaslat: 10 000 természetes személyre legyen szükség, a törvényben: 100 fő szükséges

1993. – 54 vallási közösség, folytatódó viták, bírósági döntések

1994. – 56 vallási közösség, új bejegyzések: H. N. Adventista Reform Mozgalom, RIME Buddhista Centrum

1995/96. – 61 vallási közösség, új bejegyzések: Agapé Gyülekezet, Budapesti Autonóm Ortodox Izraelita Hitközség, Élő Ige Gyülekezete, Teljes Evangéliumi Keresztény Egyház, Magyarországi Orthodox Exarchátus, Trolhattani Svéd Pünkösdi Misszió Forrás Gyülekezete

A vallási közösségek központjaként Budapest szerepel 49 esetben. A következő telephelyek egy alkalommal vannak megemlítve: Kecskemét, Szentendre, Albertirsa, Csetény, Vácduka, Szeged, Nyíregyháza, Tar, Érd, Gyula, Székesfehérvár, Debrecen.

3. Az új vallási mozgalmak lehetséges tipizálása

J. Gordon Melton 836 mozgalom tanulmányozása alapján a következő felosztáshoz jutott:

1. A meglévő felekezetekből kinőtt mozgalmak
2. Ázsiai vallásos tradíciókból származó mozgalmak
3. Az emberi képességek fejlesztését célzó mozgalmak
4. Az inkább szervezetükben, mint tanításukban új csoportok
5. A sátánista boszorkánymozgalmak

B. R. Wilson kísérletet tesz az új vallási mozgalmak közös vonásainak a felsorolására, úgy mint:

- egzotikus eredet
- karizmatikus vezető irányítása
- új kulturális életstílus megvalósítására való törekvés
- a tagok erős elkötelezettsége a mozgalom mellett
- a követők között felülreprezentáltak a középosztálybeli, magas iskolai végzettségű fiatalok.

4. Néhány új vallásos mozgalom bemutatása

Hit-Gyülekezet

A legszembetűnőbb az erőteljes növekedés:

- 1979. – 25 fő
- 1980. – 60 fő
- 1989. – 2000 fő
- 1992. – 15–20 000 fő
- 1996. – kb. 25 000 fő

A vonzerő lehetséges magyarázatai:

- a legérzékenyebben tapintja le a magyar mindennapi tudat problémáit, és erre rendkívül dinamikusan reagál,
- az újdonságérzés, a mástól való eltérés vonzerejét kihasználja, ami főleg a fiatalok számára vonzó,
- a fiatalok jelentős része nem ismerte korábban más keresztény felekezet tanításait,
- alkalmazzák a tömeges evangelizáció módszereit,
- élnek a zene és a technikai eszközök alkalmazásából adódó lehetőségekkel,
- minden „megváltott ember” személyes kiválóságának hangsúlyozásával támaszt nyújt az önértékelési problémákkal küszködőknek,
- törekszik a tudományok eredményeinek az integrálására,
- aktívan részt vesz a politikában, a környezet védelmében,
- fellép a kisebbségek védelmében, a rasszizmus elítélésének és a szegények támogatásának az érdekében,
- a tanításai még nem zárultak le, de ez már elég erős ahhoz, hogy hatékonyan működő szervezetet hozzon létre.

Magyarországi Krisnatudatú Hívók Közössége (MKHK, külföldön: ISKCON)

Az 1989-es bejegyzést követően 1991-92-ben élénk társadalmi viták, és bírósági tárgyalásokra is sor került. A magyarországi működésről részletes leírás olvasható Kamarás Istvántól a Replika 1996/2.-3. számában.

A nézetek terjesztése során fontos szerepet játszanak a területi központok. Innen kiindulva szervezik az utcai térítést, a könyvek árusítását, a nyitott templomi programokat és a fesztiválokat. A közösség vonzerejét fokozza az egzotikum és a keleti spirituális érdeklődés igénye.

A közösségben élők a következőket tartják vonzóknak: kedvesség, tisztaság, meleg közösség, a lelki tanítómester segítsége, a megtalált válasz, az atmoszféra, a szent étel, a zene. A bentélők legnagyobb nehézségei: az érzékiségről való lemondás, a szokások, és a szanszkrit nyelv használata.

Érdekes a beavatottak értékítéletének alakulása is:

<i>fontos</i>	<i>a legkevésbé fontos</i>
engedelmesség	kellemes élet (élvezetek,
fegyelmesség	öröm, szabad idő)
megbízhatóság	anyagi jólét
életbölcesség	társadalmi megbecsülés
belső harmónia	önállóság –
megelégedettség	függetlenség
béke	szerelem

Az emberi képességek mozgalmi (pszichocsoportok)

A téma kiterjedtsége önálló feldolgozást igényelne, ezért csak a közös jellemzőket sorolom fel:

- pszichológiai módszerekkel gyors, hatékony és tartós pozitív változást ígérnek,
- jellemző a különböző technikák keverése: ezoterikus és okkult módszerek alkalmazása csoportdinamikával kombinálva, az asztrológia, a hipnózis, a meditációs technikák felhasználása,
- módosult tudatállapotok létrehozása különböző technikákkal,
- általában rendkívül jól szervezettek, néhol előírják a teljes titoktartást,
- meghatározó a vezető személye, aki többnyire feltétlen engedelmességet követel,
- intenzív törekvés a személyiség megváltoztatására, különleges élmények, érzelemkitörések, transzállapotok, csoporthatások felhasználásával,

- a szokványos pszichológia lehetőségeit meghaladó reményeket kelt, a teljes megújulástól a megvilágosodás különböző fokaiig,
 - függőséget épít ki a mester tanításaihoz és a csoporthoz,
 - a célhoz vezető utat szigorúan előírja, és az állandó kontrollhoz való jogot előzetes írásos nyilatkozatban kéri,
 - gyakori a meglévő eredmények nevének módosítása, egyfajta új, csak a beavatottak számára érthető terminológia használata,
 - előfordulnak a kettős tanítások, egy populárisabb változat a nagyközönségnek és egy kevésbé ismert a beavatottak számára.
- Néhány emberi képességet fejlesztő közösség megnevezése: EST, azaz Erhard Seminar Training, Ontologiai Training.

A sátánista csoportok

A célkitűzéseket, a gyakorlatot és a benne rejlő veszélyeket is jól érzékelteti az alábbi, teljes egészében közölt interjú.

Interjú egy exsátánistával (Thomas, 24) az új tagok beszervezéséről (Spiegel 1996/18)

Spiegel: Hogyan került a sátánistákhoz?

Thomas: Úgy 15 éves korom körül léptem be. Egy kis csoportban okkult problémákkal foglalkoztunk, olyan diszkókat látogattunk, ahol fekete zenét játszottak. Egy szép napon megszólított valaki, aki érdekelt volt az én beszervezésemben. Egy keményebb csoportba nem lehet azonnal, csak úgy bekerülni. Először letesztelik az embert. 17 éves koromra eljutottam a felvételig.

Spiegel: Milyenek ezek a tesztek?

Thomas: A sátánisták célja a félelem és az undor érzésének a leküzdése. Semmiféle gyengédséget sem szabad mutatni. Éppen akkor, amikor az a legjobban fáj, akkor vágnak mélyebbre az ember karjába. Ehhez persze nem szokványos késeket, hanem vasszilánkokat használnak, amelyek tépik a húst, és így még fájdalmasabb az egész procedúra. Cél még a haláltól való félelem leküzdése is – ilyenkor például egy hulla kezét kell fogni a hullaházban, persze nem egy-két percig, hanem órákig. Nekem egy koporsóba is be kellett feküdnöm, rám is szögezték a tetejét. Nem tudom, mennyi ideig feküdtem benne, ilyenkor elveszti az ember az időérzékét. Utána jó sok alkoholt fogyasztottam.

Spiegel: Miféle csoport volt ez?

Thomas: A csoportunk vezetője Alister Crowley-re hivatkozott. A hierarchiában sokféle fokozat volt, legalul a novíciusokkal. Én hamar

följebb kerültem. Tanfolyamokon és utazásokon vettem részt. Később fekete miséket is szerveztem. Vizsgákra készítettem föl azokat, akik feljebb akartak jutni a hierarchiában. Találkozókat szerveztem angol, amerikai, francia és skandináv sátánistákkal.

Spiegel: Milyenek ezek a fekete misék?

Thomas: Ezekről még most is nehezemre esik beszélni. Többnyire valahol egy a csoport tulajdonában lévő sajátosan berendezett helyiségben került megrendezésre, de előfordult, hogy erdőben vagy temetőben tartottunk ilyen összejövetelt. A találkozók mindig nagyon rövid ideig tartottak, és nem terveztük előre az időpontokat, hogy a kíváncsiskodókat távol tartsuk. Sátánista öltözetben, zene kíséretében, fáklyákkal világítva celebráltuk a rituálénkat.

Spiegel: A Gruftik közül tudtak új tagokat beszervezni?

Thomas: Én magam is misszionárius voltam. Persze sohasem mondtam meg rögtön, hogy én sátánista vagyok. Először mindig meggyőződtem arról, hogy a jelölt ténylegesen alkalmas-e sátánistának, vagy csak ki akarja próbálni. A környezetemben elég nagy volt az egyházellenesség. Mindig azzal érveltem, hogy az egyház szétesőfélben van, a pápának sincs akkora hatalma, mint a középkorban volt, és az egyház egyáltalán nem olyan jó, mint ahogyan azt magáról állítja. Ha jól odafigyel az ember, akkor hamarosan ki lehetett tapasztalni az adott személy gyengéit. És ilyenkor mindent be kell vetni. A beszervezendőt teljes egészében ki kell szakítani a környezetéből. Mindent szét kell rombolni. A vezérelvünk így hangzott: „Aki szeret téged, az megöl, ezért pusztítsd el azt, aki/ami kedves neked!”

Spiegel: Milyen a sátánista csoport szervezettsége?

Thomas: Rendesen meg vannak szervezve. Van ennek egy fogyasztói oldala is, mert ez egyúttal üzlet is, a könyvek, a zene és a tanfolyamok nem ingyenesek. Egy rakás pénzről van szó, ugyanúgy, mintha egy vállalkozás lenne.

5. Összegzés, várható trendek

Az átalakuló társadalomban mindig számolni kell az értékrendszer fel-lazulásával, ami növeli a bizonytalanság érzését és ezáltal jó lehetőségeket jelent a missziós területet kereső új vallásos mozgalmak, kultuszok, pszichocsoportok számára.

Ezen mozgalmak alaposan kidolgozott és többszörösen kipróbált gyakorlatával egy abszolúte alulinformált közvélemény áll szemben, ahol információ helyett előítéletek laza konglomerációja található, ami főleg a

filmekből (X-akták) és néhány térítő mozgalommal való találkozásból áll össze.

Ez a kép többnyire erősen negatív színezetű és ismert sztereotípiákat tartalmaz, úgy mint:

- a vezető manipulálja a tagokat,
- erkölcstelen életmódot folytatnak,
- sok közöttük az elmebeteg,
- csak a pénzüket akarják elvenni
- stb.

Ez a séma jó esetben meg is védi a mindennapi tudat emberét addig, amíg baj nem éri. Ha ilyenkor kiesik az egyébként is laza és szétesett szociális hálóból, ha nincs erős hite és nem tartozik valamilyen közösségbe, akkor szinte védtelen ezen mozgalmakkal szemben. Védtelen, mert mindenkitől elhagyottan vagy elbizonytalanodva a rossznak hitt szektákban elfogadják, megértik, és biztos útmutatást kap a jövőbeni teendőire vonatkozóan. Ráadásul a pszichocsoportok speciális technikával tényleges, gyors és hatékony változást produkálnak.

Több sem kell a mindennapi tudat elbágyadt hordozójának, megtér.

A megtért ember pedig azzal jellemezhető, hogy a jó és a rossz keverékéből a jót felnagyítva éli meg, a rosszat pedig nem veszi észre. Amikor a rosszat újra látni kezdi, akkor szeretne kiszállni, de mivel a beszerzéskor gondosan elvágta a kapcsolatokat és esetenként anyagilag is lehetetlen helyzetbe került, ez nagyon nehéz lépés. Alkalmanként előfordul a hűtlenek zaklatása, fenyegetése is.

Visszatérve a kiinduló problémához – a közvélemény egyoldalú tájékoztatásának veszélyességéhez – most már könnyen belátható, hogy miért kell az új vallásos mozgalmakról, kultuszokról differenciált képet bemutatni, ezzel mintegy előidézve a mindennapi tudat immunitását.

Persze az igazi válasz, az igazi védekezés önmagunk alapos megismerése, a családunk összetartása, a szülők, gyermek és rokonok kölcsönös segítségnyújtása, megalapozott hit/világnézet birtoklása, békés együttélés a szomszédokkal, a munkatársakkal. Ne feledjük: az új vallásos mozgalmak, a kultuszok a társadalom hibáira és mulasztásaira reagálnak, szélsőséges formában!

A Bencés Diákszövetség

A Bencés Diákszövetség elnöksége

Fővédnökünk:	<i>Várszegi Asztrik OSB dr.</i> pannonhalmi főapát, püspök
Elnök:	<i>Faber Miklós</i> (Bp 48)
Ügyvezető elnök:	<i>Németh Szilárd dr.</i> (Ph 81)
Főtitkár:	<i>Szalai Béla</i> (Ph 58)
Alelnökök:	<i>Bischof Péter</i> (Ph 75)
	<i>Harangozó Bertalan</i> (Gy 73)
	<i>Sója Szabolcs dr.</i> (Ph 58)
rendi alelnök:	<i>Hortobágyi Cirill OSB</i> (Ph 77)
Elnökségi tagok:	<i>Bíró László dr.</i> püspök (Gy 69)
	<i>Farkas József dr.</i> (Gy 44)
	<i>Kajtor János</i> (Ph 76)
	<i>Kovács Attila dr.</i> (Ph 55)
	<i>Kozma Imre sac.</i> (Gy 58)
	<i>Nógrádi László</i> (Ph 66)
feladatira kooptált tagok:	<i>Eszes István dr.</i> (Ph 70)
	<i>Horányi Márton</i> (Ph 83)
	<i>Könyves Tóth Kálmán dr.</i> (Ph 47)
Ellenőrző bizottság: elnök:	<i>Muzsay Géza dr.</i> (Gy 49)
tagok:	<i>Horányi Márton</i> (Ph 83)
	<i>Bukits Miklós</i> (Gy 88)
A területi szervezetek vezetői (* jelöli az „önálló jogi személy”-eket):	
Budapest:	<i>Ember Károly</i> (Bp 51)
Dél-Magyarország (Szeged):	<i>Szűcs László dr.</i> (Ph 74)
Fővároskörnyék:	<i>Kovács Dezső</i> (Cs 51)
*Győr:	<i>Németh Ferenc dr.</i> (Gy 43)
Kelet-Magyarország (Miskolc):	<i>Sója Szabolcs dr.</i> (Ph 58)
Keszthely:	<i>Szelestei Tamás dr.</i> (Pártoló)
Kőszeg:	<i>Szerdahelyi Endre dr.</i> (Kg 43)
Nyíregyháza:	<i>Gondos Lajos</i> (Ph 57)
*Pécs:	<i>Hábel János</i> (Ph 82)
Sopron:	<i>Varga József dr.</i> (Gy 75)
Székesfehérvár:	<i>Kovács János</i> (Ph 86)
Szekszárd (Tolna):	<i>Antal Géza sac.</i> (Ph 66)
Szentendre:	<i>Kovács Attila dr.</i> (Ph 55)
Szombathely:	<i>Harangozó Bertalan</i> (Gy 73)
*Veszprém (Tihany):	<i>Bischof Péter</i> (Ph 75)
A Szent Benedek Kulturális Alapítvány részéről:	<i>Soproni Géza</i> (Bp 48)

Iskolaszervezeteink eddig nem említett vezetői:

Esztergom:	<i>Szoleczky Ferenc</i> (Eg 46)
Komárom:	<i>Halász Aurél dr.</i> (Ko 42)
Pannonhalma:	<i>Geszler Ödön</i> (Ph 57)
Pápa:	<i>Harsányi László dr.</i> (Pp 43)

Tiszteletbeli tagságunk

(1993. végéig; zárójelben megválasztásuk éve)

Tiszteletbeli elnökségi tag:

Habsburg Ottó dr. (1989.)

Tiszteletbeli választmányi tagok:

Békés Gellért dr. OSB (1989.)

+ Bíró Lucián OSB (1989.)

+ Gácser Imre dr. OSB (1989.)

+ Gyenge Imre dr. (1989.)

Galambos Iréneusz dr. OSB (1990.)

Jordán Emil dr. OSB (1990.)

Olofsson Placid dr. OSB (1990.)

+ Varga Béla msgr. (1990)

Jáki Szaniszló dr. OSB (1991.)

Jávor Egon dr. OSB (1991.)

+ Tűz Tamás (1991.)

Hites Kristóf OSB (1992.)

Kozma Imre (1992.)

Kemenes-Kettner Béla dr. (1993.)

Kölley György (1993.)

Tiszteletbeli tagok:

Bajzáth Ferenc (1990.)

+ Kaposi Gyula (1990.)

Forrai Miklós (1992.)

A BDSZ TAGSÁGA

A három adat:

1. Név
2. Bencés iskolája székhelye
3. Osztálya érettségi éve

Rövidítések:

Budapest	Bp
Csepel	Cs
Esztergom	Eg
Győr	Gy
Komárom	Ko
Kőszeg	Kg
Pannonhalma	Ph
Pápa	Pp
Sopron	So
Pártoló tag	Pártoló
Tiszteletbeli tag	Tiszt.b.
Nyugodjék békében!	+!

Ács György	Ko	37
Ács Ilona +!	Ko	43
Ács Mónika +!	Ko	42
Ács Tamás dr.	Gy	
Ádám Sándor	Bp	38
Adamovich Károly dr.	Ph	72
Adorján József	Ph	52
Ágh Róbert	Bp	44
Ágh Zoltán	Gy	28
Ákos József dr. +!	Gy	41
Ákos Róbert dr.	Bp	43
Alex László dr.	Ph	55
Almássy Endre	Bp	51
Almásy László	Bp	51
Almay Béla dr.	Cs	
Alpár Geyza	So	43
Alpár János dr.	So	44
Altai József	Kg	35
Altwater Paul dr.	Ph	70
Amberg József	Ph	57

Ámon Antal	Bp	39
Ámon Ottó	Gy	
Andor Ferenc dr.	Gy	62
Andor Szabolcs	Ph	92
Andrásfalvy András dr.	So	47
Andrásfalvy Bertalan dr.	So	50
Andréka Bertalan dr.	Gy	
Andrónyi Balázs	Ph	89
Andrónyi Tamás dr.	Ph	58
Andrónyi Tibor dr.	Ph	59
Angyal Ernő +!	Pp	41
Ankerl Géza dr.	So	51
Antal Géza sac.	Ph	
Antal István	Ph	66
Antal Károly dr.	Ph	75
Apáthy István	Ph	57
Aporfi László	Gy	51
Aradi István	Ph	88
Arnóthy Szilárd +! (1990.)	Bp	33
Árpásy Endre dr.	Gy	56
Árva (Andruskó) István	Ko	43
Árvay László	Bp	47
Atkári Ferenc	Gy	82
Atkári Gábor	Gy	83
Atlasz Henrik	Ph	52
Atlasz Henrikné Lénárd Ágnes	Pártoló	
Baán Lajos SVD	Kg	50
Babán József	Cs	
Bábiczky József	Bp	51
Babics László	Ph	57
Babik József László	Cs	54
Babócsi László	Kg	48
Bács Aurél	So	51
Bács Tamás	So	54
Bácskay Miklós	Gy	52
Bagdy György	Bp	48
Bagi Dénes dr.	Bp	35
Bagó Ferenc	Ph	60
Bagó György dr.	Ph	63
Bagó László	Ph	57

Baján Géza dr.	Ph 59	Baróthy Béla dr.	Ph 67
Baján László dr.	Bp 38	Barsi/Leidenfr Gyula	Bp 49
Bajnay László	Bp 48	Barta József dr.	Ph 80
Bajor Rezső	Bp 35	Bartal Ferenc	Gy 45
Bajzáth Ferenc sac.	Tiszt.b.	Bártfai István	Bp 50
Bakos Károly	Ko 43	Bartha Béla	Ph 67
Bakos Károly dr.	Kg 41	Bartha Gábor	Ph 70
Bakos László	Ph 65	Bartha István dr.	Bp 36
Bakos Tamás	Ph 60	Bartha László	Bp 34
Bakos Tibor		Bartos Béla dr.	Ph 63
Bakos Zoltán	Pp 45	Bartos László	Gy 38
Balaton László	Gy 74	Batkay László	
Balázs Iván dr. +! (1997.)	Gy 42	Bátovszky Róbert	Gy 62
Balázs József	So 47	Beck József	Ph 57
Balázs László	Pp 48	Bedő Miklós	Bp 50
Bálint Aladár	Gy 48	Bejczy Németh Lajos dr. +!	Ph 58
Bálint Árpád	Ph 52	Bejczy Tamás	Gy 47
Bálint Árpádné Pék Sára +!	Ph 53	Békány Tamás	
Bálint Bánk	Ph 76	Békefi Ferenc dr.	
Balla Imre	Gy 48	Békefi Ferenc ifj.	Gy
Balogh Ádám	Gy 54	Békefi István	Gy
Balogh Gyula	Ph 55	Bekény Károly dr. +! (199?.)	Bp 43
Balogh Gyula	Gy 78	Békés Gellért dr. OSB	Bp 33
Balogh Lóránt dr.	Bp 48	Belák Péter	
Balogh Pál	Gy 62	Bélay Iván	Eg 41
Balogh Zoltán	Ph 65	Bella Gábor	Gy 90
Balogh Zoltán dr.	Ph 54	Bellák Károly	So 43
Balthazar Zsolt	Ph 58	Bellér Lajos SVD	Kg 49
Bandinter Tamás		Bélné Rohonyi Vera	Ko 39
Bánhegyi Endre	Bp 48	Bencsics Miklós	Gy 76
Bankó Károly	Gy	Bencze Imre	Bp 48
Bánsági Béla		Bencze Lóránt	Ph 58
Barabás Károly +!	Bp 39	Bencze Pál dr.	Ph 49
Baranyai Lajos	Pp 40	Bende András	Ph 57
Baranyai Rudolf	Ph 60	Bende Györgyné Bardocz Julianna	Ko 39
Baranyay Árpád +! (1995. dec.)	Bp 52	Bendesy Gyula	Bp 51
Barassevich Péter	Ph 82	Bendzsel Béla +! (1997.)	Bp 43
Baráth Zoltán	Pp 48	Bene Gábor	Ph 62
Bárczy Zoltán dr.	Ph 67	Benedek Károly dr.	Gy 36
Bardocz Julianna Bende Györgyné	Ko 39	Benedetti Tibor dr.	Gy 48
Bárdos László	Bp 48	Benke Kálmán	Ph 83
Baross Dénes dr.	Bp 34	Benkő András	Gy 86
Baross Gábor dr.	Bp	Benkő Ferenc dr.	So 26

Benkő Károly	Ph	65	Blazovich Ágoston dr. OSB	Kg	40
Benkő Zoltán			Boa József	Kg	50
Benyus Imre	Ko	39	Boa László	Ph	64
Beőthe Tamás Zsolt	Ph	91	Bobok György	Ph	63
Beran Lajos	Bp	35	Bobok Tivadar	Ph	65
Bérczes Rezső	Eg	33	Bocsek Zsuzsa	Ko	38
Bercsényi L. György	Bp	42	Bocsi Sándor	Bp	48
Berecz Loránd	Ph	88	Bocskor Ádám	Bp	50
Beregi Attila dr.	Ph	81	Boda Imre	Gy	73
Beregi István	Pártoló		Boda Károly	Gy	62
Beregszászy Attila dr.	Bp	49	Bódis Vilmos	Ko	28
Berend István	Ph	58	Bodnár Zoltán		
Berényi József +!	So	50	Bodó János	Gy	61
Béres Tamás	Ph	83	Bodor Csaba	Ph	88
Berg Tasziló			Bodor Endre dr.	Bp	39
Berkes László dr.	Gy	72	Bodor Endréné dr. Rády Márta	Ko	44
Berkó Pál +!	Bp	37	Bodor László	Pp	33
Bernárdt Géza	Bp	40	Bódy István	Gy	50
Berta László	Ph	74	Bogár Gáspár dr.		
Bertalanffy (Bock) Tibor dr.	Bp	41	Bogár István	Gy	65
Bértics Lajos	So	34	Bogárdi László	Ph	80
Berty Tamás E.	Bp	49	Bogáthy Ferenc dr.	Gy	35
Béry Géza	Gy	67	Bogdán Tasziló dr.	Bp	34
Berzsenyi László dr.	Bp	33	Bogdányi István	Gy	66
Besenyő Lajos	Kg	43	Bognár András	Ph	86
Bicskey Tibor	Ph	80	Bognár Béla dr.	Pp	40
Bíndes Ferenc	So	53	Bognár Ferenc	Bp	44
Binzer Károly	Bp	44	Bognár Ferenc	Cs	51
Biringer Pál	Pp	42	Bognár Géza dr.	Kg	45
Biritz László dr.	Kg	45	Bogyó Pál	Bp	45
Bíró András	Ph	63	Bohon Tibor	Ph	60
Bíró Gáspár dr.	Ph	69	Boksay György	Ph	47
Bíró László dr.	Ph	58	Boldvai János dr.	Bp	34
Bíró László dr. püspök	Gy	69	Bolla Dezső	Gy	47
Bíró Lucián OSB +!	Eg	16	Bolla Ferenc	Gy	59
Bíró Sándor	Bp	48	Bolla István dr.	Pp	43
Bíró Vilmos dr.	Ph	55	Bóna László dr.	Gy	46
Bíró Zoltán dr.	Ph	66	Bonta Kálmán		
Bischof Péter	Ph	75	Borbáth György	Bp	43
Bisits Tibor dr.	Bp	38	Borbély Barnabás	Gy	85
Bitskey Gábor	Ph	80	Borbély Imre	Gy	49
Bizse Ferenc	Ph	65	Borbély Imre dr. +!	Bp	48
Blaskovics Gyula	Ph	55	Borián Bálint Gergely	Ph	84

Borián Bálint György	Ph	94	Bundics Antal sac.	Gy	76
Borián Elréd OSB	Ph	80	Burián László plébános	Eg	41
Borka József	Bp	42	Burkus Béla	So	39
Borókai László	Gy	40	Busa János		
Born András dr.	Ph	64	Buschbach László	Ph	64
Boromissza Tibor dr.	Eg	45	Buttyán Kornél	Ph	73
Boros László	Kg	48	Búza Kristóf	Ph	85
Boros László	Ph	64	Buzás Antal	Ph	64
Boross Dénes dr.			Büdi Ferenc	Gy	72
Boross János	Gy	62	Bükkfalvy János	Ph	65
Boross Kálmán	So	51	Büttner Gyula	Eg	40
Borsai Antal +! (1996.11.04.)	Bp	38	Chabada György	Gy	41
Borsányi Pál	Bp	43	Chemez Gyula	Ko	44
Borsos Ferenc	Gy	38	Cornides István dr.	Ko	38
Borsos József	Ph	84	Czagány Ferenc dr. +!	Ph	49
Borsos László			Czakó Károly dr.	Ph	70
Borzovay Pál +!	Bp	39	Czapáry Miklós	Ph	47
Bosits István +!	Bp	44	Czappán Elemér	Bp	50
Bosnyák Ede	Bp	51	Czeglédy Ferenc dr.	Ph	69
Bózsik Béla Pál dr.	Bp		Czémán Miklós	Gy	80
Böde Flórián	Ph	75	Czigány István	Ph	76
Bödecs Barna	Gy		Czinger Csaba		
Bőr Péter	Ph	86	Cziráky József dr.	Pp	41
Böröcz Ferenc	Gy	61	Czömpöly Tamás		
Böröcz László	Bp	50	Czvitkovics Gábor	Gy	87
Börtetics Sándor	Gy	50	Cs. Varga István	Gy	64
Bősze István	Kg	45	Csákány Antal	Bp	51
Bősze László +!	Pp	37	Csala Benedek	Gy	56
Bősze Tamás	Gy	56	Csanády Zsolt	Ph	67
Brayer Gyula dr.	Bp	45	Csanaki Vida Iván	Gy	79
Breglovics Tamás	Gy	67	Csányi György dr.	Bp	46
Breckerer András SVD	Kg	49	Csányi Gyula	Bp	44
Brieber László	Gy	55	Csányi Zoltán	Gy	74
Budai Zoltánné	Bp	52	Csapó Tibor	Gy	
Budavári Miklós	Ph	66	Csapody István dr.	So	48
Budavári Zoltán	Ph	65	Császár Elemér (Elmer J.C.Caesar)	Bp	49
Bujdosó Géza	Gy	54	Császár György	Ph	54
Bujtás László dr.	Gy	70	Császár Tibor	Bp	51
Bukits Miklós	Gy	88	Csáthy Tamás	Bp	49
Bukits Norbert	Gy	91	Cséfalvy Gyula	Ph	74
Bukor Kornél	Eg	41	Csenár Márton +! (1991.12.19.)	Kg	49
Bulkai Lajos dr.	Gy	39	Csenár Márton dr.	Pártoló	
Bulkai Pál	Gy	48	Csendes Béla dr. +! (1996.)	Gy	40

Cserepes Lajos	Ko	37	Darabant Endre +!	Bp	32
Cserhádi Balázs			Darányi Ferencné Hidvégi Edit dr.	Ko	43
Cséri Tamás	Ph	86	Dávid Kiss Ferenc	Ph	55
Csermely Szabolcs	Ph	74	Dax Károly	Cs	50
Cserpán Imre	Ph	75	Dax Károlyné Selmeczi Mária	Cs	52
Csertán Ferenc	Ph	53	Deák Ferenc	Ph	86
Csiba Árpád dr.	Gy	47	Decs István sac.	Ph	69
Csiba Gábor dr.	Ph	74	Decsy Tamás	Bp	49
Csiba László dr.	Ph	76	Degenfeld-Schonburg Ottó	Bp	39
Csillag Kristóf	Ph	78	Deli Ferenc		
Csillag László dr.	Ph	52	Dely Dezső	Ph	65
Csillag L. dr.-né Faggyas Janka	Ph	52	Dely Ernő	Gy	50
Csincura Kálmán dr. +!	Eg	46	Dénes Andor	Kg	26
Csizmadia István dr.	Ph	59	Dénesfalvy József	So	43
Csizmadia Sándor +!	Gy	40	Denk Stefan dr.	Gy	47
Csizmazia Antal	Gy	35	Dér Ferenc	Ph	65
Csizmazia Imre dr.	Gy		Déri Tamás	Ph	84
Csóka Tibor dr.	Gy	54	Detre Ferenc	Ph	59
Csoknyai Péter mag.	So	50	Dezse Péter	Ph	90
Csollány Jenő dr.	Gy	60	Dezsényi János dr.	Bp	34
Csoma János	Ph	65	Dezsőfi (Gottl) Tivadar dr.	Bp	43
Csongor György	Bp	48	Dicsányi György dr.		
Csongrádi Jenő	Eg	31	Dienstmann László	Pp	37
Csontai Ágoston dr.	Bp	51	Diós István dr.	Ph	61
Csontos Lajos dr.	Bp	40	Disztl Gábor		
Csordás György	Gy	73	Divós Lajos dr.	So	50
Csordás Imre +!	Gy	59	Dobák Lajos	Bp	46
Csordás Mihály dr. +!	Eg	31	Dobos Becsei Apollónia Franciska	Ph	53
Csőre József	Pp	27	Dobis Ervin	Eg	41
Csúcs László dr.	Ph	60	Dobos Gábor	Ph	77
Csuka Pál	Gy	83	Dobos Imre	Bp	38
Csukás Hilda	Ko	46	Dobos László	Gy	67
Csukás László	Ko	35	Dóczy Ádám dr.	Pp	40
Csurgay Árpád dr.	Cs	54	Dóczy Lajos	So	39
Csurgay Árpádné Gereben Ildikó	Cs	58	Dolinka József	Gy	74
Csuti József	Ph	63	Dombi Sándor	Ph	53
Dabasi Halász Zsigmond	Ph	89	Domokos György dr.	Ph	58
Dallos György dr. +! (1994.)	Bp	46	Domokos Zsolt	Ph	85
Dallos Sándor	Ph	79	Domonkos Dezső dr.	Gy	43
Damjanovich József	Ph	66	Domonkos László SVD	Kg	43
Damjanovich Pál sac.	Ph	62	Dormán András dr.	Bp	40
Danner-Stipkovits Gerhard dr.	Ph	59	Doromby Géza	Ph	65
Dányi Dezső +!	Bp	46	Dorosmai Imre dr.	So	38

Döbörhegyi dr.-né Monspart Xénia	Cs	49	Esztergomi György	Gy	
Dragonits Tamás dr.h.c.	Bp	42	Eszterhás Endre (Fölker Endre)	Gy	39
Draskovics Tibor dr.	Bp	46	Etlinger János	Gy	78
Draskovits Imre	Ph	55	Faber Miklós	Bp	48
Dreiszigler Miklós	Ph	51	Fábián Árpád dr.	Ph	76
Drevenka Róbert	Cs	52	Fábián István dr.	Pp	42
Dsida Ottó	Gy	62	Fábián János dr. ap. protonotárius	Eg	36
Duday Gedeon dr.	Bp	32	Fábián József dr.	Ph	78
Dukai Miklós	Gy	66	Fábján Lajos +!	So	43
Édl Medárd	Pp	39	Faith Mihály dr.	Bp	48
Eggenhofer János dr. (1995.) +!	Eg	43	Faragó Gábor	Bp	44
Eggenhofer R. László	Eg	33	Farkas Antal SVD	Kg	35
Eggenhofer Tamás	Gy		Farkas Iván dr.	Gy	40
Egri József	Gy	68	Farkas János +!	Gy	34
Egri Péter			Farkas János dr.	Eg	47
Ékes István	Eg	43	Farkas Jenő dr.	So	42
Elek János	Bp	40	Farkas József dr.	Gy	44
Elekes József	Bp	45	Farkas Kálmán	Ph	35
Elischer Zoltán dr.	Ph	63	Farkas Roland	Ph	93
Ellenrieder Gábor	Ph	78	Farkas Tibor	Gy	
Ember Károly	Bp	51	Farnady Endre +!	Eg	41
Emődi Pál	Gy		Farsang László	Gy	74
Emődi Sándor			Fatalin Gyula dr.		
Emszt Mihály dr.	Bp	39	Fáth Gyula Péter	Bp	51
Encsy Balázs	Ph	57	Fáth Károly Pál +!	Bp	51
Endrédy László	Gy	36	Fazekas Tibor dr		
Eördögh István dr.	Pártoló		Fedina László dr.	Cs	52
Eper Tivadar dr. +! (1995.)	Gy	39	Fehér Gyula	Gy	
Epinger Emil Balázs	Ph	86	Fehér Ignác	Gy	48
Erb Ottó Valér	Gy	66	Fehér János dr.	Gy	52
Erdélyi Attila dr.	So	51	Feiszt György	Gy	68
Erdélyi Géza	Ph	62	Feiszt Ottó	Gy	70
Erdélyi Iván	Ph	63	Fejes Antal dr.	Ph	63
Erdélyi Iván dr.	Gy	36	Fekete András	Ph	93
Erdélyi Viktor dr.	Pp	42	Fekete Ferenc dr.	Bp	48
Erdész Ferenc	Gy	47	Fekete Géza dr.	Bp	37
Erdődy Imre	Ph	57	Fekete Gyula	Gy	56
Eredics Imre dr. +!	Kg	42	Fekete Imre dr.	Eg	46
Eredics Tamás dr.	Gy	80	Fekete László	Gy	52
Erkel András	Ph	77	Felcser István dr.	Ph	72
Eszes István dr.	Ph	70	Félegyházy Megyesy Ágoston	Ph	63
Esztegár Gyula	Bp	31	Feller Antal dr.	Ph	76
Eszter István	Ph	67	Fellhoffer Károly		

Fend Ferenc	Ph 62	Füzesi Sándor dr.	Gy 70
Fentős Attila	Gy 85	Füzesséry Andor dr. +! (1991.)	Bp 32
Fenyőházi Ernő dr.	Bp 36	Füzi Gyula dr.	So 47
Fenyvesi Imre dr.	Gy 83	Füzy István	So 43
Ferenc Antal	Pp 50	Gaál Imre dr.	Gy 76
Ferencz Pál	Ph 80	Gaál István	Ph 54
Ferenczi György dr.	Bp 40	Gaál Jenő P. SVD	Kg 48
Ferenczi Huba	Gy 58	Gaál László	Gy 70
Ferenczy Géza	Ph 62	Gábor Béla	Bp 31
Fertsek Miklós	Bp 42	Gábor Imre dr.	Ph 49
Fias István	Eg 37	Gábrriel Lajos dr.	Kg 25
Filep Gyula	Ph 75	Gabrieli Géza dr.	So
Finck Antal	So 45	Gacs Jenő	Pp 45
Fischer G. Tamás	Bp 49	Gácsér Imre dr. OSB +!	Ph 34
Fitz Jenő dr.	Bp 39	Gádory Elemér dr.	Ph 57
Flasch János	Pártoló	Gál László dr.	Gy 50
Fodor Attila	Ph 65	Galambos Ferenc	So 25
Fodor Ferenc Béla dr.	Gy 32	Galambos Ferenc Ireneus dr. OSB	Bp 38
Fodor György dr.	Pártoló	Galambos Gyula dr.	Bp 43
Fodor István	Ph 74	Galambos Imre dr.	Ph 63
Fodor László		Galambos János dr.	Bp 50
Fodor László dr.	Bp 37	Galántai István	Ph 62
Fogasy Vilmos +!	Gy 29	Galba Béla	Gy 60
Foittl Károly (1993.07.13.) +!	Bp 38	Gálffy Pál +! (1997.03.10.)	Ko 36
Fonai Tibor	Ph 75	Gálffy Pálné	Ko 36
Fornet László	Ph 64	Galgóczy László dr.	So 44
Forrai István dr.	Gy 77	Gallyas Ferenc dr.	Gy 54
Főző Mihály dr.	Gy 54	Gallyas László	Gy 52
Frang Dezső dr.	So 51	Gálos József	Gy
Fráter Loránd	Ph 66	Gara István	Gy 66
Freiler Rudolf dr. +!	So 34	Gara István	Gy 89
Frendl Géza dr. +!	Bp 44	Gárdonyi György	Gy 80
Frittmann Gyula	Cs 51	Gáspár Csaba	Ph 58
Fritz Ferdinánd	Pp 45	Gáspár István dr.	Eg 47
Fröhlich Károly	Kg 50	Gáspár Károly	Gy 79
Fukszberger Imre	Gy 78	Gasztonyi Károly dr. +! (1993.)	Pp 44
Furtner Mátyás	So 26	Gáti László	Pp 44
Fülek Tibor dr.	Bp 46	Gauder Tivadar	Gy 52
Fülöp Géza	Gy 57	Gayer Ferenc	Kg 48
Fülöp István dr.	So 48	Gebauer Béla dr.	Ph 67
Fülöp Kálmán	Gy 41	Gebauer István	
Fülöp Tibor dr.	Ph 83	Gebauer József +!	Ph 69
Fürst János	Gy 33	Géczy Géza dr.	Ko 35

Gedeon Csongor	Ph	90	Gönczi Tamás	Bp	49
Gedeon Miklós	Ph	80	Göndöcs József	Gy	66
Gelencsér Ferenc dr.	Bp	49	Görhelyi Sándor	Ph	58
Gencsy András dr.	Bp	33	Görhelyi Sándor		
Gereben Ferenc	Ph	60	Görög Gézáné dr.	Bp	36
Gereben István	So	51	Görög János	Gy	79
Gereben Zoltán	Ph	52	Görömbei András dr.	Gy	66
Gerencsér Sándor	Ph	83	Grábics András	Gy	65
Gergátz Elemér dr.	Gy	60	Grábics Frigyes	Gy	43
Gergely Ferenc +!	Bp	32	Grábics Henrik	Gy	49
Gergely Hugó	Ph	57	Grábics Jenő dr.	Gy	48
Gergely Kálmán	Ph	63	Grátzer Mihály	Ph	67
Gergelyi Ferenc	Ph	67	Gréger Árpád SVD	Kg	48
Gergye Péter Pál	Kg	42	Grunda János sac.	Gy	75
Gerla Alajos	Gy	32	Gucker Géza dr. +!	Bp	35
Gérnyi József	Gy	89	Gudenus János	Ph	65
Gerzson István	Kg	48	Guld József	Gy	77
Gerzson Pál	Kg	49	Gulyás Miklós dr.	Ph	78
Geszler Ödön	Ph	57	Gulybán Tibor	Gy	68
Ghéczy Iván	Bp	49	Günter Tamás		
Giczy József	Kg	51	Gyapay Dénes	Ph	47
Gintl József	Gy	39	Gyárfás Tamás	Ph	64
Ginzer Zoltán	Gy	66	Gyarmati László	Gy	62
Glattfelder György	Ph	58	Gyenesé Zoltán	So	52
Gleisza István	Ko		Gyenge Imre dr. +!	Gy	40
Glósz Ferenc	Ph	51	Gyermek István	Bp	49
Góczán Károly	Gy		Gyóni András	Gy	73
Goda Károly	Eg	42	Gyökér András	Ph	90
Goda Miklós dr.	Gy	41	Gyökér Gyula	Gy	48
Godó Józsefné Némethy Borbála	Cs	51	Gyórfy Lajos	Ko	46
Godza József dr.	Ph	67	György László	Ph	60
Gólya László dr.	Ph	58	Györgyi János	Ph	75
Gombos Gyula Cézár OSB	Gy	40	Győri József dr.	Gy	47
Gombos Károly	Gy	52	Győri László dr.		
Gonda György	Bp	52	Gyuga Pál dr.	Ph	77
Gondos Lajos	Ph	57	Gyulai Oszkár	Eg	46
Gorondy Novák Sándor dr. +!	Bp	33	Gyuricza József	Ph	61
Gosztonyi Miklós	Gy	74	Gyurkovics István dr.	Ph	61
Gotthárd Dezső	Ph	55	Gyűrű László	So	50
Gótz Gyula	Gy	32	Hábel János	Ph	82
Gótz Pál	Gy	41	Habsburg von, Otto dr.	Tiszt.b.	
Gógös Béla	Pp	43	Hadarics Vilmos dr.	Ph	73
Gönczi Béla	Bp	52	Hadobás Zoltán		

Hahn Oszkár dr.	Gy	59	Hegedűs Odó OSB	Ph	78
Haják Gyula	So	42	Hegyess Géza	Bp	51
Hajdú József dr.	Bp	34	Hegyi Adorján	Bp	48
Hajdú Lajosné Szendrő Katalin dr.	Cs	51	Hegyi Flórián +! (1995. dec.)	Pp	33
Halachy Lóránd	Bp	51	Hegyi János dr.	Gy	38
Halász Aurél dr.	Ko	42	Heil Ádám dr.	Ph	78
Halász Lajos SVD	Kg	45	Heilig András		
Halmágyi László	Ph	62	Heim Gábor	Gy	79
Halmi Miklós dr.	Bp	32	Heintz Pál	Bp	45
Halmi Nándorné Szíjj Margit	Ko	37	Héjjas Iván	Ph	55
Halmos Imre	Gy		Heller György		
Halmos Pál dr.	Gy	67	Heltai Nándor	Gy	45
Halmosi Róbert	Ph	91	Hencz Gyula	Ph	81
Hamrák Sándor	Bp	46	Henczi László	Ph	73
Hamság Ernő dr.	Bp	48	Henter Guidó	Bp	49
Hamvas László	Kg	54	Héray József	Bp	53
Hanák József	Gy		Herber Endre	Ph	59
Hantó Kálmán dr. +!	Eg	31	Herczku György	Ph	65
Hanzséros Sándor	Gy	74	Herczku József	Ph	67
Harangozó Bertalan	Gy	73	Herkli Antal	Ph	65
Harcz Ferenc			Hermann Ödön	Pp	34
Harkay János	Ph	66	Hermann Sándor dr.	Ph	71
Harkay Máté	Ph	62	Hernádi György	Gy	38
Harmath Arisztid Sándor dr.	Bp	38	Herszényi Imre	Ph	68
Harmath László	Ph	72	Hertelendy László	Ph	78
Harmos Károly +!	Ko	41	Hess László	Gy	85
Hárs Antal	So	51	Hetényi Gábor	Ph	91
Harsányi László dr.	Pp	43	Hetényi Mátyás dr. +!	Bp	49
Háry Antal	So	51	Hevér Zoltán	Ph	81
Háry Dezső Pál Lajos	Gy	48	Hidvégi Imre dr.	Gy	65
Hatos Iván	Ph		Hidy Péter	Ph	58
Hatos J. Péter	Ph		Himberger István	Bp	44
Hatos László	Ph	74	Hinterdorfer János	Gy	67
Hatos Tibor	Gy	68	Hirka Antal OSB	Ph	64
Hauschild Endre dr.	Bp	31	Hirth Vilmos SVD	Ph	52
Hauser Péter	Ph	89	Hites Endre Kristóf OSB	Ko	34
Hauzer György	Gy	70	Hites László dr.	Ko	38
Havasi András dr. +!	Ph	65	Hittner Gábor dr.	Ph	70
Haydu Zsolt	Ph	65	Hittnerné dr.-né Iványi Ágota	Ko	41
Hécz Lajos	Gy	67	Hlatky-Schlichter Lajos	Gy	40
Hedry Béla	Ph	66	Hluchány József	Gy	69
Hegedűs János			Hódi Rezső Farkas	Ph	89
Hegedűs János Mag. phil.	Kg	38	Hódi Rezső György		

Hódi Rezső István	Bp 47	Horváth Imre	Ph 89
Hodinka Dénes dr.	Bp 35	Horváth István	So 41
Hoffer Lajos dr.	Ph 58	Horváth István	
Hoffmann Ottó dr.	So 45	Horváth István	Gy 59
Holdampf Róbert	Eg 41	Horváth István	Ph 65
Holl Jenő	So 34	Horváth István Sándor	Ph 88
Hollósy János dr.	Gy 41	Horváth János +!	Pp 40
Hollósy János dr.	Ph 69	Horváth János	Ph 55
Holvay Endre dr.	Bp 36	Horváth János dr.	Ph 58
Hóman Bálint dr.	Bp 36	Horváth József	
Homolya László dr.	Ph 55	Horváth József	So 37
Honffy Pál dr.	Bp 51	Horváth József	Eg 41
Hoós Flórián	Gy 89	Horváth József dr.	Gy 76
Hoós Norbert	Gy 92	Horváth József pr. kan.	Gy 31
Hopp Viktor dr.	So 39	Horváth Kálmán dr.	Gy 32
Horányi Béla (1992.) +!	Bp 36	Horváth Károly	Pp 42
Horányi György		Horváth Lajos dr.	Kg 54
Horányi Márton	Ph 83	vitész Horváth Lajos	Gy 39
Horányi Tamás		Horváth László	Gy 58
Hornung Tamás	Gy 75	Horváth László	Ph 72
Hortobágyi Attila	Gy 93	Horváth Lehel	Gy 66
Hortobágyi Cirill OSB	Ph 77	Horváth Márton dr.	Eg 40
Hortobágyi Károly	Eg 41	Horváth Mihály	
Horváth Andor	Gy 48	Horváth Miklós	Ph 77
Horváth Attila dr.	Bp 46	Horváth Miklós	Pártoló
Horváth Balázs		Horváth Nándor	Gy 71
Horváth Béla dr.	Gy 66	Horváth Ottó	Gy 75
Horváth Béla dr.	Ph 66	Horváth Pál	Gy 66
Horváth Dezső	Gy 42	Horváth Róbert	So 45
Horváth Endre	Ph 57	Horváth Sándor	Gy 94
Horváth Endre ifj.	Ph 86	Horváth Sándor dr.	Gy 71
Horváth Ferenc	Gy 35	Horváth Sándor dr.	Gy 77
Horváth Ferenc	So 49	Horváth Tibor	Ph 75
Horváth Ferenc	Ph 69	Horváth Tibor dr.	Ph 51
Horváth Ferenc	Ph 78	Horváth Tihamér	Pártoló
Horváth Ferenc Ciprián dr. OSB	Gy 57	Horváth Tivadar dr.	Ph 75
Horváth Ferenc dr.	So 38	Horváth Vidor	Kg 50
vitész Horváth Ferenc dr. prof.	Pp 42	Horváth Viktor dr.	Gy 75
Horváth Gábor		Horváth Zoárd dr.	Ko 35
Horváth György dr.	Gy 35	Horváth Zoltán	Ph 58
Horváth Gyula	So 35	Horváth Zsolt	Gy 72
Horváth Gyula		Hosszú István	
Horváth Imre	Bp 32	Hölczl Róbert	Bp 47

Hroikó Géza		Jankovits Gyula dr.	Gy	38
Hujber Andor (fr. Fábán)	Gy	Jankovits Tibor	Gy	66
Hummer Lászlóné Kaubek Edit	Ko	Janovich István	Ph	55
Hunyadi Géza	Gy	Jantyk Pál	Ph	74
Hülber Lajos	Gy	Jász Zsigmond		
Ifi Ferenc dr.	Ph	Jávor Egon dr. OSB	Kg	35
Illés Ferenc	Gy	Jéhn Antal	So	31
Illés Ferenc	Ph	Jelfy Lóránt dr.	Bp	50
Illy József	Ph	Jenei Sándor +!	Pp	40
Illyés László	Gy	Jobaházi Jenő dr.	Bp	46
Illyés Sándor	Gy	Jobbágy Lajos dr.	Ph	69
Illiczky József	Ph	Jobbágy Zoltán +!	Ko	37
Ilosvay Gábor dr.	Ph	Jókay László dr.	Bp	51
Ilosvay Tamás dr.	Bp	Jóna Iván		
Imre Béla	Gy	Jónai Endre	Ko	39
Imrik Sándor	Ph	Joó Ferenc	Gy	
Ipkovich István	Kg	Jordán Emil dr. OSB	Gy	31
Iski István	Gy	Jordán László dr.	Gy	36
Ispay Ferenc	Bp	Juba Ferenc dr.	Ko	34
Istvánffy Miklós dr.	Gy	Juhász András	Ph	55
Isztovics Dénes	Gy	Juhász Egon	Bp	44
Iván László	Gy	Juhász Ferenc dr.	Kg	43
Ivancsics János	So	Juhász József dr.	Bp	46
Ivanich Miklós	Ph	Juhász Lajos	Ph	72
Ivánkay József dr.	Gy	Juhász László dr.	Gy	52
Iványi Endre	Gy	Juhász Norbert	Ph	67
Iványi Gábor	Ph	Jungi Csaba	Gy	
Ivaskó János dr.	Bp	Kaizer Jenő	Gy	73
Jaczkó József dr.	Ph	Kajtor János	Ph	76
Jagasics András	Ph	Kakas Ferencné Matsuga Magda	Cs	53
Jagicza Alajos	Ph	Kakas József		
Jakab László	Gy	Kalapos István	Ph	64
Jakab László	Ph	Kálazi Lajos dr. +!	Eg	40
Jakab Zoltán dr.	Gy	Kálmán Alajos +!	Eg	43
Jáki Szaniszló dr. OSB	Gy	Kálmán László +! (1997.12.08.)	Pp	34
Jáky György	Gy	Kálmán Pál	Ph	65
Jalcs Jenő Alfréd	Cs	Kalmár Ferenc		
Jancsó Sándor	Ko	Kalmár Gáspár	Gy	62
Janka Gábor	Ph	Kalmár Imre	Gy	76
Jankó János	Bp	Kálóczi Sándor		
Jankovich Józsefné Zsirkó Mária	Ko	Kámán Attila		
Jankovics Marcell	Ph	Kámán Imre	Ph	86
Jankovits Gyula	Ph	Kamarás Lóránt dr. +!	Bp	35

Kanta Tamás dr.	Ph 78	Kensey Dániel dr.	Ko 41
Kántor Aurél dr.	Gy 89	Keöves Ferenc	Ph 59
Kántor Béla +!	So 26	Keöves György	Ph 62
Kántor István	Gy 57	Kepler László	Bp 37
Kántor József	So 42	Kerekes József	
Kapiller Ferenc	Gy 73	Kerényi A. Ödön	Bp 37
Kapiller Péter dr.	Ph 84	Kerényi Ervin dr.	Ph 70
Kapitány Alfréd	Gy 39	Kerényi Imre	Gy 61
Káplár Mihály	Ph 85	Kerényi Zoltán	Ph 91
Kaposi Gyula +!	Tiszt.b.	Keresztes Gábor sac.	Ph 56
Kapp Pál dr.	Gy 43	Keresztes Imre	Ph 50
Kapuváry Gusztáv	Bp 48	Keresztúry Imre	Ph 83
Kapuy Vítál OSB +!	Eg 31	Kéri Ferenc	Ph 76
Karácsonyi Béla	Bp 48	Kéri Vilmos	Ph 76
Kardos Dezső	Ph 59	Kerkay Gyula dr.	Gy 52
Kardos József		Kern József	Kg 42
Károly István dr.	Bp 40	Kernyáné Peidl Mária	Ph 55
Károlyi Sándor	Gy 50	Kerper Béla	Pp 50
Kárpáti Gyula		Kertay Nándor dr. +!	Bp 48
Kassai Gábor	Ph 86	Kerteszy Endre dr.	Bp 45
Kasza László Levente	Ph 55	Keszei Péter dr.	Ph 78
Kaszap László dr.	Bp 47	Keszthelyi Gyula	Gy 64
Kátai Antal	Eg 40	Kéthely Mátyás	Bp 40
Kátai Gergely	Gy 72	Kiácz György	Bp 50
Kátay Zsolt	Ph 67	Kiácz László +!	Bp 45
Katona Gábor dr.	Eg 24	Kibédi Ervin +! (1997.)	Bp 43
Katter Herbert	So 39	Kiffovics Alajos	Gy 74
Kauker József	Ph 54	Kintli József	Ph 60
Kecskés Endre	Eg 47	Király Árpád	Pp 41
Kecskés László	Ko 22	Király Géza dr.	Gy 62
Kehrling Béla	Bp 35	Király István	Gy 58
Kelemen Attila	Gy 90	Király Sándor dr.	Bp 35
Kelényi Gábor dr.	Bp 44	Király Vajk	Ph 92
Kelényi István dr.	Ph 64	Királyfalvi Kraft Károly	Eg 31
Keller Péter	Ph 74	Kis Horváth János	So 48
Kemenes Ottó	Bp 39	Kis Norbert	
Kemenes-Kettner Béla dr.	Pp 30	Kisida István	Gy 68
Kemény András	Ph 80	Kiss Béla +! (1992.)	Kg 38
Kemény Béla	Ph 51	Kiss Elemér Vilmos	Bp 39
Kemény Gyula dr.	Ph 54	Kiss Éva	Ko
Kemény István	Ph 58	Kiss Ferenc	Gy 73
Kende György	Bp 52	Kiss Ferenc	
Kende György	Ph 64	Kiss G. Barnabás OFM	Gy 71

Kiss György	Ph 67	Kolonics Gyula dr.	Ph 61
Kiss Gyula	Ph 66	Koloss István	Bp 50
Kiss Gyula dr. +!	Gy 36	Kolosváry Gábor	Ph 74
Kiss Imre	Gy 45	Koloszár József	Ph 63
Kiss Imre	Eg 50	Koloszár Sándor dr.	Gy 69
Kiss István	Kg 38	Koltai Jenő	Gy 62
Kiss János	Gy 50	Komán Béla	Eg 41
Kiss János +!	Gy 62	Komárik Dénes dr.	Bp 47
Kiss József dr.	Ph 80	Komáromi László	Eg 38
Kiss Károly dr.	Gy 33	Komlós Ferenc	Bp 51
Kiss László	Ph 52	Komlóssy Attila	Ph 67
Kiss László	Gy 80	Kommenda Lajos	Kg 46
Kiss László	Gy 85	Komolai István	Bp 33
Kiss László		Komonczy Béla	Ph 56
Kiss László	Gy 85	Kondé László	Gy 46
Kiss László dr.	Ph 60	Kondor Antal dr.	Kg 40
Kiss Miklós	Kg 53	Kondor Ferenc (1994.) +!	Pp 34
Kiss Nándor	Ph 69	Kondor István	Kg 38
Kiss Péter	Ph 75	Kondor Lajos SVD	Gy 48
Kiss Róbert dr.	Gy 85	Kontor Elemér József dr.	So 46
Kiss Sándor	Kg 40	Konzily Ignác	Gy 78
Kiss Zoltán Géza BSC	Bp 41	Koór Sándor dr.	Ph 65
Kiss Zoltán (Zsolt?)	Ph 87	Kopp Pál dr.	
Kiss Zsolt sac.	Ph 87	Koppány János dr. +!	Bp 33
Klaibán Sándor	Ph 74	Korbuly Tamás dr.	Bp 40
Klasz Andor	Gy 40	Kordik László	Ko 38
Kleininger József	Kg 54	Korentsy Endre	
Klell János	Gy	Korner Viktor	Kg 42
Klemm Emil	Pártoló	Korzenszky Emőd dr.	Ph 66
Kobai Helmut	Gy 57	Korzenszky Richárd dr. OSB	Ph 59
Kóbor Gyula	So 34	Kós Rudolf dr.	Bp 33
Kocsis Andor	Gy	Kósa András	Ph 49
Kóczán József	Kg 42	Kossow József	So 22
Koczfán Ferenc	Ph 62	Kotmayer Tibor	Gy 48
Koczor László	Pp 34	Kotz László dr.	Pp 47
Koczor László	Ko 38	Kovács Attila dr.	Ph 55
Kocsis András	Ph 70	Kovács Attila dr.	Gy 83
Kocsis Imre	Gy 36	Kovács Dezső	Cs 51
Kocsis István	Ph 87	Kovács Endre dr.	Ko 34
Kohányi Balázs	Ph 81	Kovács Ernő dr.	Bp 44
Kokas Endréné Jákóy Zsuzsanna	Ko 43	Kovács Ferenc	Kg 38
Kókay Józsefné dr.-né Bácsi Éva	Cs 53	Kovács Ferenc	Gy 43
Kolbe Lajos dr. +! (97.01.12.)	Pp 20	Kovács Ferenc	Gy 68

Kovács Ferenc dr.	Ph	57	Kölley György	Bp	39
Kovács Géza	Ph		Kómíves Pál	So	49
Kovács György	Gy	64	Kómíves János	Gy	66
Kovács György			Könyves Tóth Kálmán dr.	Ph	47
Kovács Győző	Ph	58	Körmendy László dr.	Kg	51
Kovács Imre	Pártoló		Körmendy Szabolcs	Ph	89
Kovács János	Ph	86	Környei Miklós	Gy	85
Kovács János	Gy	92	Környei Tamás Miklós dr.	Gy	69
Kovács János dr.	Gy		Kőrösi Péter	Ph	65
Kovács Jenő dr.	So	53	Kőrösi Tamás dr.	Ph	73
Kovács József +!	Ph	58	Kővári Ferenc dr.	Bp	33
Kovács József	Ph	63	Kövér Ferenc dr.	Gy	72
Kovács József	Gy	74	Kövér József	So	42
Kovács József László dr.	So	51	Kövesdy László	So	50
Kovács Kornél	Ph	92	Kövessy Péter	Ph	92
Kovács Lajos dr. +!	Pp	39	Krajczár Pongrác	Ph	65
Kovács László	Gy	81	Krajcsics József +!	So	47
Kovács Péter	Gy	80	Krámlí Péter	Gy	82
Kovács Péter			Kránitz Ferenc	Ph	60
Kovács Rezső	So	47	Krepl Ferenc	Eg	48
Kovács Rudolf	Gy		Kriegler Ferenc		
Kovács Tibor	Gy	71	Kriván Miklós	Gy	52
Kovács Tibor dr.	Gy	50	Kroll Miklós	Gy	67
Kovács Tibor dr.	Ph	84	Kubinszky Mihály dr.	Bp	45
Kovács Tibor István	Ph	84	Kubovich István	Eg	48
Kovacsics Pál	Bp	39	Kuczka József		
Kovács-Kopácsy Lajos	So	34	Kukor Gyula dr.		
Kováts Attila dr.	Ph	70	Kulcsár László	So	
Kováts Ferenc	Bp	50	Kulcsár Sándor	Gy	52
Kováts György	Gy	50	Kulics Tibor dr. +!	Bp	46
Kováts Sebestyén	Ph	66	Kún Józsefné Fürcht Mária	Cs	51
Kovordányi Krisztián	Ph	91	Kuncz Elemér dr.	Gy	47
Kozma B. Tamás	Gy		Kundermann Jenő	Ph	55
Kozma Imre sac.	Gy	58	Kuntz Zoltán	Ph	74
Kozma Rikárd dr.	Bp	40	Kurcz Ferenc	Gy	85
Kozmon László dr.	Ko	39	Kurcz Mihály dr.	Gy	50
Kozmon dr.-né Mihallik Magdolna +!	Ko	39	Kurucz Emma dr.		
Kó Antal +!	Gy	39	Kuslits Alajos	Gy	84
Kögl János Szeverin OSB +!	Pp	34	Kuslits Béla dr.	Bp	51
Kőhalmi Bálint	Bp	52	Kuszál Balázs	Bp	48
Kőhalmi Géza dr.	Eg	35	Kutas László	Ph	58
Kőhalmi Pál	Gy	50	Kuti József	Ph	73
Kölcseyi Zoltán	Bp	53	Kuti Pál	Ph	57

Künnle Tamás	Ph 58	Lepenye Oszkár	Bp 50
Kvaszinger László	Gy	Lepp Pál	Ph 88
Lábady Csaba	Ph 81	Leyrer Richárd dr.	Bp 40
Lábady Miklós dr.	Ph 60	Ligeti Angelus OFM	Ph 73
Laborci Jenő	Kg 45	Lippay György dr.	Bp 35
Laborcz Iván dr.	Bp 37	Lippay István dr.	Bp 33
Laborczi Géza	Gy	Lipták Béla	Ph 56
Lackovits Emöke dr.	Pártoló	Liptsey K. Imre dr. (1993.) +!	Bp 39
Lacska Géza	Ko 44	Locsmándi Alajos	Gy 83
Ladó László dr.	Bp 38	Lonkay Géza dr.	Ph 65
Lajkó Károly	Ph 66	Lovas Károly	Gy 43
Lakatos Lajos	Kg 40	Lovász László dr.	Ko 38
Lakatos László dr.	Ph 80	Lökkös J. dr.-né Gondzsinszky Zsuzsanna	Cs 53
Lámfalussy Sándor dr.	So 47	Lőrincz Balázs Bendegúz	
Lánczky László	Ph 64	Lőrincz György dr.	Ph 65
Láng Béla	Gy 52	Lőrincz József Pál OSB	Ph 77
Lang Dezső dr.	Gy 47	Lővey György dr.	Bp 53
Láng József	Gy 47	Lővey József	Ph 86
Láng Károly +! (1995.)	Bp 43	Lővey József Félix OSB	Bp 50
Láng Mihály Domonkos +!	So 41	Lucskai Péter	Gy 72
Langer Ede	Bp 47	Ludvig Rezső	Bp 52
Langer Herbert dr.	So 26	Lugossy György	Cs 53
Langer István dr.	Bp 43	Lukács Béla	Ph 53
Lányi Ferenc dr.	Gy 41	Madaras Aurél dr.	Bp 35
László Ferenc dr.	Ko 41	Madaras Jenő	Bp 40
László G. Farkas dr.	Ko 34	Madarász György	Ph 59
Látits György dr.	Ph 57	Madarász Gyula dr.	Ph 54
Látits Miklós	Ph 85	Magassy Dániel dr.	Gy 57
Laurinyecz Mihály dr.	Gy 81	Magyar Endre (97.11.18.) +!	Bp 51
Lázár János	Gy 70	Magyar Sándor	Ph 85
Léber Mihály dr.	Ph 66	Magyaros Ferenc dr.	Ph 74
Légár Béla	Ph 57	Magyarosy András	Ph 58
Légli Attila	Gy 80	Magyarosy István dr.	Ph 60
Leimeter István dr.	Bp 45	Majer János dr.	Ko 43
Leitner Jenő	Gy 41	Major Ferenc dr.	Ph 65
Lékai Róbert	Bp 48	Major Zsolt törlendő sor	Ph
Lelkes Péter		Major Zsolt	Ph 77
Lénárd György dr.		Majsa József	Gy 45
Lencsés Béla +!	Eg 47	Makay László	Bp 48
Lendvai Ernő	Gy 82	Makkó Lajos (Tűz Tamás) +!	Gy 34
Lengyel Antal	Ph 62	Mantuano Jenő dr. +! (97.12.17.)	Ph 55
Lengyel Gyula	Ph	Mányoki István	Gy 37
Lenkei Tibor	Bp 37	Märzcz Ferenc dr.	So 52

Marek József	Gy 66	Méhes Miklós dr.	Bp 40
Márfi Gyula dr. érsek	Ph 62	Melegh Attila László	Pp 46
Markó János	Ph 63	Mensáros Tamás	Ph 74
Markó Lehel OSB +!	38	Mentes Zoltán	Gy 48
Markó Mihály	Ph 78	Mentsik Győző Imre dr.	Bp 48
Markovits Ferenc dr.	Ph 65	Menyhárt Károly	Ph 57
Márkus István	Ph 72	Mercz László	Ph 58
Maros József	Eg 40	Merendiák Károly	Bp 44
Marossy Ottó	Eg 42	Mersich János dr. +! (1993.)	Kg 34
Marosújvári Gyula dr.	Eg 35	Messik Lajos dr.	Bp 46
Marosvölgyi László	Bp 48	Mester András	Cs 55
Marosy András	Gy 76	Mester Sándor dr.	Ph 75
Marosy György dr.	Gy 73	Mészáros Ferenc	Bp 39
Marosy J. dr.-né Horváth Mária Magdolna dr.	Ko 44	Mészáros István	Ph 63
Maróth Miklós dr.	Ph 61	Mészáros József	Ph 66
Maróti Lajosné Kelemen Sára	Ph 51	Mészáros László	Eg 48
Marschalek Béla	Bp 39	Meszlényi Attila (1992.12.18.) +!	Bp 42
Marsó Miklós	Bp 39	Metzingh Pál	Gy 36
Martini László	Bp 49	Mezei András dr. sac.	Ph 64
Marton Ferenc	Ph 59	Mezei György	Gy 45
Marton István	Ph 59	Mezey Árpád	Eg 46
Marton Tibor	Ph 76	Mező Imre dr.	Bp 50
Marx Gyula dr.	So 49	Mezőlaki József +!	Pp 41
Massányi Lajos dr. +!	Bp 44	Mezriczky László	Ph 58
Máthé Antal	Pp 39	Michaletzky Jenő dr.	Bp 40
Mátrai Árpád	Eg 41	Michaletzky Vilmos	Bp 37
Matuz Károly	Bp 44	Miháلكovics Tivadar	Bp 51
Maurer Gábor	Gy 60	Mihályi Levente	Ph 93
Maurer György	Gy 83	Mika Béla	Pp 32
Maurer Konrád	Gy 52	Mike György	Gy 74
McDonnell, Ari (Biczó Aranka)	Ph 56	Mikes Ferenc dr.	Bp 32
Mecséri István	Gy 58	Mikes István	Bp 52
Medgyesy Mihály	Ph 56	Mikes István dr. (1993.06.03.) +!	Bp 34
Medveczky Miklós	Ph 69	Miklódy Zoltán dr. +!	Bp 33
Medvei Tibor		Miklósy Dezső	Bp 39
Megyer Jenő +!	Eg 41	Mikó Sándor dr.	Gy 41
Megyery Pál	Ph 57	Mikolcsó László	Bp 40
Meggyes Bálint dr.	Ph 64	Mikulásik Endre	Ph 83
Meggyes Gábor	Ph 60	Milanovich László	Gy 47
Méhes Előd dr.	Ko 39	Milanovics János	
Méhes Endre dr. +!	Bp 39	Misefay Tibor dr.	Bp 53
Méhes Gábor dr.		Miszlai József	Ph 64
Méhes Károly	Ph	Mitterer Ákos	Ph 75

Mocsári Miklós		Murányi Gyula	Ph 67
Módy András +!	Kg 48	Murányi Mihály	
Módos Tibor		Murányi Miklós +! (1996.)	Ph 64
Mogyorós Miklós	Kg 51	Mostos Péter	Ph 69
Mohácsi Péter	Ph 79	Muzsáy Géza dr.	Gy 49
Mohi (Mayer) György	Bp 44	Müller Imre	Ph 60
Mohilla Rezső	Gy 49	Müllner Ottó +!	So 37
Mohos András	Gy 74	Nagy Álmos István	Gy 85
Molnár A. J. Attila	Bp 49	Nagy András	Gy 89
Molnár Aladár	Pp 39	Nagy Antal	Ko 39
Molnár Attila	Gy 71	Nagy Béla dr.	Ph 61
Molnár Dénes	Gy 70	Nagy Boldizsár +! (1995.)	So 17
Molnár Endre Marcián OSB +!	Bp 37	Nagy Csaba Attila	
Molnár Ernő	Bp 34	Nagy Endre dr.	Ph 60
Molnár Gábor	Ph 89	Nagy Ferenc	Bp 40
Molnár György dr.	Ph 78	Nagy Ferenc	Ph 85
Molnár István	Ph 64	Nagy Ferenc dr.	Bp 33
Molnár János Szabolcs	Gy 62	Nagy Gáspár	Ph 67
Molnár Jenő		Nagy György	So
Molnár Lajos +! (1994.07.17.)	Kg 40	Nagy György	Ph 70
Molnár László	Ph 67	Nagy Hugó +!	Bp 38
Molnár László dr.	Ph 58	Nagy Imre dr. sac.	Eg 53
Molnár Mihály	Pp 44	Nagy István +!	Gy 31
Molnár Miklós	Gy 50	Nagy János dr.	Kg 52
Molnár Miklós	Ph 71	Nagy Jenő dr.	Gy 46
Molnár Miklós	So 32	Nagy Jenő László	Gy 86
Molnár Zoltán dr.	Gy 85	Nagy József	So 45
Molnár Zsolt	Ph 93	Nagy József dr.	Ph 60
Mondovits Lajos	Gy 45	Nagy József Miklós dr.	Ph 68
Monostori Rezső	Bp 48	Nagy Károly	Kg 50
Monzpart Adalbert Béla Dipl. Ing.	Cs 51	Nagy Károly	Ph 66
Móri János	Bp 36	Nagy Károlyné dr. Kurucz Emma dr.	Cs 53
Móricz Béla	Ph 62	Nagy Lajos	Gy 59
Morva László dr.	Gy 50	Nagy Lajos	Ph 81
Morva László dr.		Nagy László	Gy 37
Morvay Imre		Nagy László	Bp 38
Morvay László	Ph 66	Nagy László	Eg 41
Morvay Pál dr.	Gy 35	Nagy László	Gy 65
Morvay S. dr. né Rohonyi Judit dr. +!	Ko 43	Nagy László	Gy 66
Mosolygó Marcell dr. sac.	Ph 72	Nagy László dr.	Gy 38
Mozsolits Imre +!	So 51	Nagy Mihály dr.	Cs 54
Mozsolits Sándor Antal OP	So 41	Nagy Péter	Ph 82
Mugits Károly dr.	Gy 71	Nagy Sándor	Ph 57

Nagy Tamás	Ph	89	Németh Szilárd dr.	Ph	81
Nagy Zoltán	Gy	65	Németh Szilveszter	Ph	79
Nagygyörgy Szilveszter	Ph	65	Németh Tamás	Gy	87
Nagymarosy Mihály dr. +! (1995.)	Bp	43	Németh Tihamér	Ph	78
Nagymarosy Tibor +!	Bp	38	Németh Zoltán	Gy	73
Nedeczky Árpád dr. (1993.) +!	Bp	39	Németh-Csóka Endre	Kg	39
Nedeczky Árpád dr.	Ph	70	Némethy György dr.	Gy	40
Nedeczky (Ferenczi) Attila	Gy	84	Neuberger János	Gy	43
Nedeczky György dr.	Bp	36	Niederland Vilmos dr.	Gy	48
Nemcsics Antal dr.	Pp	45	Nizsalovszky László dr.	Gy	45
Nemes András	Gy	78	Nógrádi László	Ph	66
Nemes Gábor	Ph	80	Nónay, T. Tamás	Bp	44
Nemes József	Ph	53	Nonn Ferenc	Bp	51
Nemes Zoltán	Ph	77	Novák Antal	Gy	50
Németh Alajos dr. +! (1993.)	So	22	Nyíri Szabó Attila	Ph	84
Németh Andor dr.	Bp	37	Obbágy László	Gy	67
Németh András			Oberling Antal	Gy	83
Németh Antal	Bp	52	Oberling János dr.	Gy	79
Németh Attila	Eg	47	Ohétring Pál	Pártoló	
Németh Barnabás			Ódor Tamás	Ph	78
Németh Csaba	Gy	84	Oláh András László	Gy	91
Németh Csaba	Gy	89	Oláh János dr.	Kg	45
Németh Csóka Mihály dr.	Kg	45	Olajos Csongor	Ph	59
Németh Ernő	Gy	82	Olajos Kálmán	Bp	37
Németh Ferenc	Gy		Olasz Imre	Ph	55
Németh Ferenc dr.	Gy	43	Olgay György	Ph	48
Németh Gábor dr.	So	47	Olofsson Károly Placid dr. OSB	Bp	33
Németh György	Gy	39	Orbán Aladár dr.	So	50
Németh György	Gy	66	Orbán István sac.	Gy	68
Németh György dr.	Bp	34	Ormándy József	Eg	40
Németh György dr.	Ph	52	Oross Imre dr.	Gy	49
Németh Imre			Oross Lajos	Pártoló	
Németh Imre dr.	Bp	32	Orosz László	Ph	78
Németh István	Ph	61	Orosz Péter dr.	Ph	71
Németh István dr.	Gy	74	Osztermayer László	Gy	89
Németh Iván	Gy	66	Osztie György	Bp	51
Németh Jenő	Pp	46	Osztovcics Dénes	Gy	49
Németh József	Ph	88	Ott György	Gy	52
Németh Lajos	Ph	79	Ott Gyula dr.	Gy	36
Németh László	Pp	45	Ölbei László	Ph	76
Németh László	Ph	54	Öllös Gusztáv		
Németh László	Ph	84	Ósz István		
Németh László dr.	Gy	66	Paál János +!	Eg	39

Packer Pál dr.	Gy 62	Papp László	Gy 74
Paiger István	Gy 77	Papp Zoltán	Bp 47
Pákay Béla	Bp 44	Paravicini István	Bp 39
Pákh Tibor dr.	Ko 42	Parcsami Lajos	Pp 42
Paksa István dr.		Pardavi Andor dr.	Gy 43
Pál József dr.	Bp 35	Páros Zoltán	Gy 43
Palásti Kálmán dr. +!	So 21	Pasteiner Iván	Bp 39
Páldi László	Eg 45	Pásztó Péter dr.	Bp 48
Pálfi Antal	Gy 52	Pataki András	Ph 75
Pálfi Gyula dr.	Bp 38	Pataky László	Ph 89
Pályf Aladár dr.	So 47	Patonai László dr.	Gy 48
Pályf József Aurél OSB +!	Bp 38	Pattantyús Ábrahám Ádám dr.	Ph 47
Pálhegyi Sándor	Gy 87	Pauer János	
Pálhidai Rezső	Pp 42	Paulay Dezső	Bp 42
Palikó Barna		Paulina András	Pártoló 52
Palinay Gyula	Ko	Paulovits Imre	Bp 51
Palinay László dr.	Ko	Pavek László	Gy 42
Pálinskás Attila dr.	Ph 80	Payer József	So 39
Palkovics Sz. dr-né Legeza Jolán	Cs 51	Pázmánd Tibor +! (1995.)	Bp 39
Pálkövi Gyula	Gy 40	Péché Béla	Ph 61
Pálla László +!	So 49	Péché Kálmán	Ph 57
Pálla József	Ph 84	Péché Szabolcs dr.	Ph 59
Pállinger Ottó dr. +!	Cs 53	Péczely Tibor	Bp 51
Pállinger O. dr-né Thierry Éva	Cs 53	Pejkó Zoltán	Pp 45
Pálmai Péter Godfréd OSB	Bp 43	Pék Győző	Ph 73
Palócz András		Pekk Antal	Ph 58
Palotai Károlyné Solymár Mária	Ph 57	Péley Iván dr.	Ko 44
Palotás Tibor	Ph 64	Pellionis Péter	Ph 63
Pálvölgyi Attila dr.	Ph 89	Pem László dr.	Ph 70
Pálvölgyi Gyula	Bp 38	Peresztegi Gyula	Ph 76
Panek I. Ödön	Bp 39	Perlaki Ferenc	So 40
Pap Gyula		Perlaki Gyula	So 41
Pap János dr.	Gy 79	Perlaki Gyula SVD	Kg 42
Pap Pál +!	Bp 44	Persch Ottó dr.	So 42
Pápai János Gyula	Gy 46	Péry László	
Pápay István	Gy 46	Pesztenleherer István dr.	Gy 58
Papp Béla dr.		Petán Imre	Bp 48
Papp Ferenc	Ph 70	Péter Béla dr.	Ph 47
Papp György Mag.	Ph 74	Péter György +! (1994. 02. 28.)	Gy 62
Papp István	Gy 7	Pétercsák Maxim	
Papp János dr.	Ph 60	Péterfi Árpád	Gy 52
Papp János dr.	Gy 79	Pethes Flórián	Gy 56
Papp Károly	Ph 62	Pethő István	Ph 65

Pethő Szilveszter dr.	Gy 42	Povázsai Károly	Gy 50
Petik Ferenc dr.	Gy 47	Pozsgai Jenő dr.	Ph 67
Pető László dr.	Bp 46	Pozsgai József	
Pető Vilmos	Bp 44	Pozsgai Zoltán dr.	Ph 51
Petőcz Miklós dr.	Gy 38	Pregitzer Ernő	Bp 48
Petőfalvi István	So 51	Pregun István	Ph 61
Petrás Antal	Gy 36	Pregun László +! (1995.03.05.)	Ph 61
Petrik Ferenc dr.	Gy 47	Prikoszovich Mihály	Gy 46
Petrik István	Gy 50	Prohászka János	Eg 48
Petróczy Gábor	Gy 62	Prohászka József	Eg 48
Piliskó Ferenc	Ph 67	Prokopp László dr.	Bp 49
Pinezich Ákos	So 50	Prokopp Sándor	Bp 46
Pintér Gábor	Gy 92	Prónay Aladár	Bp 48
Pintér István dr. +!	Gy 29	Prugberger Emil dr.	Ph 57
Piricsi Péter	Gy 79	Puchner Károly	Ph 60
Pirót László dr.	Ph 78	Puhavics Mihály	
Piry László +!	Bp 51	Pup Vilmos	Gy 66
Pleidell János	Ko 35	Pusker Imre	
Plochmann Pál	Gy 58	Puster Ernőné Kaubek Sarolta	Ko 46
Plósz Béla	Ph 59	Putnoki Péter	Ph 75
Pock Vilmos	Gy 68	Rába László	Gy
Podlovics Péter	Ph 84	Rabár Ferenc	Bp 47
Pogány András	Gy 61	Rábl Ferenc Antal	Gy 55
Pogáts László	Bp 31	Rabovszky József +!	Bp 48
Pogátsa Gábor dr.	So 50	Rác Béla	Gy 50
Pogátsa-Murray József	Gy 47	Rác Béla	Gy 69
Polán Hildebrand OSB	So 48	Rác Iván	Gy 31
Polgár Kornél	Gy 43	Rác Miklós	Gy 93
Pollák Ferenc +! (1997.02.09.)	Eg 39	Radan György	Bp 42
Polniczky József	Ph 55	Radda István	Ph 57
Polniczky Zsolt	Gy 86	Radics János dr.	Ph 58
Polyák József	Eg 40	Radnai Imréné	Pártoló
Pompéry Béla dr.	Bp 36	Radnai István	Ph 75
Pongrácz József dr.	Ph 69	Radó András	Gy 64
Pongrácz Róbertné Lendvay Anna	Ph 57	Rajczy András	Cs 50
Poós János +!	Bp 35	Rákász Márton	
Poós Miklós	Bp 40	Rákos Gyula	Ph 54
Pordán Mihály dr.	Pp 50	Rakovits Zoltán dr.	Ph 58
Posgay György	So 46	Rakusz Zoltán	Ko 41
Posgay Györgyné Rády Mária	Ko 47	Rapkay László	Gy
Poszlovszky József	Eg 40	Raskó György	Ph 70
Póta György	Ph 64	Ratatics Mihály	Gy 76
Pótsa Róbert Emil	Eg 43	Ráti József	Ph 69

Rátkai Imre	Gy 86	Rónaszéki Gábor	Ph 81
Rátkai László dr.	Gy 62	Rongits Ferenc	Gy 53
Rauchmarter Tamás	Gy 66	Ronta László	Gy 66
Rausz Ágoston	Bp 50	Rosenstiegel Antal	Ph 62
Rechnitzer Hubert	Gy 52	Rosta László	Bp 44
Rédling Albert	Pp 40	Rostás Ákos	Ph 57
Rédly Dénes	Ph 55	Roýkó Ádám dr.	Ph 80
Rédly Dénes ifj.	Ph 86	Rozmán Miklós	Gy 68
Rédly Elemér dr.	Ph 53	Rozsonits István	Gy 71
Rédly László	Bp 51	Rudan Péter dr.	Ph 57
Rednik András dr.	Ph 60	Ruff János	
Réfy Imre	Bp 40	Rumanné Bíró Nóra	Ko 46
Regele Károly dr. +! (1996.)	Bp 36	Ruszina László	Ph 65
Rehák József dr. +!	Ko 41	Ruttmayer Imre	
Reichhardt Tamás	Ph 75	Ruzicska Béla dr.	Bp 42
Reiner Endre	Bp 39	Ruzsics Balázs	
Rékási Zoltán dr.	Ph 80	Rybach László	So 53
Reményi Viktor	So 46	Sághegyi Bálint Elemér	Gy 39
Rendi László	Gy 47	Ságghi Zoltán	Pp 39
Rendi Zsolt	Ph 75	Sági Péter dr.	Ph 87
Rentenher I dr.		Salamon János	Ph 77
Répássy Attila	Ph 59	Salgó László	Ko 24
Répássy Csaba	Ph 58	Salgó Sándor +!	Gy
Rész Albert	Ko 43	Salzinger József	Eg 47
Rettesi István	Gy 78	Sályi Béla dr.	Bp 43
Richter Vladimir	Bp 37	Sándor György	Ph 74
Ricsóy Béla	Bp 44	Sándor István dr. +!	Gy 25
Rieger Tibor	Gy 58	Sára Mihály	Ph 69
Riemer Ödön dr.	Bp 35	Sárdy Csaba	Ph 83
Rigler Richárd dr.	Bp 35	Sárdy László	Bp 48
Rigó Gyula dr.	Ph 70	Sárdy László dr.	Ph 78
Rill Attila	Ph 63	Sárgai József +!	Eg 35
Rimai János	Ph 74	Sarlós János dr. +!	Eg 35
Rimfel Ferenc	Ph 78	Sarlós László	Pártoló
Ringhofer János	So 51	Sárosi Zoltán	Gy 52
Ripszám István	Gy 83	Sas Rudolf	
Rödler Miklós	Ph 71	Sass Kortsák István dr. +!	Bp 36
Róka László	Kg 51	Sasvári Géza	Gy 61
Róka László	Gy 69	Sasvári György	Ph 53
Róka László ifj.	Gy 88	Sasvári Zoltán dr.	Pp 41
Roll István	Ph 60	Schäffer Gusztáv +!	Kg 28
Roll Miklós	Ph 55	Schamschula György dr.	Ph 62
Rónai Endre +!	Bp 40	Schaub László	Gy 32

Schéder Ákos dr.	Gy 74	Siminszky Zsolt	Bp 52
Scheffer József	Gy	Simkó Elemér dr.	Bp 50
Scheiling Antal dr.	Bp 51	Simó István	Ph 92
Scheller Béla	Ph 47	Simon Ferenc dr.	Gy 68
Scherer Norbert dr.	Bp 48	Simon Gábor	Ph 76
Scheuring Imre	Bp 49	Simon Gábor dr.	Eg 42
Schindler Mátyás		Simon György dr.	Gy 48
Schlemmer Tamás dr.	Ph 47	Simon László	Ph 71
Schlemmer Tamás ifj.	Ph 82	Simon Tamár dr.	Ph 86
Schmidt Ferenc dr.	Gy 84	Simonics Lajos	Ko 41
Schmidt Ferenc dr. +!	Gy 28	Simonsits István	Gy
Schmidt János +! (199?.)	Bp 36	Singlovics Béla	Ph 64
Schmidt József dr. +!	Eg 40	Sinka András	Ph 68
Schmidt Lajos dr.	Bp 38	Sipos András dr.	So 51
Schmidt Pál dr.	Bp 48	Sipos Dénes	Bp 51
Schmidt Péter dr. +!	Bp 48	Sipos László	Ph 67
Schmidt Péter dr.	Gy 70	Siposs Klára	Ko 45
Schmiedel Ferenc dr.	Gy 84	Sivadó László	Ph 83
Schönweitz Tivadar dr.	Ph 62	Skultéty Ferenc +! (1995.09.10.)	Gy
Schreindorfer Károly	Ph 75	Skuta Kálmán dr.	Eg 46
Schubert Miklós dr.	Gy 85	Smuk János	Gy 64
Schumacher István	Ph 73	Sodró László	So 50
Schwanner Endre	Bp 46	Sója Csaba dr.	Ph 56
Schwartz Alfréd dr.	So 31	Sója Kenéz	Ph 62
Schwarz Zoltán (1993.03.27.) +!	Ko 35	Sója Miklós	Ph 90
Schweighoffer Tibor +!	Pp 43	Sója Szabolcs	Ph 98
Scitovszky, Thomas	Bp 44	Sója Szabolcs dr.	Ph 58
Scsaurszki Péter	Ph 65	Soltész László	Pártoló
Sebestény Andor	Bp 49	Sólymos István +! (1993.)	So 42
Sebestény István	Bp 52	Sólyom Jenő	Gy 54
Sebestyén Miklós dr.	Gy 32	Somfai György	Eg 39
Sebő Imre	Ph 67	Somogyi György	Gy 65
Seffer József	Gy 50	Somogyi Imre sac.	Ph 82
Sélley Tibor	Pp 39	Somogyi István dr.	Ph 77
Serényi Tibor	Kg 51	Somogyi Szilveszter dr.	Ko 44
Shenyei Ákos dr. +!	Bp 39	Somogyi Tivadar Tibor	Gy 50
Siegler András	Ph 60	Somogyi Vince	
Siegler Péter	Ph 58	Sonnevend Imre dr.	Pártoló
Sikos Péter +!	Pp 41	Soóky Júlia	Ko 35
Silinger Tamás dr.	Gy 83	Soós Géza	Ph 81
Simándi János	Eg 37	Soós József	Gy 74
Simay Pál	Bp 51	Soós József dr. +!	Bp 39
Siminszky Fedor	Bp 50	Soproni Géza	Bp 48

Sóth Ervin	Pp 48	Szabó János dr.	Eg 43
Sövényházy Zoltán dr. +! (1998.)	Bp 32	Szabó Jenő	Gy
Spolarich János	Bp 44	Szabó József	Kg 46
Sprincsecs Lajos	Ph 89	Szabó József	Cs 51
Springer Ferenc dr.	Bp 40	Szabó József	Gy 57
Springer Miklós dr.	Bp 46	Szabó József	Gy 75
Staindl László	Bp 45	Szabó József Béla	Ph 64
Stánitz József +! (1994.)	So 40	Szabó Kálmán	So 36
Stark Ferenc dr.	Bp 51	Szabó Kornél	
Staszny Pál	Eg 45	Szabó László	Ph 83
Steinwender József	Eg 41	Szabó László dr.	Ph 59
Stekovics József	Kg 46	Szabó László dr.	Gy 69
Stenzel Károly +!	Gy 39	Szabó Örs	Gy 90
Sterl József	Gy 67	Szabó Péter	Gy 75
Sticzay Rezső	Cs 54	Szabó Sándor +!	Bp 43
Stinner László	Gy 54	Szabó Sóki István	Eg 45
Stipsicz István	Ph 56	Szabó Zoltán	Gy
Stipsicz Josef	Ph 57	Szabó Zsigmond	Bp 37
Stummer László	Gy 79	Szakács András	Gy 39
Sudár János	Gy	Szakács Lajosné Garancsy Julianna	Cs 51
Sugár Gábor dr.	Bp 33	Szakács László dr.	Gy 47
Surányi Béla dr.	Ph 61	Szakács László dr.	Gy 47
Surányi Gyula	Ph 76	Szakály János	Eg 28
Süle András sac.	Pp 34	Szokolczai György dr.	Bp 46
Sümegehy Gyula	Bp 36	Szalai Attila	
Sümegey Mihály	Kg 44	Szalai Béla	Ph 58
Szabadi János	Gy 67	Szalai Béla dr.	Gy 46
Szabadkai István		Szalai Lajos	Gy
Szabados Béla dr.	Bp 35	Szalay Béla dr.	Ph 64
Szabadvány Ferenc dr.	Kg 41	Szalay Endre dr.	Ph 62
Szabó Ambrus	Gy 52	Szalay Ferenc	Ph 53
Szabó András	Ph 83	Szalay Ferenc sac.	So 50
Szabó Balázs	Ph 74	Szalay József +! (1996.01.15.)	So 50
Szabó Béla	Gy 52	Szalay Miklós	Ph 69
Szabó Dezső	Ko 38	Szalczer Lajos dr.	Ph 75
Szabó Endre	Gy 49	Szalka Béla sac.	Ph 55
Szabó Endre Zerind OSB	Bp 49	Szalóky Tibor	Gy 69
Szabó Ferenc	Ph 79	Szapáry György	Ph 57
Szabó Gyula	Gy 48	Szaploncay Miklós	Ph 80
Szabó Imre	Pp 42	Szaradits József dr.	Gy 69
Szabó Iván dr.	Gy 38	Szarka István	Ph 56
Szabó János	Pártoló	Szarka V. László dr.	Ph 53
Szabó János dr.	Bp 34	Szarvas Miklós (1997.12.08.) +!	Bp 49

Szatmári Ferenc	Gy	47	Szerdahelyi László ifj.	Bp	64
Szatmári József dr.	Bp	40	Szerdahelyi Ödön	Kg	37
Szauer Tibor	Bp	53	Szergényi István dr.	Ph	52
Szebedy Örs	Ph	75	Szeri István dr.		
Szeghalmi Elemér dr.	Bp	47	Szeyffert Ödön	Ph	66
Székely István dr.	Ph	70	Szi Vince		
Székely Tibor +! (1997.11. 24.)	Bp	36	Szigeccsán Tamás Zsolt	Ph	89
Szekendy Alajos	Ph	64	Szigeti Béla	Bp	40
Szekér Aladár	Ph	58	Szigeti Miklós +!	Kg	55
Szekér István dr. +!	Kg	38	Szigony Gyula	Ph	74
Székényes András	Gy	69	Szigyártó Gusztáv	Bp	54
Szeleczy József dr.	Pp	29	Szijártó Zoltán	Ph	82
Szelei György SVD	Kg	37	Szijártó János	Gy	74
Szelencsik Gábor	Gy	88	Szikla Károly dr.	Ph	60
Szelestei Gábor dr.	Ph	88	Szikora István dr.	Ph	70
Szelestei Tamás dr.	Pártoló	53	Szikora József	Ph	67
Szelestei Tamás dr.	Ph	85	Szikszay László	Bp	48
Szelid László	Gy	52	Sziládi Ferenc	Gy	79
Szelid Zsolt dr.	Gy	58	Szilágyi Ákos	Gy	89
Széll Kálmán	Ph	57	Szilágyi Béla		
Személyi Kálmán dr. +!	Bp	35	Szili Károly +!	Pp	40
Szemerjay Tamás	Ph	64	Szilveszter Péter dr.	Ph	76
Szemes István dr.	Bp	38	Szily István dr.	Gy	43
Szemes József dr. c.apát +!(1997)	Bp	32	Szily Kornél	Ph	91
Szemethy Károly	Gy		Szirányi János +!	So	35
Szendrey-Karper László +!	Bp	50	Szirányi Jánosné	Pártoló	
Szendró Zsolt dr.	Ph	74	Szita András	Ph	64
Szenftner József	Gy		Szitáry László	Ko	38
Szent-Iványi Kristóf	Ph	73	Szkalák Attila	Ph	93
Szentfülöpi Antal dr.	Bp	45	Szkalla Imre	Bp	41
Szentgáthi Péter	Gy	58	Szoboszlai József László	Ko	46
Szentgyörgyi Miklós	Gy	65	Szodfridt István dr.	Gy	48
Szentirmai István dr.	Bp	50	Szoleczky Ferenc	Eg	46
Szentkúti János	Eg	39	Szolnoki Gyula	Gy	66
Szentmihályi Szabó Péter	Ph	63	Szombatfalvy Rudolf dr.	Bp	39
Szentmiklósi Gábor	Bp	52	Szomor Bálint	Eg	43
Szép Dezső	Kg	44	Szórád Antal	Ko	41
Szép Ferenc	Ph	60	Szovják Jenő	Kg	37
Szepes Béla	Gy	72	Szóke Attila		
Szepes László	Bp	46	Szóke János dr.	Bp	31
Szepesi László dr.	Bp	33	Sztaics István	Bp	36
Szerdahelyi Endre dr.	Kg	43	Sztankay Árpád dr.	Ph	74
Szerdahelyi László	Bp	35	Sztankó István dr.	Ph	64

Sztankovszki Ervin	Ph 73	Tarnóy Egon	Bp 51
Sztankovszki László	Ph 76	Tas József	Ph 64
Sztojkovics László +!	Eg 41	Tászler László	Ph 73
Sztrinkai László dr.	Ph 68	Tauer Oszkár	Ph 67
Szucsányi Károly		Telkes Imre +!	Bp 48
Szuchentrunk József	Gy	Temesi Balázs	Ph 71
Szuroviák Tamás (1991.) +!	Bp 40	Temesy Imre	Gy 74
Szűcs Bertalan	Gy 67	Terdik Sebestyén	Ph 88
Szűcs Imre	Ph 82	Msg. Ternyák Csaba dr.	Gy 72
Szűcs János	Ph 84	Terplán Zénó dr.	Gy 39
Szűcs József dr.	Kg 46	Thuránszky László	Bp 38
Szűcs László	Kg 46	Tibiássy Béla	Ph 65
Szűcs László dr.	Ph 74	Tibold Csaba dr.	Ph 75
Szűcs Miklós dr.	Bp 43	Tihanyi János +!	Eg 40
Szűts János	Bp 44	Tihanyi Kálmán	Gy 47
Tabányi György	Ph 67	Till János dr.	Ph 60
Takács Béla	Gy 6	Timár Béla	Ph 57
Takács Ernő dr.	Eg 45	Timár Lajos dr.	Gy 51
Takács Ervin dr.	Bp 51	Tirnitz József	So 44
Takács Ervin dr.	Gy 83	Tirnitz Tamás	Gy 90
Takács István dr.	Eg 39	Tittel Oszkár	Bp 47
Takács Jenő	Gy 61	Tkálics Ferenc	Gy 47
Takács József	Pp 34	Tóbiás Ervin	Bp 52
Takács Lajos	Gy	Tokai György	Bp 47
Takács Lajos	Gy	Tolnay Lajos dr.	Gy 51
Takács László sac.	Gy 63	Tombázt Lajos	So 43
Takács Norbert dr.	Ph 75	Tomcsányi Gábor	Ph 88
Takács Péter	Gy 79	Tomka Emil	Ph 62
Takáts János	So 50	Tomka József dr.	Ph 64
Takáts Lajos	Gy 49	Tomka Miklós dr.	Ph 59
Tallos Győző	Bp 45	Tomka Péter	Ph 64
Tamás Ferenc	Gy 89	Tompa János Mihály +!	Bp 35
Tamás Gábor	Ph 67	Tompos Imre	
Tamás János	Bp 38	Tomschey Ottó dr.	Bp 34
Tamás László	Ko 41	Torda István dr.	Ph 67
Táncsics Jenő Adorján O.Praem.	Gy 46	Tordy László dr. +!	Bp 35
Tanyik János	Cs 54	Tornóczy József dr.	Gy 40
Tarcai Zoltán	Ph 51	Toron János dr.	Bp 42
Tarcsay József	Ph 55	Tóta Tamás	Ph 73
Tari Jenő	Gy 45	Tóth Ákos	
Tari Zsolt sac.	Ph 87	Tóth Ambrus	Ph 88
Tarján Gusztáv	So 25	Tóth András	Ph 90
Tarnai Imre	Bp 31	Tóth Antal	Gy 39

Tóth Antal Veremund OSB	Kg	42	Tóth Zoltán	Pp	45
Tóth Árpád	Ph	87	Tóth Zoltán +! (1997.)	Ph	47
Tóth Béla	Gy	44	Tóth Zoltán	Ph	87
Tóth Elek sac.	Ph	84	Tóth Zsolt	Ph	86
Tóth Ernő	Kg	47	Tótmárton Tamás	Ph	71
Tóth Ferenc	Bp	37	Tóvölgyi László		
Tóth Ferenc +!	Eg	40	Tölgyesi Béla	Ph	62
Tóth Ferenc	Ph	68	Töreky Iván	Ph	57
Tóth Frigyes dr.	Ph	59	Töröcsik Gyula +!	Bp	38
Tóth Gábor			Török József dr.	Ph	56
Tóth Géza +!	Eg	41	Török Lajos Sándor	Ph	57
Tóth Gyula	Ph	75	Török Miklós	Gy	50
Tóth Imre +!	Pp	39	Török Szabolcs	Ph	89
Tóth Imre	Ph	58	Török Tamás	Gy	48
Tóth István	Ph	69	Trabert György dr.	Ph	63
Tóth István	Ph	89	Tremmel János	Ph	55
Tóth István dr.	Gy	38	Treuer Sebestyén	Kg	49
Tóth János			Tringer László dr.	Ph	57
Tóth József	Gy	86	Trombitas Andreas dr.	Bp	38
Tóth József dr. +! (1995.)	So	33	Tuba Jenő	Ph	65
Tóth Kálmán	Ph	49	Tuboly József	Gy	74
Tóth Károly	Ph	56	Tullner Mátyás Győző	Kg	47
Tóth Károly	Ph	58	Tulok András	Ph	53
Tóth Lajos			Turchányi György dr.	Bp	31
Tóth László	Gy	41	Turner Ferenc	Pp	43
Tóth László	Bp	47	Turner Kálmán	Pp	32
Tóth László	Gy	58	Tűz Tamás (Makkó Lajos) +!	Gy	34
Tóth László	Gy	67	Udvardi Pál	Ph	64
Tóth László	Ph	73	Ugron András	Ph	66
Tóth László	Ph	77	Ugron Béla	Ph	64
Tóth László dr.	Ko	39	Ugron István	Bp	34
Tóth László dr.	Ph	74	Uher Zita Magyarossy dr.-né	Pártoló	
Tóth Miklós dr.	So	39	Uhereczky Klára	Ko	58
Tóth Sándor dr.	Kg	51	Uhlár Tivadar dr.	Pp	47
Tóth Sándor dr.	Ph	55	Újfalussy Balázs	Ph	83
Tóth Szabolcs	Ph	66	Újfalussy Béla	Bp	45
Tóth Szabolcs	Gy	90	Újfalussy Miklós	Ph	74
Tóth Tamás	Ph	59	Ullrich Miklós	Kg	48
Tóth Tamás	Ph		Unger Endre dr.	Pp	47
Tóth Tamás dr.	Pp	47	Úsz István sac. orth. +!	Ph	66
Tóth Tibor			Üregi Sándor	Ph	78
Tóth Tibor dr.	Gy	51	Üst Géza	Bp	37
Tóth Tivadar +! (1997.)	Kg	42	Üsth Ágoston	Gy	87

Vaczulin József	Kg 51	Várhelyi Antal dr.	
Vadász István	Ph 66	Várhelyi Endre dr.	Ph 81
Vadkert Gyula dr.	Bp 39	Varsányi Tamás	Bp 49
Vadkert György	Pp 42	Várszegi György	Bp 34
Vadkert Lajos dr.	Bp 32	Várszegi Asztrik dr. OSB főapát, püspök	Ph 64
Vágvölgyi Ádám dr.	Bp 40	Varvasovszky János	Gy 59
Valkony Károly	Bp 47	Vas-Wanek László	So 48
Valler József	Ph 74	Vaskerty György	Pp 42
Vámos László	Gy 78	Vass Gyula	Bp 50
Vámosi Antal	Gy 52	Vastag István	Bp 51
Vámossy Béla	Gy 82	Vaszary László	Gy 54
Várady Géza	Ph 54	Vattay Gyula dr.	Pp 39
Varga András	So 35	Vattay László	Pp 43
Varga Béla Msgr. +!	Gy 22	Vedrődi Károly dr.	Ko 39
Varga Bertalan dr.	Ph 55	Veér András dr.	Gy 57
Varga Dezső	Ph 77	Végh Dezső +!	Ko 26
Varga Endre +!	Bp 46	Végh László dr.	Bp 49
Varga Endre	Gy 83	Végyvári Gyula	Bp 33
Varga Gábor	Gy 72	Veidinger Ottó	Pp 41
Varga Gábor dr.	Ph 86	Veiland László	Pp 39
Varga Gyula dr.	Gy 77	Venczel József	Kg 41
Varga Imre +!	Ko 42	Vendel István dr.	Gy 34
Varga Imre	Bp 44	Venez Ernő	Ph 49
Varga István	Ph 64	Verdes Miklós dr. sac.	Ph 63
Varga István	Pártoló	Verdes Sándor dr.	Ph 67
Varga József	Ph 72	Veress Péter	Ph 58
Varga József dr.	Pp 42	Veroszta Lajos +!	Bp 51
Varga József dr.	Gy 75	Verő József dr.	So 51
Varga Károly	Ph 80	Vértessy Péter	Ph 60
Varga Károly dr. prof.	Gy 48	Veszeley József dr.	Gy 65
Varga Konstantin	Ph 88	Veszeli Tibor	Pp 39
Varga Lajos dr.	Gy 55	Viczenik Dénes dr.	Bp 40
Varga László	Ko 31	Vida Imre dr.	Ph 74
Varga László	Gy 48	Vidák István dr.	Bp 36
Varga László	Cs 51	Vidos Árpád	Gy
Varga László	Gy 66	Vigh Béla dr.	Bp 36
Varga László dr.	Gy 51	Vigyázó György dr.	Bp 47
Varga László dr.	Gy 70	Világgy István +! (1992.06.08.)	Gy 48
Varga Miklós	Gy 85	Világi Gyula dr.	Ko 44
Varga Miklós dr.	Gy 85	Villányi Árpád dr.	So 45
Varga Ottó dr.	Ph 69	Villányi Béla	So 47
Varga Péter Piusz	Ph 80	Villányi István dr.	Bp 50
Varga Tibor	Ph 84	Villányi László	Gy 60

Villányi László	Ph 64	Wiesner Jenő	Bp 45
Vincze Imre	Ph 71	Wilhelm Gyula	Bp 48
Vincze Tibor		Wimmer Károly	Ph 55
Vinkovits Ferenc	Gy 41	Wittmann Mihály	Ph 57
Virág József	Ph 84	Wolleszky Tibor	Ph 75
Virágh Imre	Gy 54	Záborszky Csaba	Eg 45
Virágh Imre Zsolt	Gy 85	Zachár Gyula	So 48
Visontai Kovách Zoltán	Ph 63	Zágorhidi Czigány Ákos	Gy 92
Vissi Miklós dr.	Gy 34	Zágorhidi Czigány Balázs	Gy 84
Vissy László dr.	Gy 37	Zágorhidi Czigány Szabolcs	Kg 46
Vitéz Német Ádám dr.	Bp 44	Zakariás Zoltán dr.	So 28
Vitéz Tamás dr.	Bp 40	Zalay Buda	Ph 56
Viz István	Bp 50	Zambó István	Ph 67
Vizi Elek Szilveszter	Bp 55	Zárdai Gyula	Gy 62
Vizkelety György	Gy 70	Zatik János dr.	Ph 80
Vizkelety Imre	Ph 47	Zékány Antal dr.	Bp 51
Vizkelety Tamás dr. +!	Bp 43	Zelecsényi Béla	
Vizvári Endre dr.	Gy 53	Zichy János A. dr. gr.	Ph 57
Volf Kálmán	Gy 69	Zilahy Szabó Tibor	Ph 54
Voltolina, Mária Amália	Pártoló	Zoltay Tamás	Gy 91
Völgyi Balázs	Ph 89	Zólyomi István dr. +!	Bp 34
Völner Pál dr.	Ph 81	Zotter Alajos	Pp 45
Vörös János	Gy 88	Zotter Tibor	Pp 42
Vörös Kálmán	Ph 74	Zsámboki Gábor (95.05.23.) +!	Eg 40
Vöröskői István	Ph 75	Zsámboki Sándor	Ph 53
Vrábel László	Bp 38	Zseli Miklós	
Wacha Imre	Gy	Zsiga János	Eg 45
Wáczek Frigyes	Ph 67	Zsindely Ottó	So 40
Wessely Antal	Bp 49	Zsinkó Gábor	Ph 75